

EESTI ÜHISKONNA INTEGRATSIOONI MONITOORING 2015

Uuringu aruanne

EESTI ÜHISKONNA INTEGRATSIOONI MONITOORING 2015

Uuringu aruanne

KULTUURIMINISTEERIUM

TALLINNA ÜLIKOOL

Uuring: Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2015

Uuringu autorid: Kristina Kallas
Raivo Vetik
Jüri Kruusvall
Ellu Saar
Jelena Helemäe
Laura Kirss
Cenely Leppik
Külliki Seppel
Kats Kivistik
Pille Ubakivi-Hadachi

Uuringu teostaja: Balti Uuringute Instituut
Tallinna Ülikool
SA Poliitikauringute Keskus Praxis

Tellija: Kultuuriministeerium

Graafiline disain: Tuumik Studio OÜ
Küljendus: Tuumik Studio OÜ

© Autoriõigused kuuluvad:
Kultuuriministeerium, autorid, Balti Uuringute Instituut.

ISBN 978-9949-9696-0-9 (trükis)
ISBN 978-9949-9696-1-6 (pdf)

Balti Uuringute Instituut
Lai 30
51005 Tartu
tel 6999 480
www.ibs.ee

SISUKORD

Sissejuhatus 5

1. Kodakondsus, poliitiline enesemäärang ja osalemine 6

- 1.1 Eesti elanike ja kodanikkonna struktuursed näitajad 7
- 1.2 Kodakondsusvalikud ja naturalisatsioon 8
- 1.3 Osalemine poliitilises elus ja enesemääratlus erakondlikul maastikul 12
- 1.4 Ühiskondlik osalus: osalemine vabaühendustes 16
- 1.5 Hoiakud ning usaldus Eesti riigi ja ühiskonna suhtes 17
- 1.6 Kokkuvõte ja järeldused 22

2. Eesti riigiidentiteet: eestivenelaste kuuluvustunne ja eestlaste kaasamisvalmidus 24

- 2.1 Riigiidentiteedi mõiste ja selle operatsionaliseerimine 25
- 2.2 Teisest rahvusest inimeste kuuluvustundega seotud riigiidentiteet 26
- 2.3 Eestlaste kaasamisvalmidust väljendav riigiidentiteet 30
- 2.4 Kokkuvõte ja järeldused 34

3. Haridus 36

- 3.1 Üleminek osalisele eestikeelsele õppele – eelistatav algusaeg ning korraldus 37
- 3.2 Eelistused eri tasemete haridusasutustes kasutatavate keelemudelite osas 39
- 3.3 Hinnangud hariduse kättesaadavusele 41
- 3.4 Osalisele eestikeelsele aineõppele ülemineku eeldatav mõju eri aspektidest 42
- 3.5 Liitgümnaasiumis õppivate abiturientidega toimunud fookusgruppide analüüs 43
- 3.6 Kokkuvõte ja järeldused 46

4. Tööturg 47

- 4.1 Tööturu dünaamika rahvuslik mõõde 48
- 4.2 Töölane rahvuslik segregatsioon 48
- 4.3 Töölaste võimaluste tajumine 51
- 4.4 Majanduslik olukord ja hinnang sellele 53
- 4.5 Subjektiivne sotsiaalne positsioon 55
- 4.6 Teisest rahvusest ja eesti keelest erineva emakeelega noored tööturu võimalustest Eestis 55
- 4.7 Kokkuvõte ja järeldused 58

5. Rahvussuhted 61

- 5.1 Eesti eri rahvusest elanike omavahelised kontaktid 62
- 5.2 Hoiakud eri rahvusest inimeste omavaheliste kontaktide suhtes 67
- 5.3 Suhtumine mitmekultuurilisse ühiskonda 68
- 5.4 Kontakteerumise indeksite võrdlus 68
- 5.5 Kokkuvõte ja järeldused 70

6. Keelteoskus ja keelte praktiline kasutamine 72

- 6.1 Eesti teistest rahvustest elanike eesti keele oskus 73
- 6.2 Eestlaste vene keele oskus 75
- 6.3 Eesti elanike inglise keele oskus 77
- 6.4 Keeleoskuse vajadus tööl ja vabal ajal 78
- 6.5 Eesti keele kasutamine suhtlemisel eestlastega 80
- 6.6 Eesti keele oskusega seotud hoiakud 82
- 6.7 Kokkuvõte ja järeldused 84

7. Meedia ja infoväli 87

- 7.1 Informeeritus 88
- 7.2 Meediakanalite olulisus infoallikatena ja nende usaldamine 88
- 7.3 Meediaorientatsiooni tüübid venekeelse elanikkonna hulgas 91

- 7.4 Sotsiaalmeedia kasutus ja interetnilised sotsiaalvõrgustikud 93

- 7.5 Ekspertide hinnangud venekeelsele meediaruumile 95

- 7.6 Kokkuvõte 97

8. Lõimumisprotsessi näitajad: lõimdimensioonid ja lõimklastrid 98

- 8.1 Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonid 99
- 8.2 Eestlaste lõimdimensioonid 101
- 8.3 Teistest rahvustest elanike lõimklastrid 103
- 8.4 Eestlaste lõimklastrid 107
- 8.5 Eestlaste ja teisest rahvustest elanike klasteriaotuste võrdlus 112
- 8.6 Kokkuvõte ja järeldused 113
- 8.7 Metoodika 116
- 8.8 Lisad 121

9. Uussisserändajad 125

- 9.1 Uussisserändajad ning nende olukord Eestis 126
- 9.2 Kultuuriline ja rahvuslik mitmekesisus ning sisseränne – elanikkonna hoiakud 128
- 9.3 Kokkuvõte 132

10. Järeldused ja soovitused 135

- 10.1 Lühikokkuvõte 136
- 10.2 Põhitulemused valdkondade kaupa 136
- 10.3 Põhilised tulemused teisest rahvusest noorte kui keskse sihtgrupi lõikes 140
- 10.4 Põhilised poliitikasoovitused 140

11. Metoodika 141

- 11.1 Kvantitatiivne andmekogumismetoodika 142
- 11.2 Kvalitatiivne andmekogumismetoodika 143

SISSEJUHATUS

Integratsiooni monitooring lähtub oma ülesandepüstituses valdkondlikust arengukavast „Lõimuv Eesti 2020“. Arengukavas väljatoodud eesmärgid põhinevad Eesti Vabariigi põhi-seadusel, mis sõnastab Eesti riigi ülesandena ühelt poolt eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise tagamise ning sätestab teiselt poolt igaühe õiguse säilitada oma rahvuskuuluvus. „Lõimuv Eesti 2020“ seab strateegiliseks eesmärgiks lõimunud ja sidusa Eesti ühiskonna kujunemise, kus erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesed osalevad aktiivselt ühiskonnaelus ja jagavad demokraatlikke väärtusi. Selle eelduseks on Eesti püsielanike tugev seos riigiga ühise riigiidentiteedi tugevne-mise kaudu, mis omakorda eeldab vastastikust usaldust ja valmisolekut koostööks. Antud uuring keskendubki nende eesmärkide realiseerumist toetavate või takistavate fakto-rite väljatoomisele. Integratsiooni monitooringu peamised uurimisküsimused on järgmised:

- » Kuidas on arenenud teisest rahvusest Eesti elanike eesti keele oskust ja kasutus ning millised protsessid kujundavad ühist avalikku keeleruumi?
- » Kas ja kui suurel määral eksisteerib Eestis rahvuse ja keelepõhine sotsiaal-majanduslik ebavõrdsus ning kuidas see mõjutab lõimumisprotsessi?
- » Mil määral mõjutab ja suunab tööturul osalemist ning ettevõtlikkust elanike keeleline ja rahvuslik eneseidentifitseerimine?
- » Millised barjäärid takistavad rahvuslikust ja keelelisest kuuluvusest tingituna hariduse omandamist ja ligipääsu haridusele?
- » Kas ja kui suurel määral mõjutab Eesti elanike rahvuslik ja keeleline eneseidentifitseerimine osasaamist poliitilisest, kultuurilisest ja ühiskondlikust elust, sh meediatarbimist?
- » Kas ja kuidas eristuvad eri rahvusest ja keelega elanikud usalduses riigi ja selle institutsioonide vastu ning milline on nende elanike eneseidentifitseerimine Eesti riigi ja rahvaga?

Monitooringu tulemuste analüüsimisel on eeldatud, et Eesti elanikkonna lõimumine on pikaajaline protsess, mille eesmär-giks on ühiseid demokraatlikke väärtusi jagava ja avalikus sfääris eesti keeles suhtleva püsirahvastikuga kultuuriliselt mitmekesise ühiskonna kujunemine. Eesti ühiskonna lõimu-mise ning stabiilse arengu üheks keskseks eelduseks on sel-liste hoiakute kujunemine ühiskonnas, mille puhul Eesti riiki mõtestatakse mitte niivõrd etniliste, kuivõrd riigi toimimise demokraatlike põhimõtete (õigusriiklus, võrdsed õigused jne) kaudu. Integratsioon on kahesuunaline protsess ning seega on üheks analüüsi objektiks ka eestikeelne elanikkond. Kui teisest rahvusest elanikkonna analüüsimisel on kesk-seks uurimisobjektiks nende lõimumisvalmidus ning seda mõjutavad faktorid, siis eestlaste puhul uuriti nende hoiak-ute avatust ühiskonna reaalse mitmekultuurilisuse suhtes ning kultuurilises mitmekesisuses Eesti arengupotentsiaali teadvustamist.

1. KODAKONDSUS, POLIITILINE ENESEMÄÄRANG JA OSALEMINE

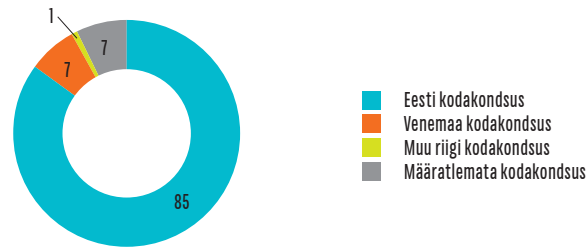
Kristina Kallas
Kats Kivistik

Kodakondsuse kaudu poliitiliste õiguste omamist on traditsiooniliselt peetud ühiskonna sidususe ja lõimumisprotsessi üheks struktuurseks näitajaks. Mida suurem osa riigi elanikkonnast on kodanikud, seda võrdsemad on õigused ja seda tõenäolisemalt suureneb sidusus ühiskonnas. Poliitilised õiguste omamine on eeldus poliitiliseks osalemiseks, aga ka õiguslikuks enesemääratluseks poliitilise kogukonnaga (*politis*) – kodakondsus määrab õigusliku suhte riigiga ning mõjutab selle kaudu ka isiku riigiidentiteeti.

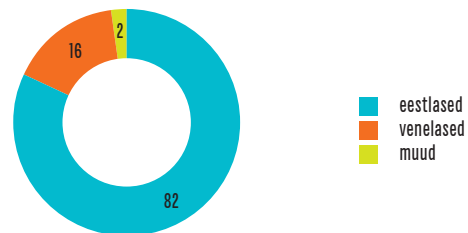
1.1 Eesti elanike ja kodanikkonna struktuursed näitajad

Eesti kodanikud moodustavad 85% elanikkonnast, kuuendikul Eesti elanikest aga ei ole Eesti kodakondsust (joonis 1.1). Eesti kodanikkond on viimase kümnendi jooksul muutunud ka etniliselt mitmekesisemaks – veidi vähem kui viiendik Eesti kodanikest ei ole rahvuselt eestlased (joonis 1.2). Kui eristada kodakondsuse struktuuri rahvusgruppide sees, siis vene rahvusest inimestest (N=326 235) omab Eesti kodakondsust 54%, Venemaa kodakondsust 24% ja määratlemata kodakondsust 21% inimestest (Rahvaloendus 2011). Eestlaste hulgas omab Eesti kodakondsust 99,6% inimestest (Rahvaloendus 2011).

Joonis 1.1. Eesti elanikkonna jaotumine kodakondsuse järgi, % (Rahvaloendus 2011)

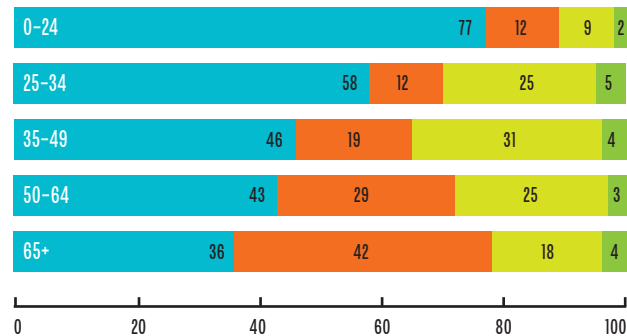
Joonis 1.2. Eesti kodanikkonna rahvuslik koosseis, % (Rahvaloendus 2011)

Alates Eesti 1990. aastate lõpust, kui Eesti riik hakkas kujundama lõimumispoliitikat, on eesmärgiks olnud kodanikkonna kasvatamine läbi mittekodanike naturaliseerimise. Määratlemata kodakondsusega inimeste arv on 20 aasta jooksul märkimisväärselt vähenenud, samas on viimasel kümnendil

naturalisatsioonitempo aeglustunud (vaata naturalisatsiooniprotsessi joonisel 1.8). Ka on kahe kümnendi jooksul märgata struktuurilisi muutusi teisest rahvusest Eesti elanike kodakondsusstaatuses. Eesti kodanike osakaal on kõrge teisest rahvusest noorte hulgas ja see osakaal väheneb vanuse kasvades. Kui kuni 24-aastaste teisest rahvusest inimeste hulgas on Eesti kodanikke 77%, siis 65-aastaste ja vanemate hulgas on neid enam kui kaks korda vähem (36%). Vastupidine trend on Venemaa kodakondsusega, kus vanemaaliste teisest rahvusest elanike hulgas on Venemaa kodanikke 42%, noorema vanusegrupi hulgas aga 12% (joonis 1.3). Siiski väärrib lõimumispoliitika seisukohast äramärkimist asjaolu, et Eesti vabariigis sündinud teisest rahvusest noorte hulgas (vanus 0–24) on mittekodanikke tervelt viiendik ehk 21%, sealhulgas 9% (7486 noort) on määratlemata kodakondsusega.

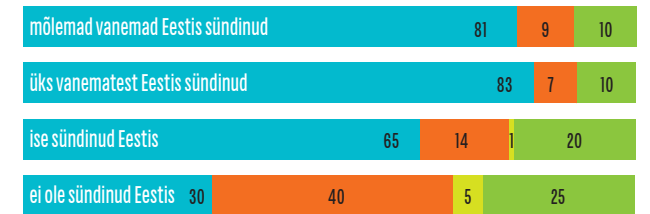
Joonis 1.3. Teisest rahvusest elanike kodakondsusrühmade vanuseline koosseis, % (Rahvaloendus 2011)

Joonis 1.4. Kodakondsus põlisuse järgi, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Venemaa kodanikke (39%). Samas nende hulgas, kes on Eestis sündinud (nn sisserännanute teine põlvkond) on enamus Eesti kodanikud (65%) ning nende hulgas, kellel on ka mõlemad vanemad Eestis sündinud (nn sisserännanute kolmas põlvkond) on Eesti kodanikke juba valdav enamus (81%) (joonis 1.4).

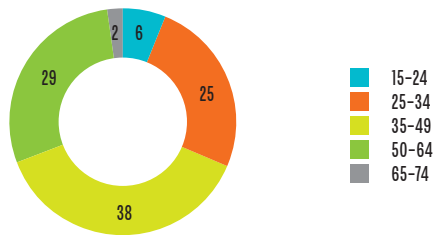
Joonis 1.4. Kodakondsus põlisuse järgi, % (Integratsiooni monitooring 2015)

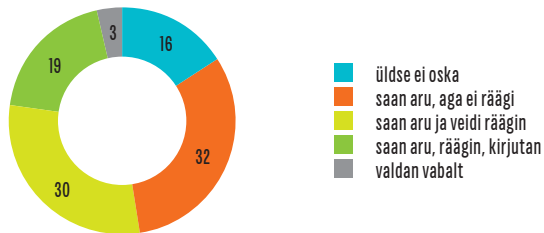
Legend for Figure 1.4:
 ■ Eesti kodakondsus
 ■ Venemaa kodakondsus
 ■ muu riigi kodakondsus
 ■ määratlemata kodakondsus

Siiski enam kui kolmandikul (34%) uuringu valimisse kuulunud Eestis sündinud teisest rahvusest inimestest ei ole Eesti kodakondsust (st. nad on kas määratlemata kodakondsusega või Venemaa kodanikud). Selle rühma puhul on tähelepanuväärne, et 31% neist on vanuses 15–35 ning 22% hindab oma eesti keele oskust väga heaks või heaks („valdan vabalt“ või „saan aru, räägin, kirjutan“) (joonised 1.5 ja 1.6). Lisaks tervelt 19% teisest rahvusest inimestest, kes on ise sündinud Eestis ja kelle vanemad on samuti sündinud Eestis (nn kolmas põlvkond), ei ole Eesti kodanikud (joonis 1.6) – 9% on Venemaa kodanikud ja 10% on määratlemata kodakondsusega.

Joonis 1.5 Eestis sündinud määratlemata ja Venemaa kodakondsusega inimesed vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

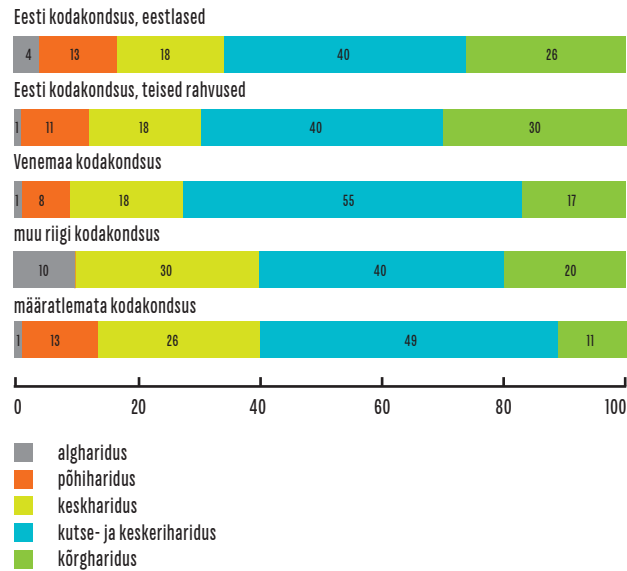

Joonis 1.6. Eestis sündinud määratlemata ja Venemaa kodakondsusega inimesed keeleoskuse lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

Lisaks vanusele mõjutab tänapäeva ühiskonnas (sh tööturul) osalemise võimalusi ka haridus. Sarnaselt 2011. aasta integratsiooni monitoringuga selgub ka käesoleva küsitlusest, et Eesti kodanike rühmas ei ole hariduslikke erinevusi rahvusest, omab kõrgharidust. Samas on Venemaa kodanike ja määratlemata kodakondsusega inimeste hulgas kõrgharidusega inimesi viiendik ning võrreldes Eesti kodanikega selles rühmas rohkem keskhariduse ja kutseharidusega inimesi (joonis 1.7).

Joonis 1.7. Kodakondsusrühmade hariduslik koosseis, % (Integratsiooni monitoring 2015)

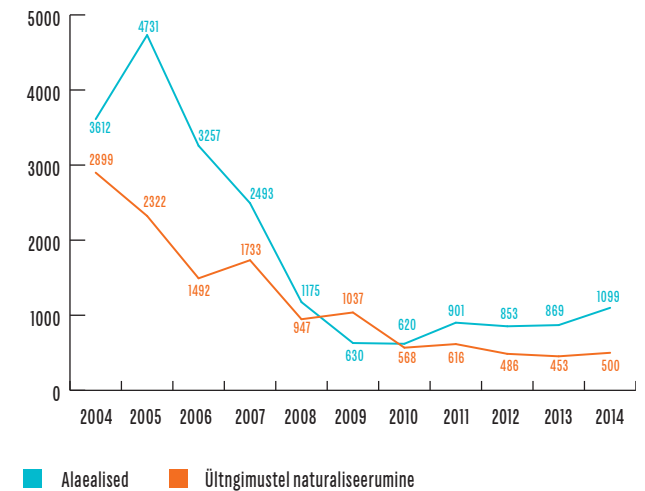

Arutelu all on olnud, kuid võrd mõjutab kodakondsusrühmade hariduslik ja vanuseline koosseis inimeste suutlikkust kohanda Eesti kodakondsuspoliitika seatud tingimustega nagu keeleoskuse tase ning eksamite sooritamine. Varasemad integratsiooni monitoringud on näidanud, et Eesti kodakondsuspoliitika on toimunud teatavas mõttes 'loomuliku valiku' võimendajana, andes veelgi rohkem võimalusi võimekamatele ning pärssides nende võimalusi, kes pole loomult eriti läbilööjijõulised. Muukeelse elanikkonna jagunemine Eesti kodanikeks, määratlemata kodakondsusega isikuteks ja Venemaa kodanikeks ei ole juhuslik, vaid peegeldab erinevat kohanemisastet ja erinevaid strateegiaid Eesti ühiskonnas valitsevate normidega, piirangutega ja võimalustega toimetulemiseks (Integratsiooni monitoring 2008: 5). Eesti kodakondsuse on omandanud kõrgemalt haritud ja nooremad inimesed ehk need, kes on oma karakteristikute poolest kaasaegses ühiskonnas kohanemisvõimelisemad.

1.2 Kodakondsusvalikud ja naturalisatsioon

Taasiseseisvumise aja algusaastatel toimunud kiire naturalisatsiooniprotsess on viimasel kümnendil märkimisväärselt aeglustunud. 2014. aastal sai Eesti kodakondsuse naturalisatsiooni korras 1608 inimest. Neist 500 olid alla 15-aastased lapsed, kes said kodakondsuse lihtsustatud korras, sh need, kes naturaliseerisid koos ühe vanemaga. Jooniselt 1.8 on näha, et pärast ühekordset tõusu, mis toimus vahetult pärast Eesti liitumist Euroopa Liiduga (2005. aastal), on Eesti kodakondsuse omandamine seejärel kiiresti langenud ning alates 2009. aastast jäänud iga-aastaselt samale tasemele, kus keskmiselt naturaliseerib 1450 inimest aastas.

Joonis 1.8. Eesti kodakondsuse omandamine naturalisatsiooni korras 2004-2014 (Politsei- ja Piirivalveamet)

Integratsiooni monitoringus küsitletud määratlemata kodakondsusega inimestest soovis valdav enamus saada Eesti kodakondsust. Nendest vastanutest, kellel ei olnud ühegi riigi kodakondsust (N=115), soovis 65 (57%) saada Eesti kodakondsust, 21 vastajat (18%) ei soovinud ühtegi kodakondsust või ei pidanud kodakondsuse mitteomamist

oluliseks probleemiks ning 8 vastanut (7%) soovisid Venemaa kodakondsust. Kolm vastajat soovisid Ukraina kodakondsust ning üksikud vastajad soovisid veel Läti, Prantsusmaa, Soome, USA ja Valgevene kodakondsust. Enamus vastajatest, kelle pereliikmel ei ole kodakondsust, soovis oma nendele pereliikmetele Eesti kodakondsust (52%). Vaid 14% vastanuid rahuldab neid praegune olukord ning 12% vastanutest soovis oma pereliikmele Venemaa kodakondsust. Võrreldes varasemate monitooringutega on Eesti kodakondsust soovivate inimeste osakaal küll uuringuti kõikunud, kuid üldjoontes on see olnud alati enamus (tabel 1.1). Aastatel pärast pronkssõdurikriisi tõusis küll Venemaa kodakondsuse soovijate hulk, kuid käesoleva monitooringu tulemused näitavad, et Venemaa kodakondsust soovinud vastajate osakaal on langenud 2000. aastate algusega võrdsele tasemele.

Tabel 1.1. Millist kodakondsust Te endale sooviksite, % (Integratsiooni monitooring 2008, 2011, 2015)

	2000	2002	2005	2008	2011	2015
Eesti kodakondsust	60	65	74	51	60	57
Venemaa kodakondsust	5	6	11	19	12	7
Mõne teise riigi kodakondsust	7	9	5	14	7	9
Ei soovi üldse kodakondsust/ praegune olukord rahuldab	16	14	7	16	16	18
Ei oska öelda, ei tea	12	6	3	-	5	10
N	170	109	102	105	127	115

Jätakuvalt on kõigi vastajate arvates Eesti kodakondsuse mitteomamise peamiseks põhjuseks raskused eesti keele omandamisel. Võrreldes varasemate aastatega (2008 ja 2011) on vähenenud nende vastajate hulk, kes peavad takistuseks kodakondsuse seaduses kehtivaid nõudeid (kodakondsuseksami keerukust) ning kasvanud on nende inimeste hulk, kelle arvates mittekodanikel puudub motivatsioon Eesti kodakondsuse omandamiseks. Nii on suurenenud nende vastajate hulk, kelle arvates Eesti kodakondsust ei

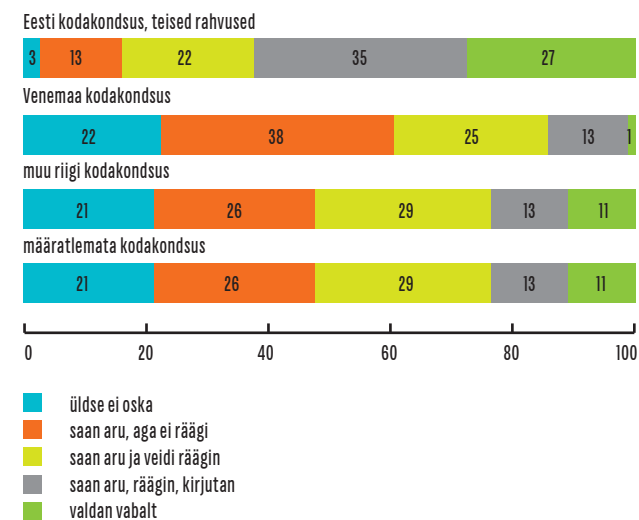
peeta oluliseks ega mainekaks, aga ka nende hulk, kelle arvates kodakondsuse puudumine tõenäoliselt ei takista Eestis elamist ning ilma Eesti kodakondsuseta on lihtsam reisida Venemaale või teistesse SRÜ riikidesse (tabel 1.2). Eri rahvusest elanike arvamustes on aga lahknevusi, mis on selgitatud allpool (joonis 1.11).

Tabel 1.2. Eesti kodakondsuse mitteomamise selgitavad põhjused, % (vastusevariant „See kindlasti“) (Integratsiooni monitooring 2008, 2011, 2015)

	2008	2011	2015
Eesti kodakondsust ei peeta oluliseks ega mainekaks	7	12	18
Eesti keelt ei suudeta ära õppida	54	45	46
Nii on lihtsam reisida Venemaale või teistesse SRÜ riikidesse	23	27	40
Kodakondsuseksami tegemine on liiga keeruline	56	48	37
Kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist	19	33	39
Teise riigi kodakondsuse omanine	24	26	25
Valimistest ega poliitilises elus osalemisest ei olda huvitatud	10	18	13

Kõik vastajate grupid on ühel meelel, et suutmatust ära õppida eesti keelt on valdav põhjus, miks ei ole seni omandatud kodakondsust, välja arvatud teisest rahvusest Eesti kodanikud, kes on tõenäoliselt ka ise naturalisatsiooniprotsessi läbinud ning kes ei pea seda samavõrra oluliseks takistuseks (joonis 1.11). Kui analüüsida teisest rahvusest elanike kodakondsusgruppide eesti keele oskust, siis tõepoolest ilmneb, et nii Venemaa kodanikel kui määratlemata kodakondsusega inimestel on oluliselt madalam enesehinnanguline eesti keele oskus võrreldes teisest rahvusest Eesti kodanikega (joonis 1.10). Kummaski grupis on viiendik inimestest, kes ei oska üldse eesti keelt (22% Venemaa kodanikest ja 21% määratlemata kodakondsusega inimestest), samas kui teisest rahvusest Eesti kodanikest vastajate hulgas oli selliseid vaid 3%. Siiski on määratlemata kodakondsusega inimeste hulgas 11% vastanuid, kes enda hinnangul valdavad eesti keelt vabalt.

Joonis 1.9. Eesti keele enesehinnanguline oskus eri kodakondsusega teisest rahvusest inimeste hulgas, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Muude põhjuste osas on eestlaste ja teisest rahvusest vastajate arvamused kodakondsuse mitteomamise kohta siiski erinevad. Joonisel 1.11 on näha, et eestlaste arvates on kodakondsuse mitteomamise põhjused peamiselt pragmaatilised: võrreldes teiste rahvuste esindajatega, pakkusid eestlased sagedamini põhjuseks seda, et ilma Eesti kodakondsuseta on lihtsam reisida Venemaale ja SRÜ riikidesse (nii arvas 45% eestlastest) ning lisaks ei takista kodakondsuse puudumine Eestis elamist (nii arvas 42% eestlastest). Ka arvavad eestlased teisest rahvusest enam, et kodakondsust ei taotle, sest mittekodanikud ei tunne ennast Eesti ühiskonda kuuluvana (26%) ning mittekodanikud ei ole huvitatud ka valimistest ja poliitilises elus osalemisest (24%). Teisest rahvusest vastajate arvates ei ole aga need pragmaatilised aspektid peamiseks põhjuseks, miks inimestel ei ole Eesti kodakondsusest. Eesti kodakondsust mitteomavad vastajad töid võrreldes teisest rahvusest Eesti kodanikega rohkem välja asjaolu, et kodakondsuseksam on liiga keeruline (58% määratlemata kodakondsusega ja 52% Venemaa kodakondsusega)

ning ei suudeta ära õppida eesti keelt (54% määratlemata kodakondsusega ja 52% Venemaa kodakondsusega). Seega näevad määratlemata kodakondsusega inimesed ja Venemaa kodanikud peamise takistusena Eesti kodakondsuse omandamisel seadusega seatud tingimusi, mida nad enese hinnangul ei ole võimelised täitma. Alles järgmistena nimetatakse pragmaatilisi põhjusi ning seejärel identiteedilise või emotsionaalse seose puudumist Eestiga (ei tunta end Eesti ühiskonda kuuluvat, ei olda huvitatud valimistest ja poliitilisest osalemisest).

Oluline on siinkohal määratlemata kodakondsusega inimeste vastuste eristumine Venemaa kodanikest. Määratlemata kodakondsusega inimesed nimetasid teistest enam põhjuseks ka asjaolu, et valimistest ja poliitilisest osalemisest ei olda huvitatud (16%) või seda, et Eesti kodakondsuse omandamist ei peeta oluliseks ega mainekaks (15%). Need seisukohad viitavad madalale motiveeritusele Eesti kodakondsust omandada. Siiski on tegemist vähearvulise allgrupi arvamusega, mis ei ole määratlemata kodakondsusega inimeste grupis domineeriv. Lisaks leiavad määratlemata kodakondsusega inimesed teistest sagedamini, et neil ei ole infot selle kohta, milliseid õigusi ja kohustusi Eesti kodakondsus kaasa toob (15%) ega ka informatsiooni kodakondsuse saamise võimaluste kohta (10%).

Joonis 1.10. Kodakondsusrühmade hinnangud Eesti kodakondsuse puudumise põhjustele, % (vastusevariant „See kindlasti“) (Integratsiooni monitoriing 2015)

Eesti kodakondsust ei peeta oluliseks ega mainekaks

Eesti keelt ei suudeta ära õppida

Nii on lihtsam reisida Venemaale või teistesse SRÜ riikidesse

Kodakondsuseksami tegemine on liiga keeruline

Kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist

Teise riigi kodakondsuse omandamine

Valimistest ega poliitilises elus osalemisest ei olda huvitatud

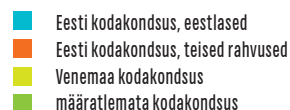
Ei tunta end Eesti ühiskonda kuuluvat

Ei ole piisavalt infot kodakondsuse saamise võimaluste kohta

Ei ole infot selle kohta, mis õigusi ja kohustusi Eesti kodakondsus kaasa toob

Võrreldes eelmise integratsiooni monitoriingu läbiviimise ajaga (2011) ei ole muutunud määratlemata kodakondsusega ja Venemaa kodakondsusega inimeste hinnangud põhjustele, miks neil ei ole kodakondsust (joonis 1.12). Mõlemas uuringus tuuakse peamiste põhjustena välja ühelt poolt suutmatust eesti keelt ära õppida või arvamust, et kodakondsuseksamit ei suudeta sooritada, ning teiselt poolt (veidi vähemal määral) pragmaatilised põhjused.

Joonis 1.11. Määratlemata kodakondsusega ja Venemaa kodakondsusega teistest rahvusest inimeste hinnangud Eesti kodakondsuse puudumise põhjustele 2015 ja 2011 (vastusevariant „See kindlasti“), % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Eesti kodakondsust ei peeta oluliseks ega mainekaks

Eesti keelt ei suudeta ära õppida

Nii on lihtsam reisida Venemaale või teistesse SRÜ riikidesse

Kodakondsuseksami tegemine on liiga keeruline

Kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist

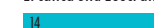
Teise riigi kodakondsuse omandamine

Valimistest ega poliitilises elus osalemisest ei olda huvitatud

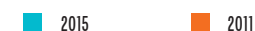
Ei tunta end Eesti ühiskonda kuuluvat

Ei ole piisavalt infot kodakondsuse saamise võimaluste kohta

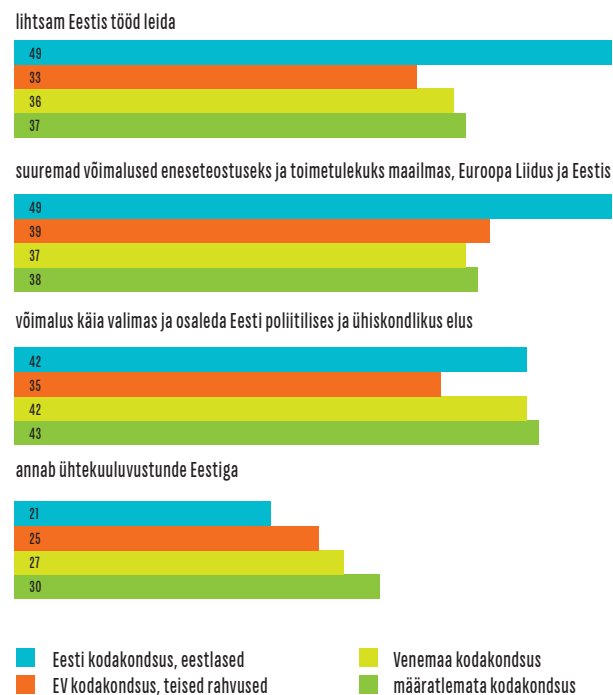

Ei ole infot selle kohta, mis õigusi ja kohustusi Eesti kodakondsus kaasa toob

Ka Eesti kodakondsuse omandamise motiividest on eestlastel ja teiste rahvuste esindajatel mõnevõrra erinev arusaam (joonis 1.13). Teiste rahvuste esindajad, olenemata nende kodakondsusest, peavad eestlastest olulisemaks kodakondsuse kaudu identiteedilise seose loomist Eesti riigiga ja eestlastest vähem oluliseks pragmaatilisi motiivi nagu suuremaid võimalusi eneseteostuseks ja töö leidmiseks Eestis. Üllatavalt peavad just need teiste rahvuste esindajad, kes on ise Eesti kodanikud, kodakondsusega kaasnevaid poliitilisi õigusi vähem oluliseks motivaatoriks kui ülejäänud vastajad.

Joonis 1.12. Mis põhjustel soovitakse Eesti kodakondsust, % (vastusevariant „See kindlasti“) (Integratsiooni monitoriing 2015)

Arvestades naturalisatsioonitempo aeglust ning mittekodanike vähest enesehinnangulist suutlikkust täita praeguses kodakondsuse seaduses seatud nõudeid kodanikuks

saamiseks, uurisime elanikkonna hoiakuid kodakondsusnõuete lihtsustamise kohta. Eestlased ja teisest rahvusest vastajad olid märkimisväärselt erinevalt arvamusel selle kohta, kellele võiks anda Eesti kodakondsuse, lisanõudeid rakendamata (joonis 1.14). Kui teiste rahvuste esindajad leiavad, et lisanõueteta võiks Eesti kodakondsuse anda kõigile, mitte üksnes sündinijärgsetele Eesti kodanikele, siis eestlased on oma seisukohtades konservatiivsemad. Siiski, enam kui pooled eestlased leiavad, et lisanõueteta tuleks kodakondsus anda kõigile Eestis sündivatele lastele (57%) või ka Eestis varem sündinud inimestele tagantjärele (52%).

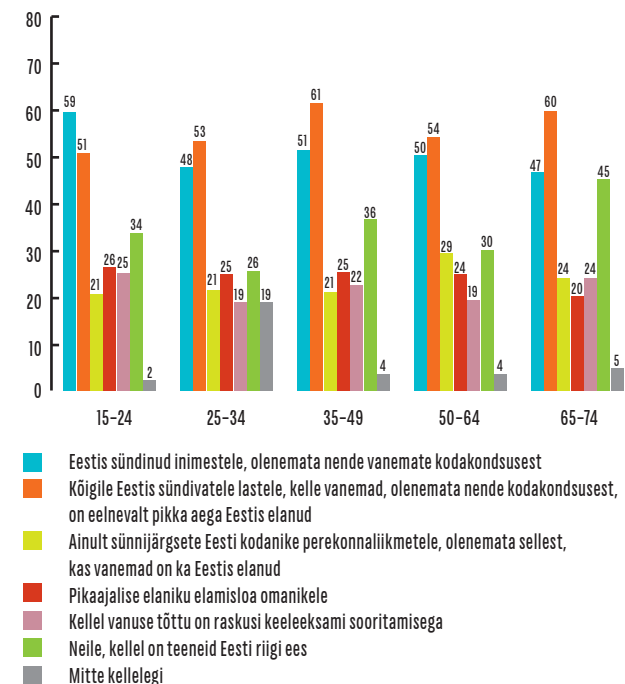
Joonis 1.13. Millistele järgmistest elanike gruppidest võiks Teie arvates anda Eesti kodakondsusega ilma lisanõueteta (keeleeksami ja kodakondsuse eksamita), % (Integratsiooni monitoriing 2015)

eestlased teised rahvused

Kuna suurema osa kodanikkonnast, kes omab õigust valida seadusandlikusse kogusse oma esindajad, on rahvuselt eestlased, on oluline kaardistada just eestlaste suhtumist kodakondsuse omandamise tingimuste leevendamisesse. Eestlaste arvamused ei erine oluliselt vanuserühmade lõikes (joonis 1.15). Vaid vanemaealiste hulgas on enam neid, kes arvavad, et Eesti kodakondsust võiks lihtsustatud korras anda ka neile, kellel on teeneid Eesti riigi ees.

Joonis 1.14. Millistele järgmistest elanike gruppidest võiks Teie arvates anda Eesti kodakondsusega ilma lisanõueteta (keeleeksami ja kodakondsuse eksamita), eestlased, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Eestis sündinud inimestele, olenemata nende vanemate kodakondsusest
 Kõigile Eestis sündivatele lastele, kelle vanemad, olenemata nende kodakondsusest, on eelnevalt pikka aega Eestis elanud
 Ainult sündinijärgsete Eesti kodanike perekonnaliikmetele, olenemata sellest, kas vanemad on ka Eestis elanud
 Pikaajalise elaniku elamisloa omanikele
 Kellel vanuse tõttu on raskusi keeleeksami sooritamisega
 Neile, kellel on teeneid Eesti riigi ees
 Mitte kellelegi

Võrreldes varasemate monitooringutega on eestlaste suhtumine kodakondsusnõuete leevendamisesse muutunud leebemaks kõikide elanikegruppide suhtes (tabel 1.3). Märgatavalt on suurenenud nende eestlaste osakaal, kes leiavad, et Eestis võiks olla ius soli printsiip, ehk kodakondsuse saavad Eestis sündinud inimesed ning vähenenud on nende osakaal, kes leiavad, et vaid sünnijärgsete kodanike pereliikmed võiksid omada õigust saada kodakondsust lihtsustatult (*ius sanguinis printsiip*). Kõige enam on muutunud eestlaste suhtumine laste kodakondsuse küsimusse – kui 7 aastat tagasi oli 22% eestlastest nõus sellega, et Eestis sündinud lastele võiks anda kodakondsuse lihtsustatud korras, siis käesolev uuring näitab, et nüüd nõustub sellega üle poole eestlastest (57%).

Tabel 1.3. Millistele järgmistest elanike gruppidest võiks Teie arvates anda Eesti kodakondsuse ilma lisanõueteta (keeleeksami ja kodakondsuse eksamita), eestlased, % (Integratsiooni monitooring 2008, 2015)

Eestlased	2000	2005	2008	2015
Eestis sündinud inimestele (ius soli)	36	53	46	52
Sünnijärgsetele Eesti kodanike pereliikmetele (ius sanguinis)	39	39	46	24
Eestis sündinud lastele sõltumata nende vanemate kodakondsusest	-	-	22	57
Pikaajalise elaniku elamisloa omanikele	7	5	4	24
Kellel on vanuse tõttu raskusi keeleeksami sooritamiseega *	17	14	17	24
Neile, kellel on teeneid Eesti riigi ees	-	26	34	34
Mitte kellelegi	18	10	8	7

* 2000 ja 2005 oli see vastusevariant sõnastatud „pensionäridele“.

Analüüsidest tänaste mittekodanike struktuurseid näitajaid (määratlemata kodanike kõrge vanus, keskmisest madalam haridustase ning madal enesehinnanguline eesti keele oskus) võib nentida, et need ei soodusta naturaliseerimise suurenemist praeguses kodakondsuse seaduses seatud tingimustel. Ka hindavad mittekodanikud ise oma suutlikkust vastata

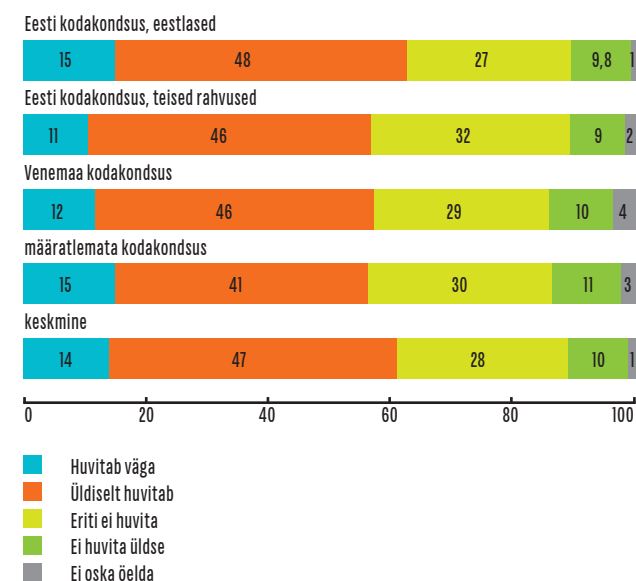
seatud tingimustele madalaks. Samas soovivad määratlemata kodakondsusega inimesed valdavalt siiski Eesti kodakondsust ning vähem on neid, keda olemasolev olukord rahuldab. Noorte ja Eestis sündinud (teise ja kolmanda põlvkonna) teisest rahvusest vastajate hulgas on valdaval enamusel Eesti kodakondsus, kuid lõimumispoliitikas on oluline tähelepanu pöörata asjaolule, et 19% kolmanda põlvkonna esindajatel (kelle vanemad on juba sündinud Eestis) ei ole Eesti kodakondsust. Küsitlustulemused näitavad, et enamus Eesti elanikke, sealhulgas enam kui pooled eestlased, toetavad lihtsustatud korras lisanõueteta Eesti kodakondsuse andmist Eestis sündinud lastele või kõikidele Eestis sündinud inimestele olenemata nende vanemate kodakondsusest.

1.3 Osalemine poliitilises elus ja enesemääratlus erakondlikul maastikul

Eesti lõimumispoliitikas on viimastel aastatel olnud tähelepanu keskpunktis kõigi Eesti elanike aktiivne osalemine ühiskondlikus elus, rahvusest olenemata. Käesolevas peatükis vaatleme nii eri rahvuste kui ka erineva kodakondsusstaatusega inimeste osalemist poliitilises elus (nt valimised) ja ühiskondlikus elus ning kodanikuühiskonna tegevuses.

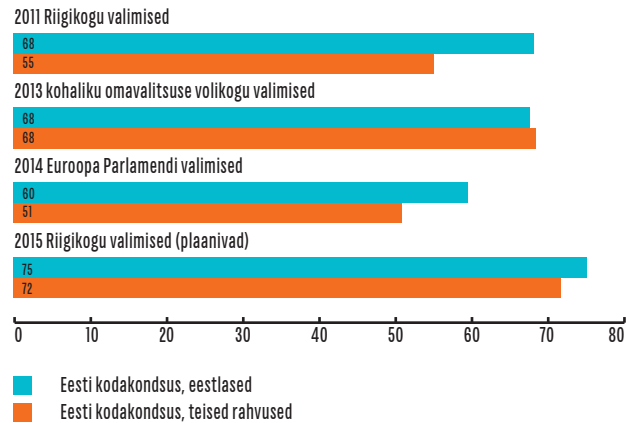
Poliitilises elus osalemisele eelneb huvi ühiskondliku ja poliitilise tegevuse vastu riigis. Küsitlustulemused näitavad, et huvi Eesti sisepoliitika vastu on rahvusgruppide lõikes suhteliselt sarnasel tasemel – kui eestlastest huvitub sisepoliitikat 63%, siis teisest rahvusest elanikest veidi vähem, 57%. Sarnaselt ei ole suuri erinevusi ka erineva kodakondsusega inimeste vahel (joonis 1.16).

Joonis 1.15. Eesti sisepoliitikat huvitumine erineva kodakondsusega isikute gruppide lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015)

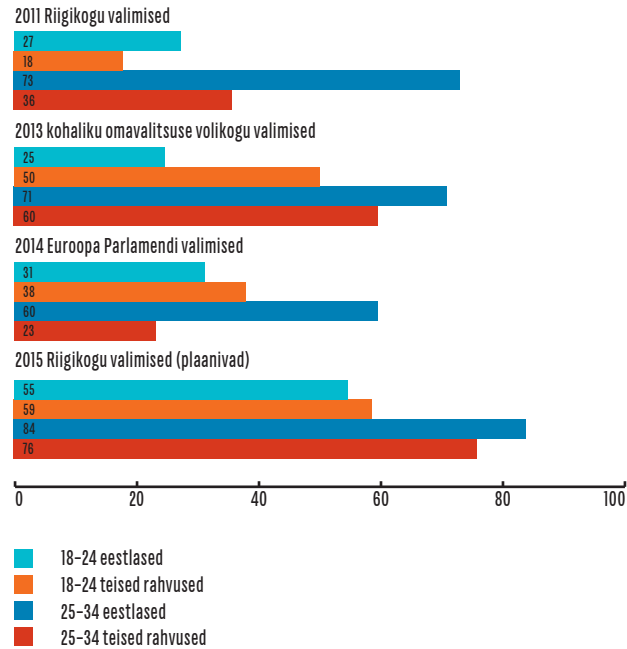
Valimistel osalemine on poliitilise osaluse keskseim vorm. Eri rahvusest Eesti kodanike valimisaktiivsuses võib näha mõningaid erinevusi. Kohalike omavalitsuste valimistel on aktiivsus olnud sarnane, samas nii 2015.a kui 2011.a Riigikogu ja 2014.a Euroopa Parlamendi valimistel on teisest rahvusest Eesti kodanikud olnud selgelt vähem aktiivsed (joonis 1.17).

Joonis 1.16. Eesti kodanike osalemine valimistel, rahvuse põhjal, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Joonisel 1.18 on näidatud nooremate vanusegruppide valimistes osalemine rahvuste lõikes. Noori peetakse tavakohaselt traditsiooniliste osalemisviiside kasutamises passiivsemaks kui vanemaealisi. Andmeanalüüsid on näidanud, et noored võtavad passiivsemalt osa valimistest (Toomla 2014), samas kui uuringud näitavad alternatiivsete (nii vabaühenduste- kui protestipõhiste) aktiivsusvormide populaarsuse kasvu teismeliste noorte hulgas (Tallinna Ülikool 2014). Käesoleva küsitluse tulemuste analüüs näitab, et nii eestlased kui teisest rahvusest noored kõige noorem vanuserühmas (18–24-aastased) osalevad võrreldes keskmisega kõikidel valimistel vähem ning teisest rahvusest noored samas vanuserühmas omakorda osalevad vähem võrreldes oma eestlastest eakaaslastega. Nagu noored eestlasedki, osalevad teisest rahvusest noored aktiivsemalt kohalike omavalitsuste valimistel, kõige passiivsemad ollakse aga Euroopa Parlamendi valimistel. Euroopa Parlamendi valimistel paistavad erakordse passiivsusega silma just 25–24-aastased teisest rahvusest elanikud, kellest vaid 23% teatas, et nad käisid valimas. Samas vanusegrupis eestlastest käis valimas 60%.

Joonis 1.17. Noorte osalemine valimistel rahvuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

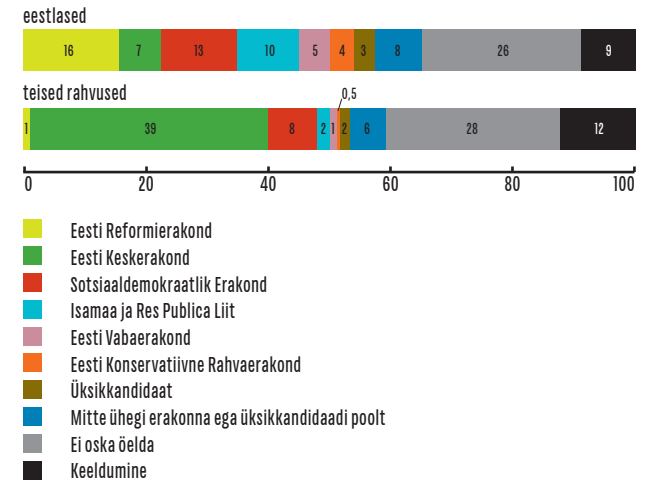

* 2011. a Riigikogu valimistel võisid paljud noorimas vanusegrupis vastanud olla veel valimisõiguseta, mis mõjutab ka tulemusi (madal osalusprotsent selles vanusegrupis)

Küsitluses vaatlesime ka Eesti elanike erakondlike eelistusi. Üle kolmandiku küsitluses osalenud vastajatest on keeldunud või ei ole osanud oma eelistust öelda ning sealhulgas on teisest rahvusest vastajate seas valiku tegemata jätnute arv suurem võrreldes eestlastega. Erakondliku eelistuse poolest erinevad eestlased ja teised rahvused suurel määral (joonis 1.19). Kui vaadata suuremate erakondade eelistamist, siis 2015. a Riigikokku pääsenud erakondade seas paistab esimesena silma Keskerakonna mäekõrgune populaarsus teisest rahvusest, ning kõigi teiste parlamendierakondade toetus teisest rahvusest on madalam kui eestlaste seas. Üsna madal on teisest rahvusest Reformierakonna eelistus, mida valis vaid 1,1% teisest rahvusest vastajatest. Ka IRLi toetus on teisest rahvusest vastajate seas ligi viis korda

madalam kui eestlaste seas. Kõige sarnasem toetus rahvusegruppide lõikes on Sotsiaaldemokraatlikul erakonnal, keda toetab 12% eestlastest ja 8% venelastest. Saadud tulemustest kinnitavad, et teisest rahvusest elanikud näevad enda huvide esindajana eelkõige Keskerakonda, samas kui eestlaste seas on erakondade poliitiline esindatus mitmekesisem.

Joonis 1.18. Eestlaste ja teisest rahvusest erakondlikud eelistused, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Keskerakonna toetus teisest rahvusest elanike seas varieerub vanusesti olulisel määral – vaid 20% kuni 24-aastastest eelistavad Keskerakonda, samas kui üle 65–74-aastaste seas on toetus 61%. Erinevus tuleb aga suuresti selle arvelt, et nooremad mitte-eestlased ei oska oma eelistusi nimetada – kuni 24-aastastest ligi pool ehk 48% ei oma erakondlikku eelistust. Ka eestlaste seas ei ole kõige noorem vanusegrupp oma eelistusi kujundanud.

Lisaks institutsionaalses poliitikas osalemisele uurisime elanikkonna institutsioonivälises poliitilises tegevuses osalemist. Viimastel aastatel on Eestis märgata kodanikuaktiivsuse ja institutsioonivälise poliitilise osaluse kasvu kodanikkonnas (ACTA aktsioon, kooseluseaduse pooldajate

ja vastaste konsolideerumine) ning ühiskonna sidususe seisukohast on oluline analüüsida erinevate rahvuste esindajate, eri vanusegruppide ning erineva kodakondsustaatusega inimeste osalemist selles poliitilises tegevuses. Üldise aktiivsuse mõõtmiseks koondasime sarnaselt 2011. aasta monitooringuga kokku osalemise kaheksas erinevas poliitilises tegevuses.¹ Andmed elanikkonna poliitilise aktiivsuse kohta sotsiaalse struktuuri alusel on toodud tabelis 1.4 ja konkreetsetes tegevustes osalemise kohta kodakondsuse lõikes on toodud joonisel 1.20.

Tabelist 1.4 näeme, et kogu Eesti elanike seast alla poole (39%) on osalenud poliitikas, kasutades selleks vähemalt ühte kaheksast loetletud tegevusest. Küsitlustulemused näitavad, et poliitiliselt on aktiivsemad eestlased (eestlaste osalus on 42%, teiste rahvuste grupis 32%ga). Eesti kodakondsusega teiste rahvuste esindajad on küll passiivsemad kui eestlased, kuid aktiivsemad kui teiste kodakondustega vastajad. Teisest rahvusest elanike poliitilist aktiivsust mõjutab eesti keele oskus – keelt mittevaldavate vastajate seas on osalenud mõnes tegevuses alla viiendiku, samas kui keeleoskajate seas on osalenud üle poole. Riigi mastaabis on poliitiliselt aktiivsemad Tallinna elanikud (48% on osalenud). Passiivsemad on Ida-Virumaa elanikud, kelles on osalenud 23%. Samuti on aktiivsemad kõrgema haridusega vastajad (kõrgharidusega vastajatest on osalenud 57%). Kesk- ja kutseharidusega vastajatest on osalenud vaid 22%. Nooremad on vanematest üldjuhul aktiivsemad, kuid seejuures kõige noorem vanusegrupp on vähem aktiivne kui 25–34-aastased. Võrreldes 2011. aastaga näitavad 2015. aasta tulemused ka osalemisaktiivsuse mõningast suurenemist. 2011. aastal ei olnud 68% kogu elanikkonnast osalenud üheski tegevuses, 2015. aastal on mitteosalenuid aga 61%. 2011. aastal oli suure poliitilise aktiivsusega 7% elanikest, 2015. aastal aga 9%.

Tabel 1.4. Eesti elanike poliitiline aktiivsus sotsiaalse struktuuri alusel, % (Integratsiooni monitooring 2015) *

Kogu elanikkond		Ei ole osalenud	Väike	Mõõdukas	Suur
		61	15	16	9
Sugu	Mees	56	18	16	9
	Naine	65	13	15	8
Vanus	15–24	65	12	12	12
	25–34	47	23	21	9
	35–49	55	15	19	11
	50–64	68	12	14	6
	65–74	74	14	9	3
Piirkond	Tallinn	52	14	22	13
	Ida-Virumaa	77	11	8	5
	Muu Eesti	62	17	14	7
Kodakondsus	Eesti kodanikud, eestlased	58	16	17	10
	Eesti kodanikud, teised rahvused	62	16	16	6
	Venemaa kodanikud	75	8	10	7
	Määratlemata kodakondsusega	74	14	7	5
Rahvus	Eestlased	58	16	17	9
	Teised rahvused	68	13	12	7
	Alla keskhariduse	78	9	8	5
	Kutseharidus	53	21	21	5
Haridus	Kesk-eriharidus	71	17	9	4
	Üld-keskharidus	57	13	17	13
	Kõrgharidus	43	17	25	15

	Valdan vabalt	58	16	18	8
	Saan aru, räägin ja kirjutan	56	17	10	17
Keeleoskus**	Saan aru ja veidi räägin	68	14	8	10
	Saan veidi aru, aga ei räägi	72	9	15	4
	Üldse ei oska	82	8	5	5

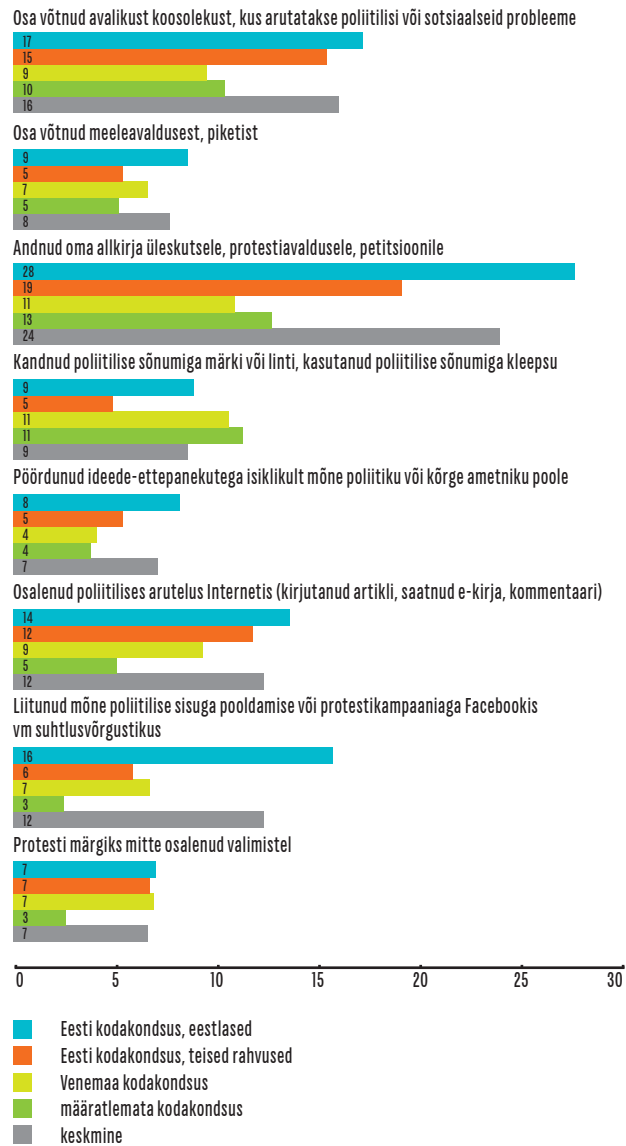
* Poliitilise aktiivsuse mõõtmiseks koostati sarnaselt 2011. a. monitooringule indeks-tunnus, mis summeerib osaluse kõigis kaheksas tegevuses. Igale vastusele „olen seda harva/mõnikord teinud“ anti 1 punkt, igale vastusele „olen seda korduvalt teinud“ anti 2 punkti. Nii võib punktisumma inimese kohta varieeruda vahemikus 0–16, millest 0 tähistab mitte osalemist, 1 tähistab väikest aktiivsust, 2–3 mõõdukat aktiivsust ja 4–16 suurt aktiivsust.

** Keeleoskus kogu elanikkonna kohta. Kui vaadata keeleoskust vaid teiste rahvuste lõikes, jäävad osakaalud sarnaseks. Üldse keelt mitte oskavate seas pole kunagi osalenud 82%, hästi keelt valdavate seas pole osalenud 57% teistest rahvustest.

Joonisel 1.20 on näha nii kogu elanikkonna kui ka erineva kodakondsuse ja rahvusega elanike erinevaid poliitilise aktiivsuse vorme. Eesti elanike seas on kõige populaarsemad institutsioonivälised poliitilised tegevused petitsioonile allkirja andmine (23,9%), koosolekutel osalemine (16%), poliitilise sisuga kampaaniaga liitumine ja internetis poliitika üle arutamine (mõlemad 12,3%). Kõige vähem ollakse protesti märgiks valimata jätnud (6,6%), pöördunud isiklikult poliitiku või kõrge ametniku poole ja osaletud piketil (7,7%) Eestlased võtavad erinevatest poliitilistest tegevustest osa rohkem kui teistest rahvustest ja teise kodakondsusega elanikud. Eriti paistab silma eestlased aktiivsem osalus pöördumistele allkirjade andmises ning internetikeskkonnas toimuvates poliitilistes tegevustes (poliitika üle arutamine ning suhtlusvõrgustikes pooldamis- või protestikampaaniatega liitumine).

¹ Kaheksa poliitilist tegevust olid: osavõtt avalikust koosolekust, osavõtt meeleavaldusest, allkirja andmine üleskutsele, poliitilise sõnumiga märgi kandmine, isiklikult mõne poliitiku või kõrge ametniku poole ideedega pöördumine, Internetis poliitilises arutelus osalemine, suhtlusvõrgustikus poliitilise sisuga kampaaniaga liitumine, protesti märgiks valimata jätmine.

Joonis 1.19. Poliitilise aktiivsuse erinevad viisid, % (Integratsiooni monitoriing 2015) *

* Vastajate osakaal, kes on tegevuses osalenud harva / mõnikord ja nende osakaal, kes on osalenud korduvalt.

Teisest rahvusest elanike aktiivsust mõjutab eesti keele oskus kahe tegevuse juures – vabalt eesti keelt valdavad teisest rahvusest elanikud on võrreldes keelt üldse mitteoskavate elanikega rohkem osalenud internetiaruteludes (vastavalt 17% ja 4%) ja andnud oma allkirja petitsioonile (vastavalt 20% ja 6%). See viitab internetis ja sotsiaalvõrgustikes toimuvale poliitilise ja ühiskondliku aktiivsuse jagunemisele keelelisel printsiibil, kus eestikeelsed inimesed ja venekeelsed inimesed koonduvad erinevatesse keskkondadesse. Nii näiteks on Eestis populaarne petitsioonide koostamise keskkond www.petitsioon.ee üksnes eestikeelne, mis võib piirata venekeelse elanikkonna võimalusi petitsioonidega liituda.

Noored on osalenud elanikkonna keskmisega võrreldes rohkem erinevates poliitilistes aktsioonides, mis viitab nooremate vanuserühmade suuremale ühiskondlikule aktiivsusele. Samas on noorte eestlaste ja teisest rahvusest elanike poliitilises aktiivsuses suured erinevused – noored eestlased on kõikides poliitilise osaluse viisides aktiivsemad kui teisest rahvusest vastajad. Teistest märkimisväärselt aktiivsemad on eestlased vanuses 25–34 eluaastat, samas vanuserühmas teisest rahvusest vastajad on aga märkimisväärselt vähem aktiivsed (joonis 1.21). Nii on 45% eestlastest selles vanuserühmas viimastel aastatel andnud oma allkirja pöördumisele ning peaaegu kolmandik on osalenud poliitilise sisuga kampaanias sotsiaalmeedias. Noored eestlased on aktiivsed just sotsiaalmeedia suhtlusvõrgustikes, samas kui teisest rahvusest noored ei ole poliitilise sisuga protestikampaaniatega kuigi aktiivselt kaasa läinud. Samamoodi on teisest rahvusest noored eestlastest noortest ligi kolm korda vähem kandnud poliitilise sõnumiga märki.

Joonis 1.20. Viimastel aastatel loetletud tegevustest osa võtnud noored rahvuse ja vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Uuring näitab, et erinevused eestlaste ja teisest rahvusest elanike vahel väljenduvad nii huvis poliitika vastu, valimisaktiivsuses kui ka muul moel poliitikas osalemises. Läbivalt on teisest rahvusest elanikud vähem aktiivsed – osalevad vähem valimistel ning poliitilistes aktsioonides ja tegevustes nagu petitsioonide allkirjastamine, koosolekutel osalemine jne. Eesti kodakondsusega teiste rahvuste esindajad on seejuures küll aktiivsemad võrreldes mittekodanikega, kuid vähem aktiivsed kui eestlased. Võrreldes teisest rahvusest elanikega on eestlased oluliselt aktiivsemad just internetikeskkonnas ning osalevad aktiivselt protesti- ja pooldamiskampaaniates, aruteludes ja petitsioonide allkirjastamises. Eesti keele oskuse mõju poliitilisele aktiivsusele näitab, et teisest rahvusest elanike väiksem aktiivsus internetis on osaliselt seletatav sellega, et info on valdavalt eesti keeles ning seetõttu jõuab nendeni vähem. Rahvuse lõikes erinevad väga palju erakondlikud eelistused. Ligi 3/5 teisest rahvusest elanikest toetab Keskerakonda, samas kui eestlaste seas on Keskerakonna toetajad, eriti noorte seas, väga vähe ning toetus jaguneb pigem Reformierakonna, IRL ja Sotsiaaldemokraatliku erakonna vahel.

1.4 Ühiskondlik osalus: osalemine vabaühendustes

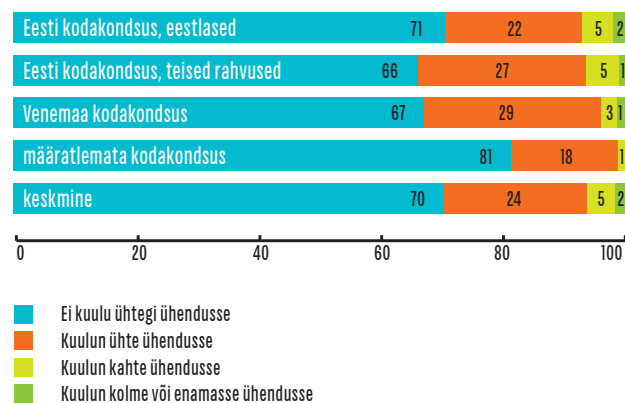
Osalemine ühiskondlikus elus vabaühendustesse kuulumise kaudu on demokraatliku süsteemi üks alustalasid. Vabaühendused, mis moodustavad aktiivse kodanikuühiskonna osa, on demokraatias tasakaalustavaks jõuks institutsionaliseeritud erakondlikule poliitikale. Seetõttu on lõimimise ja ühiskondliku sidususe seisukohalt oluline ka võimalikult suure osa elanike osalemine vabaühenduste tegevuses ning nende kaudu kodanikuühiskonnas, olenemata inimeste rahvusest ja muudest etno-kultuurilistest ja sotsiaal-majanduslikest näitajatest.

Küsitlustulemused näitavad, et tervelt 70% Eesti elanikest ei kuulu ühtegi vabaühendusse. Eestlastest ei kuulu ühtegi ühendusse 71%, teistest rahvustest vastajatest 69%

(erinevus 2 protsendipunkti). 2011. aasta monitooringu järgi ei olnud ühegi ühenduse liige 72% elanikest, sh oli eestlaste ja teiste rahvuste vaheline erinevus 5,1 protsendipunkti eestlaste kuulumise kasuks. Kuigi põhjapanevaid järeldusi ei saa kahe uuringu põhjal teha, näitavad käesoleva küsitluse tulemused liikumist valdkondlikus arengukavas „Lõimuv Eesti 2020“ eesmärgiks seatud erinevuse vähenemise suunas.

Joonisel 1.22 on näha, et määratlemata kodakondsusega inimesed kuuluvad teistest oluliselt vähem vabaühendustesse. 2011. aasta monitooring tõi välja, et vabaühendustesse kuulumist takistab eesti keele oskuse puudumine või selle kasutamise julguse puudumine. 2015. aasta andmed aga keeleoskuse seotust vabaühendustesse kuulumisega ei kinnita. Vabaühendustesse kuulujaid on võrdselt nii nende seas, kes valdavalt vabalt eesti keelt (34%), kui ka nende seas, kes ei oska üldse eesti keelt (36%).

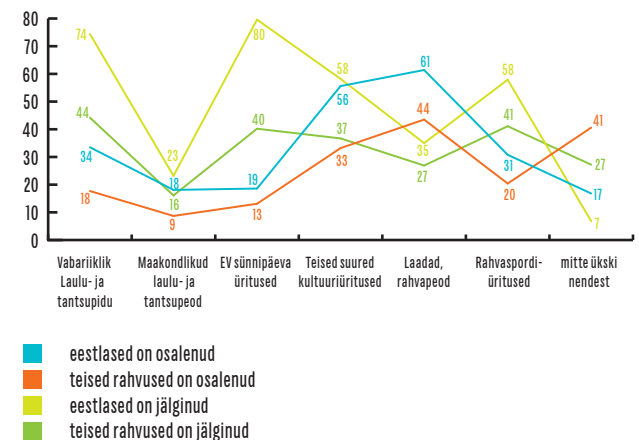
Joonis 1.21. Kas Te olete mõne ühenduse, seltsi liige (nt. korteriühistu, kultuuriselts, noorteklubi, heategevusselts, ametiühing või poliitiline erakond), % (Integratsiooni monitooring 2015)

Kaasatust ühiskonda saab hinnata ka avalikel üritustel osalemise kaudu. Joonisel 1.23 on näha, et teisest rahvusest vastajad osalevad võrreldes eestlastega vähem kõikidel avalikel suurüritustel. 41% teisest rahvusest vastajatest ei ole osanud ühelgi üritusel, mis on rohkem kui kaks korda suurem ühelgi

üritusel mitteosalenud eestlaste arvust. Suur vahe on laulu- ja tantsupeol osalemises (osalenud on 34% eestlastest ja 18% teisest rahvusest inimestest), teistel suurtel kultuuriüritustel (osalenud on 56% eestlastest ja 33% teisest rahvusest inimestest) ja rahvapildidel osalemises (osalenud on 61% eestlastest ja 44% teisest rahvusest inimestest). Kusjuures Eesti kodakondsusega teiste rahvuste esindajad on osalenud eestlastega võrreldes peaaegu kaks korda vähem vabariiklikul laulu- ja tantsupeol. See viitab vabariikliku laulu- ja tantsupeo tähtsusele eestlastele kui etnilis-kultuurilisele grupile ning teisest rahvusest inimestele jääb see võõraks. Kõige vähem osalevad erinevatel üritustel määratlemata kodakondsusega inimesed, kellest pool ei ole osa võtnud ühestki mainitud üritusest, aga ka Venemaa kodanikud – nendest kodakondsusgruppidest on vabariiklikul laulu- ja tantsupeol osalenud ligi veerand, ning vabariigi sünnipäevaüritustel alla kümnendiku inimesi mõlemast kodakondsusgrupist.

Joonis 1.22. Avalikel kultuuri ja spordi suurüritustel osalemine või nende jälgimine rahvuse lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Teisest rahvusest inimeste seas on erinevaid üritusi jälgivate inimeste osakaal keskmiselt väiksem kui eestlastest hulgas. Kui eestlastest pole mitte ühtegi üritust jälginud 7%, siis teisest rahvusest inimeste hulgas ei ole ühtegi üritust

jälginud tervelt 27% vastanutest. Käärid on suured ka vabariigi sünnipäevapidustuste jälgimises – nii jälgib Eesti Vabariigi sünnipäeva üritusi 80% eestlastest ja vaid 40% teisest rahvusest inimestest.

Kui vaadata teisest rahvusest elanike osavõttu massiüritustest piirkonna lõikes, paistab silma, et Ida-Virumaa elanikud osalevad, aga ka jälgivad, teistest oluliselt vähem vabariiklikku laulu- ja tantsupidu. Tallinna teisest rahvusest elanikest on osalenud laulupeol 25% ja jälginud on 46%, ülejäänud Eesti teisest rahvusest elanikest on osalenud 18% ja jälginud 55%, kuid Ida-Virumaa teisest rahvusest elanikest on osalenud vaid 8% ja jälginud 33%. Teistest üritustest osavõtt ei ole erinevused nii suured, kuigi Ida-Virumaa teisest rahvusest elanikud osalevad igal pool pigem vähem – 55% Ida-Virumaalt pärit vastajatest, 38% Tallinna elanikest ja 26% ülejäänud Eesti elanikest ei ole osa võtnud mitte ühestki üritusest.

Kokkuvõtteks on vabaühendustes osalemine nii rahvuse kui vanuse lõikes sarnane poliitikas osalemisele. Eestlased osalevad avalikel suurüritustel rohkem ning kuuluvad rohkem vabaühendustesse kui teistest rahvustest inimesed, sh ka Eesti kodakondsusega teisest rahvusest inimesed.

1.5 Hoiakud ning usaldus Eesti riigi ja ühiskonna suhtes

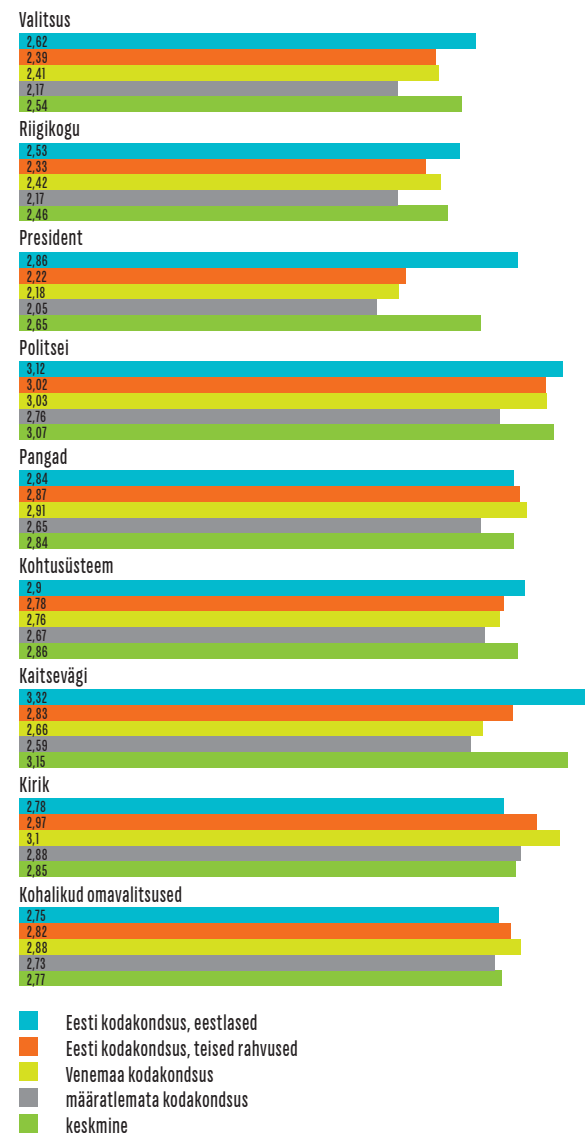
Poliitilist ja ühiskondlikku aktiivsust ning kaasatust mõjutavad mitte üksnes struktuursed tegurid (kodakondsuse omamine, keeleoskus, osalemine vabaühenduste tegevuses), vaid ka hoiakulised tegurid ning usaldus riigi ja selle institutsioonide vastu. Demokraatia toimimise üheks alustalaks on kodanike usaldus riigi ja selle institutsioonide vastu. Usalduse puudumine peegeldab põhimõttelisi hoiakuid riigi suhtes. Uuringu tulemused näitavad, et kõige enam usaldatakse politseid – 3.07 punkti (maksimum 4) ja kaitseväge – 3.15 punkti (maksimum 4). Viimase puhul muudab usaldusnivoo

kõrgeks siiski vaid eestlaste kõrge usaldus (eestlaste usaldus kaitseväge suhtes on 3.32 punkti). Kõige madalam usaldus on Riigikogu (2.46) ja valitsuse suhtes (2.54) (joonis 1.24).

Nii nagu ka eelnevates monitooringutes (2008, 2011) ilmneb ka käesolevas uuringus teisest rahvusest inimeste väiksem usaldus Eesti riigi ja selle institutsioonide vastu. Kõige suurem on lõhe usalduses kaitseväge ja presidendi institutsiooni suhtes (eestlased 3.3, teised rahvused 2,8–2,6). Määratlemata kodakondsusega vastajate seas on usaldus pea kõikide institutsioonide vastu madalam võrreldes teiste kodakondsusgruppidega (joonis 1.24). Erandiks on vaid kirik, mida määratlemata kodakondsusega inimesed, Vene kodanikud ja Eesti kodakondsusega teisest rahvusest inimesed usaldavad eestlastest enam. Määratlemata kodakondsusega inimesed usaldavad keskmisest vähem eriti politseid, presidenti, valitsust ja Riigikogu. Nagu ka varasemas monitooringus (2011), on jätkuvalt murettekitav tendents: teisest rahvusest Eesti kodanike usaldus võimuinstitutsioonide – kaitseväge, kohtusüsteemi, valitsuse, presidendi, Riigikogu ja politsei – vastu on alla keskmise.

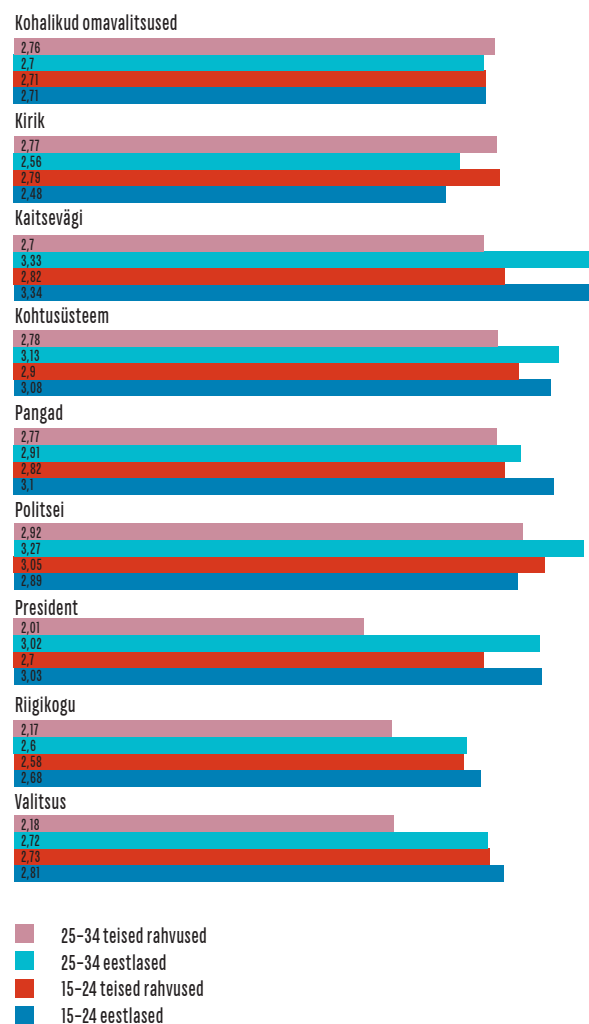
Kuigi metodoloogilise erinevuse tõttu ei saa 2015. aasta tulemusi üks-ühele võrrelda varasemate aastate tulemustega, saab siiski väita, et usaldustase on kõrgem kui varem ja on erinevate kodakondsusega elanikkonna gruppide seas ühtlustunud. Nii näiteks usaldasid (üle skaala keskmise, milleks on 3) 2011. aastal kõik elanikud sõltumata kodakondsusest vaid politseid, panku ja kirikut. 2015. aastal usaldavad (üle skaala keskmise, milleks on 2,5) kõik grupid kõiki institutsioone, välja arvatud päevapoliitikaga seotud institutsioonid (president, valitsus ja Riigikogu). Kuigi määratlemata kodakondsusega inimeste ja Venemaa kodanike hulgas on keskmisest madalam ka toetus Eesti kaitsevägele, võib 2011. aasta monitooringuga võrreldes näha pigem usalduse kasvu – 2011. aastal jäi nende usaldus alla skaala keskmise, 2015. aastal on usaldustase aga napilt üle skaala keskmise.

Joonis 1.23. Usaldus institutsioonide vastu erineva kodakondsusega inimeste hulgas (keskmised neljapalliskaalal, 1=ei usalda üldse, 4= usaldab täiesti) (Integratsiooni monitooring 2015)

Ka noorte vanuserühmade võrdluses joonistuvad välja samad usaldusmusterid. Noorte eestlaste usaldus kõikide institutsioonide vastu on kõrgem võrreldes teisest rahvusest noortega, eriti aga kaitseväge ja presidendi institutsiooni osas (joonis 1.25). Nagu ka teiste vanusegruppide puhul, usaldavad teisest rahvusest noored eestlastest enam kirikut. Märkimisväärne on see, et teisest rahvusest elanike noorim rühm (vanus 15-24) usaldab veidi vanematega (vanus 25-34) võrreldes rohkem kõiki võimuinstitutsioone, eriti aga presidenti, valitsust ja Riigikogu. Kuigi vanusegrupiti on erinevused usalduses jaotunud pigem rahvuse kui vanuse alusel (eestlased usaldavad rohkem), loob noorimate teisest rahvusest inimeste kõrgem usaldustase lootust, et pealekasvav põlvkond toetab riigi institutsioone oma vanematest enam. Siiski tuleb siin meeles pidada, et tegemist on vanusegrupiga, kes veel ei osale aktiivsel poliitilises ja ühiskondlikus elus.

Joonis 1.24. Usaldus institutsioonide vastu noorte seas rahvuse ja vanuse lõikes (keskmised neljapalliskaalal) (Integratsiooni monitooring 2015)

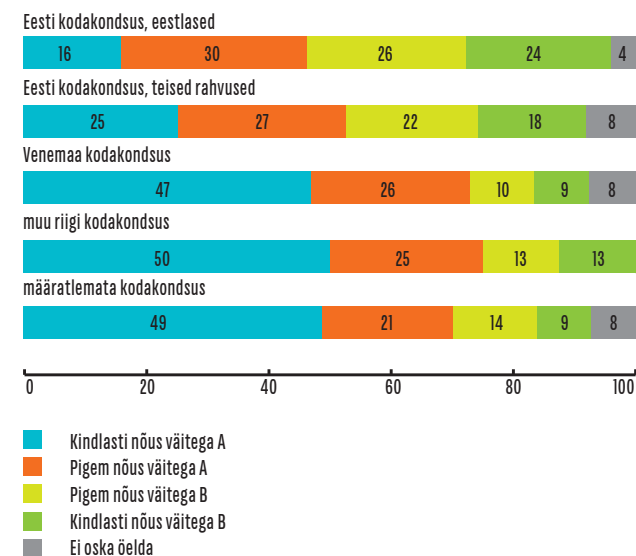
Demokraatlik süsteem saab toimida vaid juhul, kui inimestel ei ole mitte üksnes objektiivselt võrdsed õigused ja võimalused, vaid nad ka subjektiivselt tajutavalt neid võrdsetena. Võrdsuse tajumine mõjutab hoiakuid ning usaldust riigi ja selle institutsioonide vastu. Uuringus vaatlesime Eesti

erinevate elanike enesetõhususe tunnetust, millega mõttsime seda, kas inimesed usuvad enda võimesse avalikus elus kaasa rääkida ning mõjutada asjade käiku riigis. Olenemata rahvusest tunnetavad Eesti kodanikud, et neil on mitte-kodanikega võrreldes suurem mõju asjade käigule (joonis 1.26). Eestlastest kahtleb oma võimes mõjutada riigis toimuvat 46%, samas kui 24% on kindlad, et asjade käik riigis sõltub neist. Teisest rahvusest kodanikest kahtleb oma võimes asju mõjutada aga juba üle poole vastanutest (52%). Venemaa kodakondsusega ja määratlemata kodakondsusega inimestest kahtleb enda võimes asju mõjutada aga tervelt 70-73%.

Joonis 1.25. Enesetõhususe tunnetus erineva kodakondsusega inimeste hulgas, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Väide A: Mina ja minusugused inimesed ei saa kuidagi mõjutada asjade käiku riigis

Väide B: Asjade käik riigis sõltub rahva valikutest, st ka minust ja minusugustest inimestest

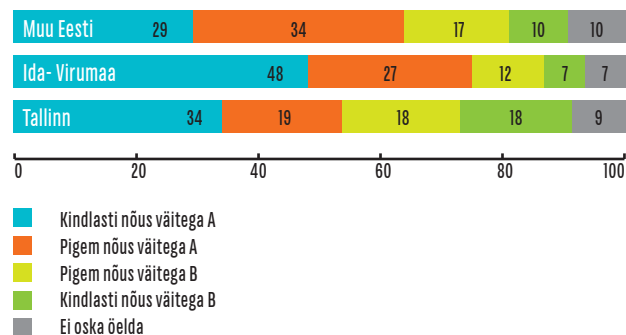

Kõige vähem usuvad oma võimesse asjade käiku Eesti riigis mõjutada Ida-Virumaal elavad teisest rahvusest inimesed (peaaegu pooled on kindlasti nõus väitega A), samas kui Tallinna mitte-eestlased usuvad rohkem, et asjade käik riigis sõltub ka neist (18% kindlasti nõus ja 19% pigem nõus) (joonis 1.27).

Joonis 1.26. Enesetõhususe tunnetus teisest rahvusest inimeste hulgas piirkonniti, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Väide A: Mina ja minusugused inimesed ei saa kuidagi mõjutada asjade käiku riigis

Väide B: Asjade käik riigis sõltub rahva valikutest, st ka minust ja minusugustest inimestest

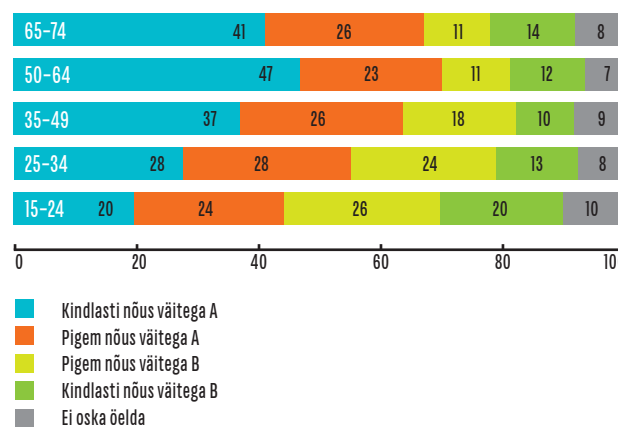
Mida noorem on inimene, seda rohkem usub ta oma võimesse mõjutada asjade käiku riigis. Kui kõige nooremate (vanus 15–24) teisest rahvusest inimeste hulgas usub oma võimesse asju riigis mõjutada 46% (kindlasti nõus või pigem nõus), siis pensionieelsete (vanus 50–64) vanuserühmas on selliseid kõigest 23% (joonis 1.28). Küsitluse tulemused peegeldavad ühelt poolt vanusega kaasnevat pessimismi suurenemist, teisalt aga annavad ka lootust, kuna kahe noorima mitte-eestlaste vanuserühma hinnang oma võimesse mõjutada asju Eesti riigis on sarnasel tasemel eestlaste hinnanguga (vastavalt 46% ja 50% kummaski grupis uskus oma võimesse asju Eesti riigis mõjutada). Ka nooremad eestlased usuvad rohkem oma võimesse mõjutada ühiskondlikke protsesse, kuid üldisest trendist kalduvad oluliselt kõrvale kõige

nooremad, 15–24-aastased, kelle seas usuvad oma võimesse asju mõjutada 50%, samas kui 25–34-aastaste seas usuvad enda võimesse 65% vastajatest. Kuna noorimad eestlased kuuluvad ka keskmiselt vähem vabaühendustesse, võib see olla märk eestlaste kõige noorema põlvkonna avalikust elust kõrvale jäämisest.

Joonis 1.27. Enesetõhususe tunnetus teisest rahvusest inimeste hulgas vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Väide A: Mina ja minusugused inimesed ei saa kuidagi mõjutada asjade käiku riigis

Väide B: Asjade käik riigis sõltub rahva valikutest, st ka minust ja minusugustest inimestest

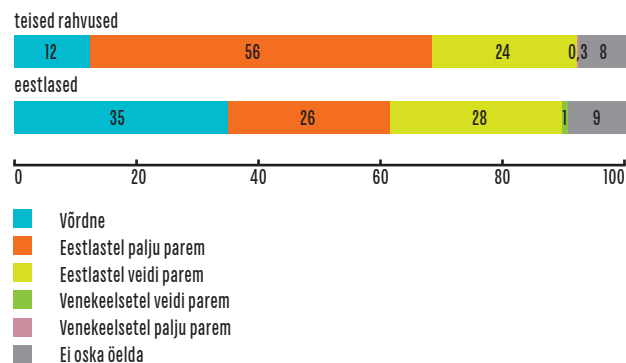
Hoiakud riigis elavate erinevast rahvusest inimeste, aga eelkõige nende osaluse suhtes poliitilises ja ühiskondlikus elus mõjutavad ühiskonna sidusust ja on märgiks demokraatia tugevusest. Käesoleva monitoriingu tulemused viitavad teisest rahvusest Eesti elanike vähesele osalemisele ühiskondlikus ja poliitilises elus (väiksem osavõtt valimistest, väiksem osalus vabaühendustes, madalam poliitilise aktiivsuse indeks). Lisaks inimeste hoiakutele enda suutlikkuse ja võimete osas kujundada riigi poliitilist elu mõjutavad nende käitumist ka elanikkonna enamuse hoiakud. Seetõttu mõõtsime käesolevas uuringus ka erinevast rahvusest

Eesti inimeste hoiakuid teisest rahvusest elanike poliitikasse kaasamise kohta. Kui enesetõhususe ja usalduse puhul olid tähelepanu keskmes pigem teisest rahvusest inimesed, siis kaasamisse suhtumises võtsime tähelepanu alla eelkõige eestlased kui enamusrupi.

Küsitluses palusime hinnata eestlaste ja teisest rahvusest inimeste võimalusi ja nende võimaluste võrdsust erinevates valdkondades: sissetulekutes ja materiaalses heaolus, hea töökohta saamises, kultuurilistes võimalustes, hariduse saamise võimalustes lastel, poliitilises tegevuses jne. Võrdsete võimaluste tunnetamine on eelduseks, et eri rahvusest inimesed tunneksid ennast kaasatuna ja usaldaksid riiki ja selle institutsioone. Läbivalt hindasid eestlased kõikide võimalusi kõikides valdkondades oluliselt võrdsemaks, teistest rahvustest vastajad aga hindasid võimalusi eestlaste jaoks pigem paremaks või palju paremaks. Kõige vähem erinesid hinnangud rahvusgrupiti kultuuriliste võimaluste võrdsusele – selles valdkonnas pidasid 47% eestlastest ja 43% teisest rahvusest inimestest võimalusi võrdseks.

Allpool on välja toodud tulemused poliitilise tegevuse võimaluste osas. Võrdsetesse võimalustesse poliitilises tegevuses usub vaid 35% eestlastest ja 12% teisest rahvusest vastajatest, samas kui enam kui pooled eestlastest tunnistavad, et neil on võimalused paremad (joonis 1.29). Võimalusi ei nähta võrdsetena ka teistes poliitika ja avaliku sektoriga seotud tegevustes, seejuures on teiste rahvuste esindajad kõikides küsimustes eestlastest kriitilisemad. 43% eestlastest usub, et kõigil rahvusgruppidel on võrdsed võimalused olla kaasatud otsuste tegemisse (teisest rahvusest elanikest arvab samamoodi vaid 27%) ning 32% eestlastest usub, et rahvusgruppidel on võrdsed võimalused olla avalikus sektoris juhtival ametikohal (teisest rahvusest elanikes usub seda 12%). Vahe on väiksem võimaluste võrdsuse tajumises kodanikeühendustes osalemises (49% eestlastest ja 40% teistest rahvustest usub, et võimalused on võrdsed). Küsitlustulemused näitavad, et kuigi eestlased olid teisest rahvusest inimestest optimistlikumad võrdsete võimaluste olemasolu osas, ei usu siiski ka eestlased, et teisest rahvusest inimeste on võrdsed võimalused avalikus elus ja poliitikas osalemiseks.

Joonis 1.28. Poliitilise tegevuse võimalused rahvuse lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

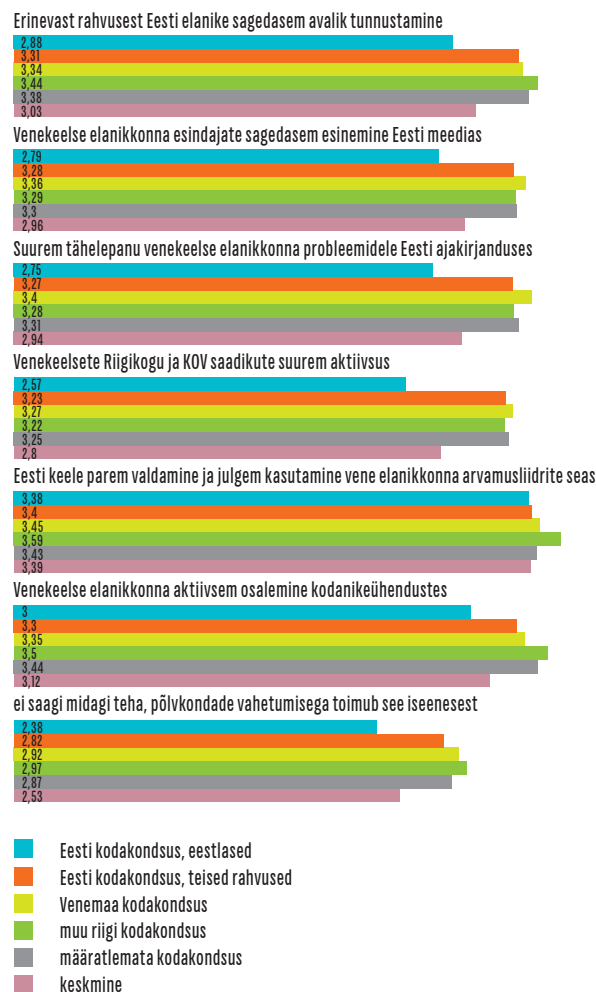

Teatud erinevus rahvusgruppide lõikes on selliste küsimuste puhul loomulik, kuna sageli kiputakse teiste võimalusi hindama paremaks. Samas nii eestlaste kui teisest rahvusest inimeste suundumus hinnata eestlaste võimalusi paremaks kõikides valdkondades (erinevates valdkondades on teisest rahvusest inimeste võimalusi hinnanud paremaks vaid kuni 1% mõlemast rahvusgrupist) näitab selgelt, et suur osa ühiskonnast tunnistab võrdsete võimaluste puudumist erinevates eluvaldkondades. Positiivse asjaoluna võib siinkohal näha seda, et märkimisväärne osa eestlastest tunnistab ebavõrdsuse olemasolu. Võrdsete võimaluste puudumise tunnistamine on eelduseks nende võimaluste võrdsustamisele.

Küsitlustulemused näitavad, et kuigi eestlased tunnistavad võrdsete võimaluste puudumist, on nad oluliselt pessimistlikumad selles osas, et midagi saab mitte-eestlaste aktiivsema osaluse soodustamiseks teha (joonis 1.30). Ainus viis, mida eestlased hindavad sama vajalikus kui teisest rahvusest inimesed, ning mille vajaduses ollakse ka üldiselt kõige rohkem veendunud, on eesti keele parem valdamine ja julgem kasutamine venekeelsete liidrite poolt. Samuti peavad eestlased peavad vajalikuks suurendada venekeelse elanikkonna kodanikeühendustesse kuulumist. Samas peavad eestlased teistest vastajatest vähem oluliseks venekeelsete inimeste osaluse suurendamist just poliitilises tegevuses ja

ühiskondlikus nähtavuses – venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse vajalikkuses või suurema tähelepanu pööramise vajalikkuses venekeelse elanikkonna probleemidele Eesti ajakirjanduses on eestlased veendunud vähem kui teisest rahvusest inimesed.

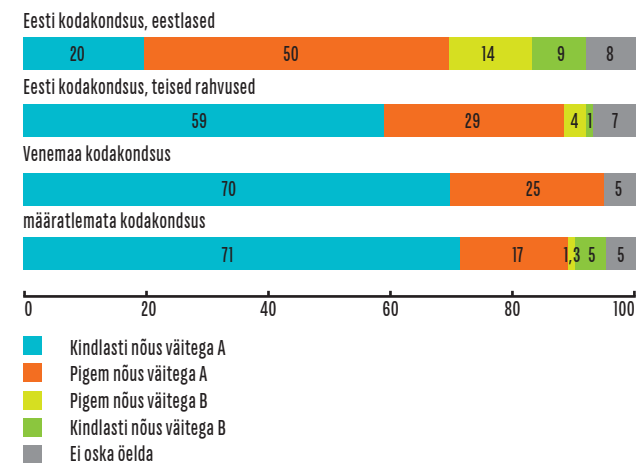
Joonis 1.29. Mida oleks Teie arvates vaja teha, et soodustada venekeelse elanikkonna aktiivsemat osalemist Eesti avalikus elus, kodakondsuse ja rahvuse lõikes (1= kindlasti nõus, 4= üldse mitte nõus), % (Integratsiooni monitoring 2015)

Erinevused ilmnevad eestlaste ja teisest rahvusest inimeste arvamustes vähemuste kaasamise vajalikkusest. Eestlased on teisest rahvusest inimeste arvamustega arvestamise suhtes küll positiivsed, kuid ettevaatlikud – viiendik nõustub kindlalt väitega, et teistest rahvustest elanike arvamusega tuleb rohkem arvestada, ning lisaks arvab tervelt pool vastanud eestlastest ettevaatlikult, et on „pigem nõus“. Veidi enam kui viiendik eestlastest peab teisest rahvusest inimeste arvamusega arvestamist Venemaa survele järeleandmiseks. Samas on teisest rahvusest Eesti kodanikest kaasamisega kindlalt nõus tervelt 59% ning lisaks 29% on „pigem nõus“. Mittetekodanike arvamused sarnanevad teisest rahvusest Eesti kodanike arvamustega (joonis 1.31). Teisest rahvusest inimeste hulgas, olenemata nende kodakondsusest, praktiliselt ei ole inimesi, kes arvaksid, et vähemuste arvamusega arvestamine on Venemaa survele järeleandmine.

Joonis 1.30. Suhtumine teisest rahvusest inimeste kaasamise kodakondsuse lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

Väide A: Teistest rahvustest elanike arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega rohkem arvestada
 Väide B: Teistest rahvustest elanike arvamustega ei peaks senisest rohkem arvestama, sest see tähendaks järeleandmist Venemaa survele

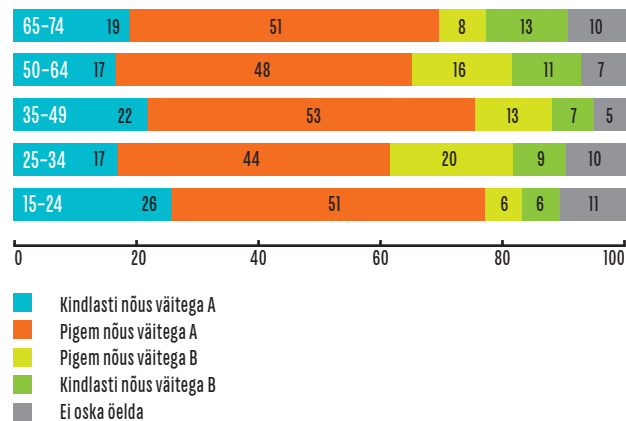

Vanuse põhjal eestlaste arvamused ei erine, eristub üksnes kõige noorem vanuserühm (vanus 15–24), kelle hulgas on enim neid, kes usuvad, et teisest rahvusest inimeste arvamusega tuleb arvestada (77%) ning kõige vähem neid, kes leiavad, et see oleks Eestile ohtlik, kuna tähendaks järeleandmise tegemist Venemaale (12%) (joonis 1.32). Ka need vastused kinnitavad eespool väljatoodud suundumist, kus nooremad eestlased on avatumad.

Joonis 1.31. Suhtumine teisest rahvusest inimeste kaasamise vanuse lõikes, eestlased, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

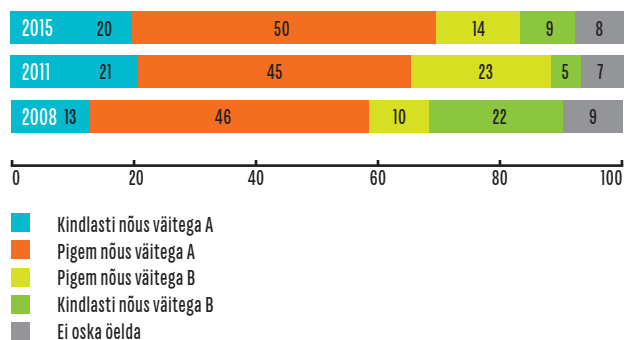
Väide A: Teistest rahvustest elanike arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega rohkem arvestada

Väide B: Teistest rahvustest elanike arvamustega ei peaks senisest rohkem arvestama, sest see tähendaks järeleandmist Venemaa survel

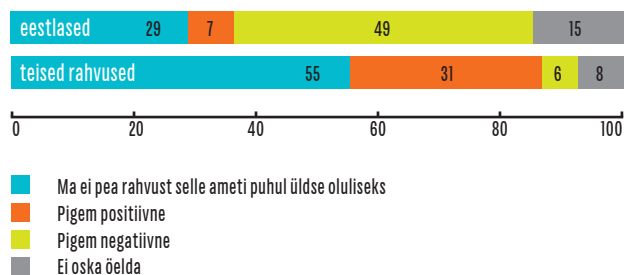
Võrreldes varasemate monitoriingutega peavad eestlased teisest rahvusest inimeste arvamusega arvestamist järjest olulisemaks. Kui 2008. aastal toetas 59% eestlastest seisukohta, et teisest rahvustest elanike arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega rohkem arvestada („kindlasti nõus“ või „pigem nõus“) ja 2011. aastal 66%, siis käesolevas küsitluses oli nõustujate osakaal juba 70%.

Joonis 1.32. Suhtumine teisest rahvusest inimeste kaasamise, eestlased, % (Integratsiooni monitoriing 2008, 2011, 2015)

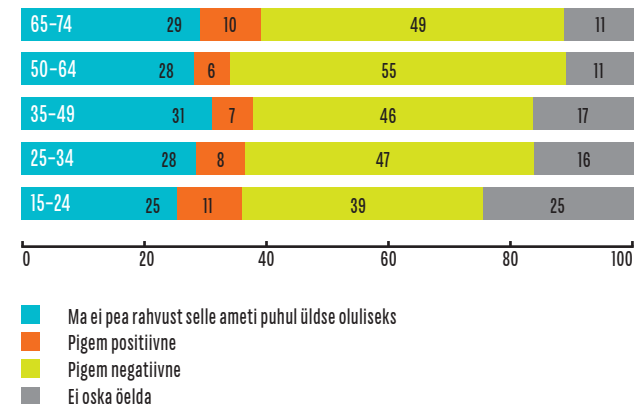
Eestlaste mõnevõrra ettevaatlikku suhtumist teisest rahvusest elanike kaasamise näitab ka teisest rahvusest elanikest väiksem valmisolek näha valitsuse juhina teisest rahvusest inimest, nt eestivenelast (joonis 1.34). Kui teisest rahvusest inimesed leiavad, et rahvus ei ole peaministri ameti puhul oluline või hindavad eestivenelast peaministrina pigem positiivselt, siis eestlastest ligi pool (49%) peab seda negatiivseks ja vaid 7% leiab, et see oleks pigem positiivne. Vaatamata sellele, et eestlased tajuvad võimaluste ebavõrdsust poliitilises tegevuses enda ja teisest rahvusest inimeste vahel, ei ole suur osa eestlaste täna veel valmis nägema mitte-eestlasi võrdsete partneritena poliitilise võimu teostamisel.

Joonis 1.33. Milline oleks Teie suhtumine, kui Eesti järgmiseks peaministriks saaks (eesti) venelane, rahvuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Taaskord ei eristu eestlased suhtumises sellesse küsimusse vanuse järgi. Saadud vastused ei anna ka põhjust järeldada, et noorem põlvkond (15–24 aastased) aktsepteeriks eestivenelasest peaministrit rohkem kui vanemad inimesed (joonis 1.35).

Joonis 1.34. Milline oleks Teie suhtumine, kui Eesti järgmiseks peaministriks saaks (eesti) venelane, vanuse lõikes, eestlased, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Aja jooksul on eestlaste suhtumine eestivenelasest peaministrisse siiski muutunud positiivsemaks. Võrreldes 2008. aasta integratsiooni monitoriinguga on nende eestlaste arv, kes eestivenelasest peaministrit pigem negatiivseks peavad, vähenenud 69 protsendilt 49 protsendini, ja nende arv, kes peaministri rahvust oluliseks ei pea, on tõusnud 12 protsendilt 29 protsendini.

Eesti elanikkonna hoiakud nii riigi kui erinevate elanikkonna gruppide vastu erinevad rahvuse lõikes oluliselt. Eestlased usaldavad riiklike institutsioone rohkem, kuigi ka teisest rahvusest elanike seas on usaldus 2011. aasta võrreldes pigem tõusnud. Teisest rahvusest inimesed usaldavad eestlastest vähem Riigikogu, valitsust ja presidenti. Erinevused usalduses käivad käsikäes uskumustega, et Eestis ei ole eri rahvusega inimestel võimalused võrdsed pea üheski valdkonnas, eriti mitte poliitikas ja avalikus sektoris tegutsemiseks. Kuigi teiste rahvuste esindajad peavad võimalusi oluliselt vähem

võrdseteks, ei usu ka pooled vastanud eestlastest võimaluste võrdsusse. Eestlased usuvad teisest rahvusest inimestest oluliselt rohkem ka oma võimesse midagi muuta ja ühiskondlikes protsessides kaasa rääkida. Kui kogu elanikkond üldiselt teadvustab võrdsete võimaluste puudumist ühiskonnas, siis murettekitavalt suured on erinevused selles, kas ja mida peaks selle vähendamiseks ette võtma. Eestlased peavad teisest rahvusest inimestega võrreldes vähem oluliseks mitte-eestlastega suuremat arvestamist ning vajadust kaasamise soodustamiseks toetada mitte-eestlastest poliitikute suuremat aktiivsust. Eestlased rõhutavad võrdsete võimaluste kujundamisel peamiselt mitte-eestlaste paremat eesti keele oskust.

1.6 Kokkuvõte ja järeldused

Rahvaloenduse andmed näitavad, et mida noorem on teisest rahvusest inimene, seda tõenäolisem on, et tal on Eesti kodakondsus. Eesti kodanike osakaal on kõrge teisest rahvusest noorte hulgas ja see osakaal väheneb iga järgneva vanusegrupi sees. Lõimumispoliitikas tuleb aga erilist tähelepanu pöörata viiendikule teisest rahvusest inimestele, kes on ise ja ka kelle vanemad on sündinud Eestis (nn. kolmas põlvkond), kuid kes ei ole Eesti kodanikud (19%). See hulk ei ole eelmise 2011. aastal läbiviidud monitooringuga võrreldes vähenenud. Lisaks on nn teises põlvkonnas, ehk nende teisest rahvusest inimeste hulgas, kes on Eestis sündinud, tervelt kolmandik mitte-kodanikud. Peamisteks takistusteks kodakondsuse omandamisel nähakse sarnaselt varasematele monitooringutele suutmatust ära õppida eesti keelt. Samas on näha ka tugevate motivaatorite puudumist kodakondsuse saamise tingimusi täita, kuna kolmandiku määratlemata kodanike arvates ei takista kodakondsuse puudumine Eestis elamist ning ilma Eesti kodakondsuseta on lihtsam reisida Venemaale ja teistesse SRÜ riikidesse.

Käesoleva monitooringu tulemused näitavad, et 2008. ja 2011. aastate monitooringutega võrreldes on eestlaste suhtumine kodakondsusnõuete leevendamisesse muutunud leebemaks kõikide elanikegruppide suhtes. Märnatavalt on suurenenud

nende eestlaste osakaal, kes leiavad, et kodakondsuse võiks saada Eestis sündinud inimesed ning vähenenud on nende osakaal, kes leiavad, et vaid sünrijärgsete kodanike pereliikmed võiks omada õigust saada kodakondsust lihtsustatult. Kõige enam on muutunud eestlaste suhtumine aga laste kodakondsuse küsimusse – kui 2008. aastal oli 22% eestlastest nõus sellega, et Eestis sündinud lastele võiks anda kodakondsuse lihtsustatud korras, siis käesolev uuring näitab, et nüüd nõustub sellega üle poole eestlastest (57%).

Uuring näitab, et läbivalt on teisest rahvusest elanikud vähem aktiivsed poliitikas – nad huvituvad sisepoliitikast mõnevõrra vähem, osalevad vähem valimistel ning on poliitiliselt vähem aktiivsed. Teisest rahvusest elanike poliitilist aktiivsust mõjutab eesti keele oskus – uuringu tulemused näitavad, et parema eesti keele oskusega teisest rahvusest inimesed on teistest aktiivsemad osalema internetis aruteludes ja allkirjastanud petitsioone. Oluliselt vähem aktiivsed on Ida-Virumaa elanikud. Siit järeldub, et eesti keele oskus on oluline instrument ühiskondlikes protsessides osalemiseks ning tekitab seega barjääre nendele, kes ei valda keelt piisavalt või ei tunne ennast turvaliselt eestikeelses suhtluskeskonnas. Ühiskondliku aktiivsuse toetamisel on oluline seetõttu pöörata tähelepanu nii keelekeskkondade arendamisele kui ka piirkondlikele meetmetele.

Usus oma võimesse mõjutada asjade käiku riigis on mõjus roll kodakondsuse omandamisel – Eesti kodakondsusega inimesed olenemata rahvusest on enesekindlamad oma võimes mõjutada asjade käiku riigis samas kui valdav enamus Venemaa kodanikke ja määratlemata kodakondsusega inimesi kahtlevad oma võimes asju mõjutada (70–73%). Lisaks usaldavad määratlemata kodakondsusega inimesed eestlastega aga ka Eesti kodakondsusega teisest rahvusest inimestega võrreldes vähem kõiki riiklike institutsioone (välja arvatud kirikut). Nii madalam usk oma võimesse asju mõjutada kui ka väiksem usaldus riigisüsteemide vastu viitab määratlemata kodakondsusega inimeste ebakindlusele suhetes Eesti riigiga. Positiivse trendina on märgata uuringust, et teisest rahvusest noorte vanuses 15–24 usaldus Eesti võimuinstitsioonide – presidendi, valitsuse ja Riigikogu

– vastu on suurem, kui vanemal mitte-eestlaste põlvkonnal ning on sarnane eestlaste omaga samas vanuserühmas. Samas tuleb silmas pidada, et tegemist on siiski väga noorte inimestega, kelle puudub pikaajaline kogemus ühiskondlikes ja poliitilistes protsessides osalemisest.

Valdav enamus eestlasi tunnistavad, et teisest rahvusest inimestel ei ole eestlastega võrdsed võimalused poliitilises tegevuses Eestis, aga ka võimaluses olla juhtival kohal avalikus sektoris või olla kaasatud kohaliku elu otsuste tegemisse. Samas, kuigi eestlased tunnistavad võrdsete võimaluste puudumist, on nad oluliselt pessimistlikumad selles osas, mida saab mitte-eestlaste aktiivsema osaluse soodustamiseks teha. Ainus viis mille vajadused ollakse rohkem veendunud, on eesti keele parem valdamine ja julgem kasutamine venekeelse elanikkonna liidrite poolt, mis viitab eestlaste ootustele, et lõimumisprotsessis on kesksel kohal teisest rahvusest inimeste eesti keele oskus ja selle kasutamine avalikus sfääris. Lisaks on eestlased teisest rahvusest elanike poliitikasse kaasamise suhtes küll positiivsed, kuid ettevaatlikud ning veidi enam kui viiendik peab teisest rahvusest inimeste kaasamist mitte vajalikuks.

Kirjandus

Integratsiooni monitooring (2008). *Uuringu Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008 aruanne*. Tellija: Integratsiooni Sihtasutus ja Rahvastikuministri Büroo.

Integratsiooni monitooring (2011). *Integratsiooni monitooring 2011*. Tellija: Kultuuriministeerium, teostajad: AS Emor, SA Poliitikauringute Keskus PRAXIS, Tartu Ülikool.

Tallinna Ülikool (2014). *Aktiivse valimise langetamise mõjude analüüs: eelhindmine*. Tellija: Justiitsministeerium, teostaja: Tallinna Ülikooli Riigiteaduste Instituut.

Toomla, R. (2011). *Kes ei käi valimas? Võrdlev ülevaade kolmest Riigikogu valimisest*. Riigikogu Toimetised 23, 2011.

2. EESTI RIIGIIDENTITEET: EESTIVENELASTE KUULUVUSTUNNE JA EESTLASTE KAASAMISVALMIDUS

Raivo Vetik

Antud peatükis kirjeldatud analüüsi eesmärgiks on uurida nii teisest rahvusest inimeste kui ka eestlaste riigiidentiteedi tugevuse alusel moodustatud segmendigruppe, ühelt poolt seoses põhiliste demograafiliste tunnustega ning teiselt poolt seoses mitmesuguste hoiakutega, mis väljendavad nende inim- ja sotsiaalset kapitali. See annab võimaluse välja tuua põhilised riigiidentiteedi tugevust mõjutavad faktorid, mis on oluline informatsioon lõimumispoliitika rõhuasetuste kujundamisel.

2.1 Riigiidentiteedi mõiste ja selle operatsionaliseerimine

Riigiidentiteet kujutab endast ühte samastumissuhete vormi, mis asub etnilise identiteedi ja riigiülese identiteedi vahel ja seob antud riigi territooriumil elavad inimesed üheks rahvaks, sõltumata nende etnilisest taustast. Samas on selle samastumissuhetega seotud väljakutsed ühiskonna kui terviku lõimumise kontekstis põhirahvuse ja vähemusrahvuste puhul erinevad, sest nende subjektipositsioon rahvusriigi sotsiaalsel väljal on erinev.

Nimetatud erinevuse arvestamine on teoreetiline põhimõte, mis ei lähtu mitte puhtsubjektiivsest riigiidentiteedi mõistest, vaid riigiidentiteedist erinevate rahvusgruppide sotsiaalsete suhete kontekstis. Seega on siin tegemist sotsiaalsühholoogilise riigiidentiteedi käsitlusega, mis eeldab, et adekvaatne lõimumispoliitika ei saa piirduda ainult inimeste teadlikkuse tõstmisega ja teavitamisega. Riigiidentiteet kui sotsiaalne nähtus tuleb asetada rahvusriikluse raamistikku, milles eri rahvusgruppide lõimumisega seotud väljakutsed on erinevad, ja mis eeldab riigi poolt ka erinevat tüüpi lõimumismeetmeid.

Eelnevate sotsioloogiliste uuringute põhjal võib väita, et Eesti teisest rahvusest inimeste riigiidentiteedi tugevdamisel on keskseks väljakutseks nende Eesti riiki kuulumise tunne. Tegemist on väljakutsega selles mõttes, et rahvusriigi kontekstis võivad mõned teisest rahvusest inimesed tunda end suhetes riigiga mitte niivõrd kodanikuna (mida läänelik õigusriigi mõiste eeldaks), vaid pigem vähemusrühmi liikmena (st. mitte-eestlasena). Sellisel juhul kerkivad neil enda ja riigi suhete mõtestamisel esiplaanile mitte kodaniku õigused ja kohustused, vaid vähemusrühvusele pahahti omane kõrvalejätmine ja mitteolulisuse tunne (mida muuhulgas konstrueerib ka termin 'mitte-eestlane'). Teisest rahvusest inimeste tugev riigiidentiteet tähendabki seda, et nad tajuvad enda ja riigi suhet eelkõige kodaniku ja kodanikuriigi suhtena, mitte aga vähemusrühvuse esindaja ja enamusrühvusele kuuluva riigi suhtena.

Teisest rahvusest inimeste riigiidentiteedi tugevus sõltub mitte ainult neist endast, vaid ka eestlaste riigiidentiteedist, st nende arusaamast rahvusriigi ja kodanikuriigi vahekordadest. Kuna riigiidentiteet ei ole vaid subjektiivne nähtus, vaid ka gruppidevahelisi suhteid iseloomustav sotsiaalne nähtus, on oluline näha, et eestlaste suhe Eesti riiki on ühes olulises punktis teisest rahvusest inimestega võrreldes erinev. Eestlaste puhul rahvustunne ja kodanikutunne paljuski kattuvad, sest rahvuse mõiste on ajalooliselt kujunenud mitte poliitilisel, vaid kultuurilisel alusel. Eesti rahvuslus on ajalooliselt olnud kultuurrahvuslus, mitte poliitiline rahvuslus. Sellises kontekstis ei ole eestlaste jaoks riigiidentiteedi tugevdamise seisukohalt väljakutse mitte kultuuriga seotud Eesti riiki kuulumise tunne, vaid demokraatia põhimõtetega seotud kaasamisvalmidus, mille sisuks on teisest rahvusest elanike arvamustega arvestamine ühiskonna asjades, lähtudes kõigi kodanike võrdsuse põhimõttest.

Eelnevast selgitusest tulenevalt ning lähtuvalt asjaolust, et kaasamisvalmidus ja kuuluvustunne on kaks erinevat sotsiaalset nähtust, eeldab eestlaste ja teisest rahvusest inimeste riigiidentiteedi uurimine kahte erinevat uurimisinstrumenti. Nende kujundamisel tuleb arvestada, et lisaks eespool kirjeldatud tervikgruppide subjektipositsioonidele on sotsiaalsel väljal oluline eristatada ka n.ö. segmentide subjektipositsioone, mis kujutavad endast mõlema tervikgrupi alarühmi, mis on moodustatud nende riigiidentiteedi tugevuse alusel. Järgnevas analüüsis toome me sisse kolm riigiidentiteedi tugevuse alusel eristatud segmentigrupi – nõrk, keskmine ja tugev.

Määratleme siinkohal eestivenelaste riigiidentiteedi (EVRI) nende kollektiivse meie-tundena, mida iseloomustavad Eesti rahva kuulumise tähtsustamine, sellega seotud õiguste ja kohustuste positiivne hindamine ning Eesti riigi sümbolite omaksvõtmine. Nimetatud tunnuste mõõtmiseks konstrueerisime me pärast andmete esialgset analüüsi ja teste EVRI indeksi, mis koosneb kolmest komponendist – hinnangud väidetele *Kui mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eestimaa rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate?*,

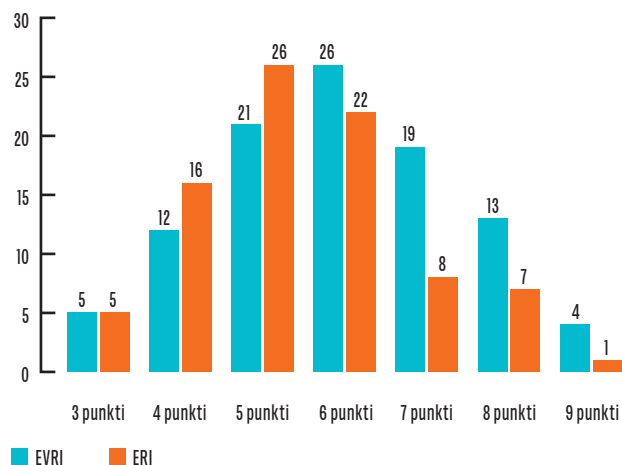
Eesti riik kaitseb minu õigusi ja pakub avalikke hüvesid ning Tunnen uhkust nähes lehvimas Eesti lippu. Testid kinnitasid, et just nende tunnuste kaudu on kõige sobivam mõõta nii eestivenelaste teadvustatud kui ka emotsionaalset seost Eesti riigi ja selle sümbolitega. Kui viimased kaks komponenti on riigiidentiteedi elementidena ka intuitiivselt hästi mõistetavad ja edasist lahtiseletamist ei vaja, siis esimese puhul on eeldatud, et vähemuste tugeva riigiidentiteedi üheks tunnuseks on oma etnilise kuuluvuse ja rahva kui terviku kuuluvuse tajumine mitte teineteisele vastanduvana, vaid teineteist täiendavana.

Eestlaste riigiidentiteet (ERI) on käesolevas analüüsis määratletud nende kaasamisvalmidusena, mida iseloomustavad vähemusrühvuste tunnustamine Eesti ühiskonna olulise osana ja nende huvidega arvestamine võrdõigluslikkuse põhimõtte alusel. ERI indeks koosneb järgmisest kolmest komponendist – hinnangud väidetele *Mitte-eestlaste kaasamine Eesti riigi juhtimisse on Eestile kasulik, Mitte-eestaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega senisest rohkem arvestada, sest nad on tähtis osa Eesti ühiskonnast ning Kui Te mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eestimaa rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate?* Eelnevad testid kinnitasid, et just nende tunnuste kaudu saab mõõta eestlaste valmidust kaasata eestivenelased Eesti ühiskonna toimimisse eestlastega võrdsel alusel. Ka antud konstrukti puhul võib lisada, et kui selle esimesed kaks komponenti on lihtsasti mõistetavad, sest seonduvad otseselt kaasamisvalmidust väljendavate näitajatega, siis viimase sissevõtmise põhjuseks on asjaolu, et eestlaste tugeva riigiidentiteedi üheks tunnuseks on lisaks etnilisele kuuluvusele ka Eestimaa rahva kui terviku hulka kuuluvuse tähtsustamine, mis eeldab rahvusriigi mõtestamist mitte etnilisel alusel, vaid kodanikeriigina. Seega, mõlema indeksi kolmas komponent annab meile võimaluse uurida eestlaste ja eestivenelaste hoiakuid ka ühe ja sama küsimuse võrdluses. Samas tuleb muidugi arvestada, et kuna nende kontekstuaalne tähendus on mõlema grupi jaoks mõnevõrra erinev, siis vastavaid tulemusi omavahel otseselt võrrelda ikkagi ei saa.

Mõlema indeksi puhul andsime igale vastusele kuni kolm punkti, olenevalt sellest, kui tugevat poolehoidu küsimuses toodud nähtusele vastus väljendas (neljapunktilisel skaalal). Seega kasutasime me EVRI ja ERI mõõtmiseks seitsmepunktilist skaalat (3–9 punkti), kusjuures mida kõrgem on antud indeksi väärtus, seda tugevam on antud vastaja riigiidentiteet. Seitsmepunktilisel riigiidentiteedi skaalal jaotusid vastused järgmiselt:

- EVRI: kolme punktiga gruppi kuulub 5%, nelja punktiga gruppi 12%, viie punktiga gruppi 21%, kuue punktiga gruppi 26%, seitsme punktiga gruppi 19%, kaheksa punktiga gruppi 13% ja üheksa punktiga gruppi 4% vastajatest.
- ERI: 5% kuulus kolme punktiga gruppi, 16% nelja punktiga gruppi, 26% viie punktiga gruppi, 22% kuue punktiga gruppi, 8% seitsme punktiga gruppi, 7% kaheksa punktiga gruppi ning 1% üheksa punktiga gruppi.

Joonis 2.1. EVRI ja ERI jaotus esialgsel seitsmepunktilisel riigiidentiteedi skaalal, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

2.2 Teisest rahvusest inimeste kuuluvustundega seotud riigiidentiteet

Analüüsiks jaotasime EVRI väärtused kolme üldistatud segmendigrupi ning andsime neile järgmised tähendused: 3–4 punkti tähendab nõrka, 5–6 punkti keskmist ja 7–9 punkti tugevat riigiidentiteeti. Tabelis 1.2 on toodud gruppide jaotused, seega tekkisid meil edasiseks analüüsiks järgmised segmendigrupid: 17% vastajatest kuuluvad nõrga, 47% keskmise ja 36% tugeva riigiidentiteediga segmendigrupi, kusjuures teisest rahvusest inimeste kui grupi keskmine riigiidentiteet oli 6,0 punkti. Lisaks on antud tabelis välja toodud nende vastajate osakaal, kes on hinnanud oma eesti keele oskust heaks ja Eesti kodakondsusega respondentide osakaal riigiidentiteedi alusel moodustatud gruppides. Käesolevas analüüsis on eesti keelt hästi valdavate inimeste grupi moodustamisel koondatud viiepunktisel skaalal vastused „saan aru, räägin ja kirjutan“ ning „valdan vabalt“.

Seosed demograafiliste tunnustega

Tabel 2.1 toob esile seosed riigiidentiteedi ning Eesti kodakondsuse ja eesti keele valdamise vahel. Nõrga riigiidentiteediga vastajate grupis on Eesti kodanikke vaid natuke rohkem kui kolmandik (38%), samas kui keskmise ja tugeva riigiidentiteediga grupist moodustavad Eesti kodanikud üle poolte vastajatest (vastavalt 57% ja 58%). Seega on kodakondsuse omamise ja ühelt poolt nõrga ning teiselt poolt keskmise ja tugeva riigiidentiteedi omamise vahel oluline seos. Sarnane seos valitseb ka eesti keele oskuse ja riigiidentiteedi tugevuse vahel. Kui tugeva ja keskmise riigiidentiteediga gruppides peavad end eesti keelt hästi valdavateks pea pooled vastajatest (43% ja 42%), siis nõrga riigiidentiteediga grupis on eesti keelt hästi valdajate osakaal tunduvalt madalam (29%). Samas näitavad toodud numbrid, et kuigi riigiidentiteedi tugevus, kodakondsusstaatus ja eesti keele valdamine on omavahel seotud, ei ole see seos üks-ühene, st. ka tugeva riigiidentiteediga grupis on ilma Eesti kodakondsuse ja hea eesti keele oskusega inimesi ja vastupidi, nõrga riigiidentiteediga grupis on suur hulk Eesti kodakondsuse ja hea eesti keele oskusega inimesi.

Tabel 2.1. Teisest rahvusest inimeste jaotumine riigiidentiteedi indeksi alusel kolmeks grupiks

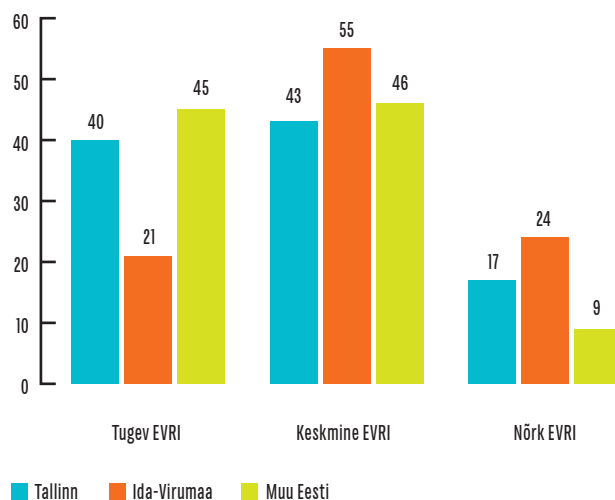
		Arv	Protsent	Eesti kodanike osakaal (%)	Eesti keelt hästi valdavate osakaal (%)
Nõrk riigiidentiteet	3-4 punkti	89	17	38	29
Keskmine riigiidentiteet	5-6 punkti	245	47	57	42
Tugev riigiidentiteet	7-9 punkti	189	36	58	43
	Kokku	523	100		

Edasi kirjeldame EVRI alusel moodustatud grupe peamiste demograafiliste tunnuste lõikes. Tabel 2.2 näitab, et Eestis sündinud vastajate riigiidentiteet ei erine olulisel määral Venemaal sündinud vastajate riigiidentiteedist. Samas ilmneb teatud üllatusena, et mujal riikides (st. mitte Eestis ega Venemaal) sündinud vastajatest on tugev riigiidentiteet peaaegu pooltel (48%), st. kõrgem kui Eestis sündinutel. Kodakondsuse seost riigiidentiteediga väljendab fakt, et Eesti kodakondsusega vastajate seas on teistega võrreldes suurem nende inimeste osakaal, kelle riigiidentiteet on kas tugev (39%) või keskmine (49%) ning kõige väiksem nende osakaal, kelle riigiidentiteet on nõrk (12%).

Siinkohal võib lisada, et vastajatelt, kellel ei ole Eesti kodakondsust, küsiti monitooringus ka nende kodakondsuseelistust. Selgus, et kui valdaval osal neist, kes ei taha endale Eesti kodakondsust, on riigiidentiteet nõrk või pigem nõrk (79%), siis Eesti kodakondsuse soovijatel on sama protsent küll oluliselt väiksem, kuid ikkagi märkimisväärne (42%). See tulemus kinnitab ka mitmetes eelnevates uuringutes tehtud järeldust, et paljude teisest rahvusest inimeste jaoks omab Eesti kodakondsus pigem instrumentaalset, mitte aga kuuluvustunde tähendust.

Riigiidentiteeti mõjutab olulisel määral ka piirkond, milles inimene elab - kui Tallinnas ja mujal Eestis on tugeva riigiidentiteediga 40-45% vastajatest, siis Ida-Virumaal on neid ligikaudu kaks korda vähem (21%). Kõige tugevam on eestivenelaste riigiidentiteet mujal Eestis, kus nõrga riigiidentiteediga vastajate osakaal on teistega võrreldes tunduvalt väiksem (9%).

Joonis 2.2. Riigiidentiteet erinevates Eesti piirkondades, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Ligikaudu pooled (47%) venekeelsetest meestest ja naistest on keskmise riigiidentiteediga, kuid võrreldes meestega on märgatavalt rohkem naisi tugeva riigiidentiteedi kandjad (29% vs 42%). End kõige kõrgemasse ühiskonnakihti määratlenud vastajatest ligikaudu pooled (44%) on tugeva riigiidentiteediga, samas kui end kõige madalamasse kihti määratlenute hulgas on vastav arv 29%. Vanusegruppide vahel olulisi erinevusi riigiidentiteedi tugevuses üldiselt ei esine, erandiks on vaid vanemaelaste (60-75-aastaste) grupp, mille hulgas tugev riigiidentiteet on 55% vastajatest. Teistes vanusegruppides jääb vastav näitaja vahemikku 27-32%. Hariduse lõikes olulisi erinevusi riigiidentiteedi tugevuses ei ole.

Tabel 2.2. Teisest rahvusest inimeste riigiidentiteedi seosed demograafiliste tunnustega, % (Integratsiooni monitooring 2015)

		Eestivenelaste riigiidentiteet		
		Nõrk (3-4 punkti)	Keskmine (5-6 punkti)	Tugev (7-9 punkti)
Sünniriik	Eesti	18	48	34
	Venemaa	18	47	35
	Muu riik	12	40	48
Piirkond	Tallinn	17	43	40
	Ida-Virumaa	24	55	21
	Muu Eesti	9	46	45
Ühiskonna kiht	1-3	22	49	29
	4-6	16	48	36
	7-10	14	42	44
Kodakondsus	Eesti	12	49	39
	Kodakondsusetu	24	46	30
	Vene	22	44	34
Sugu	Mees	24	47	29
	Naine	11	47	42
Haridus	Põhiharidus ja vähem	25	42	33
	Kutse- ja keskeriharidus	15	45	40
	Keskharidus	19	48	33
	Kõrgharidus	14	52	34
Vanus	15-24	18	50	32
	25-39	24	49	27
	40-59	19	49	32
	60-75	9	36	55

Teisest rahvusest inimeste riigiidentiteedi seosed sotsiaalse- ja inimkapitali näitajatega

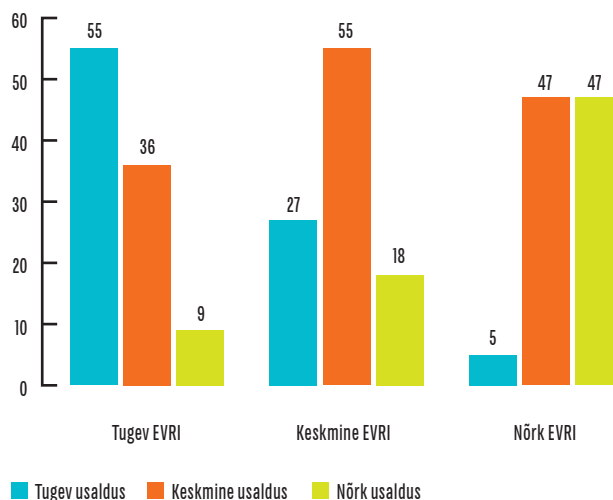
Antud alaosas analüüsime eestivenelaste riigiidentiteedi seoseid mitmete inim- ja sotsiaalse kapitali näitajatega, nagu usaldus, kontaktid eestlastega, rahvusgruppide võrdse kohtlemisega ning oma võimaluste tajumisega nii ühiskonnas kui tööturul ja Venemaa poolt tajutava ohu näitajatega. Nii sotsiaalteooria kui ka paljud eelnevad uuringud kinnitavad, et selline seos mõjutab lõimumise edukust. Meie eesmärk on seda seost täpsustada konkreetsete valdkondade lõikes, mis annab olulist informatsiooni lõimumispoliitika prioriteetide kujundamiseks.

Tabelis 2.3 on toodud riigiidentiteedi kolme segmendigrupi ülevaatlilik võrdlus nimetatud hoiakute lõikes. Tabeli 3 tulemuste alusel tehtud jooniste eesmärgiks antud alaosas on esile tõsta need valdkonnad, kus eestivenelaste riigiidentiteedi seos inim- ja sotsiaalse kapitali näitajatega on eriti oluline ja mis võivad seega olla olulised lõimumispoliitika seisukohast.

Usaldus

Tugeva riigiidentiteediga vastajate usaldus Eesti riigi vastu on valdavalt kõrge või keskmine, vastavalt 55% ja 36% antud grupi vastajatest. Nõrga riigiidentiteediga elanikud usaldavad riiki märksa vähem: kõrge usaldus on vaid 9% selle grupi vastajatest. Seega võib öelda, et riigiidentiteedi ja riigi usaldamise vahel on tugev seos.

Joonis 2.3. Usaldus Eesti riigi vastu erineva riigiidentiteediga gruppides, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

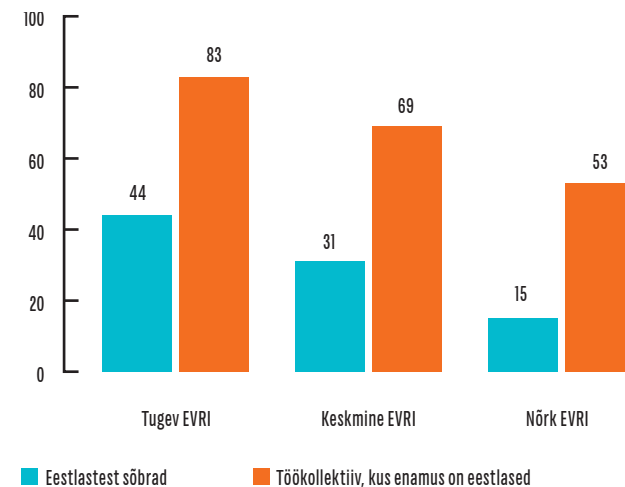
Kontaktid ja osalus

Nõrga riigiidentiteediga vastajatel on vähem kontakte eestlastega kui tugeva riigiidentiteediga vastajatel. Näiteks on nõrga riigiidentiteediga vastajatel kõige vähem eestlastest sõpru ja lähedasi tuttavaid. Neid vastajad, kellel umbes pooled või rohkem sõpradest ja lähedastest tuttavatest oleksid eestlased, on vähem kui viiendik (15%) ning rohkem kui pooltel (60%) on lähiringkonnas vaid vähesed eestlased. Veidi rohkem on nõrga riigiidentiteediga vastajatel kontakte eestlastega elu-, õppe- või töökoha kaudu (eestlased on naabrid, õpingu- ja töökaaslased), kuid siiski moodustavad eestlased poole või sellest suurema osa vaid umbes viiendiku selle grupi vastajate jaoks (22%). Tugeva riigiidentiteediga vastajad puutuvad eestlastega aga tunduvalt rohkem kokku. Selles grupis on vastajatel eestlastega kõige vähem kontakte õpingute ja töö kontekstis (33%), märksa rohkem on eestlased esindatud sõprade ja lähedaste tuttavate ning naabrite seas – 43–44% tugeva riigiidentiteediga vastajatel on nimetatud valdkondades kontaktide seas eestlasi pool või üle poole. Kuigi tugeva riigiidentiteediga vastajate

puhul moodustavad eestlased märkimisväärse osa sõpradest ja lähedastest tuttavatest, on antud grupis sama palju ka neid (43%), kelle lähedasemas ringkonnas on eestlasi vähe.

Tabeli 2.3 järgmises lõigus (2. lõigu viimases reas) võrreldakse tugeva ja nõrga riigiidentiteediga gruppide hoiakuid selle osas, kui lähedastes suhetes soovitakse eestlastega olla. Tulemused kinnitavad, et tugeva riigiidentiteediga vastajad on märksa altimad eestlastega kontaktide loomiseks kui nõrga riigiidentiteediga vastajad. Nõrga riigiidentiteediga vastajad on kõige avatumad eestlastega ühes majas elamise suhtes, 64% suhtub pigem positiivselt sellesse, et elada eestlastega ühes majas. Veidi üle poole (53%) vastajatest töötaks meelsasti eestlastega koos ühes töökollektiivis või puutuks kokku õpingute käigus. Samuti on pea pooled (54%) positiivselt meelestatud selle suhtes, kui mõni nende lähedane isik peaks abielluma eestlasega. Tugeva riigiidentiteediga vastajatest suhtub valdav enam (83–87%) kõikidesse nimetatud kontaktivormidesse positiivselt või pigem positiivselt.

Joonis 2.4. Valmisolek eestlastega kontaktide loomiseks erineva riigiidentiteediga gruppides, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

* joonis näitab nende vastajate arvu, kelle tutvusringkonnast eestlased moodustavad poole või enam, ja kes on positiivselt meelestatud eestlastega koos töötamise suhtes

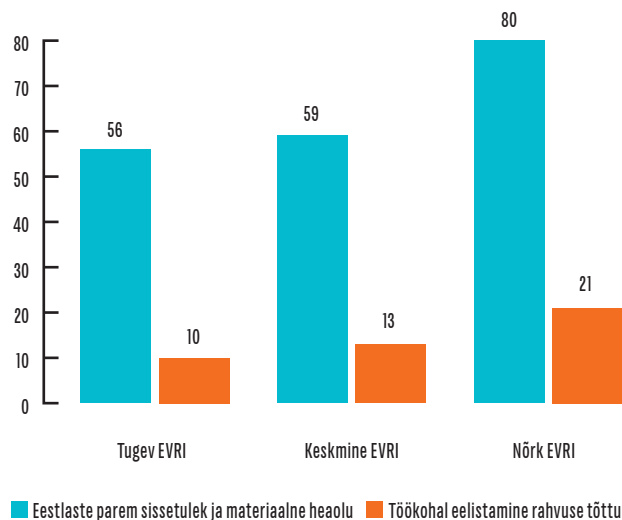
Rahvusgruppide võrdse kohtlemisega ning oma võimaluste tajumisega seotud hoiakud

Tabel 2.3 viimases lõigus näeme, et Eesti venekeelne elanikkond peab eestlaste võimalusi ühiskonnas toimimiseks oluliselt paremaks võrreldes enda omadega, kusjuures nõrga riigiidentiteediga vastajad on selles enam veendunud kui tugeva riigiidentiteediga vastajad. Viimatinimetatutest on valdav enamus (90-92%) arvamusel, et eestlastel on paremad võimalused tööks juhtival ametikohal riigi- ja omavalitsusasutustes ning tegevuseks poliitikafääris. Samuti arvavad nõrga riigiidentiteediga vastajad, et eestlastel on rohkem võimalusi hea sissetulekuga töö leidmiseks (80% vastajatest). 76% nõrga riigiidentiteediga vastajatest arvab, et eestlastel on paremad võimalused olla kaasatud oma linna või valla elu mõjutavate otsuste tegemisse. Mõnevõrra vähem nähakse antud grupis, et eestlastel oleksid paremad võimalused lastele hariduse pakkumiseks (64%). Kõige suuremal eriarvamusel on erinevate tugevusega riigiidentiteedi grupid sissetulekuvõimaluste ja materiaalse heaolu ebavõrdsuse osas. Nimelt peab eestlaste võimalusi selles valdkonnas paremaks 56% tugeva riigiidentiteediga grupi vastajatest ja 80% nõrga riigiidentiteediga grupi vastajatest. Peaaegu sama erinevalt arvavad need kaks gruppi omavalitsuses või riigiasutuses juhtiva töökoha saamise võimalustest, otsustesse kaasamise ning poliitilise tegevuse võimalustest: gruppide erinevus on umbes kakskümmend protsendipunkti.

Võrreldes tugeva identiteediga vastajatega hindavad nõrga riigiidentiteediga vastajad märksa pessimistlikumalt ka oma võimalusi ühiskonda mõjutada. Suurem osa neist (79%) on arvamusel, et neil ei ole võimalik ühiskonda mõjutada ning vaid 9% usuvad vastupidist. Tugeva riigiidentiteediga vastajad näevad enda rolli ühiskonnas mõjukamana – ligikaudu pooled (43%) usuvad, et neil on võimalus mõjutada ühiskonda. Nõrga riigiidentiteediga grupp on ka tuleviku osas oluliselt pessimistlikum – vaid veidi üle poole neist (61%) vaatab tulevikku lootusega, samas kui tugeva riigiidentiteediga vastajate puhul teeb seda 85% vastajatest.

Samuti tunnetavad nõrga riigiidentiteediga vastajad rohkem, et nende töötasu ei ole õiglane ning nende hulgas on rohkem neid, kes on viimasel paaril aastal puutunud kokku olukorraga, kus töökohal on kedagi eelistatud rahvuse või emakeele tõttu. Arvamust, et nende töötasu on väiksem kui õiglane oleks, jagab 60% vastajatest, samas kui tugeva riigiidentiteediga grupis on vastav näitaja 48%. Üks viiendik (21%) nõrga riigiidentiteediga vastajatest on puutunud töökohal kokku rahvusest tingitud ebavõrdse kohtlemisega, tugeva riigiidentiteediga vastajatest on sellise olukorraga viimase paari aasta jooksul kokku puutunud vaid 10%. Ligikaudu kaks kolmandikku (66-70%) nii nõrga kui tugeva riigiidentiteediga vastajatest leiab, et nad teevad tööd, mis on kooskõlas nende haridusega.

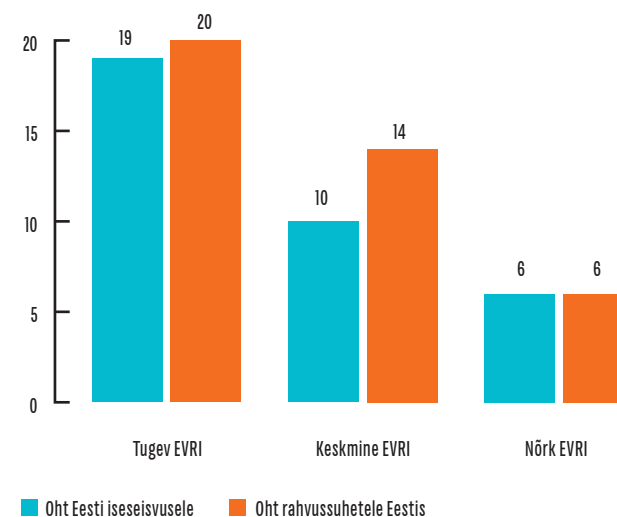
Joonis 2.5. Erineva riigiidentiteediga vastajate arvamus, et eestlastel on mõnevõrra või palju parem sissetulek ja suurem materiaalne heaolu, ning kokkupuude olukorraga, kus töökohal on kedagi eelistatud rahvuse või emakeele tõttu, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Venemaa ohu tajumine

Nõrga riigiidentiteediga vastajatest 6% leiab, et Venemaa võiks praegu olla ohtlik Eesti iseseisvusele või siinsetele rahvussuhetele. Tugeva riigiidentiteediga vastajate arvab ligi viiendik (19-20%), et oht on olemas mõningal või suurel määral.

Joonis 2.6. Erineva riigiidentiteediga gruppide arvamus selle, kui võrd Venemaa ohustab Eesti iseseisvust ja rahvussuhteid Eestis, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Tabel 2.3. Teisest rahvusest inimeste riigiidentiteedi seosed inim- ja sotsiaalse kapitali näitajatega (Integratsiooni monitoriing 2015)

1. Usaldus		Eestivenelaste riigiidentiteet			
Usaldus Eesti riigi vastu		Nõrk	Keskmine	Tugev	
	Nõrk	47	18	9	
	Keskmine	47	55	36	
	Tugev	5	27	55	
2. Kontaktid ja osalus		Eestivenelaste riigiidentiteet			
Kui palju on eestlasi sõprade, lähedaste tuttavate hulgas?		Nõrk	Keskmine	Tugev	
	Vähesed	60	49	43	
	Umbes pooled või rohkem	15	31	44	
Kui palju on eestlasi naabrite seas?		Nõrk	Keskmine	Tugev	
	Vähesed	41	43	33	
	Umbes pooled või rohkem	22	31	43	
Kui palju on eestlasi õpingu- ja töökaaslaste seas?		Nõrk	Keskmine	Tugev	
	Vähesed	28	29	23	
	Umbes pooled või rohkem	22	30	33	
Vastajad (%), kes suhtusid pigem positiivselt või positiivselt sellesse, et					
... elada eestlastega ühes majas		64	72	87	
... lähedane sugulane abielluks eestlasega		55	70	85	
... töötada või õppida kollektiivis, kus enamus on eestlased		53	69	83	
3. Hoiakud		Eestivenelaste riigiidentiteet			
Arvamus, et eestlaste võimalused on järgmistes valdkondades mõnevõrra või palju paremad		Nõrk	Keskmine	Tugev	
Sissetulekud ja materiaalne heaolu		80	59	56	
Haridusvõimalused lastele		64	58	46	
Kaasatus oma linna/valla elu mõjutavate otsuste tegemisse		76	62	58	
Poliitilise tegevuse võimalused		90	83	72	
Võimalus saada juhtivale ametikohale riigi- ja omavalitsusasutustes		92	82	76	
Töötasu õiglus	Vähem kui õiglane	60	53	48	
Kas olete viimasel paaril aastal kokku puutunud olukorraga, kus töökohal on kedagi eelistatud rahvuse või emakeele tõttu?	Jah	21	13	10	
	Tehtav töö/ viimati tehtud töö on omavahel kooskõlas haridusega taset	Jah	70	73	66
	Ei, töö eeldab kõrgemat	11	4	8	
	Ei, töö eeldab madalamat taset	15	18	22	
Ma vaatan lootusega tulevikku	Täiesti või pigem nõus	61	81	85	
Mul ei ole võimalust mõjutada ühiskonda	Täiesti või pigem nõus	79	60	58	
Mil määral kujutab Venemaa endast praegu ohtu Eesti iseseisvusele?	Mõningal või suurel määral	6	10	19	
Mil määral kujutab Venemaa endast praegu ohtu rahvussuhetele Eestis?	Mõningal või suurel määral	6	14	20	

2.3 Eestlaste kaasamisvalmidust väljendav riigiidentiteet

Kui eestivenelaste puhul mõõdab riigiidentiteedi tugevust nende Eesti riiki kuulumise tunne, siis eestlaste puhul teeb seda eestivenelaste huvide arvestamise ja nende Eesti ühiskonda võrdsel alusel kaasamise vajaduse tunnetamine. ERI puhul kasutasime EVRIga analoogset skeemi kolme segmendigrupi moodustamiseks riigiidentiteedi tugevuse alusel: 3-4 punkti tähendab nõrka, 5-6 keskmist ja 7-9 punkti tugevat riigiidentiteeti. Tabelis 2.4 on toodud saadud gruppide jaotused, mis olid aluseks edasiseks analüüsiks otstarbekate segmendigruppide määramiseks: 24% kuulusid nõrga, 48% keskmise ja 16% tugeva riigiidentiteediga gruppi.

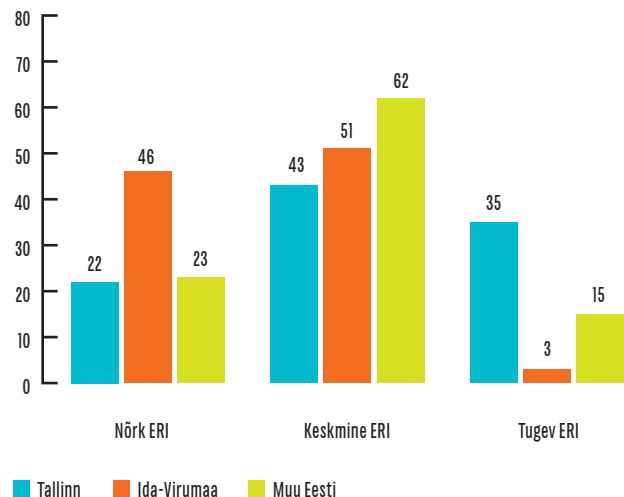
Tabel 2.4. Eestlaste jaotumine kaasamisidentiteedi indeksi alusel kolmeks grupiks (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Arv	%
Nõrk riigiidentiteet	103	24
Keskmine riigiidentiteet	239	57
Tugev riigiidentiteet	80	19
Kokku	422	100

Seosed demograafiliste tunnustega

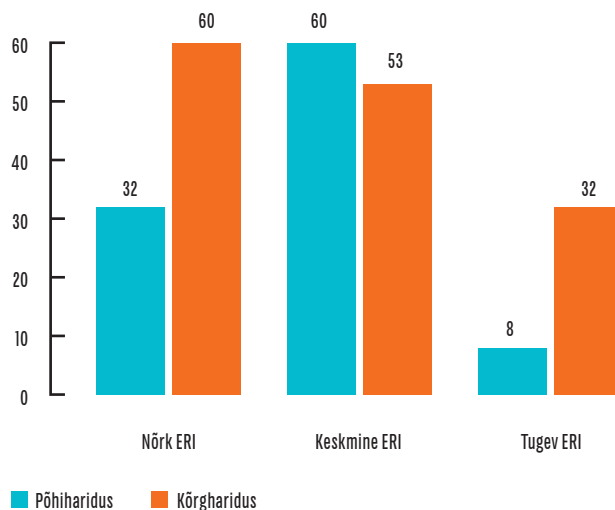
Allpool kirjeldame ERI alusel moodustatud gruppe peamiste demograafiliste tunnuste lõikes. Tabel 2.5 kinnitab, et analoogselt eestivenelastele on ka eestlaste puhul piirkond väga oluliseks hoiakute eristajaks – Ida-Virumaal omab tugevat riigiidentiteeti vaid 3% vastajatest, Tallinnas tõuseb see 35% ja ülejäänud Eestis jääb 15% lähedale. Kui nõrga riigiidentiteediga vastajad on Tallinnas ja ülejäänud Eestis, v.a. Ida-Virumaal, praktiliselt ühepalju (Tallinnas 22%, mujal Eestis 23%), siis Ida-Virumaal on neid poole rohkem (46% vastajatet).

Joonis 2.7. Riigiidentiteet erinevates Eesti piirkondades, % (Integratsiooni monitoring 2015)

Haridustase mõjutab riigiidentiteeti olulisel määral - iga kolmas põhiharidusega vastaja omab nõrka riigiidentiteeti (32%) ning vaid iga kümnes nende seast kuulub tugeva riigiidentiteediga gruppi. Kõrgharidusega inimeste puhul see suhe vastupidine - 15% omavad nõrka ja 32% tugevat riigiidentiteeti. Alloleval joonisel illustreerib hariustaseme ja riigiidentiteedi suhet. Joonisel kajastamata kutse- ja keskerihariduse ning keskeriharidusega vastajad jäävad nende kahe äärmuse vahele.

Joonis 2.8. Eestlaste riigiidentiteet põhi- ja keskerihariduse lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

Ühiskonnakihtide lõikes ei ole suuri erinevusi eestlaste riigiidentiteedi osas. Esimesse kahte ühiskonnakihti kuulub veidi rohkem nõrga riigiidentiteediga inimesi kui kõrgematesse kihtidesse. Ka vanuse puhul suuri erinevusi antud gruppide vahel ei ilmne. Sama võib öelda sugupoolte lõikes - nii mees kui ka naisvastajatest kuulub veidi üle poole keskmise riigiidentiteediga inimeste gruppi.

Tabel 2.5. Eestlaste riigiidentiteedi seosed demograafiliste tunnustega, % (Integratsiooni monitoring 2015)

		Eestlaste riigiidentiteet		
		Nõrk (3-4 punkti)	Keskmine (5-6 punkti)	Tugev (7-9 punkti)
Piirkond	Tallinn	22	43	35
	Ida-Virumaa	46	51	3
	Muu Eesti	23	62	15
Ühiskonnakiht	1-3	28	49	23
	4-6	28	57	15
	7-10	17	58	24
Sugu	Mees	25	55	20
	Naine	24	58	18
Haridus	Põhiharidus ja vähem	32	60	8
	Kutse- ja keskeriharidus	27	57	16
	Keskeriharidus	29	59	12
	Kõrgharidus	15	53	32
Vanus	15-24	28	59	13
	25-39	16	64	20
	40-59	26	57	17
	60-75	28	48	24
	75+	32	47	21

Riidentiteet ning sotsiaalne ja inimkapital

Antud alaosas analüüsime eestlaste riigiidentiteedi seoseid nende inim- ja sotsiaalset kapitali iseloomustavate näitajatega. Tabelis 2.6 on toodud riigiidentiteedi kolme segmendigrupi võrdlus usalduse, kontaktide, rühmitestide võrdse kohtlemise, oma võimaluste tunnetamise ja Venemaa ohtlikkuse tajumise lõikes. Antud alaosas toodud joonised on loodud tabeli 2.6 alusel. Jooniste abil tahame illustreerida iseäranis neid valdkondi, kus eestlaste riigiidentiteedi seos ülalnimetatud inim- ja sotsiaalse kapitali näitajatega on eriti oluline.

Usaldus

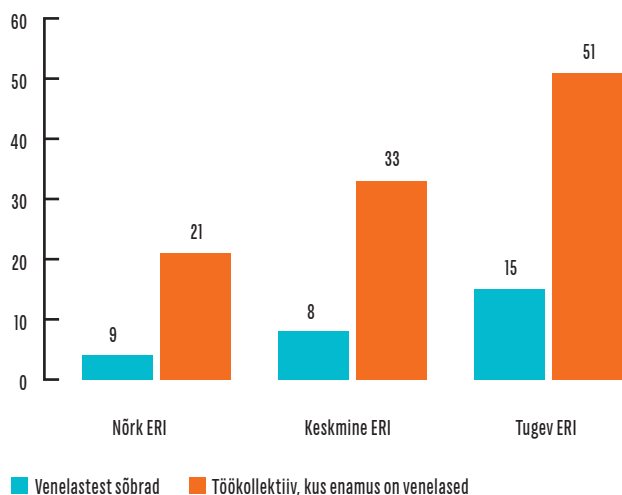
Tugeva ja keskmise riigiidentiteediga eestlastest omab tugevat usaldust Eesti riigi vastu natuke üle poole vastajatest (vastavalt 51% ja 54%). Need näitajad on ligi 20% kõrgemad kui nõrga riigiidentiteediga vastajate puhul (32%). Nõrga riigiidentiteediga inimestest on 68% protsenti neid, kellel on vähene või keskmine usaldus Eesti riigi vastu. Tugeva ja keskmise riigiidentiteediga vastajatest on umbes 80% keskmine või kõrge usaldus Eesti riigi vastu.

Kontaktid ja osalus

Vaid neljal protsendil nõrga riigiidentiteediga eestlastest on umbes pooled või rohkem sõpradest venelased. Tugeva riigiidentiteediga vastajate puhul on sama näitaja üle 10% kõrgem (15%). Samuti on tugeva riigiidentiteediga eestlastel kõige rohkem venelastest naabreid ja õpingu- ning töökaaslast (vastavalt 27% ja 12%)

Tabeli 2.6 järgmises võrreldakse tugeva ja nõrga riigiidentiteediga gruppide vastuseid, mis iseloomustavad nende kontaktivalmidust eestivenelastega. Üldiselt suhtuvad tugeva riigiidentiteediga eestlased kontaktidesse venelastega positiivsemalt kui keskmise või nõrga riigiidentiteediga eestlased. Umbes pool kõikidest vastanud eestlastest, kellel on tugev riigiidentiteet, suhtub positiivselt venelastega samas majas elamisse (46%), lähedase sugulase abiellumisse venelasega (54%) ja venelasega samas kollektiivis töötamise (51%). Samad näitajad nõrga riigiidentiteediga eestlaste puhul on umbes poole võrra madalamad – 26% suhtuvad positiivselt venelasega samas majas elamisse, 24% lähedase inimese abiellumisse venelasega ning 21% valdavalt venelastest koosnevas kollektiivis töötamise.

Joonis 2.9. Valmisolek eestlastega kontaktide loomiseks erineva riigiidentiteediga gruppides, % (integratsiooni monitoriing 2015)

*Joonis näitab nende vastajate arvu, kelle tutvusringkonnast eestlased moodustavad poole või enam, ja kes on positiivselt meelestatud valdavalt venelastest koosnevas kollektiivis koos töötamise suhtes

Rahvusgruppide võrdse kohtlemisega ning oma võimaluste tajumisega seotud hoiakud

Tabelis 2.6 on näha, et eestlastest vastajate hinnangud eestlaste eeliste mitmetes ühiskonnaelu valdkondades ei erine oluliselt riigiidentiteedi tugevuse gruppide lõikes. Keskmise riigiidentiteediga eestlased leiavad kõige sagedamini, et eestlastel on mõnevõrra või palju paremad võimalused ühiskonnas tegutsemiseks. Kõige suuremaks hinnati eestlaste eeliseid saada juhtivale ametikohale riigi- ja omavalitsusasutustes: 64% keskmise, 60% tugeva ja 56% nõrga riigiidentiteediga eestlastest leidsid, et just eestlastel on mõnevõrra või palju paremad võimalused saada parem ametikoht avalikus sektoris.

Nõrgem riigiidentiteet on seotud ka palga (eba)õigluse tajumisega. Pooled nõrga riigiidentiteediga eestlastest (50%) pidasid oma palka ebaõiglaseks, samas kui tugeva riigiidentiteediga vastajatest vaid kolmandik (33%) arvasid, et saavad õiglasest väiksemat palka.

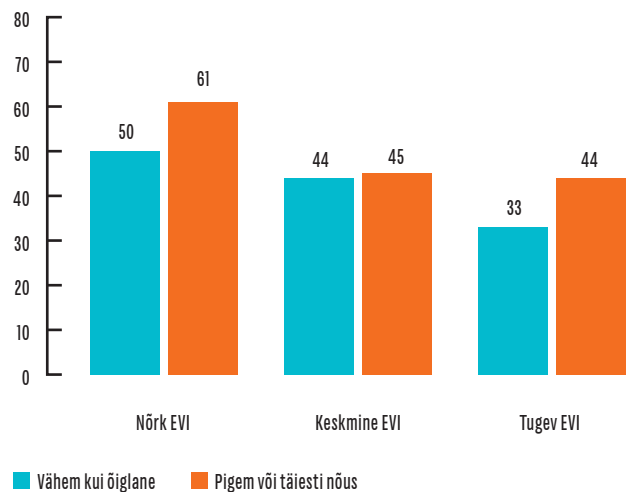
Erinevalt eestivenelastest ei ole eestlased keele- või rahvuspõhise eelistamisega eriti kokku puutunud. Natuke rohkem on sellega kokku puutunud nõrga riigiidentiteediga vastajad (8%) ja kõige vähem on kokku puutunud keskmise riigiidentiteediga vastajad (3%).

Analüüsid riigiidentiteeti ning haridustaseme ning töö vastavust ilmses, et tugeva riigiidentiteediga eestlaste seas vastas haridustase praegusele või viimati tehtud tööle 74% vastajate puhul. Keskmise ja nõrga riigiidentiteediga inimestest tegid haridusele vastavat tööd vastavalt 81% ja 83% vastajatest. Seejuures 14% tugeva riigiidentiteediga vastajatest leidis, et nende haridus on liiga kõrge nende töö jaoks.

Lootusrikkalt vaatavad tulevikku kõik eestlaste grupid ning erinevused on nende vahel väga väikesed. Samas aga suhtuvad nõrga riigiidentiteediga eestlased tugeva riigiidentiteediga rahvuskaaslastest palju pessimistlikumalt oma väljavaadetes ühiskonda mõjutada. 61% nõrga riigiidentiteediga vastajatest nõustub väitega, et neil ei ole võimalust ühiskonda mõjutada. Sama näitaja tugeva riigiidentiteediga segmendigrupi puhul on 44%.

Joonis 2.10. Töötasu õigluse ja ühiskonna mõjutamise võimaluste tajumine erineva riigiidenti-teediga gruppides, % (Integratsiooni monitoring 2015)

Grupid ei erine kuigi märkimisväärselt Venemaalt tuleneva ohu tunnetamise küsimuses. Keskmiselt natuke rohkem kui kaks kolmandikku kõigist vastajatest leiavad, et oht on mõningal või suurel määral olemas.

Tabel 2.6. Eestlaste riigiidentiteedi seosed inim- ja sotsiaalse kapitali näitajatega (Integratsiooni monitoring 2015)

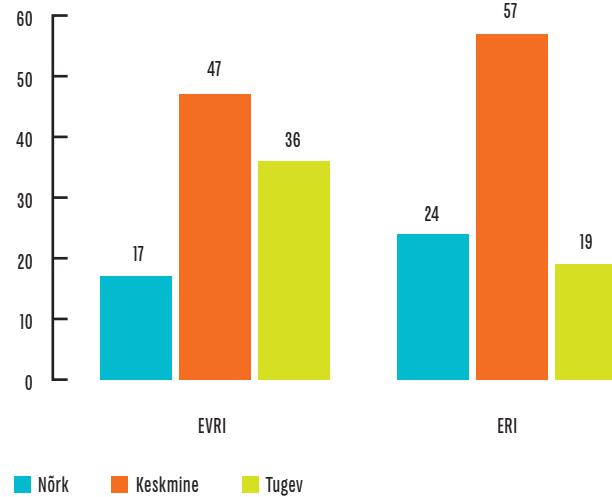
1. usaldus		Eestlaste riigiidentiteet		
Usaldus Eesti riigi vastu		Nõrk	Keskmine	Tugev
	Nõrk	14	7	12
	Keskmine	54	39	37
	Tugev	32	54	51
2. kontaktid ja osalus		Eestlaste riigiidentiteet		
Kui palju on venelasi sõprade, lähedaste tuttavate hulgas?		Nõrk	Keskmine	Tugev
	Vähesed	55	58	54
	Umbes pooled või rohkem	4	8	15
Kui palju on venelasi naabrite seas?		Nõrk	Keskmine	Tugev
	Vähesed	45	39	43
	Umbes pooled või rohkem	17	21	27
Kui palju on venelasi õpingu ja töökaaslaste seas?		Nõrk	Keskmine	Tugev
	Vähesed	32	42	38
	Umbes pooled või rohkem	6	11	12
Vastajad (%), kes suhtusid pigem positiivselt või positiivselt sellesse, et				
... elada venelastega ühes majas		26	42	46
... lähedane sugulane abielluks venekeelse inimesega		24	41	54
... töötada või õppida kollektiivis, kus enam on venelased		21	33	51
3. hoiakud		Eestlaste riigiidentiteet		
Arvamus, et eestlaste võimalused on järgmistes valdkondades mõnevõrra või palju paremad		Nõrk	Keskmine	Tugev
Sissetulekud ja materiaalne heaolu		36	35	34
Haridusvõimalused lastele		34	40	39
Kaasatus oma linna/valla elu mõjutavate otsuste tegemisse		49	53	46
Poliitilise tegevuse võimalused		47	58	53
Võimalus saada juhtivale ametikohale riigi- ja omavalitsusasutustes		56	64	60
Töötasu õiglus	Vähem kui õiglane	50	44	33
Kas olete viimasel paaril aastal kokku puutunud olukorraga, kus töökohal on kedagi eelistatud rahvuse või emakeele tõttu?	Jah	8	3	7
Tehtav töö/ viimati tehtud töö on omavahel kooskõlas haridusega	Jah	83	81	74
	Ei, töö eeldab kõrgemat taset	4	4	8
	Ei, töö eeldab madalamat taset	10	14	14
Ma vaatan lootusega tulevikku	Täiesti või pigem nõus	84	85	83
Mul ei ole võimalust mõjutada ühiskonda	Täiesti või pigem nõus	61	45	44
Mil määral kujutab Venemaa endast praegu ohtu Eesti iseseisvusele?	Mõningal või suurel määral	78	74	63
Mil määral kujutab Venemaa endast praegu ohtu rahvussuhetele Eestis?	Mõningal või suurel määral	76	75	72

2.4 Kokkuvõte ja järeldused

Eesti ühiskonna lõimumise edukus sõltub paljuski sellest, kui võrd on meil kõigi jaoks olemas ühine avalik sfäär, millega nii eestlased kui ka eestivenelased saavad end samastada ja milles nad tunnevad end turvaliselt ning ei muretse enda keele ja kultuuri pärast. Sellise ühise avaliku sfääri kujunemine sõltub ühelt poolt eestivenelaste kuuluvustundest ja seosest Eesti riigiga, teiselt poolt eestlaste valmidusest kaasata vähemusrahvusi ühiskonna avalikku sfääri võrdsetel alustel. Antud analüüsis mõõtsime mõlemat nähtust kolme tunnuse abil moodustatud koondindeksi kaudu. Eestivenelaste puhul olid nendeks hinnangud väidetele „*Tunnen uhkust nähes lehvimas Eesti lippu*“, „*Eesti riik kaitseb minu õigusi ja pakub avalikke hüvesid*“ ning „*Kui mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eestimaa rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate?*“ Eestlaste puhul olid nendeks hinnangud väidetele „*Mitte-eestlaste kaasamine Eesti riigi juhtimisse on Eestile kasulik*“, „*Mitte-eestaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega senisest rohkem arvestada, sest nad on tähtis osa Eesti ühiskonnast*“ ning „*Kui Te mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eestimaa rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate?*“

Tervikuna peegeldab sellise koondindeksi kaudu mõõdetud Eesti riigiidentiteeti joonis 2.11, millel on võrreldud eestlaste ja eestivenelaste vastuseid. Me näeme, et kui eestivenelaste puhul on nõrga, keskmise ja tugeva riigiidentiteedi proportsioon vastavalt 17%, 47% ja 36%, siis eestlaste puhul on see 24%, 57% ja 19%. Seega on eestlaste valmidus kaasata vähemusi mõnevõrra madalam kui eestivenelaste kuuluvustunne ja seos Eesti riigiga. Need numbrid ei ole siiski päris otseselt omavahel võrreldavad, sest kuuluvustunne ja kaasamisvalmidus on erinevad nähtused, väljendades sotsiaalse välja vastandlikel positsioonidel olevate gruppide riigiidentiteeti, mida mõõdetakse erinevate tunnuste kaudu. Samas kinnitab saadud tulemus Eesti ühiskonna lõimumisstrateegias väljendatud seisukohta, et integratsioon on kahepoolne protsess ning et integratsioonipoliitika sihtgrupiks peaksid olema nii eestivenelased kui ka eestlased.

Joonis 2.11. Eestlaste ja teisest rahvusest inimeste riigiidentiteedi tugevuse võrdlus, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Antud peatükis analüüsiti Eesti riigiidentiteedi seost ühelt poolt peamiste demograafiliste tunnustega ning teiselt poolt inim- ja sotsiaalset kapitali näitavate hoiakutega nii eestivenelaste kui ka eestlaste seas.

Eestivenelaste vastuseid üldistades võib öelda, et nende riigiidentiteeti mõjutavad eelkõige sellised demograafilised tunnused nagu piirkond, vanus ja sugu. Piirkonna mõttes on kõige probleemsem Ida-Virumaa, kus võrreldes teiste piirkondadega on kõige suurem nõrga riigiidentiteediga segmendigrupp ja kõige väiksem tugeva riigiidentiteediga segmendigrupp. Soolist jaotumist vaadates võib nentida, et naised on tunduvalt paremini lõimunud – meestega võrreldes on naiste osakaal nõrga riigiidentiteediga grupis oluliselt väiksem ja tugeva riigiidentiteediga grupis mõnevõrra suurem. Vanusegruppide seas eristub väga tugevalt grupp, mis koondab vanemaid, kui 60-aastaseid eestivenelasi: teiste vanusegruppidega võrreldes on selles grupis umbes kaks korda vähem nõrga riigiidentiteedi kandjaid ja umbes kaks korda rohkem tugeva riigiidentiteedi kandjaid.

Need leiud on olulised lõimumispoliitika kujundamiseks, sest toovad esile valdkonnad ja sihtgruppi, millele ja kellele tuleks lõimumismeetmed suunata. Näiteks tuleks leida võimalusi kasutada lõimumise edendamisel vanemate ja elukogenumate eestivenelaste ressursi. Vene kultuuris on vanema põlvkonna arvamused noorte jaoks suhteliselt olulised, mis loob võimaluse konstruktiivse koostöö edendamiseks riigi ja vähemuste vahel.

Eestlaste kaasamisvalmidust mõjutavad demograafilistest tunnustest kõige tugevamalt haridus ja piirkond, milles inimesed elavad. Põhiharidusega vastajate rühmas on kaks korda rohkem nõrga riigiidentiteedi kandjaid ja neli korda vähem tugeva riigiidentiteedi kandjaid kui kõrgharidusega vastajate rühmas.

Kutse- ja keskharidusega vastajate ja kõrgharidusega vastajate gruppide vahel on erinevused väiksemad, kuid siiski märkimisväärsed – esimeses grupis on kaks korda enam nõrga riigiidentiteedi kandjaid ja kaks korda vähem tugeva riigiidentiteedi kandjaid kui teises. Seega sõltub eestlaste kaasamisvalmidus väga tugevalt nende haridusest.

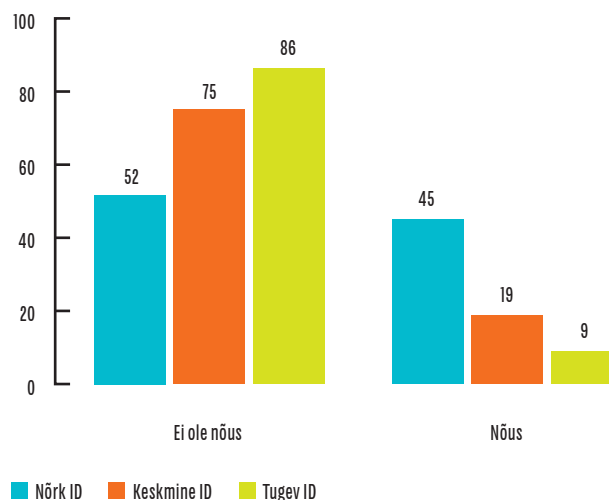
Nagu ka eestivenelaste grupis, eristuvad ka eestlastest vastajate seas piirkonnana väga tugevalt Ida-Virumaa elanikud. Ida-Virumaal on nõrka riigiidentiteeti kandvaid eestlasi kaks korda enam võrreldes teiste piirkondadega (46%) ning tuget riigiidentiteeti kannab vaid 3% valimist (Tallinnas 35%, mujal Eestis 15%). Seega, mõlema plokki puhul on just piirkond selleks demograafiliseks tunnuseks, mis mõjutab riigiidentiteeti kõige enam. Järelikult vajab Ida-Virumaa piirkond lõimumispoliitikas erilist tähelepanu. Sellest on siiani küll palju räägitud, kuid vähe tehtud – käesoleva monitooringu tulemused aga rõhutavad väga teravalt vajadust konkreetsete tegevuste järgi.

Ka riigiidentiteedi ja inim- ning sotsiaalse kapitaliga seotud näitajate analüüs kinnitab nendevaheliste seoste olemasolu. Nii eestivenelaste kui ka eestlaste grupis on üldine tendents järgmine: kõrgema inim- ja sotsiaalse kapitaliga inimestel on

reeglina ka tugevam riigiidentiteet. Tugeva riigiidentiteediga vastajatel on kontakte teise rahvuse esindajatega mitu korda rohkem kui nõrga riigiidentiteedi kandjatel. Samas, eestivenelaste seas puudub ei ole olulist erinevust selles, kuidas tugeva ja nõrga riigiidentiteediga gruppides tajutakse rahvusgruppide kohtlemise võrdsust. Ka see on vajalik informatsioon lõimumispoliitika edasiseks kujundamiseks, kuna viitab kontaktiele erinevate rahvusgruppide vahel ning võrdse kohtlemise poliitikate edendamise olulisusele.

Lõpetuseks, nii eestlaste kui eestivenelaste riigiidentiteeti mõjutab mitmesuguste ohtude tajumine – eestivenelaste puhul on selleks eelkõige rahvuskultuuri säilimise ohustatuse tajumine ning eestlaste puhul ohu tajumisele Venemaa poolt. Joonisel 2.12 on toodud eestivenelaste hinnangud väitele „Minu rahvuskultuuri säilimine Eestis on ohus“, millest nähtub, et riigiidentiteedi tugevus on oluline hoiakute mõjutaja – kui tugeva riigiidentiteediga grupis nõustus selle väitega alla 10%, siis nõrga riigiidentiteediga grupis nõustus juba pea pool vastajatest.

Joonis 2.12. Hinnangud väitele „Minu rahvuskultuuri säilimine Eestis on ohus“, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Antud monitoriing toob eestlaste puhul eelmiste monitoriingutega võrreldes tugevamalt välja Venemaalt lähtuva ohu tajumise. Kui eelnevates monitoriingutes arvas alla poole kõigist vastajatest, et Venemaa võib ohustada nii Eesti iseisvust ja ühiskonna lõimumist, siis antud monitoriingus tajus sellist ohtu umbes kolmveerand kõigist vastajatest, mis Ukraina kriisi kontekstis on ka mõistetav. Seega võib tervikuna öelda, et kuigi tugeva riigiidentiteedi kujunemine on Eestis raskendatud nii väliskonteksti konfliktsuse suurenemise tõttu kui ka mitmetel ajaloolis-psühholoogilistel põhjustel, on sellele kaasaaitamine üks lõimumispoliitika keskseid väljakutseid.

3. HARIDUS

Laura Kirss
Cenely Leppik

Haridus, selle kvaliteet ja kättesaadavus vormivad noore elujärge ja tema hakkamasaamist tööturul. Kaudsemalt on haridusnäitajad olulisteks muutujateks inimressursi kvaliteedi, majanduse arengu ja ühiskonna tasandil mitmekultuuriliste suhete ning sotsialiseerumise hindamisel.

Võtmetähtsusega on haridus ka lõimumise kontseptualiseerimisel ja mõõtmisel. Eelmine integratsiooni monitooring (2011) näitas, et Eesti elanike jaoks on haridusasutuste valik ja haridusse investeerimine tähtis, aga tõi välja ka suure erinevuse selles, kuidas eesti ja vene emakeelega elanikud hindavad kvaliteetse hariduse kättesaadavust. Kuna haridus on tugevalt seotud riigikeele oskusega, on hariduse kontekstis oluline käsitleda keeleoskuse määravat mõju. Keeleoskuse arendamine kooliõpingute osana, nagu ka haridussüsteemis osalemine, on nii riigis elavate teiste rahvuste kui sisserännanute lõimumise üheks eelduseks. Riigikeele õppimine ja keeleoskuse piisava taseme saavutamise tagab parema konkurentsivõime nii tööturul kui ka edasisel karjäärivalikul. Nii ei ole haridusliku lõimumise peaeesmärgiks üksnes muukeelsete õpilaste toetamine, et nad saaksid edukalt osaleda eestikeelses haridussüsteemis, vaid ka ühiskonnas toimimiseks vajalike pädevuste arendamine nii keeleõppe kui ka rahvusgruppide vaheliste sidemete edendamise kaudu.

Järgnev peatükk keskendubki haridusele kui ühele lõimumise võtmetegurile, mis mõjutab nii riigikeele õppimist kui ka noorte sotsialiseerumist ja rahvusgruppide vaheliste kontaktide sagenemist. Analüüsis on kasutatud formaliseeritud küsitluste kvantitatiivselt analüüsitud andmeid, mille aluseks on integratsiooni monitooringu küsimustiku haridusele keskenduv osa. See osa koosnes kümnest küsimusest, mis käsitlesid venekeelsete gümnaasiumide üleminekut eestikeelsele aineõppele. Küsimuste peamiseks eesmärgiks on välja selgitada eesti- ja venekeelse elanikkonna eelistused õppekeele osas ning hinnangud erinevast rahvusest või eesti keelest erinevat emakeelt kõnelevate laste/õpilaste segarühmades õppimise kohta. Küsimused heidavad valgust ka hariduse seosele kultuurilise kuuluvusega ehk sellele, kui võrd nähakse emakeelest erineva keelega haridussüsteemis osalemises kasu ja/või ohtu oma kultuuri ja identiteedi säilitamisele. Lisaks kvantitatiivsele andmeanalüüsile on käesolevas peatükis analüüsitud ka liitgümnaasiumis õppivate eesti- ja venekeelsete abiturientide

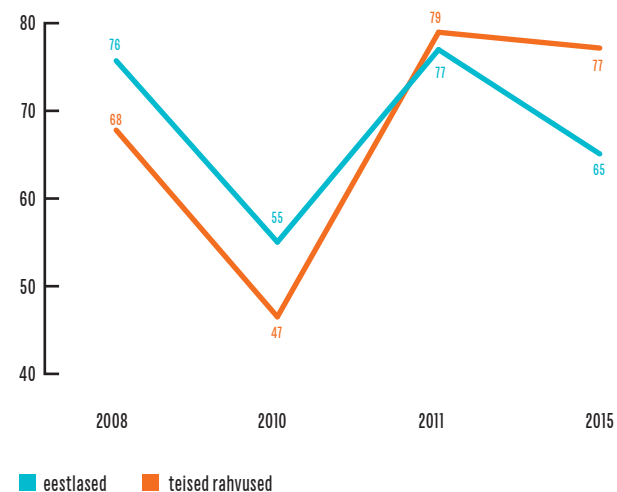
hinnanguid ning arvamusi osalise eestikeelsele õppele ülemineku kohta.

Kvantitatiivses analüüsis on võimalusel tulemusi kõrvutatud eelnevate aastate tulemustega, kuid seejuures on oluline silmas pidada, et tulemuste parema võrreldavuse tagamiseks on käesoleva uuringu valimit vastavalt kohandatud (eemaldatud on vastajad, kes on vanemad kui 74 eluaastat, kokku 98 vaatlust). Kui on aga esitatud ülevaade üksnes 2015. aasta tulemuste kohta, on aluseks võetud esialgne valim kaalutud kujul. Järgnevas peatükis on peamine rõhuasetus tulemustel, mille puhul esines olulisusnivool 5% statistiliselt oluline erinevus.

3.1 Üleminek osalisele eestikeelsele õppele – eelistatav algusaeg ning korraldus

Seoses 2007. aastal alanud vene õppekeelega gümnaasiumide üleminekuga eestikeelsele aineõppele uuriti vastanute käest, millal/millisel haridustasemel oleks nende arvates sobiv aeg eesti keelt mitte kõnelevatel lastel osaliselt eestikeelsele õppele üle minna. 2015. aasta tulemused näitavad, et enim eelistatakse osaliselt eestikeelsele õppele üleminekut juba lapse varajases eas – 66% eestlastest ja 77% teisest rahvusest inimestest peab sobivaimaks alustada sellega juba lasteaias. Teise eelistusena nimetati põhikooli 1.–3. klassi, mida eelistavad 20% eestlastest ja 10% teisest rahvusest vastajatest. Joonis 3.1 näitab, et lasteaed on osalise eestikeelse õppe alustamiseks olnud läbi aastate eelistatuim variant nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike seas (mõlema rahvusgrupi eelistustes on aastate lõikes lasteaia variant eristunud statistiliselt olulisel määral teistest võimalikest variantidest).

Joonis 3.1. Lasteaed kui eelistatuim variant osaliselt eestikeelse õppega alustamiseks rahvusgruppide lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2008, 2010, 2011 ja 2015).

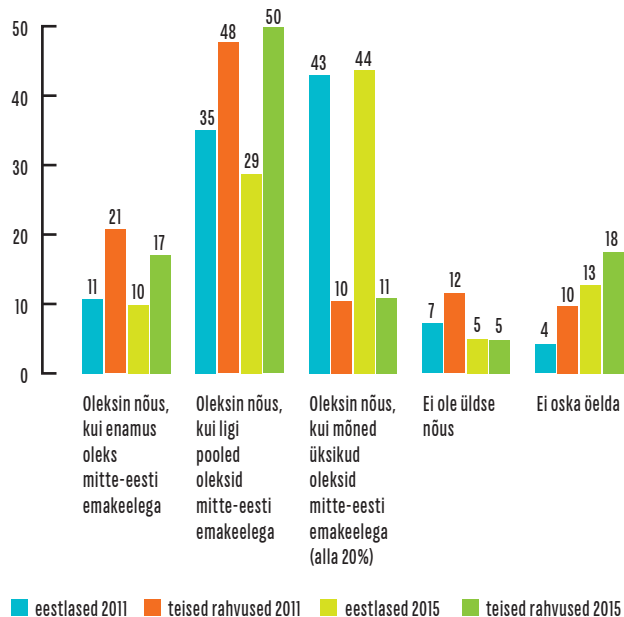
*Märkus: võrreldavuse tagamiseks on 2015. aasta valimist eemaldatud vastajad, kelle vanus oli kõrgem kui 74 eluaastat.

Jooniselt on näha, et mõlemas rahvusgrupis oli 2010. aastal lasteaia varianti eelistavate inimeste osakaal eelmise uurinuga võrreldes mõnevõrra väiksem, kuid 2011. aastaks on toimunud juba statistiliselt oluline muutus ning 2015. aasta tulemused on jäänud sellele eelneva uuringu tulemustega võrreldes stabiilseks. 2015. aasta andmete detailsem analüüs näitab, et lasteaeda peetakse eelistatuimaks variantiks kõigi vanuserühmade ja eri piirkondade inimeste puhul. Vanusegruppide sees tuleb olulise erinevusena esile, et eesti noored (vanuses 15–24) eelistavad lasteaia (50%) kõrval teise variandina osalise eestikeelse õppega alustamisel ka põhikooli 1.–3. klassi. Samas teisest rahvusest noorte vastajate toetus esimesele kooliastmele on oluliselt madalam (22% eesti vs. 8% teisest rahvusest noortest). 2015. aasta küsitluses oli vähe neid, kelle arvates eestikeelset õpet venekeelses haridusasutuses üldse ei peakski olema – sellist arvamust ei väljendanud ükski eestlasest vastaja, teisest rahvusest inimestest oli sellisel arvamusel vaid 1,3%. 2011. aastal oli antud seisukoha poolt 4,3% teisest rahvusest inimestest, mis

tähendab, et viimase viie aasta jooksul on toimunud oluline muutus: statistiliselt oluliselt on vähenenud nende teisest rahvusest inimeste osakaal, kelle arvates eestikeelset õpet venekeelses haridusasutuses olema ei peaks. Seega võib kokkuvõtvalt öelda, et kuigi mõlemad rahvusgruppid peavad kõige paremaks ajaks osalise eestikeelse õppega alustamiseks lasteaeda, omistavad eestlased teiste rahvustega võrreldes suuremat tähtsust keeleõppe algusajana ka põhikooli 1.–3. klassile (üksnes vanusegruppide 40-54 ja 65+ puhul ei ilmne rahvusgruppide lõikes statistiliselt olulist erinevust).

Lisaks osalise eestikeelse õppe algusaja eelistustele uuriti vastanutelt ka, kuivõrd ollakse nõus erinevast rahvusest või erinevat emakeelt kõnelevate laste segarühmade ja -klassidega nii lasteaedades kui koolides. Jooniselt 3.2 ilmneb, et 2011. ja 2015. aasta võrdluses eelistavad eestlased enim olukorda, kus segarühmades ja -klassides õpiksid lisaks eesti keelt emakeelena kõnelevatele lastele ka vähesed (alla 20% kõigist lastest) mitte-eesti emakeelega lapsed. Teisest rahvusest vastajad eelistaksid olukorda, kus jagunemine erineva emakeelega laste vahel oleks pooleks (mõlema soositud variandi korral on erinevused rahvusgruppide tulemustes vaadeldavate aastate lõikes statistiliselt olulised). Eestlaste poolt stabiilsena püsinud eelistatuim olukord (2011. aastal 43% ning 2015. aastal 44%) omab teiste rahvuste seas tunduvalt väiksemat poolehoidu – ligikaudu 10% mõlemal vaadeldud aastal.

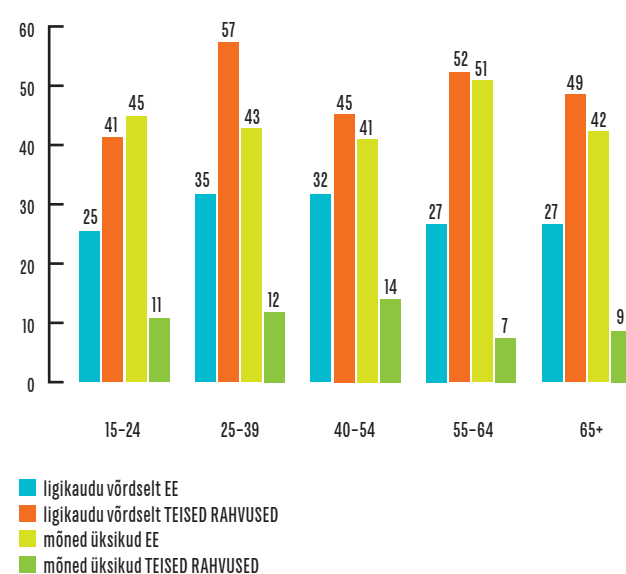
Joonis 3.2. Vastajate nõustumine laste õppimisega segarühmades ja -klassides rahvusgruppide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015).

*Märkus: võrreldavuse tagamiseks on 2015. aasta valimist eemaldatud vastajad, kelle vanus oli kõrgem kui 74 eluaastat.

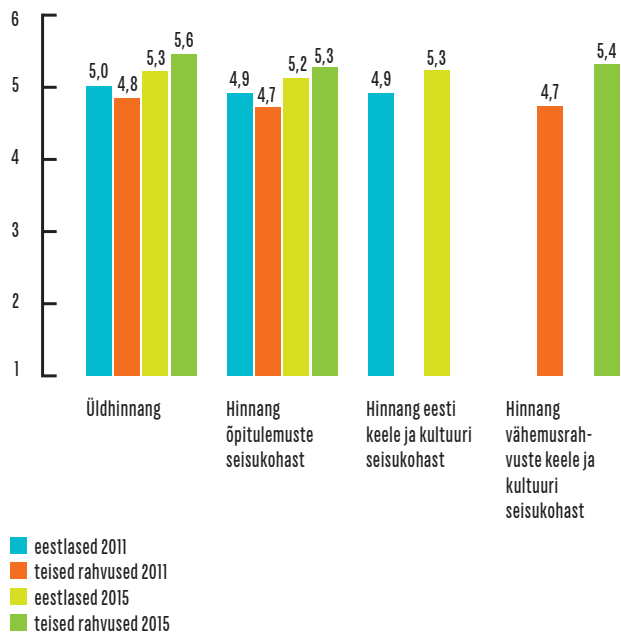
Ka vanuse alusel (joonis 3.3) ilmneb sarnane muster eestlaste ja teiste rahvuste esindajate eelistustes segarühmade/-klasside koosseisu osas ning antud erinevused on statistiliselt olulised.

Joonis 3.3. Rahvusgruppide eelistatuimad variandid segarühmade/-klasside koosseisu osas vanusgruppide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015).

Joonisel 3.4 on esitatud vastajate keskmised hinnangud küsimusele, kuivõrd heaks/halvaks peetakse segarühmi ja -klasse lähtuvalt õpitulemuste (lapse headest hinnetest ja arengust) ning keele ja kultuuri seisukohast (viimasel juhul lasti eestlastel esitada hinnangud üksnes eesti keelest ja kultuurist lähtuvalt ning teiste rahvuste esindajatel vähemusrahvuste keele ning kultuuri seisukohalt). Tulemustest selgub, et kuigi eestlased ei ole segarühmade koosseisu osas sama avatud kui teiste rahvuste esindajad (enim eelistatakse väheste mitte-eesti emakeelega laste osalemist segarühmas või -klassis), hinnatakse siiski kõrgelt segarühmade mõju nii õpitulemuste kui eesti keele ja kultuuri seisukohast. Samasse suurusjärku jäävad ka teiste rahvuste esindajate hinnangud sellele, kuidas segarühmad ja -klassid mõjutavad õpitulemusi ning vähemusrahvuste keelt ja kultuuri. Seega võib järeldada, et nii eestlased kui teiste rahvuste esindajad väärtustavad kõrgelt segarühmade ja -klasside mõju nii õpitulemustele kui ka oma keelele ja kultuurile. Rahvusgruppide poolt antud hinnangud (joonis 3.4) on antud aastate võrdluses kasvanud olulisel määral iga hinnangutüübi puhul.

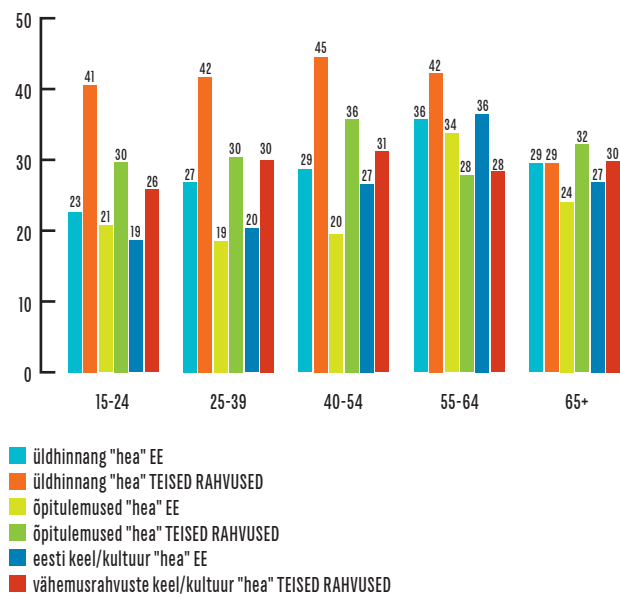
Joonis 3.4. Keskmine hinnang segarühmadele ja -klassidele rahvusgruppide lõikes (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015).

*Märkus: võrreldavuse tagamiseks on 2015. aasta valimist eemaldatud vastajad, kelle vanus oli kõrgem kui 74 eluaastat. Hinnangud on antud skaalal 1-7, kus 1 tähistab vastusevarianti „halb“ ning 7 vastusevarianti „hea“.

Erinevus eestlaste ning teiste rahvuste üldhinnangus segarühmadele ja -klassidele ilmneb kõige selgemini hinnangu „hea“ (ehk skaala maksimaalse väärtuse 7) puhul, kus vanusegruppides 15–24, 24–39 ning 40–54 andsid teiste rahvuste esindajad maksimumhinnanguid statistiliselt olulisel määral rohkem kui eestlased (joonis 3.5). See tähendab, et 15–54-aastased eestlased on segarühmade ja -klasside küsimuses mõnevõrra skeptilisemad kui teistest rahvustest eakaaslastest. Kõige suuremad on seejuures erinevused just nooremas vanusegrupis (15–24-aastased). Õpitulemuste mõju osas on aga 25–54-aastased teiste rahvuste esindajad optimistlikumad kui nende eestlastest eakaaslastest, hinnates segarühmade ja -klasside mõju oluliselt sagedamini maksimumhinnangu vääriliseks.

Joonis 3.5. Hinnang sellele, kuidas segarühmade ja -klassides õppimine mõjutab õpitulemusi ning keelt ja kultuuri rahvusgruppide ning vanusegruppide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015).

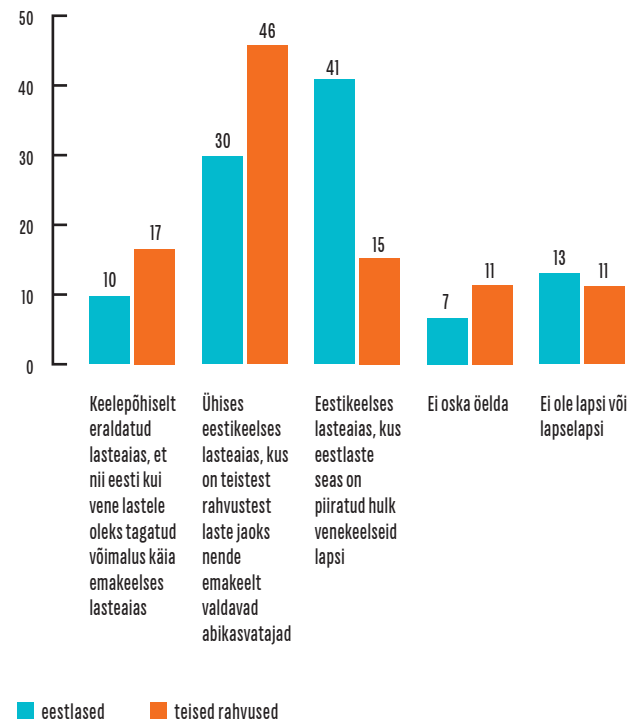
Mõlemas rahvusgrupis hindasid Tallinna elanikud segarühmade ja -klasside positiivset mõju õpitulemustele ning keele ja kultuuri seisukohast oluliselt kõrgemalt kui teisest rahvusest vastajad Ida-Virumaal ning eestlased Virumaal. Antud erinevused on piirkondade võrdluses statistiliselt olulised.

3.2 Eelistused eri tasemete haridusasutustes kasutatavate keelemudelite osas

Sarnaselt eelistusele segarühmade ja -klasside koosseisu osas, eelistavad eestlased ka lasteaedade osas enim sellist olukorda (41% eestlastest), kus eestikeelses lasteaia oleks eestlaste seas vaid piiratud hulk venekeelseid lapsi (joonis 3.6). Teiste rahvuste esindajate seas pooldab antud varianti

üksnes 15% ning enamik (46%) soosib korraldust, kus ühises eestikeelses lasteaia oleks vähemusrahvusest laste jaoks nende emakeelt valdavad abikasvatavad. Samas ilmneb, et teisest rahvusest vastajad eelistavad eestlastega võrreldes rohkem keelepõhiselt eraldatud lasteaedu (statistiliselt oluline erinevus).

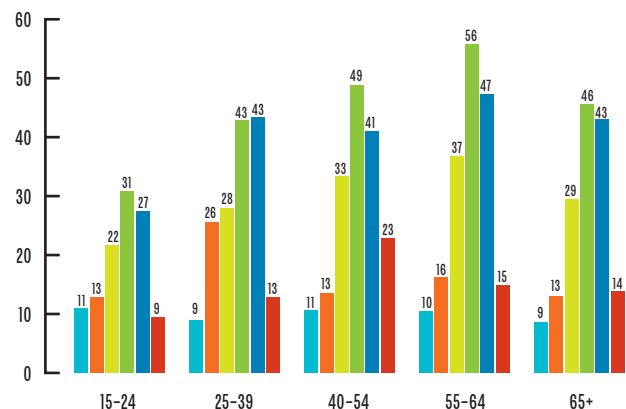
Joonis 3.6. Eelistused lasteaedade võimalike keelemudelite osas rahvusgruppide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015).

Vanusgruppide võrdluses ilmneb (joonis 3.7), et eestlaste puhul ei esine olulist erinevust, kas tegemist on ühise eestikeelse lasteaia, kus võõrkeelt kõnelevaid lapsi toetavad nende emakeelt valdavad abiõpetajad, või eestikeelse lasteaia, kus eestikeelsete laste rühmas on piiratud hulk venekeelseid lapsi. Üksnes 25–39-aastaste eestlaste seas esineb statistiliselt oluline erinevus, kus valdav osa (43%) eelistab

vaid mõne üksiku võrkeelse lapsega lasteaedu. Teiste rahvuste esindajate seas pooldatakse aga ka vanusegruppide lõikes läbivalt enim selliseid eestikeelseid lasteaedu, kus teisest rahvusest laste jaoks oleksid nende emakeelt valdavad abikasvatavad. Keelepõhiselt eraldatud lasteaedade puhul ilmnes statistiliselt oluline erinevus rahvusgruppide võrdluses üksnes 25–39-aastaste seas, kus teisest rahvusest vastajatest eelistab antud varianti 26% ning eestlastest vaid 9%.

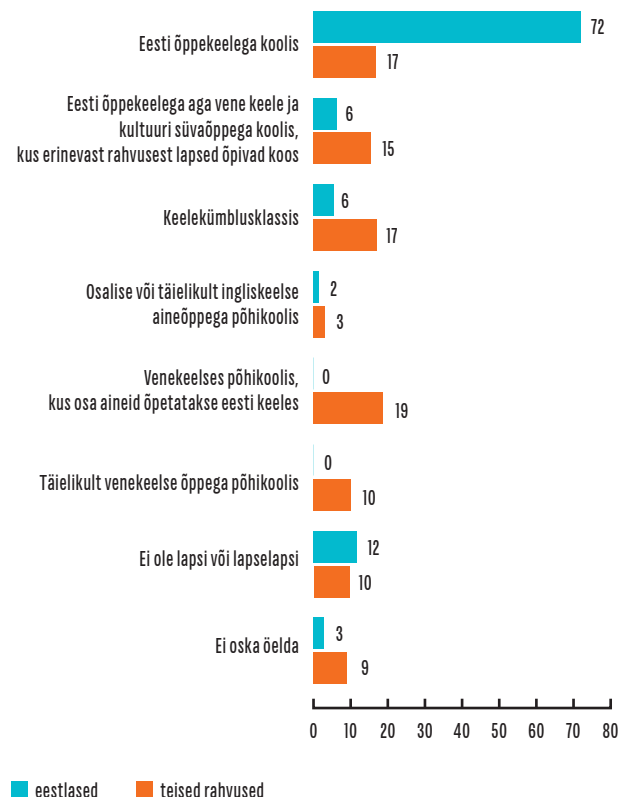
Joonis 3.7. Eelistused lasteaedade võimalike keelemudelite osas rahvus- ning vanusgruppide lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015).

- Keelepõhiselt eraldatud lasteaedades EE
- Keelepõhiselt eraldatud lasteaedades TEISED RAHVUSED
- Ühises eestikeelses lasteaedades + abikasvatavad EE
- Ühises eestikeelses lasteaedades + abikasvatavad TEISED RAHVUSED
- Eestikeelses lasteaedades, kus on piiratud hulk venekeelseid lapsi EE
- Eestikeelses lasteaedades, kus on piiratud hulk venekeelseid lapsi TEISED RAHVUSED

Küsitluses paluti vastajatel välja tuua ka oma eelistused põhikoolide õppekeele osas. Jooniselt 3.8 on näha, et eestlased eelistavad väga selgelt (72%) eesti õppekeelega põhikooli. Samas teiste rahvuste esindajate seas ei ole ükski variant märkimisväärselt teistest eelistatum. Sarnane tulemus ilmnis ka vanusgruppide võrdlusest mõlema rahvusgrupi puhul.

Joonis 3.8. Eelistused põhikooli võimaliku õppekeele osas rahvusgruppide lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015).

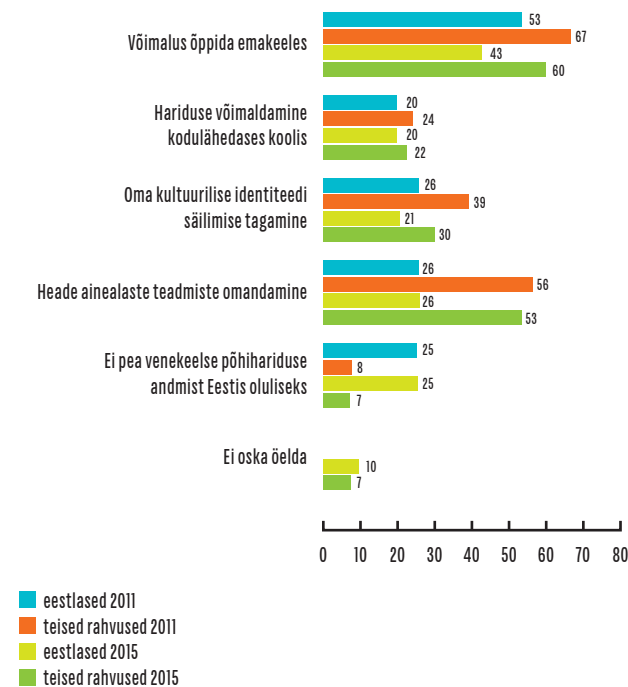

Sama tendents joonistus välja ka inimeste eelistustes gümnaasiumi/keskkooli õppekeele suhtes, kus eesti õppekeelega gümnaasiume peab sobivaimaks lahenduseks valdav enamik eestlastest (71%). Ka vanusegruppide lõikes oli antud variant eestlaste seas statistiliselt olulisel määral eelistatum, varieerudes vanusegruppides 54–80% vahel. Sarnaselt põhikooli osas esitatud hinnangutele ei olnud teisest rahvusest vastajatel ka gümnaasiumi/keskkooli õppekeele osas ühtegi ülekaalukat eelistust.

Peamise argumendina venekeelse põhihariduse andmise poolt töid teisest rahvusest vastajad välja nii emakeeles

õppimise võimaluse olulisuse kui ka heade ainealaste teadmiste omandamise (joonis 3.9), samas kui eestlaste jaoks oli viimane põhjus oluliselt vähem tähtis. Ka vanuselise jaotuse alusel ei ilmne eestlaste puhul peale emakeeles õppimise võimaluse ühtki teist selgelt eristuvat olulist põhjust venekeelse põhihariduse andmiseks Eestis. Võrreldes eestlaste arvamus eri piirkondades, nähtub, et Tallinnas elavad eestlased peavad venekeelse põhihariduse andmist vähem oluliseks kui Virumaa eestlased. Teisest rahvusest vastajad Ida-Virumaal pooldavad rohkem emakeeles õppimise võimalust ning Tallinnas elavate teisest rahvusest vastajate jaoks on olulisemaks kodulähedases koolis õppimise võimalus.

Joonis 3.9. Põhjused venekeelse põhihariduse andmiseks Eestis rahvusgruppide lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2011 ja 2015).

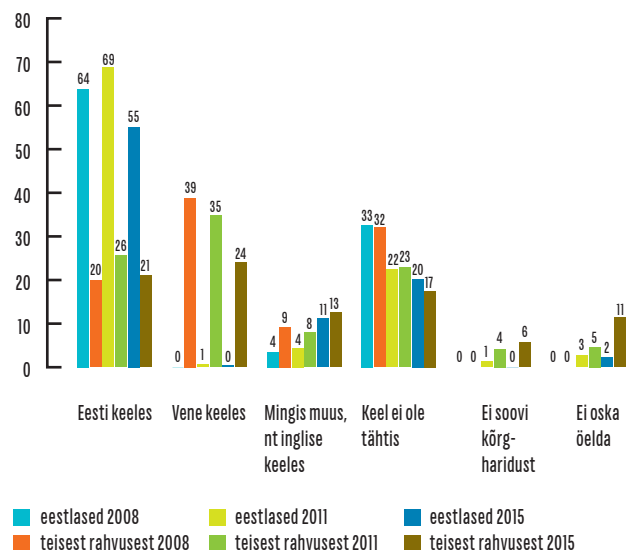

*Märkus: võrreldavuse tagamiseks on 2015. aasta valimist eemaldatud vastajad, kelle vanus oli kõrgem kui 74 eluaastat.

Kõrghariduse omandamise keele osas on tulemused ootuspärased (joonis 3.10) – valdav osa eestlasi eelistab kõrghariduse omandamist eesti keeles ning teisest rahvusest vastajate puhul on peamiseks eelistuseks vene keel. Samasugune muster iseloomustab ka vanusegruppide võrdlust. Vane-maealiste hinnangul ei ole keel kõrghariduse omandamisel määrava tähtsusega, nooremate (kuni 39-aastaste) rühmas ei ilmne aga teine eelistus üheselt. Eestlased ja teisest rahvusest vastajad erinevad statistiliselt olulisel määral selle poolest, kui võrd üldse soovitakse kõrgharidust omandada – kui eestlaste seas kõrghariduse omandamise soovi küsimärgi alla seadvaid vastajaid ei olnud, siis teiste rahvuste esindajate seas oli neid ligi 5%.

Joonis 3.10. Eelistatum keel kõrghariduse omandamiseks rahvusgruppide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2008, 2011 ja 2015).

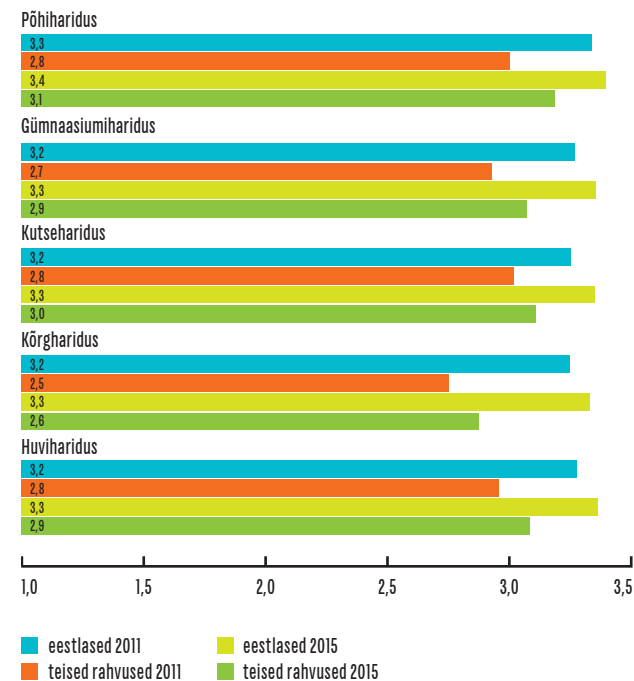

*Märkus: võrreldavuse tagamiseks on 2015. aasta valimist eemaldatud vastajad, kelle vanus oli kõrgem kui 74 eluaastat.

3.3 Hinnangud hariduse kättesaadavusele

Küsitluses uuriti ka, mida arvavad eestlased ja teisest rahvusest vastajad vene noorte võimalustest omandada kvaliteetset haridust Eestis eri haridustasemetel lõikes. Eri haridustasemetel lõikes vene noortele kvaliteetse hariduse võrdse kättesaadavuse osas antud hinnangutest (joonis 3.11) selgub, et eestlaste hinnangud võrdsete võimaluste osas kvaliteetse hariduse kättesaadavusele on kõrgemad kui teisest rahvusest vastajatel. Kõige erinevamalt hinnati ligipääsu kõrgharidusele: eestlased andsid 2015. aastal keskmiseks kättesaadavuse hinnanguks 3,3 palli ning teisest rahvusest vastajad 2,6 palli (4-pallisel skaalal). 2008. aastal läbiviidud uuringus küsiti sama küsimust üksnes jah-ei vastusevariantidena ning siis pidas kõrgharidust venekeelsetele ja eestikeelsetele noortele võrdväärselt kättesaadavaks üle poole (58%) eestlastest ning üksnes veidi üle viiendiku (23%) teisest rahvusest vastajatest. Võrdlus 2011. aasta tulemustega näitab, et nii eestlased kui teisest rahvusest vastajad on positiivsemal arvamusel hariduse võrdse kättesaadavuse osas kõikide haridustasemetel puhul (statistiliselt olulised erinevused aastate lõikes).

Joonis 3.11. Keskmine hinnang küsimusele, kui võrd on haridus võrdset kättesaadav venekeelsetele noortele võrreldes eestikeelsete noortega, rahvusgruppide lõikes (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015).

*Märkus: võrreldavuse tagamiseks on 2015. aasta valimist eemaldatud vastajad, kelle vanus oli kõrgem kui 74 eluaastat. Hinnangud on antud skaalal 1-4, kus 1 tähistab vastusevarianti „kindlasti ei ole“ ning 4 tähistab vastusevarianti „kindlasti on“.

Kuigi haridustasemetel antud keskmised hinnangud hariduse võrdse kättesaadavuse osas erinevad rahvusgrupiti olulisel määral nii 2011. kui 2015. aastal, keskendutakse järgnevalt üksnes kvaliteetse kõrghariduse kättesaadavusele, kuna just siin on erinevused rahvusgruppide võrdluses kõige suuremad (tabel 3.1).

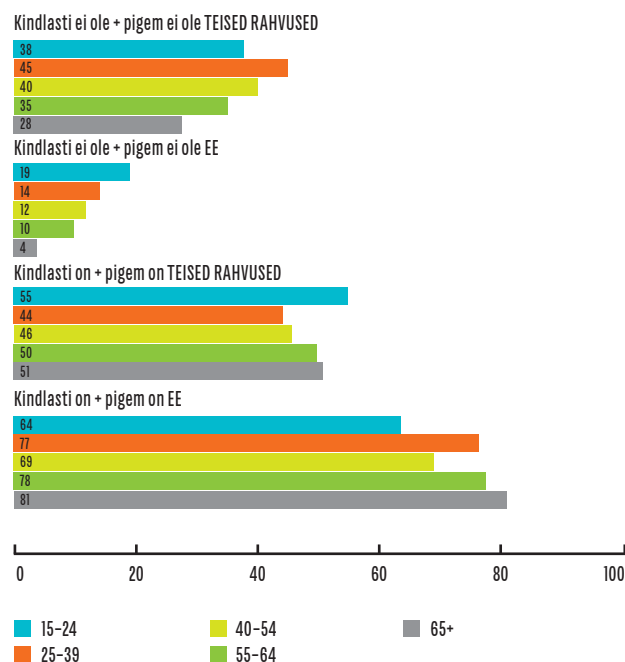
Tabel 3.1. Hinnangud kvaliteetse kõrghariduse kättesaadavusele venekeelsetele noortele rahvus- ning vanusegruppide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015).

Hinnang/vanus	15-24		25-39		40-54		55-64		65+	
	eestlased	teised rahvused	Eestlased	teised rahvused	eestlased	teised rahvused	eestlased	teised rahvused	eestlased	teised rahvused
Kindlasti ei ole	6.81	9.42	2.08	13.41	3.32	14.56	2.29	11.41	0.65	7.27
Pigem ei ole	12.32	28.51	12.06	31.69	8.62	25.61	7.63	23.77	3.18	20.48
Pigem on	23	38.34	42.67	25.04	32.45	32.23	35.26	28.54	34.42	30.43
Kindlasti on	40.74	16.69	33.93	19.33	36.72	13.48	42.56	21.37	46.76	20.52
Ei oska öelda	17.12	7.03	9.26	10.54	18.89	14.12	12.26	14.92	14.98	21.3
Kokku	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabelist 3.1 on näha, et eestlased arvavad vanusegruppide lõikes kõige enam, et kvaliteetne kõrgharidus on võrdselt kättesaadav nii eesti- kui venekeelsetele noortele. Teiste rahvuste puhul on vastused mõnevõrra ühtlasemalt jaotunud, kuid selgelt eristuvad lisaks variandid „kindlasti ei ole“ ning „pigem ei ole“, millega teiste rahvuste esindajad on hinnanud kvaliteetse kõrghariduse kättesaadavust tunduvalt enam kui eestlased.

Järgneval joonisel (joonis 3.12) on tulemused esitatud koondatud hinnangute lõikes ning üheselt joonistub välja eestlaste tunduvalt positiivsem hoiak vene noortele kvaliteetse kõrghariduse kättesaadavuse osas – pea kõigis vanusegruppides (v.a 15–24) erinevad eestlaste tulemused statistiliselt olulisel määral teisest rahvusest vastajate tulemustest. Hinnangud erinevad rahvusgrupiti oluliselt ka kvaliteetse kõrghariduse mittekättesaadavuse osas – võrreldes eestlastega on teiste rahvuste esindajad tunduvalt enam arvamusel, et kvaliteetne kõrgharidus pigem ei ole või kindlasti ei ole vene noortele võrdselt kättesaadav (statistiliselt olulised erinevused).

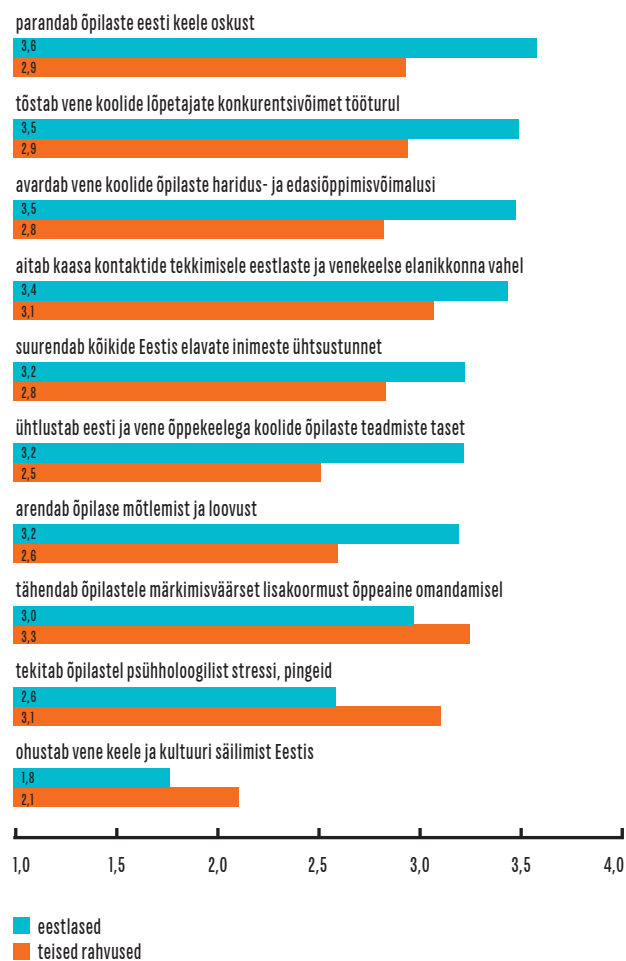
Joonis 3.12. Kvaliteetse kõrghariduse kättesaadavus venekeelsetele noortele – koondatud hinnangud vanusegruppide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015).

3.4 Osalisele eestikeelsele aineõppele üleminekuga eeldatav mõju eri aspektidest

Seoses 2007. aastal venekeelsetes gümnaasiumides alanud üleminekuga eestikeelsele aineõppele paluti vastajatel hinnata erinevaid väiteid (joonis 3.13). Kõige enam on eestlased nõus väidetega, et eestikeelsele aineõppele üleminek parandab õpilaste eesti keele oskust ning tõstab vene koolide lõpetajate konkurentsivõimet tööturul. Samuti leiavad eestlased, et eestikeelse aineõppe tulemusel avarduvad ka venekeelsete koolide õpilaste haridus- ja edasiõppimisvõimalused. Vaadates teisest rahvusest vastajate hinnanguid, on näha, et pigem ollakse seisukohal, et eestikeelne aineõpe tähendab õpilastele märkimisväärset lisakoormust aine omandamisel ning tekitab õpilastel psühholoogilist stressi ning pinget. Samas nõustutakse ka asjaoluga, et eestikeelne õpe soosib kontaktide tekkimist eesti- ja venekeelse elanikkonna vahel. Kõige vähem ollakse aga nõus väidetega, et eestikeelne aineõpe võiks ohustada vene keele ja kultuuri säilimist Eestis ning ühtlustada eesti ja vene õpilaste teadmiste taset. Ka eestlased ei nõustu seisukohaga, et eestikeelne õpe võiks ohustada vene keelt ja kultuuri Eestis. Eestlased on vähem nõus väitega, et eestikeelne aineõpe tekitab vene gümnaasiumi õpilastele psühholoogilist stressi/pingeid.

Joonis 3.13. Keskmine hinnang vene õppekeelega gümnaasiumides eestikeelsele aineõppele ülemineku võimalikele mõjudele (Integratsiooni monitoriing 2015).

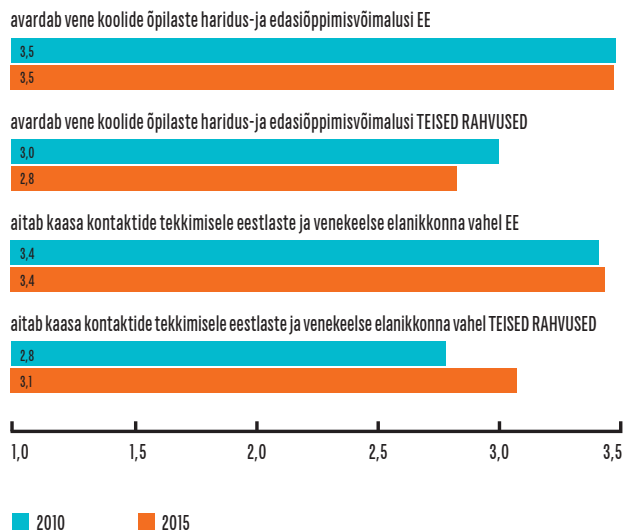

*Märkus: hinnangud on antud skaalal 1-4, kus 1 tähistab vastusevarianti „üldse ei ole nõus“ ning 4 vastusevarianti „täiesti nõus“.

Tulemusi kõrvutati ka 2010. aastal saadud tulemustega. Otseselt võrreldavad olid 2010. aasta ja 2015. aasta küsitluses kaks väidet, mis puudutasid kontaktide teket eesti- ja venekeelse elanikkonna vahel ning vene õppekeelega koolide

õpilaste paremaid edasiõppimisvõimalusi (joonis 3.14). Kui eestlaste hinnangud on aastate võrdluses samaks jäänud, siis teisest rahvusest vastajate hinnangutes on toimunud statistiliselt olulised muutused. Esitaks on teisest rahvusest vastajad võrreldes 2010. aastaga positiivsemalt meelestatud seoses eestikeelsest aineõppest tuleneva võimalusega kontaktide tekkeks eesti- ning venekeelse elanikkonna vahel (muutus 2,78-lt 3,07-le). Samas venekeelsete noorte edasiõppimisvõimalusi hindavad teisest rahvusest vastajad olukorda pessimistlikumalt kui varem: kui 2010. aastal paluti hinnata väidet, et eestikeelne õpe avaldab positiivset mõju vene noorte edasiõppimisvõimalustele, oli selle grupi keskmiseks hinnanguks 3, 2015. aastal aga 2,82.

Joonis 3.14. Keskmine hinnang väidetele, mis on seotud eestikeelsele aineõppele üleminekuuga vene õppekeelega gümnaasiumides (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015).

*Märkus: võrreldavuse tagamiseks on 2015. aasta valimist eemaldatud vastajad, kelle vanus oli kõrgem kui 74 eluaastat.

3.5 Liitgümnaasiumis õppivate abiturientidega toimunud fookusgruppide analüüs

Selleks et põhjalikumalt analüüsida Eesti haridusmaastikul leiduvaid erinevaid keelemudeleid, tehti lisaks formaliseeritud küsitlusele ka fookusgrupi intervjuud Kiviõlis asuva liitgümnaasiumi õpilastega. Fookusrühmades osales kaheksa Kiviõli Gümnaasiumi eestikeelse õppe abiturienti ja kaheksa venekeelsest gümnaasiumist osalise eestikeelsele õppele üle tulnud abiturienti. Fookusgrupi intervjuud viidi läbi vastavalt eesti ja vene keeles. Valim moodustati õpilastest, kes olid liitklassis koos õppinud alates kümnendast klassist.

Fookusgrupi intervjuudest vene keelt emakeelena kõnelevate abiturientidega tuli ilmekalt esile eestikeelsele õppele üleminekuuga kaasnevate hirmude rohkus, välispidisest survest tingitud sihikindlus, eesti keele õppe katkendlikkus ning keeleõppeks sundseisus olemine valdavalt eestikeelse tööturu ja kõrghariduse tõttu. Abiturientid tõid arutletu käigus lisaks õppekeele küsimusele korduvalt välja nende jaoks olulise konflikti humanitaar- ja reaalsuundade vahel, mida nad tajuvad nii riigieksamite kui ülikooli sisseastumiskooste kontekstis. Nimelt põhinevad abiturientide hinnangul gümnaasiumide lõpueksamid ja ülikoolide sisseastumiskatsed suuresti reaalinetele isegi juhul, kui nende valik on keskenduda edasistes õpingutes humanitaarvaldkonna erialadele. Eestikeelsete õpilastega ühistele ainetundidele hinnanguid andes nõustus venekeelne fookusrühm aga tundide kasulikkuses nii eesti keele oskuse täiendamise kui ka seeläbi tekkivate paremate võimaluste osas jätkata eestikeelse kõrghariduse omandamisega. Keeleoskuse kontekstis nõustusid nii eesti kui vene keelt emakeelena kõnelevad abiturientid ühiste ainetundide kasulikkuses ja venekeelsete õpilaste keeleoskuse tugevas paranemises, ennekõike kümnenda ja kaheteistkümnenda klassi võrdluses. Eesti keelt emakeelena kõnelevad abiturientid hindasid venekeelsest gümnaasiumist tulnud õpilaste eesti keele oskuse paranemist väga positiivselt: „nad põhimõtteliselt mõistavad kõike sama hästi kui meie, eestlased“ ning leidsid, et ka väheseimigi keeleoskuse areng on venekeelsetele õpilastele suureks eeliseks. Kuigi viimase

väitega nõustused ka venekeelsed fookusgrupi osalejad ise, ei hinnanud nad oma keeleoskuse paranemist nii optimistlikult. Eestikeelse fookusgrupi abiturientide hinnanguid iseloomustas pehmem ja avatum suhtumine vene emakeelega õpilastesse, samuti olid nad positiivselt meelestatud senisest rohkemate ühiste koolitundide osas. Vene emakeelega abiturientid keskendusid fookusgrupi intervjuus pigem ainetundidest tõusvatele kasuteguritele.

Fookusgruppide arutelust selgus, et gümnaasiumiõpilastel on ühised kohustuslikud eestikeelse õppega ained muusika, kehaline kasvatus, kunstiajalugu ja inglise keel. Et riiklik õppekava näeb ette ka kohustuslike suunakursuste läbimist vähemalt kolmel õppesuunal (valikkursused, kuni kakskümmend kursust), lisanduvad eelpool loetletud ainetele loodus-matemaatika-, sotsiaal- ja/või loomesuuna ained. Seejuures tajusid vene emakeelega õpilased õppesuuna valikus keeleoskuse tasemest tulenevat sundslikkust, sest läbi töötamist nõudvate tekstide maht erineb märgatavalt sotsiaal- ja reaalsuundade vahel:

„Neid on keerulisem eesti keeles õppida, suur tekstimaht“, „Parem osata hästi rääkida ja kirjutada eesti keeles, kui vene keeles“, „Kui me peame pärast kõiki asju eesti keeles tegema, töö ja haridus, mis meil siis muud üle jääb? Me oleme ju lihtsalt fakti ette seatud. Kui minul oleks võimalus edasi õppida ja töötada vene keeles, siis ma muidugi ei valiks eesti kooli.“

Ühistes ainetes tehtavates rühmatöödes kippusid õpilaste sõnul rühmad moodustuma emakeele põhjal, v.a. juhul kui õpetaja suunas õpilased ise segagruppidesse jagunema. Eesti keelt emakeelena kõnelevad abiturientid rõhutasid, et nad töötaksid meeleldi segagruppides, kuid keelebarjäär pärsib üksiteismõistmist ning muudab tööülesannete täitmise keerulisemaks ja ajamahukamaks: *„lihtsam on ju rääkida neil omavahel juttu“, „nad ei taha ennast eesti keeles väljendada õpetaja ees.“* Ka vene keelt emakeelena kõnelevad õpilased tõdesid fookusgrupi intervjuus, et segagruppides töötamine on küll kasulik keeleoskuse paranemise ja sulandumise kontekstis, kuid aeglustab tööd ja võib raskendada materjali detailset mõistmist: *„kui sa tahad lülitada töösse,*

aga keelebarjäär segab, siis tempo läheb maha“, „kui teed vene keeles, saad detailsemalt aru.“

Nii eesti kui vene keelt emakeelena kõnelevad abiturientid hindasid ühistes ainetundides õpilaste kohtlemist õpetaja poolt üldiselt võrdseks. Vene keelt emakeelena kõnelevad õpilased tajusid küll, et nende olukord on kaasõpilastega võrreldes keerulisem ja töid sagedase probleemina välja ebapiisavast keeleoskusest või aeganõudvama tööjuhiste mõistmise, samuti tundsid nad, et õpetajad ei arvestanud selle probleemiga piisavalt. Eesti keelt emakeelena kõnelevad fookusgrupis osalejad leidsid, et õpetamise intensiivsus oli sama nii ühistes ainetundides kui ka eraldi võetavates tundides. Rahulikumat lähenemist ja põhjalikumalt seletamist kogesid abiturientid vaid kümnendas klassis, kui ühised tunnid olid uueks väljakutseks ka õpetajatele: *„õpetajad võtsid rahulikumat“, „seletasid aeglasemalt, ikka küsisid, kas kõik saite ikka umbes aru.“* Eesti emakeelega abiturientid leidsid, et vene emakeelega õpilastel ei ole enamasti õpiraskusi või vajadust erikohtlemise järele, *„hindeliselt on nad kõik väga tublid,“* kuigi teatud õpetajad on keeleoskuse tasemest lähtudes pakkunud neile lühemaid tekste või toetanud venekeelsete seletustega. Vene emakeelega abiturientid märkisid, et õpetajapoolne tugi keeruka teksti või ülesande mõistmisel on iseäranis oluline gümnaasiumiastme esimesel aastal. Näidetena töid nad arusaamatute terminite vene keeles üle seletamise või korduva seletamise lihtsamate sõnade abil. Kuigi abiturientid tunnustasid õpetajate valmisolekut jagada selgitusi, toimus see peamiselt eesti keeles ega aidanud nende hinnangul gümnaasiumiastme alguses täielikult kompenseerida ebapiisava keeleoskuse tõttu aine puudulikku mõistmist. Hoolimata asjaolust, et õpilased võisid sellistel puhkudel kasutada selliseid abivahendeid nagu nt nutitelefonid, arvasid vene emakeelega õpilased, et lihtsamad või lihtsustatud tekstid aitaksid teadmiste omandamisele kaasa. Nii leidsid vene keelt emakeelena kõnelevad abiturientid, et hindamissüsteem ei võta küll erinevaid keeleteadmisi arvesse, kuid teisalt oleks alusetu ka neile nõuanduste tegemine:

„Kui me otsustasime siia kooli tulla, siis me siiski mõtlesime, et see on meile jõukohane. Ja sellepärast õpetatakse meid koos ja kui õpetatakse eraldi, oleks igavam.“

Vene emakeelega õpilaste hinnangul oleksid nad vajanud otsest õpetajapoolset tuge ennekõike uute ja/või arusaamatute terminite mõistmiseks või tekstimahukate ülesannete puhul, teisalt lahknesid arvamused vastavalt venekeelse emakeelega vastajate eesti keele oskuse tasemele.

Arutelust selgus, et vene keelt emakeelena kõnelevad õpilasi häiris tugevalt eesti keele õppe katkendlikkus ja järsk üleminek. Kui kümnendas klassis oli neil seitse eesti keele tundi nädalas, siis üheteistkümnendas klassis oli neil vaid üks ja kaheteistkümnendas klassis vaid kaks eesti keele tundi nädalas: *„väga ebaratsionaalne“, „nad arvestasid, et kümnendas klassis õpime eesti keele selgeks“, „selline jaotus on väga ebamugav“, „oli mingi järjepidevus, mitte nii nagu praegu, kõik kuhjati kümnendasse klassi kokku.“* Leiti, et kui eesti keelt eraldi aina oleks õppekavas rohkem, kasvaks ka eestikeelsete ühiste ainetundide kasu. Venekeelse emakeelega abiturientid viitasid ka eestikeelses õppes peituvatele vastuoludele – ühelt poolt oleks eestikeelne õpe küll tuleviku perspektiivis kasulik, teisalt tagaks emakeelne õpe põhjalikumad ainealased teadmised. Ohumärgina tajusid venekeelsed abiturientid õppimist headele hinnetele ja mitte teadmiste omandamise eesmärgil: *„sul võib olla viis ja isegi plussiga, see ei tähenda veel, et sa tead“, „hindeid on pärast vaja, et edasi õppida“, „sellepärast toimubki see hinnete õppimine, mitte teadmiste.“* Kokkuvõtvalt nõustasid nii eesti keelt kui vene keelt emakeelena kõnelevad abiturientid, et kuigi oma emakeeles õppida on kahtlemata kergem, avalduvad eestikeelse õppe eelised ennekõike paremates valikuvõimalustes haridustee jätkamisel.

Kuigi vene keelt emakeelena kõnelev fookusrühm tödes, et emakeelne põhiharidus, osaliselt eestikeelne gümnaasiumiharidus ja täielikult eestikeelne kõrgharidus on riigi seisukohast mõisteta ja ülesehituselt loogiline, oleks võib-olla ratsionaalsem viia kogu haridussüsteem üle eesti keelele: *„kõige parem variant oleks see, kui vene lapsevanemad paneksid lapse eesti lasteaeda“, „kogu asjaajamist peab ikkagi ajama riigikeeles, nii et minu isiklikult seisukohast on see õigustatud.“* Vastasel juhul – venekeelse gümnaasiumihariduse jätkudes – tõi vene keelt emakeelena kõnelev fookusgrupp välja vajaduse venekeelsete

kõrgharidusprogrammide järele, sest eesti keele oskus jääks eestikeelse kõrghariduse omandamise jaoks ebapiisavaks.

Nii eesti kui vene keelt emakeelena kõnelevad abiturientid leidsid, et liitgümnaasiumis õppimine on olnud kasulik. Fookusgrupid tõid ühistest ainetundidest rääkides esile erinevaid positiivseid kasutegureid ja nimetasid erinevaid nõrku külgi. Eesti emakeelega abiturientid tõid välja, et nende suhtumine venekeelsetesse õpilastesse muutus ja pidasid oluliseks omavaheliste kontaktide saagemist: „*me omavahel seguneme*“, „*suhtleme omavahel rohkem*“, „*õpetab suhtumist muutma*“, „*siis hakkad võib-olla rohkem teistega suhtlema ka, näiteks tulevikus*.“ Ka leidsid kõik eestikeelsed abiturientid, et gruppide ja vaatenurkade mitmekesisust ja senist hakkamasaamist arvestades võiks ühiseid tunde olla rohkem: „*mingeid asju võiks rohkem koos olla, siis me võib-olla rohkem seguneksime*“, „*me ei käi niivõrd ühises koolis ikkagi, tunne on nagu nemad käiksid teises koolis*.“ Venekeelse emakeelega fookusgrupp tõi aga erinevalt eesti keelt kõnelevatest abiturientidest välja ka mitmeid negatiivseid aspekte nagu näiteks kahe koolimaja vahel liikumise keerulisus ja sellest tingitud hilinemised ning teises hoones toimuvate ainete ebamugav paigutus tunniplaanis. Kuigi vene emakeelega õpilaste keeleoskus oli paranenud, kartsid nad erialaste teadmiste vajakajäämist. Arutelust jäi kõlama mõte, et hirmust ebapiisava eesti keele oskuse pärast valis suur osa vene keelt emakeelena kõnelevaid õpilasi peale põhikooli lõpetamist kutsekooli või kaugemal asuvad vene gümnaasiumid, mis muudavad koolitee väga aeganõudvaks. Lisaks toodi välja ka nõ puudulikust keeleoskusest tingitud töömahu kahekordistumist: „*ma pean algul tõlkima kõik vene keelde, ära õppima ja siis veel eesti keeles ära õppima*.“ Samas nõustus ka venekeelne fookusgrupp, et ühiste ainete osakaalu suurenemine ning seeläbi omavahelise suhtluse saagemine on positiivne.

Mõlemad fookusgrupid nimetasid olulise õppeprotsessi osana omavahelist saagemist ja lõimumist. Eesti keelt emakeelena kõnelevad õpilased rõhutasid fookusgrupi intervjuus suhete tihenemist ja sõbralikumaks muutumist:

„*meie klassis on küll hästi sõbrunenud*.“ Teisalt toodi arutusel välja nii kooliväliste ühiste tegemiste vähesust kui ka raskusi vene emakeelega õpilaste ühistesse üritustesse kaasamisel. Õpilased leidsid, et vene ja eesti koolidest tulnud õpilaste ja õppimiskultuuri erinevus on tajutav – vene emakeelega õpilased osalevad vaid siis, kui ettevõtmine on mingis osas kohustuslik: „*peab paluma, et tule, tee*“, „*see kui sa otse ütled või käsid midagi, siis nad teevad*.“ Vene keelt kõnelev grupp leidis samuti, et suhted on sõbralikud, kuid arvas, et mõlemale grupile piisab väljakujunenud sõpruskondadest ning suhtlus piirdub peamiselt õppetöö ja kooliga: „*sest mulle tundub, et meile piisab enda sõpradest*“, „*aga initsiatiivi ei ole kellelgi, ei siin ega seal*“, analüüsides ka enda hoiakuid ja suhtlemisest hoidumisi põhjuseid: „*pigem oli see hirm, mitte soovimatus suhelda*.“ Samuti seostati erinevusi ennekõike erinevate harjumustega eelneval haridusteel (vastavalt vene- või eestikeelne põhikool), iseäranis distsipliiniküsimustes – Vene põhikoolis on vähem vahetut suhtlust, kooliväliseid projekte ning rohkem akadeemilist lähenemist. Nii eesti kui vene emakeelega õpilased nõustusid, et omavahelised sidemed oleksid tugevamad, kui ühised ainetunnid oleksid alanud varem kui gümnaasiumiastmes ning kui oleks rohkem ühiseid tegemisi, mille käigus ei koonduta keelepõhistesse gruppidesse.

Vene emakeelega fookusgrupi intervjuus osalenud abiturientid rõhutasid, et neil oli põhikooliastmes liiga vähe informatsiooni eestikeelsele õppele ülemineku kohta. Peamise puudusena toodi välja teadmatust ja eesti keele oskuse vajaduse ebapiisavat selgitamist, mis tingis hirmu osaliselt eestikeelse õppega gümnaasiumis õppimise ees:

„*Me ei teadnud, et eesti keelt läheb vaja, siis me nii väga ei õppinud... kui keegi oleks kuuendas-seitsmendas klassis öelnud, et niimoodi läheb eesti keelt vaja, võib-olla oleks hakanud rohkem õppima*.“

Samuti mainisid Kiviõli venekeelsed õpilased piirkondlikke erinevusi keeleoskuse osas, viidates Narvast ja Sillamäelt tulnud õpilastele:

„*Sillamäelt tulid sügisel õpilased...õpetaja ütles midagi eesti keeles, meie saime aru, nemad ei saanud. Tuleb välja, et meil on ka vahe omavahel*.“

Siiski leidsid õpilased, et kuigi hirm oli suur, tundub see tagantjärele alusetu:

„*Selgus, et on lihtsam – et ei ole sellist koormust, ei ole selliseid probleeme, ja on täitsa reaalne ära lõpetada*.“

Ka eesti keelt emakeelena kõnelevatel abiturientidel puudus ühistest tundidest ettekujutus, kuid leiti, liitgümnaasiumi loomisega lükati käima uus protsess:

„*Progress on toimunud. See on juba asi iseeneses, et progress millegi poole. Et on midagi ette võetud*.“

Kokkuvõttes nõustusid nii eesti kui vene emakeelega abiturientid, et eesti keeles toimuvad ühised ainetunnid on enamjaolt vastastikuselt kasulikud, kuigi nähti ka puudujääke. Peamise positiivsete aspektidena nimetati omavahelise suhtluse saagemist, vene emakeelega õpilaste eesti keele oskuse paranemist ja viimasest tingitud kasutegureid nii kõrghariduse omandamisel kui tööturule sisenemisel. Kuigi vene emakeelega õpilased tajusid tuleviku perspektiivis sundust nii riiklikul tasandil (eesti keel kui ametlik asjaajamiskeel) kui ka isiklikest ambitsioonidest tingituna (läbilõõmine eestikeelses kõrghariduses ja tööturul) ning hirmu keele vajakajäämise ja erialaste teadmiste ebapiisava omandamise osas, tõdesid fookusgrupi osalejad, et tagasi vaadates olid eestikeelsele õppele ülemineku seotud hirmud paljuski alusetud. Tõstatati mitmeid süsteemi ülesehituse vigu (tundide paigutus tunniplaanis, koolimajade vahel liikumine), eesti keele õpet puudutavaid vajakajäämisi (liiga ebaühtlane koormus eesti keele õppes) ning vähest informeeritust eestikeelsele õppele ülemineku kohta. Valmisolek ühisteks ainetundideks ja võimalusel nende arvu suurendamiseks oli olemas nii eesti kui vene keelt emakeelena kõnelevate abiturientide hulgas.

3.6 Kokkuvõte ja järeldused

Haridus ühe võtmetegurina mõjutab lõimumise protsessi eelkõige läbi riigikeele õppe, noorte sotsialiseerumise ning rahvuste vaheliste kontaktide soodustamise, mistõttu on haridus ka lõimumise kontseptualiseerimisel ning mõõtmisel olulise tähtsusega. Hariduse kättesaadavust mõjutab oluliselt riigikeele oskus, mistõttu tõstatub keeleoskuse hariduse kontekstis kui määrava tähtsusega tegur. Riigikeele õppimine ja keeleoskuse piisava taseme saavutamine ei taga üksnes paremaid edasiõppimis- ning karjäärivõimalusi, vaid soodustab konkurentsivõimet hilisemates valikutes tööturul.

2015. aastal läbi viidud integratsiooni monitooring näitas, et nii eestlased kui teiste rahvuste esindajad väljendavad poolehoidu eri emakeelt kõnelevate laste segarühmade ning –klasside osas (nii koolides kui lasteaedades), küll aga esinevad rahvusgrupiti teatud lahkavused nende korraldusliku poole pealt. Kui eestlased eelistavad väheste muu emakeelega laste osalemist klassis või rühmas, siis teisest rahvusest vastajad eelistaksid olukorda, kus rühmas või klassis oleks võrdselt eesti ja muu emakeelega lapsi. Seega võib tõdeda, et eestlased ei eelista küll üksnes homogeeniseid rühmi/klasse ning poolehoid segarühmadele on olemas, kuid oma eelistustes ei olda siiski sama avatud, kui seda on teiste rahvuste esindajad. Osalise eestikeelse õppe algusaja osas on 2008. aasta uuringust alates olnud mõlema rahvusgrupi puhul üksmeel, et sobivaim aeg eesti keele õppimise alguseks on lasteaed. Sama kinnitasid ka vene keelt emakeelena kõnelevate abiturientide fookusgrupi intervjuu analüüsi tulemused. Ankeetküsitluse andmetest selgus täiendavalt, et konkreetset lasteaegade puhul eelistaksid teisest rahvusest vastajad enim korraldust, kus eestikeelsetes rühmades oleksid võrrevalt kõnelevatele lastele nende emakeelt valdavad abiõpetajad.

Rahvusgruppide eelistused põhikoolide ning gümnaasiumide/keskkoolide keelelise korralduse osas olid väga sarnased – eestlased pooldasid mõlemal juhul kõige enam eestikeelset õpet ning teisest rahvusest vastajate puhul selget eelistust ei ilmnunud. Venekeelse põhihariduse andmist

Eestis peavad eestlased oluliseks eelkõige seetõttu, et kõigil oleks võimalus õppida emakeeles. Teisest rahvusest vastajad tõid lisaks välja ka heade ainealaste teadmiste omandamise. Samuti ilmnus, et võrreldes eestlastega on teisest rahvusest vastajate arvates eri haridustasemetega kvaliteetne haridus vene noortele võrreldes eesti noortega vähemal määral kättesaadav ning suurim erinevus hinnangutes esines kõrghariduse kohta. Positiivse muutusena on märgata, et võrreldes 2011. aasta tulemustega on mõlema rahvusgrupi hinnangul eri haridustasemetega kvaliteetse hariduse kättesaadavus vene noortele paranenud.

Paremate edasiõppimis- ja tööalaste võimaluste loomiseks eesti keelt mitte kõnelevatele lastele Eestis algatati 2007. aastal vene gümnaasiumides üleminek osalisele eestikeelsele aineõppele. Eestlaste hinnang antud protsessile näitab, et nende arvates parandab eestikeelsele aineõppele üleminek vene õpilaste eesti keele oskust, tõstab vene koolide lõpetajate konkurentsivõimet tööturul ning avardab vene koolide õpilaste jaoks haridus- ja edasiõppimisvõimalusi. Viimasena nimetatu pälvis aga teisest rahvusest vastajate grupis tunduvalt vähem poolehoidu (3,47 vs. 2,82) ning võrreldes 2010. aastaga on teisest rahvusest vastajate hinnang antud kohal oluliselt langenud. Teisest rahvusest vastajate hinnangud peegeldavad valdavalt suhtumist, et eestikeelne aineõpe tähendab õpilastele märkimisväärset lisakoormust aine omandamisel ning tekitab õpilastel psühholoogilist stressi ning pinget. Ka fookusgrupis tõid vene keelt emakeelena kõnelevad noored väljakutsena esile suurema töömahu võrreldes eesti keelt emakeelena kõnelevate kaaslastega, mida eesti keeles aine omandamisel tuleb teha nii tekstide tõlkimise, erialaste teadmiste võrreldes omandamise kui ka keeleõppe kaudu. Samas olid abiturendid optimistlikud tõdedes, et liitgümnaasiumi valides olid nad end suuremaks õpikoormuseks ette valmistanud. Küsitluses antud hinnangutes nägid teisest rahvusest vastajad ülemineku positiivse küljena seda, et ühine eestikeelne aineõpe soosib kontaktide tekkimist eesti- ja venekeelse elanikkonna vahel – antud hinnang näitab võrreldes 2010. aasta tulemustega olulist kasutendentsi. Ühised ainetunnid on soodustanud kontaktide

tihenemist ning omavahelist suhtlemist ka fookusgruppides osalenud abiturientide sõnul.

Nii eestlaste kui teisest rahvusest vastajate valdava hinnangu kohaselt ei nähta eestikeelses aineõppes võimalikku ohutegurit vene keele ja kultuuri säilimisele Eestis. Samas ei leidnud teiste rahvuste esindajad, et eestikeelne aineõpe ühtlustab eesti ja vene õppekeele koolide õpilaste teadmiste taset. Vene keelt emakeelena kõnelevad abiturientid märkisid fookusgrupis, et kuigi nad ei eelda erikohtlemist ja on suurema õpikoormusega arvestanud, siis lihtsamad või lihtsustatud tekstid aitaksid teadmiste omandamisele rohkem kaasa. Samuti osutasid nad õpetajate poolse toe vajadusele, seda nii raskemate terminite tõlkimise, lihtsamate eestikeelsete sõnadega seletamise kui ka tekstide läbitöötamiseks suurema ajavaru võimaldamise näol. Tõstatati ka mitmeid süsteemi ülesehituslikke vigu – katkendlik eesti keele õpe (põhikoormus koondunud kümnendasse klassi), mis pärsib eestikeelsetest ainetundidest saadavat kasu, ning praeguste abiturientide vähene informeeritus eesti keele õppimise olulisuse kohta enne gümnaasiumiastet. Kokkuvõttes arvasid aga mõlemad rahvusgrupid, et ühiseid eestikeelseid ainetunde võiks olla rohkem ning need võiksid alata juba enne gümnaasiumiastet, seda nii eesti keele oskuse arendamise, omavahelise suhtluse tihendamise kui ka tugevama ühtsustunde tekitamiseks.

4. TÖÖTURG

Ellu Saar
Jelena Helemäe

Tööturuintegratsioon on oluline valdkond, mille tähendus ei piirdu vaid majandusliku toimetulekuga, sest edukus tööturul soodustab ka inimese sotsiaalset ja kultuurilist kaasatust. Valdkondlik arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ nimetab ühe laiema väljakutsena eesti keelest erineva emakeelega püsielanike lõimumise jätkuvat toetamist ühiskonnas:

Ebavõrdse kohtlemise tajumine viitab tõrjutuse tunnetusele eesti keelest erineva emakeelega inimeste hulgas. Võrdse kohtlemise põhimõtete teadvustamine ja rakendamine aitab vältida rahvusest ja rassilisest kuuluvusest tingitud ebavõrdsust ja eraldatust, mis omakorda toetab sidusa ühiskonna loomise eesmärki. Eri rahvusest isikute olukord, sh võimalik ebavõrdne kohtlemine tööturul, vajab tähelepanu ka lõimumise seisukohalt. Arengukava toetab tegelemist struktuursete barjääridega, mis takistavad eesti keelest erineva emakeel ega inimeste aktiivset osalust tööturul. Tähelepanu tuleb jätkuvat pöörata tööandjatele ja töösuhete valdkonnale suunatud tegevustele, et tõkestada nn „klaaslae efekti“ teket.

Lähtudes eelkirjeldatust on lõimumisvaldkonna eesmärkide saavutamiseks vaja senisest enam tööturul aktiivset osalust ning võrdsete võimaluste tagamist toetavaid tegevusi.

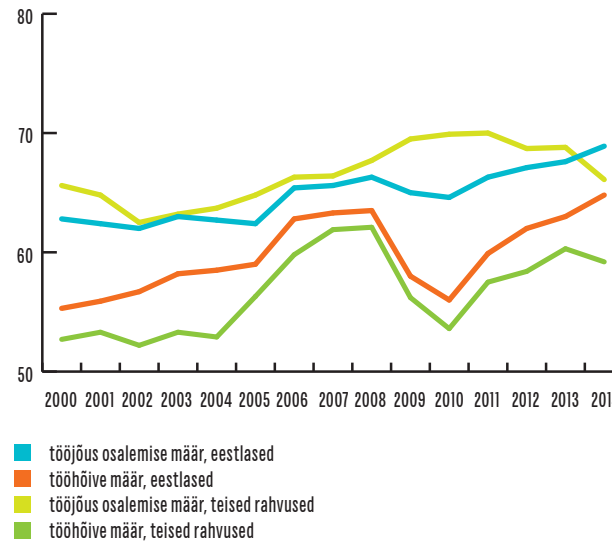
Meede 2.3. on suunatud võrdse kohtlemise edendamisele tööturul. Meetme käigus viiakse ellu tegevusi rahvuspoliitilise võrdse kohtlemise edendamiseks töökollektiivides. Samuti toetatakse keeleliselt mitmekesise töötajaskonnaga avaliku ja erasektori organisatsioone ning teavitatakse eesti keelest erineva emakeelega inimesi karjäärivõimalustest avalikus sektoris. Meetme tulemusena on suurenenud organisatsioonide teadlikkus tööturul rahvuspoliitilise eraldatuse vähendamise vajalikkusest.

4.1 Tööturu dünaamika rahvuslik mõõde

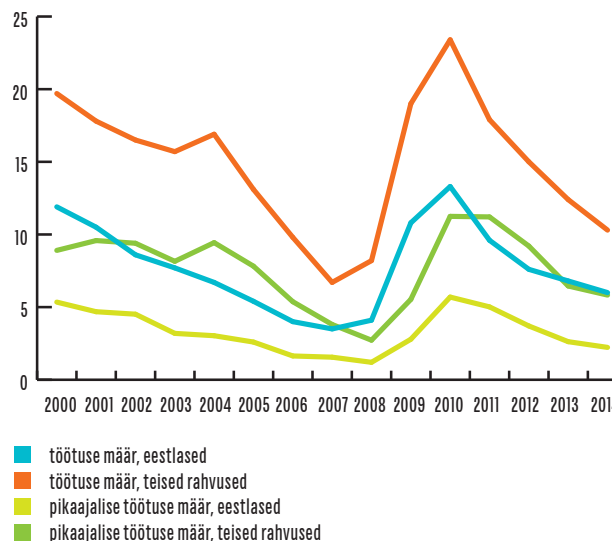
Eelmisest 2011. aasta integratsiooni monitooringust möödunud aastaid iseloomustavad positiivsed arengud tööturul: kasvanud on nii tööhõive kui töäjõus osalemise määr. Samas on need arengud olnud erinevate rahvusgruppide jaoks erinevad: eestlaste tööhõive kasvas teisest rahvusest inimeste hõivest jõudsamalt, ületades kriisieelset 2007.–2008. aastate hõive tasandit. Teisest rahvusest inimeste hõive pole aga veel kriisieelsele tasemele jõudnud (joonis 4.1). Majandusliku aktiivsuse osas osutuvad arengud aga lausa vastassuunalisteks: eestlaste töäjõus osalemise määr on majanduskriisi kõige ebasoodsamast aastast (2010) alates pidevalt kasvanud, teisest rahvusest inimeste osalemise määr aga langenud. Nii kujunes aastaks 2014 Eesti tööturu puhul üsna ebatavaline olukord, kus eestlaste majanduslik aktiivsus ületas teisest rahvusest inimeste oma.

Töötuse trendid on olnud rahvusgruppide puhul väga sarnased: töötuse määr on oluliselt langenud võrreldes 2010. aastaga, kuigi on ikka veel 2007.–2008. aasta omast kõrgem (joonis 4.2). Endiselt ületab teisest rahvusest inimeste töötuse määr oluliselt eestlaste töötuse määra, nii et teisest rahvusest inimeste pikaajalise (ehk siis kauem kui 12 kuud kestnud) töötuse määr on samal tasemel eestlaste üldise töötuse määraga. Lisas 1 esitatud joonis näitab, et kuigi nii eestlaste kui teisest rahvusest inimeste puhul ähvardas töötus kõige enam kõige nooremaid tööturul osalejaid, oli see risk teisest rahvusest noorte puhul eestlastest oluliselt kõrgem. Eestlastest (tihti töökogemuseta) noorte töötuse määr oli samal tasemel teisest rahvusest parimas eas (25–49-aastat) töäjõu töötuse määraga. Kokkuvõttes võib öelda, et tööturu arengud on olnud optimisismi soodustavad, kuigi eestlastele on need olnud soodsamad kui teisest rahvusest inimestel. Kuigi töökogemuse olemasolu tõttu on parimas eas töötajad üldjuhul eelis seisundis võrreldes tööturule sisenejatega, selgub, et teistest rahvusest parimas eas töötajate puhul ei osutunud see eelis oluliseks, vaid nad olid noortest eestlastest hoopis halvemas olukorras. Rahvusliku kuuluvusega kaasnenud risk kaalus üles töökogemusest tuleneva eelise.

Joonis 4.1. Tööhõive ja töäjõus osalemise määrad rahvuste lõikes, 2000–2014, % (Statistikaamet)

Joonis 4.2. Töötuse ja pikaajalise töötuse määrad rahvuste lõikes, 2000–2014, % (Statistikaamet)

4.2 Töölane rahvuslik segregatsioon

Arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ rõhutab vajadust muuta tihedamaks kontaktid eestlaste ja teisest rahvusest inimeste vahel. Kontakte aitaks tekitada töölase rahvuspõhise segregatsiooni vähendamine. Kuna rahvuslikku segregatsiooni peetakse ka üheks rahvuspõhise töölase stratifitseerituse põhjuseks, aitaks tööturu etnilis-keelise eraldatuse vähendamine ühtlasi kaasa ka võimaluste võrdsustamisele. Tabelis 4.1 toodud andmed kinnitavad, et töökollektiivid on Eestis jätkuvalt rahvuspõhiselt segregeerunud. Kolm neljandikku eestlastest töötab kollektiivis, kus teisest rahvusest on kas üksikud töötajad või ei ole neid üldse. Samas töötavad pooled teisest rahvusest vastajatest kollektiivides, kus enamik töötajaid on mitte-eestlased. Lähemate töökaaslaste osas on rahvuspõhine eraldatus isegi veel suurem. Siinjuures on oluline märkida, et võrreldes 2008. aastaga ei ole töölane segregatsioon vähenenud, pigem isegi suurenenud.

Tabel 4.1. Töölane rahvuslik segregatsioon, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Aasta	Rahvusgrupp	Kui suure osa moodustavad mitte-eestlased...					Kokku
		Kõik*	Enamuse	Umbes poole	Mõned üksikud	Mitte ühtegi	
Töökollektiivis							
2015	Eestlased	1	10	12	46	30	100
	Teised rahvused	15	37	26	19	4	100
Lähemad töökaaslased							
2015	Eestlased	1	9	11	40	39	100
	Teised rahvused	16	36	25	17	5	100
2008	Eestlased		7	11	38	44	100
	Teised rahvused		22	30	31	16	100

* 2008. aasta küsimustikus sellist vastusevarianti ei olnud.

Piirkonniti on segregatsiooni ulatus erinev, mis on kahtlemata tingitud elanikkonna rahvuslikust koosseisust (tabel 4.2). Siiski on ka Tallinnas selgelt jälgitav rahvuspõhine eraldatus tööturul: enamik eestlasi (69%) töötab kollektiivides, kus vaid üksikud töökaaslased on teisest rahvusest, pisut alla poole teisest rahvusest inimestest aga kollektiivides, kus enamuse moodustavad mitte-eestlased. Ida-Virumaa elanikkonna rahvusliku koosseisu tõttu ei olegi võimalik töötada koos teisest rahvusest inimestega. Kuigi teiste Eesti regioonide puhul on rahvuspõhine segregatsioon mõnevõrra väiksem, on ka seal ligi kolmandik teisest rahvusest töötajaid koondunud kollektiividesse, kus töötavad vaid üksikud eestlased. Haridustase mõjutab vähe segregatsiooni ulatust. Küll aga hakkab silma, et tööalane segregatsioon on mõnevõrra väiksem nooremate vanusegruppide puhul.

Tabel 4.2. Tööalane rahvuspõhine segregatsioon regiooniti, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

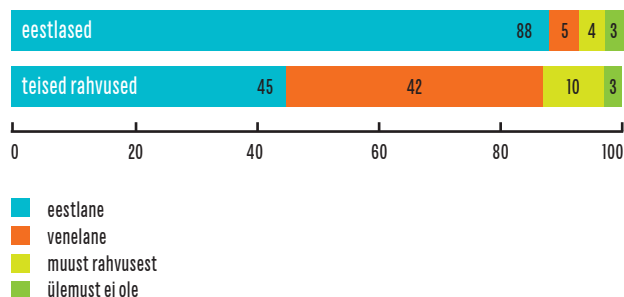
Rahvusgrupp	Regioon*	Kui suure osa lähematest töökaaslastest moodustavad mitte-eestlased...					Kokku
		Kõik	Enamuse	Umbes poole	Mõned üksikud	Mitte ühtegi	
Eestlased	Tallinn	1	11	18	38	31	100
	Muu Eesti	1	6	8	42	43	100
Teised rahvused	Tallinn	15	29	30	19	7	100
	Ida-Virumaa	29	57	8	6	-	100
	Muu Eesti	6	25	35	26	7	100

* Ida-Virumaal oli eestlasest vastajaid vaid 15, seetõttu ei ole selle grupi puhul Ida-Virumaad eraldi välja toodud.

Ka joonisel 4.3 toodud andmed viitavad rahvuspõhisele tööalasele eraldatusele: neljal viiendikul eestlasest töötajatest on ülemus samuti eestlane ja alla kümnendikul on teisest rahvusest ülemus. Seevastu vaid alla pooltel teisest rahvusest töötajatel on ülemus eestlane.¹

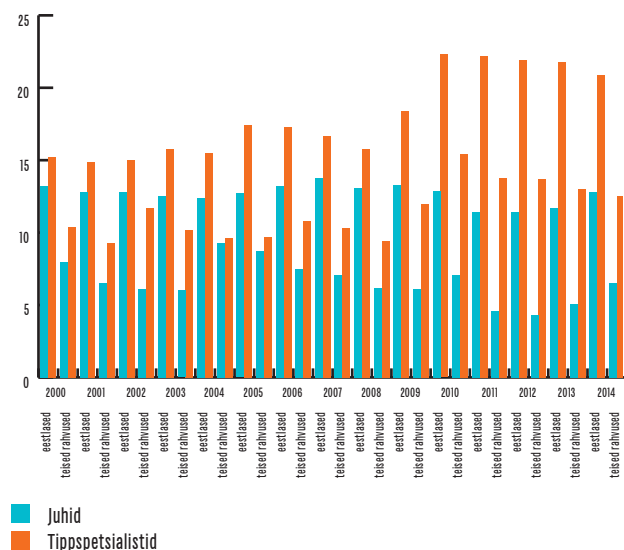
1 Kui ülemuste jaotus sõltuks ainult eri rahvuste osakaalust hõivatute seas, siis oleks nii eestlaste kui mitte-eestlaste puhul 70% juhtudest ülemus eestlane.

Joonis 4.3. Ülemuse rahvus, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

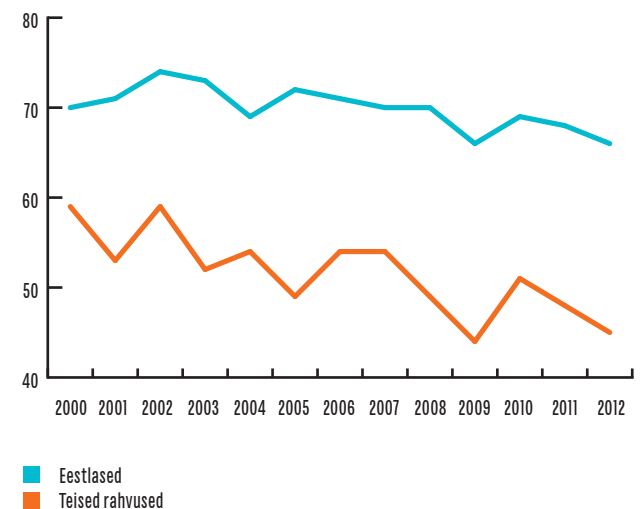
Teisest rahvusest vastajate väljavaated töötada juhi või spetsialistina on eestlastega võrreldes endiselt tagasihoidlikumad (joonis 4.4), kriisijärgse perioodi jooksul ei ole olukord selles osas oluliselt muutunud. Majanduskriisiga kaasnes ka tippspetsialistide arvu ja osakaalu kasv nii eestlastel kui ka teisest rahvusest inimestel. Kuna teisest rahvusest inimestel oli see mõnevõrra tagasihoidlikum, siis võrreldes nendega muutus eestlaste tööturu seisund veelgi soodsamaks.

Joonis 4.4. Juhtide ja tippspetsialistide osakaal töötajate seas rahvusgruppide lõikes, 2000-2014 (Eesti tööjõu-uuringud, autorite arvutused)

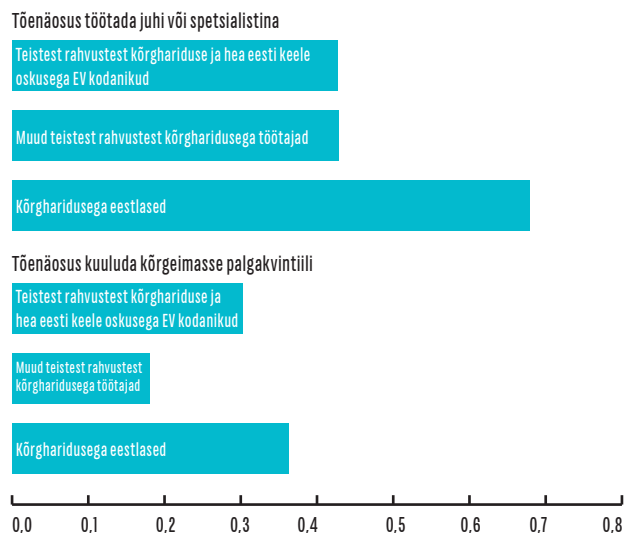
Teisest rahvusest töötajate hariduse alakasutuse ehk üleharituse suurem risk viitab klaaslae efekti toimimisele Eesti tööturul. Nimelt mida kiirem on kõrghariduse ekspansioon ja mida vähem suudab tööturg pakkuda kõrgharidust eeldavaid töökohti, seda tihedam on konkurents kõrgharidust eeldavate töökohtade pärast. Ent mida enam pakkumine ületab nõudlust, seda suurema tõenäosusega võivad töötajate valimisel nõu asjakohastele kriteeriumidele lisanduda ka tööandja „maitse-eelistusi“ kajastavad kriteeriumid. Beckeri diskrimineerimisteooria kohaselt olukorras, kus tööandjat ei kammitse oht maksta diskrimineerimise eest kõrget hinda, kasvab otsese (sh ka etnilisel kuuluvusel või emakeelel põhineva) diskrimineerimise risk (Becker 1957). Jooniselt 4.5 on näha, et kõrgharidusega töötajate seas väheneb kõrgharidust nõudva (juhtide ja tippspetsialistide) tööga hõivatute osakaal nii eestlaste, kui teisest rahvusest inimeste seas. Kuna eestlaste puhul on see protsess aeglasem, kasvab pikkamööda suuremaks lõhe kõrgharidusega eestlaste ja teisest rahvusest Eesti elanike vahel, kuid see toimub üldise töötajate üleharituse taustal.

Joonis 4.5. Juhtide ja tippspetsialistide osakaal kõrgharidusega töötajate seas rahvuste lõikes, 2000-2012, % (Eesti tööjõu-uuringud, autorite arvutused)

Klaaslae efekt mõjutab ka kõige suuremate edueeldustega teisest rahvusest töötajaid. Eesti tööjõu-uuringu 2014. aasta andmetel on kõrghariduse ja hea eesti keele oskusega teisest rahvusest Eesti kodanike töenäosus töötada juhina või tippspetsialistina oluliselt väiksem võrreldes kõrgharidust omava eestlaste töenäosusega (joonis 4.6).² Üllatav on see, et hea eesti keele oskus ja Eesti kodakondsus ei osutu eeliseks konkrentsis eesti keelt puudulikult oskavate või ilma Eesti kodakondsuseta rahvuskaaslastega. Kaudselt kinnitab see jällegi tööturu segregeeritust rahvuse alusel (nn vene segmendis ei pruugi eesti keele oskus olla eeliseks). Ebavõrdsus rahvusgruppide vahel ja klaaslae efekt ei avaldu mitte ainult juurdepääsus headele ametikohtadele, vaid ka väljavaadetes heale palgale. Eesti tööjõu-uuringu 2014. aasta andmetel on hea eesti keele oskusega teisest rahvusest inimestel, kellel on Eesti kodakondsus, küll suurem töenäosus kuuluda kõrgeimasse palgakvintili kui nende teistel kõrgharidusega rahvuskaaslastel, kuid jääb siiski oluliselt alla kõrgharidusega eestlaste omale (joonis 4.6).³

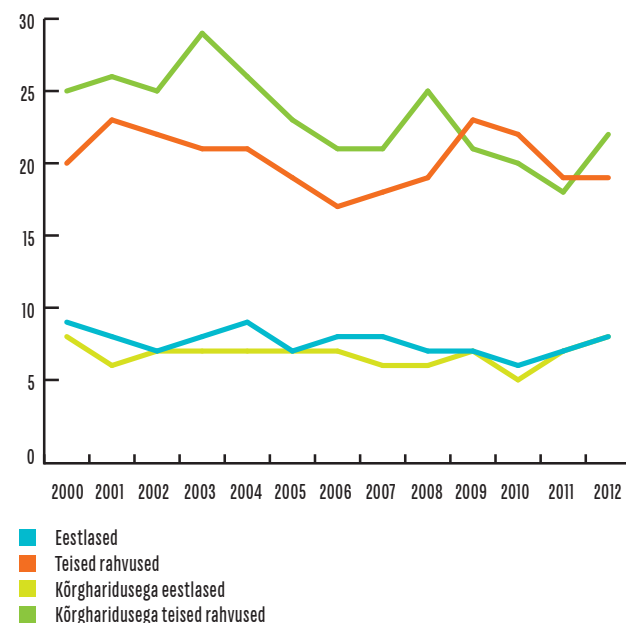
Joonis 4.6. Kõrgharidusega eestlaste ja muude rahvuste esindajate tööalaste võimaluste võrdlus (Eesti tööjõu-uuring 2014, autorite arvutused)

Konkrents haridusele vastavate töökohtade pärast avaldab mõju ka eestlaste ja teisest rahvusest inimeste põlvkonnasisesele ebavõrdsusele. Kõige nooremate (25–34-aastaste) kõrgharidusega töötajate puhul, kes on omandanud kõrghariduse juba Eesti Vabariigis, on lõhe juhtide ja tippspetsialistidena töötamise osas väiksem, võrreldes 35–49-aastaste ja 50–59-aastaste kõrgharidust omavate elanikega. Paraku ei ole lõhe väiksem mitte teisest rahvusest kõrgharidusega noorte edukama käekäigu tõttu (muust rahvusest kõrgharidusega töötajate ametialane kuuluvus on põlvkonniti väga sarnane), vaid seetõttu, et noorte kõrgharidusega eestlaste tööalane positsioon on mõnevõrra madalam võrreldes nende vanemate rahvuskaaslastega.

Lisaks muutub üleharitus ka teatud mõttes normiks ja üha kõrgematena tajutakse ka tööle esitatavaid nõudeid. Oma töö ja hariduse vastavuse hindamisel lähtutakse mitte niivõrd tööga seotud ülesannete keerukusest, kuivõrd sellest, millise haridusega inimesed analoogset tööd teevad. Seejärel on ka enesehinnangulise üleharituse ulatus nõ reaalset üleharitusest oluliselt madalam, kajastades samas ka erinevate (rahvus-, sooliste jne) rühmade tööturu hierarhiat. Sõltumata haridusest tajuvad kõik teisest rahvusest töötajad oma üleharitust teravamalt kui eestlased, ka sõltuvad nende hinnangud eestlastest enamal määral tööturu üldisest olukorrast (joonis 4.7).

Joonis 4.7. Töötajate enesehinnanguline üleharitus rahvuste lõikes, 2000–2012, % (Eesti tööjõu-uuringud, autorite arvutused)

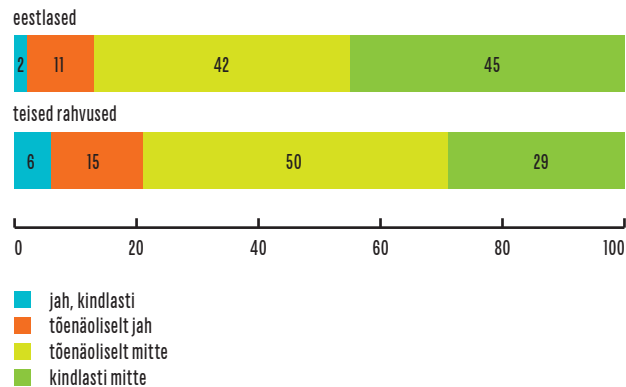
² Töenäosus on arvatud logistilise regressiooni mudeli alusel, milles kõrgharidusega töötajate puhul arvestati lisaks rahvusele, EV kodakondsusele ja eesti keele oskusele ka soo, vanuse, ettevõtte tegevusala ja töötaja elukoha mõjusid.

³ Töenäosus on arvatud logistilise regressiooni mudeli alusel, mis on analoogne eelmises viites kirjeldatule.

4.3 Töölaliste võimaluste tajumine

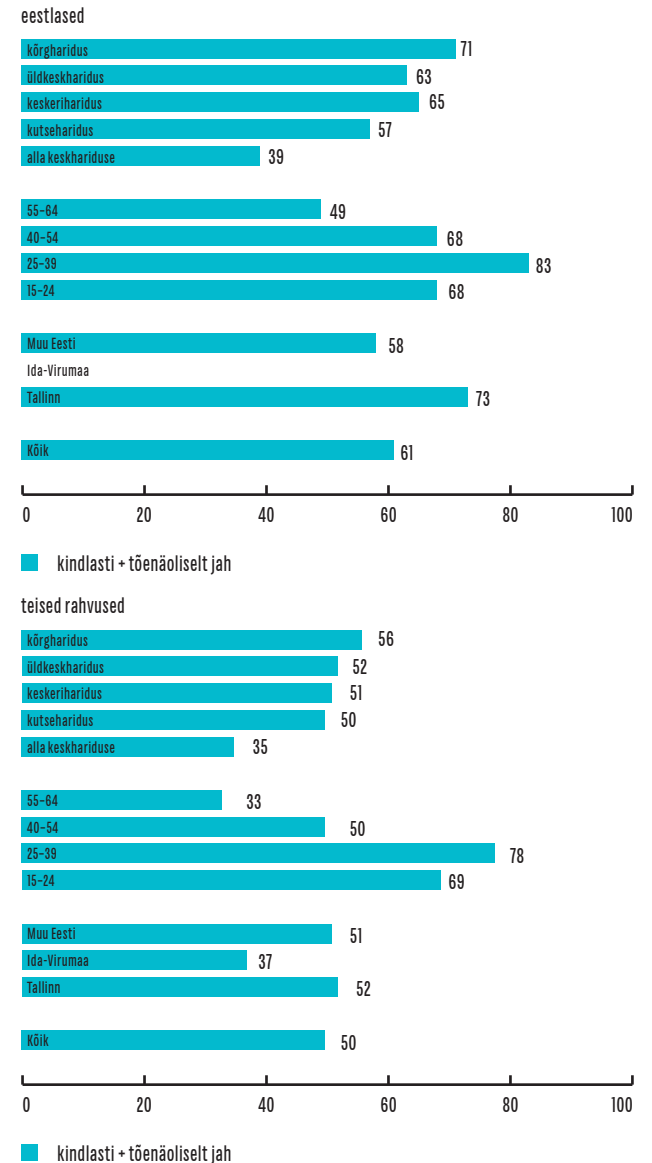
Võimaluste tajumise eelduseks on hinnang olemasolevale olukorrale. Üheks teguriks, mis peegeldab inimeste arvamust tööturu olukorrast ja enda võimalustest, on tööalane kindlustunne. Integratsiooni monitooringu andmed näitavad, et tööturul olijatelt vaid suhteliselt vähesed tunnetavad, et neil on risk kaotada töö. Siiski on täheldatavad erinevused rahvusgruppide vahel: kui vaid pisut üle kümnendiku eestlastest peab töökaotust tõenäoliseks ja peaaegu pooled vastajad on seisukohal, et töökaotus neid kindlasti ei ähvarda, siis teisest rahvusest töötajate hulgas on tajutav töökaotuse risk mõnevõrra kõrgem ja väiksem on ka nende protsent, kes on oma töökohas täiesti kindlad (joonis 4.8). Töökaotuse riski tunnetavad rohkem madala haridustasemega ja vanemaalised inimesed, kusjuures erinevused rahvusgruppide vahel on suurimad kõrgharidusega töötajate puhul. Kui 57% kõrgharidusega eestlasest on oma töökohas täiesti kindlad ja vaid 7% neist peab töökaotust tõenäoliseks, siis teisest rahvusest vastajate seas on need vastavad protsendid 27% ja 16%. Töökaotuse riski tunnetavad kõige enam Ida-Virumaa teisest rahvusest töötajad: ligi kolmandik neist peab töökaotust tõenäoliseks.

Joonis 4.8. Tajutav töökaotuse risk erinevates rahvusgruppides, % (Integratsiooni monitooring 2015)

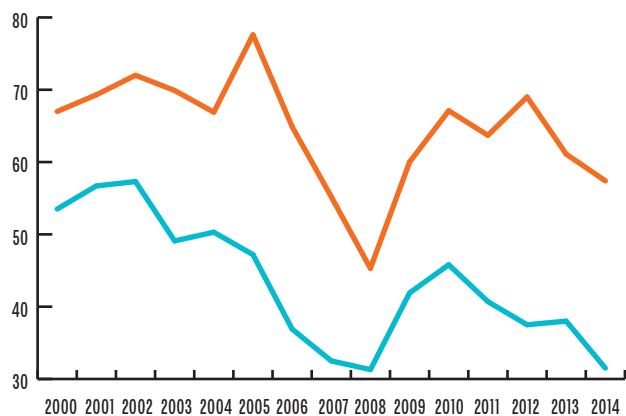
Oluliseks tööalase kindlustunde näitajaks on töötaja enda hinnang sobiva töö leidmise võimalustele. Varasemate integratsiooni monitooringute tulemused näitavad, et aastail 2000–2011 hindas 69–81% eestikeelsetest vastajatest töö leidmist Eestis tõenäoliseks (Integratsiooni monitooring 2011). Kõige madalam oli vastajate kindlustunne 2011. aastal, mil 69% eestikeelsetest vastajatest arvas, et nad leiaksid Eestis töö tõenäoliselt või kindlasti. Muu emakeelega vastajate hulgas kasvas positiivne hinnang töö leidmisele perioodil 2000–2008 (49%-lt 73%-ni), kuid langes 2011. aastal oluliselt 52%-le. Kui varasemates integratsiooni monitooringutes eristati tööleidmise võimalusi Eestis, Venemaal ja mujal välismaal, siis 2014. aasta integratsiooni monitooringus küsiti inimeste hinnangut töö leidmise võimalustele üldiselt, riiki eristamata. Siiski näitab 2011. aasta ja 2014. aasta andmete võrdlus, et inimeste kindlustunne ei ole vahepealse kolme aastaga suurenenud ning on eestlaste puhul pigem isegi vähenenud. Vaid 61% eestlasest vastajatest arvab, et nad leiaksid vajadusel töö (joonis 4.9). Sellegipoolest on eestlaste kindlustunne suurem kui teisest rahvusest vastajatel, kellest töö leidmist peavad tõenäoliseks vaid pooled. Ka erinevate gruppide lõikes hindavad eestlased ja teisest rahvusest vastajad oma võimalusi tööd leida erinevalt. Regioonide võrdluses hakkab silma suur erinevus rahvusgruppide vahel eelkõige Tallinnas, kus see on 20 protsendipunkti. Teisest rahvusest vastajatest on eriti pessimistlikud oma võimaluste osas Ida-Virumaa elanikud: vaid pisut üle kolmandiku arvab, et leiaksid vajadusel uue töö. Vanusegruppide lõikes on erinevused rahvusgruppide vahel kõige suuremad kesk- ja vanemaalaste gruppides, nooremates vanusegruppides ei ole erinevused rahvusgruppide vahel olulised. Haridusgruppide võrdlus näitab, et kui eestlaste puhul kaasneb kõrgema haridustasemega ka optimistlikum hinnang oma tööturuvõimaluste suhtes, siis teisest rahvusest vastajatest eristuvad teistest vaid vastajad, kelle haridustase on madalam keskharidusest. Tulemuseks on see, et kõige rohkem erinevad töö võimalusi puudutavate hinnangute osas just kõrghariduse omandanud eestlased ja teisest rahvusest inimesed.

Joonis 4.9. Töö leidmise võimaluste tajumine rahvusgruppide, regioonide, vanusegruppide ja haridustasemete lõikes: nende protsent, kes leiavad, et töö leidmine oleks kindel või tõenäoline, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Tööturu dünaamika ja teisest rahvusest inimeste kõrgemad töötuse määrad kinnitavad, et nende pessimistlikumatel hinnangutel on reaalne alus. Ka töötuse kogemusel kipuvad teisest rahvusest inimeste puhul olema ebasoodsamad tagajärjed: töötusperioodid on pikemad (suurem pikaajalise töötuse risk) ning toimetulekut töötuse ajal hinnatakse raskemaks (joonis 4.10).

Joonis 4.10. „Suurte raskustega“ toimetulekut hindavate osakaal töötute seas rahvuste lõikes, 2000–2010, % (Statistikaamet)

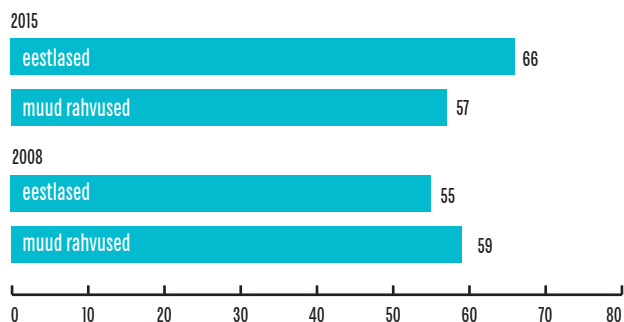

■ Eestlased
■ Teised rahvused

Majanduskriis on muutnud eelkõige eestlaste arvamust, kas nad nõustuksid tööga, mis nõuab nende haridustasemest madalamat haridustaset: kui 2008.aastal oli eestlaste seas nõustujaid 55%, siis 2015.aastaks oli see protsent oluliselt kasvanud (joonis 4.11). Samas teisest rahvusest vastajate hulgas sellist muutust ei ole toimunud. Tulemuseks on see, et kui 2008. aastal võis selle väitega nõustumises täheldada teatud rahvusgruppide vahelist erinevust (st madalamat haridustaset nõudva tööga leppijaid oli mõnevõrra rohkem teisest rahvusest vastajate hulgas), siis 2015. aastaks oli erinevus muutunud vastassuunaliseks, st. nõustujaid oli eestlaste hulgas märgatavalt rohkem. Ehk on sellele aidanud kaasa asjaolu, et näiteks Soomes töötavad paljud eestlased

ametikoal, mis nõuab nende haridustasemest madalamat haridustaset (Krusell 2015a).

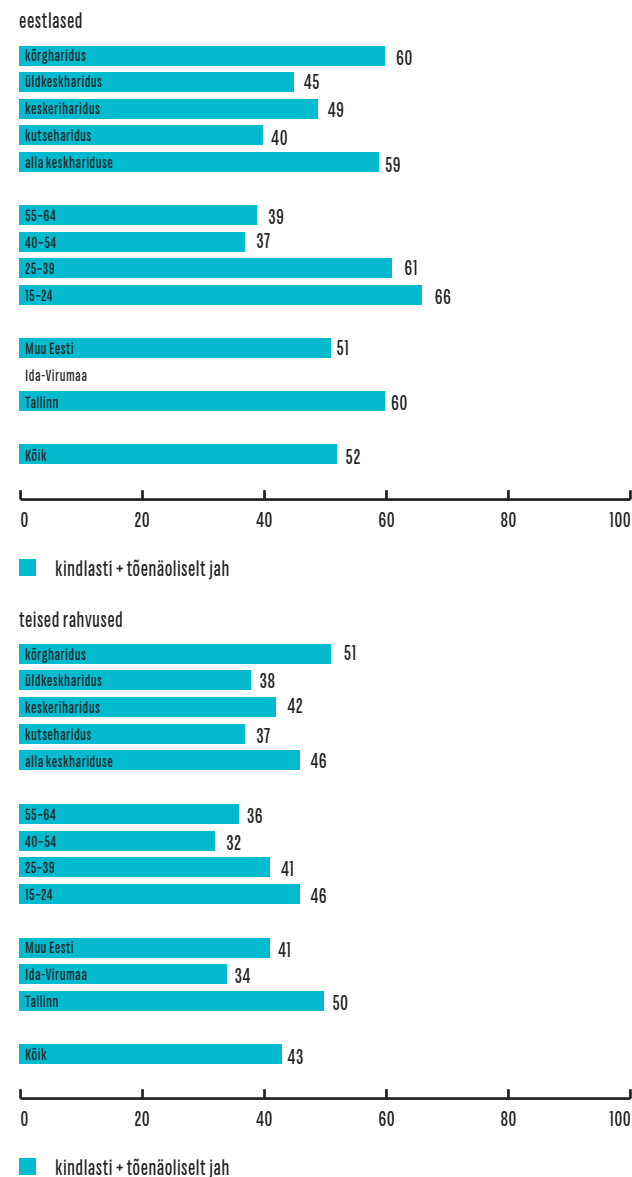
Joonis 4.11. Nõustumine tööga, mis nõuab vastaja haridustasemest madalamat haridustaset, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Nii nagu ka teiste hinnangute puhul, mõjutab leplikkust ehk siis valmisolekut asuda ebasoodsale (madalat haridust eeldavale) tööle väga suurel määral üldine tööturu olukord: mida kriitilisem on olukord, seda haavatavamateks muutuvad ka üldiselt tööturul edukad grupid nagu seda on kõrgharidusega eestlased. Nendel hetkedel võib ebavõrdsus tööturul isegi väheneda, kuid mitte viletsamas seisus olijate parema käekäigu, kuivõrd kindluse kahanemise tõttu edukate seas (vt lisa 2).

Tööturuvõimalustele antavat hinnangut mõjutab kahtlemata ka see, kui õiglaseks saadavat töötasu peetakse. Oma töötasu õiglaseks pidajate protsent on teisest rahvusest inimestega võrreldes eestlaste seas märgatavalt suurem (joonis 4.12). Teisest rahvusest inimeste hulgas eristuvad selgelt Ida-Virumaa elanikud, kellest vaid kolmandik peab oma töötasu õiglaseks. Vanusegruppide lõikes ilmnevad suured rahvusgruppide vahelised erinevused kahe noorema vanusegrupi korral, st. vanuses 15–39, ulatudes 20 protsendipunkti. Vanemate vanusegruppide seas rahvusgruppide vahelised erinevused puuduvad. Hinnang töötasu õiglasele on kõrgeim kõrghariduse omandanute hulgas. Samas selles grupis on erinevus rahvuste vahel suurim. Seega näib, et just kõrghariduse omandanud inimesed erinevad rahvusesti kõige rohkem oma hinnangutes tööturuvõimalustele.

Joonis 4.12. Saadavat töötasu õiglaseks pidavate vastajate protsent rahvusgruppi, regiooniti, vanusesti ja haridustaseme kaupa, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Positiivne on, et võrreldes 2008. aastaga on oluliselt vähenenud nende vastajate protsent, kes on kokku puutunud tööalase rahvus- või emakeelepõhise diskrimineerimisega (tabel 4.3): kui 2008. aastal oli sellega isiklikult kokku puutunud üle kolmandiku teisest rahvusest vastajatest ja vaid üle kümnendiku oli neid, kes ei olnud sellest isegi kuulnud, siis 2015. aastaks on diskrimineerimist kogenute osakaal teisest rahvusest vastajate seas kahanenud 13%-ni ning üle poolte neist ei ole kuulnud sellistest konkreetsetest juhtumitest. Regiooniti eristub selgelt Tallinn, kus teisest rahvusest vastajad on sagedamini ise kogenud või kuulnud rahvusliku diskrimineerimise juhtumitest. Ka kõrgharidusega vastanutel on olnud rohkem kokkupuuteid tööalase rahvuspõhise diskrimineerimisega.

Tabel 4.3. Kokkupuutumine olukorraga, kus mõnda isikut on tööle võtmisel, palga määramisel, teatud ametikohtade või lisatasu ja soodustuste jagamisel eelistatud rahvuse või emakeele tõttu, % (Integratsiooni monitooring 2015)

	2015		2010	
	Eestlased	Teised rahvused	Eestlased	Teised rahvused
Jah	4	12	10	37
Ei ole ise kokku puutunud, kuid olen kuulnud sellistest konkreetsetest juhtumitest	17	35	32	50
Ei ole ise kokku puutunud ega pole kuulnud sellistest konkreetsetest juhtumitest	79	53	58	13
Kokku	100	100	100	100

Nii 2008. aasta kui ka 2015. aasta integratsiooni monitooringus küsiti vastajatelt, milliseid tegureid peavad nad tööalaseks edasijõudmiseks oluliseks. Kõige sagedamini nimetatavad faktorid ei erine rahvusgruppide lõikes (tabel 4.4). Nendeks on hea haridus, töökus, eesti keele valdamine ja võimed, kusjuures võrreldes 2008. aastaga on eestlaste ja teisest rahvusest inimeste hinnangud pigem lähenenud. Teisest rahvusest vastajad peavad varasemast olulisemaks töökust ja andekust. Hinnang sotsiaalse päritolu olulisusele on mõlemas rahvusgrupis pigem vähenenud. Kõige suuremad

erinevused ilmnevad aga selles, kuivõrd oluliseks peetakse tööalase edu saavutamisel rahvuslikku kuuluvust ja eestipärase perekonnanime. Ootuspäraselt peavad teisest rahvusest vastajad neid tegureid oluliselt tähtsamaks kui eestlased. Siiski on nende teisest rahvusest vastajate protsent, kes rahvuslikku kuuluvust oluliseks pidasid, seitsme aasta jooksul oluliselt vähenenud (varasemalt 72%-lt 48%-ni).

Tabel 4.4. Tööalaseks edasijõudmiseks oluliseks või väga oluliseks peetavad tegurid, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Tegurid	2015		2008	
	Eestlased	Teised rahvused	Eestlased	Teised rahvused
Hea haridus	99	93	95	87
Töökus	98	94	96	84
Eesti keele väga hea valdamine	98	95	92	92
Võimed ja andekus	96	93	97	85
Tutvused, kasulikud sidemed	87	88	83	91
Inglise keele valdamine*	83	79	-	-
Vene keele valdamine**	75	72	-	-
EV kodakondsus	63	67	66	68
Sotsiaalne päritolu	43	45	54	67
Erakondlikud sidemed/politiiline taust***	31	34	34	36
Rahvuslik kuuluvus	28	48	45	72
Sugu	24	33	35	44
Eestipärane perekonnanimi****	14	39	-	-

* 2008. a. ankeedis ei olnud seda tegurit.

** 2008. a. ankeedis ei olnud seda tegurit.

*** 2015. a. ankeedis erakondlikud sidemed, 2008. a. ankeedis poliitiline taust.

**** 2008. a. ankeedis ei olnud seda tegurit.

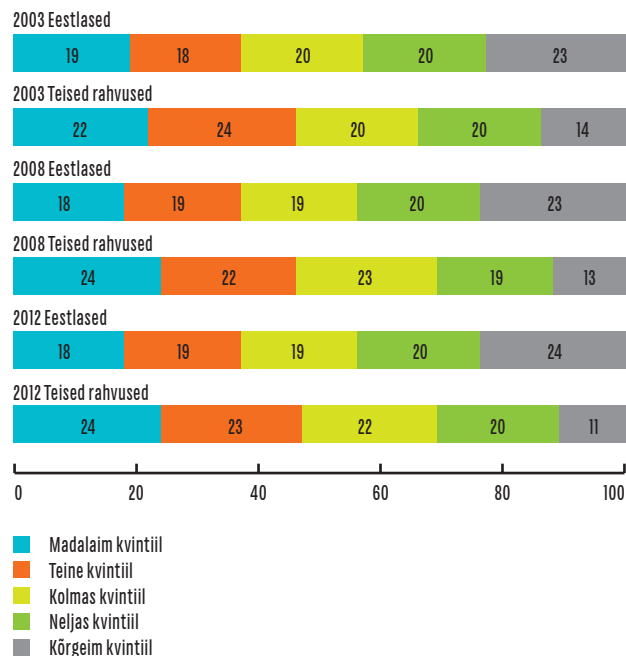
4.4 Majanduslik olukord ja hinnang sellele

Elanikkonna ainelist olukorda saab kirjeldada nii objektiivsete kui ka subjektiivsete indikaatoritega. Objektiivsed heaolunäitajad peegeldavad inimeste elatustaset, subjektiivsed indikaatorid aga peamiselt nende elukvaliteeti (Allardt 1993). Kõige olulisemaks materiaalselt heaolu iseloomustavaks objektiivseks näitajaks on sissetulek, mis iseloomustab inimeste üldist võimaluste taset oma heaolu parandada.

Eesti elanike sissetulekuid iseloomustab pidev kasvutendents ning ajavahemikul 2003–2013 on keskmine sissetulek kasvanud 2,7 korda (3244 eurolt 8770 euroni) (Statistikamet). Vaadates eraldi eestlaste ja teisest rahvusest vastajate ühe aasta sissetuleku keskmist suurust, näeme, et teisest rahvusest elanikkonna keskmine sissetulek on kogu perioodi vältel olnud tunduvalt madalam eestlaste omaga võrreldes, kusjuures sissetulekute suhe on püsinud vahemikus 0,78 kuni 0,86. Kõige väiksemad olid rahvusgruppide vahelised erinevused sissetulekutes 2005. aastal, suurimad erinevused ilmsid aga aastatel 2010 ja 2013 (tabel 4.5).

Eestlaste ja teisest rahvusest inimeste keskmise sissetuleku erinevuste kujunemisest annab parema pildi joonis 4.13, kus on välja toodud rahvusrühmade jagunemine erinevatesse tulurühmadesse (kvintilidesse). Jooniselt 4.13 selgub, et teisest rahvusest inimeste madalam keskmine sissetulek tuleneb eelkõige nende oluliselt väiksemast esindatusest kõige kõrgemas tulugrupis, kuhu näiteks 2013. aastal kuulus eestlastest 23% ja teisest rahvusest inimestest 14%. Samal ajal ei olnud kuni 2007. aastani teisest rahvusest inimeste osatähtsus kõige madalama sissetulekuga tulugrupis oluliselt suurem eestlaste osakaalust. Pärast 2007. aastat on see erinevus hakanud aga suurenema.

Joonis 4.13. Kuulumine sissetulekukvintilidesse rahvusgrupiti, % (Statistikaamet)

Tabelis 4.6 on võrdlevalt esitatud eestlaste ja teisest rahvusest vastajate jagunemine tulurühmadesse. Ka siit näeme, et kõrgeima tuluga sissetulekurühmades on teisest rahvusest vastajaid eestlastega võrreldes oluliselt vähem. Kahes madalaimas tulugrupis on eestlaste ja teisest rahvusest inimeste osakaal praktiliselt võrdne, mis viitab ka eestlaste sissetulekute suuremale diferentseeritusele. Diferentseeritusele viitab ka tabelis toodud variatsioonikordaja. Keskmine sissetulek pereliikme kohta on teisest rahvusest vastajatel ka 2014. aasta integratsiooni monitooringu andmetel oluliselt madalam eestlaste omast, moodustades sellest 85%. Detailsem analüüs näitab, et kõige suuremad rahvusgruppide vahelised erinevused sissetulekutes on Tallinnas, 25–39-aastaste vanusegrupis ja kõrghariduse omandanute hulgas. Näiteks kõrgharidusega teisest rahvusest vastaja sissetulek moodustab vaid 80% sama haridustasemega eestlaste sissetulekust. Parimas tööeas vastajate

Tabel 4.5. Aasta sissetulek rahvusgrupiti aastatel 2003-2013, eurodes (Statistikaamet)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Eestlased	3469	3848	4557	5637	6639	7596	7197	7020	7550	8323	9359
Teised rahvused	2765	3138	3907	4544	5611	6308	5812	5509	6083	6704	7349
Teiste rahvuste ja eestlaste sissetulekute suhe	0,80	0,82	0,86	0,81	0,85	0,83	0,81	0,78	0,81	0,81	0,79

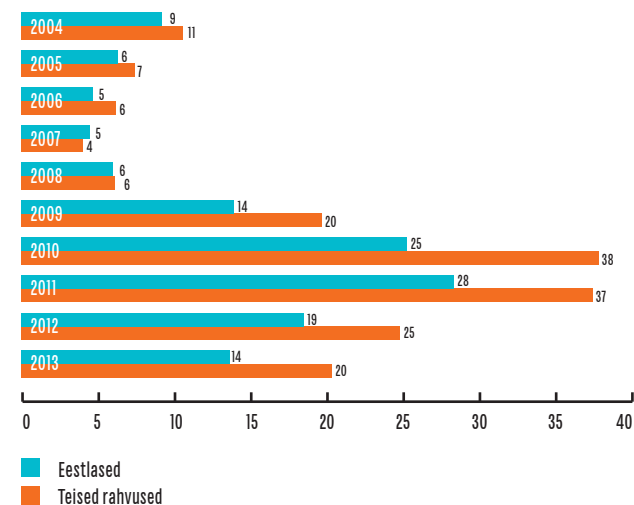
(25–39-aastased) seas on rahvusgruppide vahelised erinevused isegi suuremad (sissetulekute suhe on 0,77).

Tabel 4.6. Sissetulek leibkonnaliikme kohta, % (Integratsiooni monitooring 2015)

	Eestlased	Teised rahvused
-150	12	11
151-250	13	14
251-350	21	32
351-450	20	22
451-600	13	10
601-800	10	6
Üle 800	10	5
Kokku	100	100
Keskmine sissetulek	455	388
Mediaan	380	331
Variatsioonikordaja	0,74	0,66

Eesti Statistikaameti andmed vaesuse määra kohta näitavad, et kui enne majanduskriisi vaesuse määr rahvusgrupiti praktiliselt ei erinenud, siis alates 2009. aastast on erinevused suured ja teisest rahvusest inimeste vaesuse määr on oluliselt kõrgem (joonis 4.14). 2013. aastal oli teisest rahvusest inimeste vaesuse määr 1,5 korda kõrgem kui eestlaste oma.

Joonis 4.14. Vaesuse määr rahvusgrupiti, % (Statistikaamet)

Majandusliku heaolu analüüsimisel on oluline sissetulekute kõrval vaadata ka seda, kuidas inividid ise hindavad oma majanduslikku olukorda. Tegemist on subjektiivse hinnanguga, mis lisaks tegeliku olukorra kirjeldusele peegeldab indiviidi poolt tajutud ilmajäetust võrreldes teda ümbritsevate inimestega. Eelnevad uuringud kinnitavad, et võrreldes eestlastega hindavad teisest rahvusest inimesed oma majanduslikku toimetulekut sagedamini raskeks või väga raskeks (Kasearu, Trumm 2008, Fløtten, 2006; Trumm 2005).

Sissetulekute suurusele ja piisavusele antud hinnangud erinevad rahvusgrupiti samuti statistiliselt oluliselt (tabel 4.8). Peaaegu kolm neljandikku eestlastest hindab oma sissetulekuid igapäevaseks toimetulekuks piisavaks, teisest

rahvusest inimeste seas on oma sissetulekuid piisavaks pidavate inimeste osatähtsus 21 protsendipunkti võrra madalam. Sealjuures on majanduskriisi kaasa toonud märgatavalt suurema „kukkumise“ teisest rahvusest inimeste hinnangutes (kui eestlaste seas vähenes toimetulijate protsent vaid 74%-lt 71%-le, siis teiste rahvuste korral oli vähenemine 11 protsendipunkti).

Tabel 4.8. Hinnang sissetulekule, % (Integratsiooni monitoring 2015)

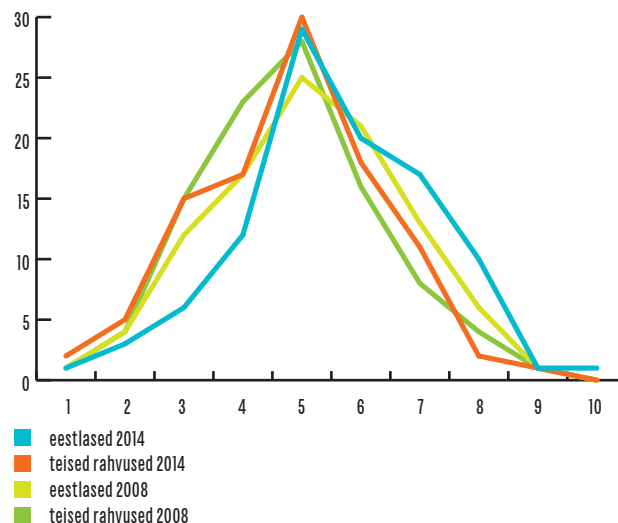
	2015		2008	
	Eestlased	Muud rahvused	Eestlased	Muud rahvused
Elan/elame hästi praeguse sissetuleku juures	16	6	15	8
Saan/saame hakkama	55	44	59	53
Praeguse sissetuleku juures on raske hakkama saada	21	33	20	27
Praeguse sissetuleku juures on väga raske hakkama saada	8	17	6	12
Kokku	100	100	100	100

4.5 Subjektivne sotsiaalne positsioon

Ühiskonna põhiolemust iseloomustavat sotsiaalset hierarhiat, aga ka oma sotsiaalset positsiooni, tunnetavad inimesed lähedes oma subjektivist kogemusest ja väärtushinnangutest. Uurides inimeste subjektivist enesemääratlust sotsiaalse hierarhia skaalal saab välja selgitada, milliseks peavad inimesed ise enda ühiskondlikku seisundit ning kuhu tunnevad end kuuluvat. Nagu ka enamikus teistes sotsioloogilistes uuringutes, kasutati integratsiooni monitoringutes inimese tajutud sotsiaalse positsiooni mõõtmiseks 10-astmelist skaalat, paludes vastajat määrata oma positsioon sellel skaalal (Lindemann, 2007; Lindemann, Saar 2009). Joonis 4.15 näitab, et perioodil 2008–2015 toimunud muutused sotsiaalse positsiooni tajumises on olnud suhteliselt väikesed. Siiski on muutuse trendid olnud rahvusgruppides vastupidised. Kui 2008. aastal arvas 17% eestlastest end kuuluvat hierarhia kolmele madalamale

astmele, siis 2015. aastaks oli see protsent vähenenud 9%-le, teisest rahvusest vastajate seas oli see protsent aga pisut tõusnud (20%-lt 22%-le). Sama tendents on täheldatav ka hierarhia kolme kõrgema astme korral: kui end sinna paigutanud eestlaste protsent suurenes (7%-lt 12%-le), siis teisest rahvusest vastajate korral pisut isegi vähenes (5%-lt 3%-le). Eelnev analüüs näitas, et majanduskriisi mõneti suurendas sissetulekute erinevust rahvusgruppide vahel ning see peegeldub ka inimeste hinnangutes oma sotsiaalsele positsioonile. Teisest rahvusest vastajate poolt tajutud sotsiaalset positsiooni ei mõjuta mitmed karakteristikud, mis eestlaste puhul on olulised. Nii näiteks ei sõltu teisest rahvusest vastajate tajutud sotsiaalne positsioon ei vanusegrupist, elukohast ega haridusest. Nagu ka eelnevalt analüüsitud hinnangute puhul ilmnevad suurimad rahvusgruppide vahelised erinevused järgmistes ühiskonnagruppides: kõrgharidusega inimesed, Tallinna elanikud ja 25–39-aastased. Kui näiteks kõrgharidusega teisest rahvusest vastajate keskmine hinnang oma positsioonile oli 10-pallisel skaalal 5,37, siis eestlaste sama haridustasemega vastajate korral oli see 6,35. Samas suurusjärgus oli ka erinevus Tallinnas elavate eestlaste ja teisest rahvusest vastajate hinnangutes.

Joonis 4.15. Tajutud sotsiaalne positsioon rahvusgrupiti, % (Integratsiooni monitoring 2015)

4.6 Teisest rahvusest ja eesti keelest erineva emakeelega noored tööturu võimalustest Eestis

Kõrghariduse omandamine ja kakskeelsus majandusliku lõimumise eeldusena

Eesti tööturul on kõrgharidus väga oluliseks edu faktoriks ning seda võib pidada tähtsaks majandusliku integreerumise eelduseks. Uurimuse kahes (Tallinnas ja Narvas toimunud) fookusrühmade vestluses hinnati kõrgharidust muukeelsele ja teisest rahvusest noortele kättesaadavaks. Kas need võimalused on eesti ja teisest rahvusest või teise emakeelega noortel võrdsed – selles osas, nagu nähtub ka ankeetküsitluse tulemustest (vt Hariduse osa), ei oldud päris üksmeel. Ühed lähtusid vaid formaalsetest reeglitest („vastuvõtutingimused on ju igal juhul venelastele ja eestlastele ühesugused“) ning jõudsid järeldusele, et

„mulle tundub, et võimalused on võrdsed selles mõttes, et need on antud, aga edasi sõltub sinust endast“ või et „võimalused on samad, aga just see, et püsima jääda, see on nagu juba raskem“.

Teised arvestasid ka tegeliku olukorraga haridussüsteemis: „Rääkida on mõtet sellest, millise ettevalmistuse said koolis, ja [kõrg]hariduse saad just sellise... [see] ei sõltu ainult sinust isiklikult“.

Üldhariduskooli eesti keele õpetamise kvaliteedi suhtes oldi aga üksmeelselt väga kriitilised. Kui osatakse eesti keelt, siis pole see mitte kooli teene, vaid noore inimese ja tema vanemate sihikindla (koolivälise) töö tulemus:

„...tundsin ennast [eesti keele osas] päris kindlalt, sellepärast et ma töötasin enne ka klienditeeninduses ja siis mul olid eestlastest sõbrad ja käisin huviringis, mis toimus ka eesti keeles ja kuigi näiteks mu vanemad eriti hästi ei oska eesti keelt, aga nad kogu aeg nagu toetasid mind. See kindlasti ka mängis rolli.“

Huvitav on see, et need noored, kes õppisid vene õppekeelele gümnaasiumides veel enne üleminekut eestikeelsele õppele, arvasid, et selle ülemineku tulemusena on nüüd teisest rahvusest või teise emakeelega noortel lihtsam kõrgkooli pääseda ja seal õppida. Need aga, kel oli see (60% aineõpet eesti keeles) kogemus, olid hoopis pessimistlikumad: „60% aineõpet eesti keeles ei kindlusta seda, et inimene oskab eesti keelt“. Eesti keele omandamist koolis ilma tasulist lisakursusteta peetakse ebareaalseks. Enamgi, arvatakse et üleminek eestikeelsele õppele „ei anna mitte midagi, sest lõppkokkuvõttes ei oska sa [ei eesti keelt ega aineid]... See ei kõlba kuskile, kui neljanda klassi pedagoog õpetab gümnaasiumis matemaatikat eesti keeles“. Kriitiline hinnang kujuneb ka koolis töötamise tulemusena: „Töötan koolis, tahaksin öelda, et see on õudne, kuidas viiakse ellu need 60 ja 40%“.

Pole ime, et kõrgharidusvalikute puhul (kas omandada kõrgharidust või mitte, millises õppeasutuses, milline eriala) taandub ka õpingutega toimetuleku küsimus tavaliselt eesti keele oskusele. Ilmnes sama muster, mis MISA sotsiaalsete gruppide uuringus: eriala valik oli tihti seotud eesti keele oskusega. Kes pidas oma eesti keele oskust kesiseks, neil oli valiku tegemisel määravaks keeleline toimetulek õpingute ajal. Valiti nende kõrgharidust pakkuvate õppeasutuste ja õppekavade vahel, millede puhul loodeti tulla toime just ja nimelt õppekeelega. Parem eesti keele oskus võimaldab aga keskenduda ka (õpingute protsessist) kaugemale tulevikule: lisaks keeleoskusele hoopis enam arvestada sellega, millised tööturu võimalused konkreetse eriala valikuga kaasnevad:

„[Õppekava valikul olid olulised] kindlasti valdkond, kindlasti töökohtade olemasolu selles valdkonnas ja ka sarnaste tööde olemasolu selles valdkonnas. Et mitte just see kitsas eriala, vaid midagi veel, mida saaks sellega teha. No ja kindlasti mingil määral ka palgavahemikku vaatasin“.

Samas ei ole päris nii, et pingutatakse eesti keele parema omandamise nimel lihtsalt huvist keele kui sellise vastu, ja et kui see töö kannab vilja, asutakse eriala valima. Fookusrühma aruteludest koorub pigem vastupidine pilt – eesti

keele omandamist toetab tugev pragmaatiline motivatsioon. Eesti keele omandamist peeti eelkõige investeringuks kakskeelsusse kui oma toimetuleku eeldusesse tööturul. Rõhutati kõrgkoolis õppimise raskusi eesti keele puuduliku oskuse tõttu, vajadust teha topelt tööd võrreldes eestlastega – „Panen kirja vene keeles ja siis tõlgin eesti keelde“ – samas kui „[Eestlastel] on emakeeles väga lihtne õppida“. Küll aga arvati, et selline pingutamine tasub end ära:

„[Eestikeelne õpe] võimaldab sellist eesti keele parendamist, et pärast saada kakskeelseks spetsialistiks ning omada eeliseid eesti noorte ees, kuna nemad vene keelt ei oska“, neilt ju „ei nõuta eesti keele oskust C1 tasemel“.

Sotsiaalsete gruppide uuringus kõlanud (nt aktiivsete Ida-Virumaa noorte puhul) kõrghariduse omandamise ja eesti keele õppimise motiive, nagu huvi eesti kultuuri vastu või soov teostada end Eesti vabariigi kodanikuna, antud fookusrühmade aruteludes ei nimetatud (Tallinna Ülikool 2013). Ka „algusest lõpuni“ venekeelsesse õppesse kõrghariduse tasemel suhtuti kriitiliselt eelkõige sellega kaasnevate tööturu võimaluste tajutud ja kogetud kasinuse tõttu: „Selline küsimus, et kuhu edasi? Kui ma näiteks lõpetan ülikooli vene keeles, omandan kõik vene terminid, aga pärast lähen nt ajakirjandusse...“. Lisaks arvati, et selleks ei jaguks piisavalt ressursse (õppejõudude koolitamiseks, materjalide tõlkimiseks jms). Küll aga peeti oluliseks, et kõrgkoolid arvestaksid olukorraga, kus nn venekeelsest üldhariduskoolist saadud eesti keele oskus ei võimalda tulla edukalt toime eestikeelsete õpingutega kõrgkoolis.

Tallinnas räägiti veel ka inglise keelse hariduse omandamisest Eestis. Kuna inglise keelt osatakse Tallinnas (väidetavalt) eesti keelest paremini, siis tekkivat kiusatus õppida pigem inglise keeles - mõni osalenu tajus seda sisseastumisel koguni ainsa võimalusena omandada kõrgharidus Eestis. Paraku kaasnevad antud valikuga samad riskid, mis venekeelsete õpingutega: kõrgkoolis kahaneb niigi kasin üldhariduskoolist pärinev eesti keele oskus. Et Eesti tööturg andestab viletsat eesti keelt vaid väga kõrgelt nõutavate

erialade puhul, seda kogevad nii vene- kui ingliskeelsetel õppekavadel kõrgharidust omandanud venekeelsed noored. Seega mõjutab eesti keele puudulik oskus ehk sisuliselt üldhariduskoolist kaasa saadud „negatiivne kapital“ venekeelseid kõrgharidusega noori tööturul nii otse kui ka kaudselt (eriala „sundvaliku“ kaudu, st õpin seda, mida keel(t)e oskus võimaldab). Üks võimendab teist: just negatiivse kapitaliga vene- või ingliskeelsest õppes kõrgharidust omandanud noorte jaoks osutub „vea“ – vale eriala valiku hind kõige kõrgemaks. Iseasi, et ka inglise keele head oskust peetakse väga oluliseks. Ka Narvas, kus eriti selgelt rõhutati kakskeelsuse eeliseid („Olen kindel, et see lõpetaja, kellel on [eesti keele] C1, kes valdab eesti keelt nii kõnes kui kirjas, see leiab endale tööd“, „Kui oskad eesti keelt, siis on Sul Narvas palju eeliseid“), kõlas seisukoht, et „Arvan, et vene ja inglise keel osutuvad võrdselt oluliseks... Seepärast ei ütleks, et [vene keele valdamine] oleks nii väga supereeliseks“. Seega hakatakse ühe „tööturu nõudena“ tajuma juba ka kolmkeelsust.

Ka eestikeelne õpe ei kindlusta soodsaid tööturuvõimalusi: nt nenditi Narvas, et kahest noorsootöö lõpetanud spetsialistist ei tööta kumbki sellel erialal „mitte seetõttu, et oleme tobukesed, vaid seepärast, et Narvas lihtsalt pole tööd noorsootöötajatele“. Samas kaalub eesti keele oskus üles eriala „ebasobivuse“: „Kui oskad Narvas eesti keelt, kuid ei oma mingeid muid oskusi, siis leiad küll töökoha, kus Sind õpetatakse välja“.

Venekeelses õppes võib eesti keele vähese oskuse taha jääda ka diplomi saamine: „C1[eesti keele] tase on meil ammu takistuseks õigeaegsele lõpetamisele, diplomi saamisele ja tööle asumisele“. Samas ei pruugi eksamitulemused alati kõneleda viletsast keeleoskusest:

„C1 oli minu jaoks loterii. Kord lähed ja saad selle eest peaaegu 60, st 59, järgmine kord lähed ja saad 30 punkti. Kas minu keeleoskus on siis kahanenud? Seda töötades eestlastega ja eesti keeles?“, „See ei ole eesti keele oskuse, vaid silmaringi kontroll! Miks pean teadma midagi Venemaa, Moskva metroost, kuidas see arenes?... Või siis revolvrõite kohta... seda mäletan viimasest eksamist... see on ju mõnitamine“.

Eksamite loteriist võivad tuleneda suuremad raskused üleminekul haridussüsteemist tööturule, omandatud teadmiste alakasutamine või koguni töövaldkonna muutmine

„Siis, aastal 2010, kui õppekava oli läbitud, oli mul väga suur soov [kooli tööle minna]... Mind tunti mitmes koolis, kus olin praktika läbinud – siis oli hoopis lihtsam tööd leida... Nüüd aga... Nüüd töötan hoopis mujal“.

See, mida Siiner ja Vihalemm (2013) nimetasid riigi tegemata tööks eelkooli ja põhikooli tasandil eesti keele õpetamise osas, mõjutab valikut gümnaasiumi ja kutsekooli vahel. Sealt kandub mõju omakorda kõrgkooli ning edasi tööturule. Et sellise mõju kumuleerumisest pääseda, peab noortel olema tugi väljastpoolt haridussüsteemi kas vanemate, eestlastest sõprade või ambitsioonikate venekeelsete õpingukaaslaste näol. Heaks toeks osutus ka instrumentaalne, pragmaatiline suhtumine haridusse, ehk siis võimalikult varakult keskendumine nn vajalikele ainetele ja panustamine eesti keele õppesse ehk siis kakskeelsusesse (Tallinnas juba kolmkeelsusesse) kui oluliseks peetavasse tööturueelisesse. Pragmaatilise lähenemise tõttu ei peeta eestikeelset õpet mitte niivõrd barjääriks kõrghariduse omandamisele, kuivõrd „lisaraskuseks“, mille ületamine ei pruugi kõigil õnnestuda. Need, kes suutsid eesti keele omandada, peavad just motivatsiooni edu kõige olulisemaks teguriks.

Tööturule sisenemine

Üksmeelselt arvatakse, et töö leidmine sugulaste-tuttavate kaudu on kõige kindlam ja kõige lihtsam. Vastuolu domineeriva kreedoga „kõik sõltub inimesest endast“ lahendati selle kaudu, et sõprade-tuttavate abi käsitleti vaid võimaluse tekitamisena/andmisena, otsustavana esitati hoopis tööga toimetulekut:

„Esimene asi on tutvused-kontaktid... aga see pakub sulle [vaid] võimalust, et sinuga kohtutakse, et pärast peab see olema sinu asi.“; „lihtsam [on] tutvuse kaudu, aga samas kui sa oled seal tööl, siis sa pead ise töötama, sest tuttav ei hakka nagu sinu eest asjad

ära tegema. Ja kui sinust on ainult kahjum, siis keegi ei hakka sind hoidma seal tööl.“

Noored ei seostanud tutvuste kasutamist võimaluste ebarõrdsusega – nad ei ole selle peale mõelnudki. Alles otse esitatud küsimusele, kas vene noored võiksid olla viletsamas olukorras (vähem võimalusi töö saamiseks) kitsamate sotsiaalsete võrgustike tõttu, leiti, et „Minu meelest natuke küll. Sest näiteks kui mul on siin ainult ema ja isa, aga kui näiteks mu eesti sõbral on siin terve suur perekond...“ Samas seostati sotsiaalsete võrgustike fragmenteerivat toimet vaid lihtsamate töödega. Kõrgharidust eeldavate töökohtade puhul usuti, et „seal juba võib-olla ei mängi see nii palju [rolli]“.

Sotsiaalsete võrgustike kaudu töö otsimise õigustuseks saab pidada ka tõdemust, et isegi avaliku konkursi tulemused võivad osutada etniliselt kallutatuks, seda justkui täiesti objektiivsetel põhjustel:

„Ja samas meil on päris palju neid kinniseid tööpakkumisi, mida CV-Keskuses ei ole. Näiteks kui ministeeriumis vabaneb koht, siis kindlasti seda CV-Keskuses ei ole. Ja eestlased, kuna seal töötab rohkem eestlasi, siis nad esimesena saavad sellest teada.“

Eesti tööturu sõprade-tuttavate võrgustiku kaudu toimimises ei nähtud probleemi ka seoses tööturu etnilise eraldatuse taastootmisega. Mõned pidasid seda koguni loomulikuks, põhjendades olukorda tööandja, mitte (enda) töövõtja perspektiivist:

„Arvan, et eelkõige valime ikka inimesi, kellest me aru saame. Näiteks inimene ei oska sinu emakeelt, siis sa ikka ta ei ee, see on kommunikatsioon, ta ei paku sulle seda turvalisust...“.

Töövõtja perspektiivist lähtuti aga hoopiski seoses kõige avatumana tunduva viisi ehk interneti kaudu toimuvate tööotsingute puhul:

„Internetiportaaliid on ...võib-olla kõige tugevam kanal, aga probleem on selles, et väga tihti tööandjad lihtsalt ei vasta. Seda

tagasisidet ei ole üldse ja siis sa mõnikord ei tea, miks sind ei valitud või intervjuule ei ole kutsutud“.

Samas ei kiirustatud kahtlustama tööandjaid etnilises kallutatuses, vaid pigem võvõtjast hooliva ettevõtluskultuuri puudumises.

Intervjuudest järeldub, et tööotsingud on üheks oluliseks enesehinnangu kriteeriumiks. Ka erinevate töötösin-gute viiside kasutamine kinnitab aktiivse isiksuse-töötaja eneseimago:

„Olen kõiki töösaamise viise [millest oleme siin rääkinud] kasutanud. Esimese töö leidsin tutvuse kaudu...Teisele tööle kandideerisin ja sain ka valituks. Kolmandale, praegusele tööle sain tänu praktikale“.

Iseasi, et tuttavate-sõprade kaudu tundub see protsess tulemuslikumaks osutuvat.

Realistlik suhtumine tööturuvõimalustesse aitab enesehinnangut positiivsena säilitada, nii näiteks rõhutati Narvas, et ei otsita mitte „unelmate tööd“, vaid töökohtade vähesuse tõttu tööd kui sellist.

Tööturu võimaluste avatuse versus etniliselt märgistatud segmenteerituse tajumisega haakuvad ka riiklikus sektoris töötamise ja diskrimineerimise teemad. Püsimaks domineeriva „kõik sõltub inimesest endast“ ideoloogia raames, kas ei mõelda üldse rahvusvähemuste alaesindatusele avalikus sektoris, või olles sellest isegi teadlikud, õigustatakse ala-esindatust kas teistest rahvustest ning eesti keelest erineva emakeelega inimeste põhimõtteliselt teistsuguse mentaliteediga ning nende puuduliku motivatsiooniga, Eesti riikluse taastamisest tuleneva loomuliku olukorraga („See on minu meelest normaalne kultuuriline arenguprotsess meie riigis“; „No aga miks peab palju venelasi olema? Me ju elame Eestis“) või siis universaalse paratamatusega („Eestlased püüavad asetada kõrgematele kohtadele omasid. Nii on see kõikjal. Igas riigis“). Mainiti ka eesti keele puudulikku valdamist kui võimalikku põhjust.

Vastavalt ollakse küll teadlikud näiteks eestipärase perekonnanime olulisusest Eesti tööturul (kui keegi tahtvat riigiametisse kandideerida, siis muutvat selleks ees- ja perekonnanime), kuid see taandatakse kas üksikjuhtumite erakorralisusele, mille alusel polevat alust teha järeldusi diskrimineerimise olemasolust, või siis hoopiski peetakse seda meedia poolt võimendatud stereotüübiks. Avaldati arvamust, et viimase vastu ei tohi küll tsensuuri rakendada, kuid just võimaluste ebavõrdsusele viitavaid fakte peeti teisest rahvusest või eesti keelest erineva emakeelega inimeste tööturuvõimalusi piiravateks etnilisteks stereotüüpideks, millede vastu peab otsustavalt võitlema. Diskrimineerimise termin ise paistab olevat niivõrd negatiivselt laetud, et tekitab noortes kohe vastureaktsiooni. Reaalseid fakte ja olukorra tajumist („*Kui näiteks eestlane ja venelane ja nemad on ühel tasemel, siis pigem võetakse eestlast*“) mõtestatakse diskrimineerimise mõistet vältides („*Minul nagu ei olnud ka sellega kogemust. Diskrimineerimisega. Aga samas ma olen nõus, näiteks kui on kaks täiesti võrdset kandidaati, mõlemad oskavad eesti ja vene keelt samal tasemel ja nagu samad teadmised. No võtame niimoodi. Siis inimene valibki seda, mis on temale nagu lähedasem...*“). Diskrimineerimist põhjendatakse kas „psühholoogiaga“ („...meile meeldivad inimesed, kellest me aru saame. Eestlased saavad paremini aru eestlastest, venelased saavad paremini aru venelastest.“) või siis „oma tunde“ puudumisega teiste rahvuste suhtes. Nimeetatud eestlaste ja venelaste kardinaalse erinevuste motiiv kõlas aruteludes üsna võimsalt („*me oleme täiesti, täiesti erinevad ja sellepärast on meil nii palju probleeme*“), olles ühelt poolt etnilise eraldatuse põhjenduseks (mõnikord ka õigus-tuseks). Teisalt lähtuti sageli sarnasest argumentatsioonist olukorra muutmise võimalike lahenduste põhjendamisel (tõsteti esile vajadust selliste lõimumisprojektide järele, kus eestlased ja venelased saaksid omavahel tegutseda). Mitte nii essentsialistlikult etniline, kuid samuti sotsiaalse eraldatuse tajumisest kantud on „omainimeseks“ pidamise motiiv: tööturul eelistatakse „omasid“, peaks varakult kujundama koolis sellist suhtumist „*et oleme ikka nagu üks kogukond. Üks seltskond nagu inimesi, kes siin elavad*“. Narva fookus-grupi arutelu tõi lisaks konkreetsemaid ettepanekuid, mis

on seotud eestikeelse keskkonna kujundamisega linnas ja sellega, kuidas meelitada Narvasse eestlasi. Kooskõlas individualistliku ideoloogiaga oli kahtlejaid selles osas, kas riik peakski midagi tegema – kõik lahenevat ju normaalse arengu käigus.

Kokkuvõttes ilmnes nii Tallinna kui Narva aruteludest, et rahvusaaslastest edukamad teisest rahvusest või eesti keelest erineva emakeelega noored kujundavad oma tööturuga seotud tulevikuplaane ja nende teostamise strateegiaid kooskõlas oma keeleliste oskustega. Selles mõttes on ka üldhariduskooli algastmetel oluline roll nii kõrgkooli eriala valikul kui ka tööturul toimetuleku kujundamisel. Vaatamata väidetavatele eesti või venekeelsete ja eesti ning muust rahvusest inimeste põhimõtteliste erinevustele, omandasid need edukad noored suurepäraselt pragmaatilise-individualistliku ideoloogia. Antud ideoloogial on samuti oluline roll nii noorte plaanide kujundamisel kui ka noorte ootustel riiklikule lõimumispoliitikatele. Samas on nimetatud noortel olulisi raskusi selle ideoloogia sobitamisel reaalsete tööturuvõimalustega. Need, kes tajuvad antud ebakõla eriti tugevalt, näevad lahendusi just ühiskonna sotsiaalse sidususe toetamises ning selle kaudu ka tööturu väljavaadete paranemises.

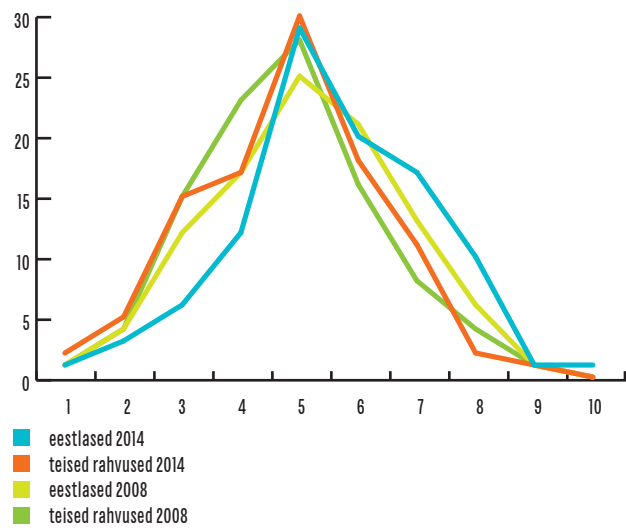
4.7 Kokkuvõte ja järeldused

Tööturu üldised suundumused näitavad paranemise märke võrreldes kriisiaegse perioodiga. Samas on rahvusgruppide vahelised erinevused tööturul pigem isegi suurenenud. Kruselli (2015b) tehtud analüüs näitas, et isegi hea eesti keele oskus ei ole suutnud teisest rahvusest inimeste võimalusi tööturul eestlaste omadega võrdsustada. Kui erinevused kriisieelsel perioodil olid suhteliselt väikesed, siis kriisist toibumine on olnud märgatavalt edukam eestlaste jaoks. Teisest rahvusest töötajate seisund tööturul on tänaste näitajate järgi endiselt kehvem kui kriisieelsel perioodil. Samuti on kriisi tagajärjel oluliselt suurenenud rahvusgruppide vahelised erinevused majandusliku olukorra objektiivsete ja subjektiivsete indikaatorite osas.

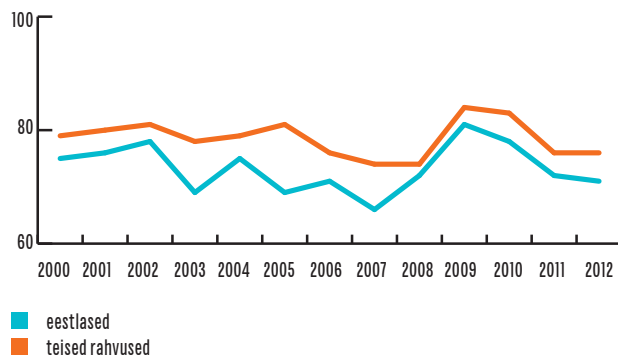
Eesti tööturul on täheldatav selge keelelis-rahvuslik eraldatus, kusjuures integratsiooni monitooringute andmetel on see viimastel aastatel pigem isegi suurenenud. 2013. aastal Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutuse Meie Inimesed (MISA) lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuringu raames korraldatud fookusrühmade arutelud näitasid, et ka haridusreform, mille fookus oli venekeelse gümnaasiumi eestikeelseks muutmisel, ei ole suutnud rahvuslikku eraldatust vähendada (Helemäe 2015). Haridusreformi käigus on õppekeelel põhinevate haridusharude vastastikune integreerumine jäänud tahaplaanile.

Teisest rahvusest elanike hinnangud oma tööturuvõimalustele on oluliselt madalamad kui eestlastel. Integratsiooni monitooringu tulemuste kõrvutamise Eesti tööjõu-uuringute andmetega kinnitab, et sellistel pessimistlikumatel hinnangutel on reaalne alus. Samas hakkab silma, et teisest rahvusest elanikel on mitmete eestlaste hinnanguid mõjutavate karakteristikute (näiteks vanus, haridustase) mõju oluliselt nõrgem. Nii ei muuda ka näiteks kõrghariduse omamine teisest rahvusest inimesi oluliselt optimistlikumaks. Seetõttu ilmnevad ka kõige suuremad rahvusgruppide vahelised erinevused hinnangutes just kõrghariduse omandanute seas, viidates klaaslae efekti tajumisele nende poolt. Ka erinevused eestlaste ja teisest rahvusest elanikkonna sissetulekutes on tingitud peamiselt sellest, et kõrgharidusega teisest rahvusest isikute esindatus kõige suurema sissetulekuga tulugrupis on tunduvalt väiksem, mis võib viidata teisest rahvusest haritud elanike takistatud juurdepääsule kõige enam tasustatud ametikohtadele. Ka 2011. aasta integratsiooni monitooringu aruandes toodi probleemina välja just haritud vene emakeelega inimeste tagasihoidlikumaid võimalusi tööturul eestlastega võrreldes. Seega ei ole klaaslae efekti osas toimunud olulisi muutusi. 2011. aasta integratsiooni monitooringu aruandes rõhutati küll seda probleemi eelkõige noorte puhul, ent tähelepanu väärib nende kõrgharidusega vanemate raskused eneseteostusega.

Lisa 1. Töötuse määrad rahvuste lõikes, % (Statistikaamet)

Lisa 2. Töötute valmisolek asuda tööle, mis eeldab nende olemasolevast madalamat haridustaset, 2000-2012, % (Eesti tööjõu-uuringud, autorite arvutused)

Kirjandus

Allardt, E. (1993) *Having, loving, being: an alternative to the Swedish model of welfare research*. In: Nussbaum, M., Sen, A. (eds) *The Quality of life*, Oxford, Clarendon press, 88-94.

Becker, G. (1957) *The Economics of Discrimination*. Chicago: University of Chicago Press.

Fløtten, T. (2006) *Poverty and Social Exclusion – Two Sides of the Same Coin? A comparative Study of Norway and Estonia*. Doctoral Dissertation. Fafo-report 487.

Helemäe, J. (2015) *Eesti haridussüsteem kaasava keskkonnana venekeelsete noorte vaatevinklist*. Eesti Inimarengu Aruanne 2015.

Kasearu, K.; Trumm, A. (2008) *Mitte-eestlaste sotsiaalmajanduslik olukord*. Eesti Inimarengu Aruanne 2007, Eesti Koostöö Kogu, lk. 47–54.

Krusell, S. (2015a) *Eesti elanike välismaal töötamine*. Eesti Inimarengu Aruanne 2015.

Krusell, S. (2015b) *Estonians and Non-Estonians in the labour market- did the crisis made the difference in positions and to host language influence?* Unpublished manuscript.

Lindemann, K. (2007) *The Impact of Objective Characteristics on Subjective Social Position*. *Trames* 1, 54–68.

Lindemann, K.; Saar, E. (2010) *Social stratification according to people's subjective assessments*. In Lauristin, M. (Ed.). *Estonian Human Development Report 2009*. Tallinn: Eesti Koostöö Kogu, 75–78.

Tallinna Ülikool (2013). *Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring*. Tellija: Kultuuriministeerium, teostaja: Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.

Trumm, A. (2005) *Poverty in Estonia. Overview of main trends and patterns of poverty in the years 1996–2002*. Fafo-rep

5. RAHVUSSUHTED

Jüri Kruusvall

Kontaktide sagenemine eri rahvustest elanike vahel ja positiivsete hoiakute kujunemine interetniliste kontaktide ja kultuuridevahelise suhtluse suhtes iseloomustavad edukat lõimumisprotsessi ühiskonnas.

Lõimumisvaldkonna arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ näeb lõimunud ja sotsiaalselt sidusa Eesti ühiskonna arendamise olulise eesmärgina ette lõimumist toetavate hoiakute ja väärtuste kinnistumist ning kontaktide tiheduse suurenemist eestlaste ja teiste rahvuste esindajate vahel.

Käesolevas peatükis käsitletakse eestlaste ja teisest rahvusest inimeste püsikontakte, nende omavahelist suhtlemist igapäevaelus, ja hoiakuid kontaktivalmiduse ning erinevate rahvuste ja kultuuride koostöövõimaluste suhtes.

5.1 Eesti eri rahvusest elanike omavahelised kontaktid

Nii 2010. aasta uuringu kui ka 2015. aasta uuringu küsimustikku oli lülitatud küsimus selle kohta, kui palju kuulub eestlasi teisest rahvusest inimeste püsisuhtevõrgustikesse, mida on kokku kuus (tabel 5.1). Kõige enam on teistest rahvusest elanike seas neid, kellel on eestlasi sõprade-tuttavate seas (neid on umbes 80%, sh 30%-l on pool või rohkem sõpradest-tuttavatest eestlased) ja naabrite hulgas (neid on 70%, ja ka nendest 30%-l on pool või enam naabritest eestlased). Võrreldes 2010. aastaga on eestlasi sõprade-tuttavate seas omavate teisest rahvusest elanike osakaal kasvanud, kusjuures nende osakaal, kelle sõpradest-tuttavatest pool või enam on eestlased, on kasvanud kaks korda. Eestlastest naabrite olemasolu viie aasta jooksul suuri muutusi toimunud ei ole.

Õpingu- või töökaaslaste seas on eestlasi enam kui poolelt teiste rahvuste esindajail, kusjuures vähem kui 30%-l neist on pool või enam selle kategooria kaaslased eestlased. Viie aastaga ei ole toimunud muutusi selles, kui palju on eestlasi õpingu- või töökaaslaste hulgas.

Tabel 5.1. Eestlasi oma püsisuhtevõrgustikes omavate teisest rahvusest elanike osakaal võrrelduna 2010. aastaga, (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)*

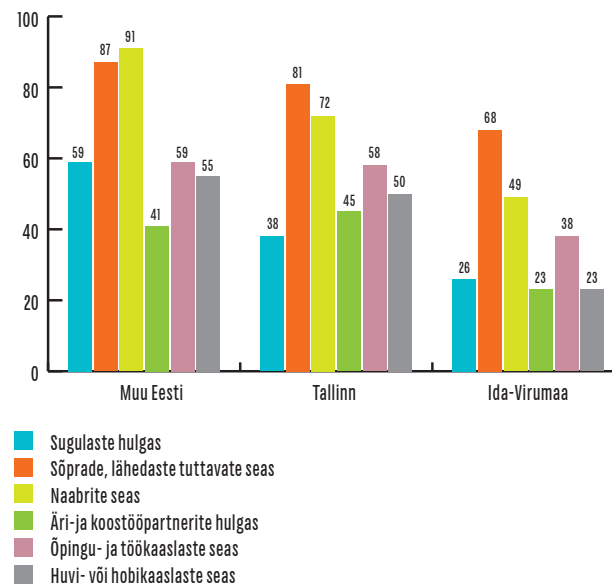
Eestlaste olemasolu (% küsitletutest)	2010 (15–74)	2015 (15–74)	2015 (15+)
Sugulaste hulgas	29 (7)	40 (16)	40 (16)
Sõprade, lähedaste tuttavate seas	63 (14)	81 (31)	79 (30)
Naabrite seas	71 (26)	71 (32)	70 (31)
Äri- ja koostööpartnerite hulgas	30 (13)	42 (23)	38 (21)
Õpingu- ja töökaaslaste seas	56 (27)	58 (29)	52 (27)
Huvi- või hobikaaslaste seas	38 (10)	46 (20)	44 (18)

* Sulgudes nende osakaal, kellel on eestlasi vastavas võrgustikus pooled või rohkem

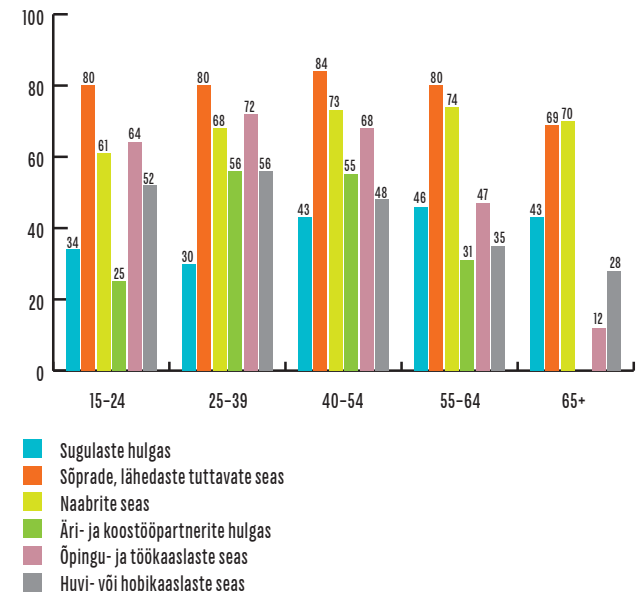
Umbes 40% või veidi enam on neid teiste rahvuste esindajaid, kellel on eestlasi huvi- või hobikaaslaste, äri- või koostööpartnerite või sugulaste hulgas (sh pool või enam eestlasi on nendes kategooriates kuni 20%-l). Kõigis kolmes nimetatud kategoorias on eestlasi omavate teisest rahvusest inimeste osakaal ka 2010. aastaga võrreldes kasvanud umbes 10% (nii kõigi eestlasi omavate kui ka poolt või enamat osa eestlastena omavate puhul).

Enamiku kontaktikategooriate puhul omavad oma suhtevõrgustikus kõige rohkem eestlasi muudes Eesti piirkondades elavad teiste rahvuste esindajad, järgneb Tallinn ja kõige vähem omatakse tutvusringkonnas eestlasi Ida-Virumaal (joonis 5.1). Vaid äri- ja koostööpartnerite ja õpingu- või töökaaslaste puhul on eestlaste olemasolu näitajad Tallinnas ja mujal Eestis võrdväärsed.

Joonis 5.1. Eestlasi oma püsisuhtevõrgustikes omavate teisest rahvusest elanike osakaal regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

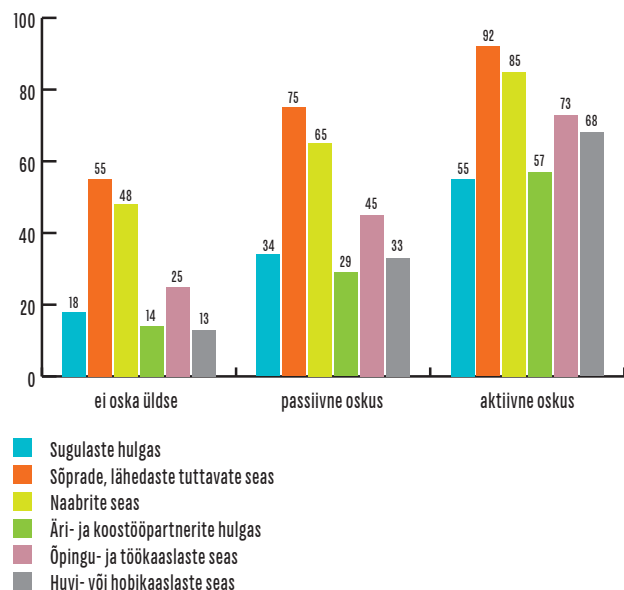
Joonis 5.2. Eestlasi oma püsisuhtevõrgustikes omavate teisest rahvusest elanike osakaal vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Eestlastest sõprade-tuttavate olemasolu teisest rahvusest inimestel ei sõltu nende vanusest (joonis 5.2). Eestlastest sugulaste ja naabrite omamise osakaal suureneb mõnevõrra vanuse kasvades. Eestlastest äri- ja koostööpartnerite, õpingu- ja töökaaslaste ning huvi- või hobikaaslaste omamine on mõnevõrra väiksem noorimas vanuserühmas, saavutab maksimumi 25–39-aastaste teisest rahvusest inimeste seas, ja hakkab siis vanuse kasvades vähenema.

Mida parem on teisest rahvusest elanike eesti keele oskus, seda enam on nende tutvusringkonnas eestlasi (joonis 5.3). Seos võib aga olla ka vastupidine – mida enam kontakte eestlastega, seda parem eesti keele oskus.

Joonis 5.3. Eestlasi oma püsisuhtevõrgustikes omavate teisest rahvusest elanike osakaal eesti keele oskuse tasemetel lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Püsikontaktide taseme koondnäitajana moodustasime loendusindeksi nimetusega „interetniliste suhtlemisvõrgustike arv“ (varasemate aastate andmeid selle näitaja kohta.¹ Indeks loendab, mitmes kategoorias (üldnimetatud kuuest võimalikust) on vastajal eestlastest suhtlemispartnereid. Indeksi jaotus kujunes järgmiseks tabel 5.2).

¹ Kruusvall, J. ja Raudsepp, M. (2012) Perspectives of Interethnic Relations in Different Contact Conditions. In R. Vetik (Ed.) Nation-Building in the Context of Post-Communist Transformation and Globalization (pp. 211-251). Frankfurt am Main: Peter Lang.

Tabel 5.2. Eesti teisest rahvusest elanike interetniliste suhtlemisvõrgustike arv võrrelduna 2010. aastaga (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)

Suhtlemisvõrgustike arv	2010 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)
0	9	6	8
1	15	9	10
2	19	18	18
3	20	18	19
4	17	16	15
5	12	20	19
6	8	12	11
Keskmine	2,87*	3,36*	3,21*

* statistiliselt oluline erinevus

Küsitlitud Eesti teisest rahvusest elanikel on keskmiselt 3,2 interetnilist suhtlemisvõrgustikku. Võrreldes 2010. aastaga on keskmine võrgustike arv 15-74-aastaste vanusegrupis oluliselt kasvanud (2,87-lt 3,36-ni). Võrgustike arvu keskmete näitajate võrdlus tuleb allpool koos teisi interetnilisi kontakte iseloomustavate koondnäitajatega.

Analoogselt teisest rahvusest elanikega vaatame ka eestlaste interetnilisi suhtevõrgustikke (tabel 5.3). Nagu teisest rahvusest vastajate, nii ka eestlaste seas, on kõige suuremaks kontaktikategooriaks sõbrad ja tuttavad: kahel kolmandikul eestlastest on teisest rahvusest tuttavad, ja 9%-l eestlastest on pool või enam tuttavaid teisest rahvusest. Paljudel eestlastel (61%) on ka teisest rahvusest naabrid, kusjuures umbes 20% vastajatest on pool või enam naabritest teisest rahvusest. Võrreldes 2010. aastaga on teisest rahvusest inimesi naabrite seas omavate eestlaste osakaal mõnevõrra kasvanud. Teisest rahvusest sõprade-tuttavate osakaalus viie aasta jooksul suuri muutusi toimunud ei ole.

Õpingu- või töökaaslaste seas on teisest rahvusest inimesi umbes pooltel eestlastel (sh 10%-l on pool või enam selle kategooria kaaslastest teisest rahvusest). Viie aastaga

teisest rahvusest inimeste osakaalus õpingu- või töökaaslaste hulgas muutusi toimunud ei ole.

Tabel 5.3. Teisest rahvusest elanikke oma püsisuhtevõrgustikes omavate eestlaste osakaal võrrelduna 2010. aastaga (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)*

Teiste rahvuste olemasolu (% küsitletutest)	2010 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)
Sugulaste hulgas	27 (6)	37 (7)	35 (6)
Sõprade, lähedaste tuttavate seas	67(10)	69 (9)	66 (9)
Naabrite seas	52 (17)	61 (21)	61 (21)
Äri- ja koostööpartnerite hulgas	57 (15)	37 (10)	33 (9)
Õpingu- ja töökaaslaste seas	52 (12)	54 (12)	49 (10)
Huvi- või hobikaaslaste seas	41 (5)	39 (6)	37 (6)

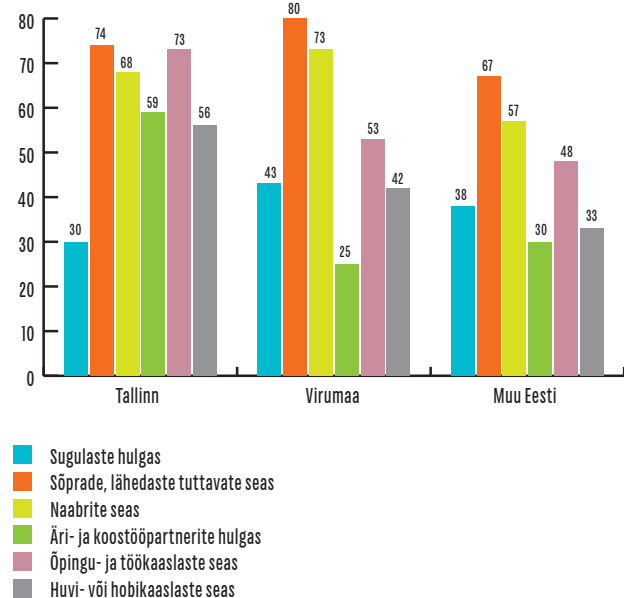
* Sulgudes nende osakaal, kellel on eestlasi vastavas võrgustikus pooled või rohkem

Alla 40% on neid eestlasi, kellel on teisest rahvusest inimesi huvi- või hobikaaslaste hulgas (sh pool või enam huvi- või hobikaaslastest on teisest rahvusest 6%-l). Teisest rahvusest inimesi huvi- või hobikaaslaste hulgas omavate eestlaste osakaal ei ole viimase viie aasta jooksul oluliselt muutunud.

Umbes ühel kolmandikul eestlastest on teisest rahvusest inimesi äri- või koostööpartnerite või sugulaste hulgas (sh pool või enam on teisest rahvusest vastavalt 9% ja 6%-l eestlastest). Teisest rahvusest äri- või koostööpartnereid omavate eestlaste osakaal (33%) on 2010. aastaga võrreldes paarikümne protsendi ulatuses langenud, teisest rahvusest sugulasi omavate eestlaste osakaal (35%) aga umbes 10% tõusnud.

Regioonide lõikes paistavad Tallinna eestlased silma sellega, et neil on rohkem teisest rahvusest kontakte äri- ja koostööpartnerite hulgas, õpingu- ja töökaaslaste seas ja huvi- või hobikaaslaste hulgas (joonis 5.4). Vähem on Tallinnas neid eestlasi, kellel on teisest rahvusest sugulasi.

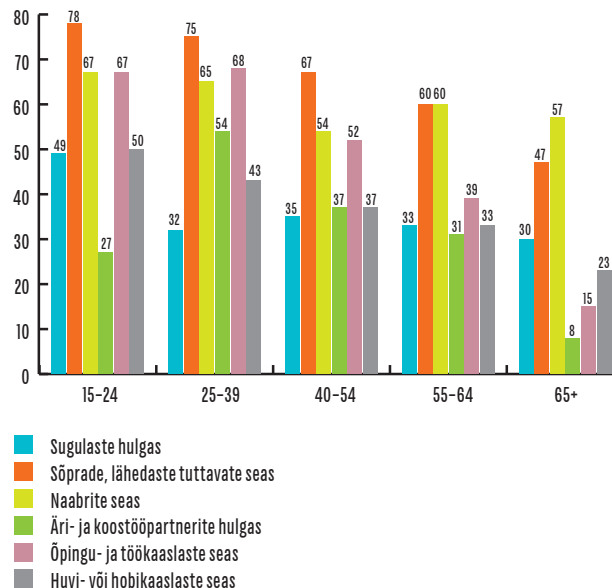
Joonis 5.4. Teisest rahvusest elanikke oma püsisuhtevõrgustikes omavate eestlaste osakaal regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Virumaal on rohkem neid eestlasi, kellel on teisest rahvusest sõpru-tuttavaid ja naabreid, vähem aga neid, kellel on teisest rahvusest äri- ja koostööpartnereid. Mujal Eestis elab suhteliselt vähem eestlasi, kellel on teisest rahvusest huvi- või hobikaaslaste, naabreid ja sõpru-tuttavaid.

Teisest rahvusest inimesi oma püsisuhtevõrgustikes omavate eestlaste osakaal vanuse kasvades üldiselt kahaneb (joonis 5.5). Erandiks on sugulaskond, mille puhul on noorimas (15–24-aastaste) vanuserühmas teisest rahvusest sugulasi omajaid oluliselt rohkem (ligi pooled) võrreldes teiste vanuserühmade ühtlase tasemega (üks kolmandik), ja äri- ning koostööpartnerid, mille puhul jällegi samas noorimas vanuserühmas on teisest rahvusest partnereid omajate osakaal oluliselt väiksem kui järgmises vanuserühmas (25–39-aastased), millest alates järgmistes vanuserühmades see osakaal hakkab sujuvalt kahanema.

Joonis 5.5. Teisest rahvusest elanikke oma püsisuhtevõrgustikes omavate eestlaste osakaal vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Analoogselt teistest rahvustest elanikega (vt eespool) moodustasime ka eestlaste interetniliste suhtlemisvõrgustike arvu loendusindeksi, mille jaotused on esitatud tabelis 5.4.

Tabel 5.4. Eestlaste interetniliste suhtlemisvõrgustike arv võrrelduna 2010. aastaga (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)

Suhtlemisvõrgustike arv	2010 (15–74)	2015 (15–74)	2015 (15+)
0	16	10	12
1	15	13	14
2	20	20	20
3	17	18	17
4	18	19	18
5	9	13	12
6	4	8	8
Kokku	100	100	100
Keskmine skaalal 0-6	2,48*	3,00*	2,80*

* statistiliselt oluline erinevus

Küsitletud eestlastel on keskmiselt 2,8 interetnilist suhtlemisvõrgustikku. Võrreldes 2010 aastaga on keskmine võrgustike arv 15–74-aastaste vanusegrupis oluliselt kasvanud (2,48-lt 3,00-ni). Võrgustike arvu keskmiste näitajate võrdlus tuleb allpool koos teisi interetnilisi kontakte iseloomustavate koondnäitajatega.

Eri rahvusest inimeste omavahelise suhtlemise intensiivsuse mõõtmiseks ei sobi hästi küsitlusele eelnenud nädala jooksul toimunud kontaktide arvu selgitamine, mis oli kasutusel 2011. aasta monitoriingus. Esiteks, regulaarseks suhtlemiseks võib pidada mitte ainult igal nädalal toimuvaid kokkupuuteid, vaid ka näiteks mõnel korral kuus aset leidvaid kokkusaamisi (muuhulgas ka seetõttu, et kohtumiste arvu selgitamisel ei saa me teada kohtumise kestvust, harvemini toimuvad kestvamad vestlused võivad aga sageli toimuvatest lühiajalistest kohtumistest olulisemad olla). Teiseks, kui küsida algul üldist kontaktide arvu, aktualiseerimata vastajas kõiki neid kohti ja sfääre, kus kohtumised võivad aset leida, siis on oht, et vastajal ei tule kõik kokkusaamised kohe lihtsalt meelde. Seetõttu peame õigemaks küsida suhtlemise sagedust viimase poole aasta jooksul ja eraldi kõigi võimalike kokkupuutekohtade lõikes (nagu seda on tehtud 2010. aasta ja mitmetes varasemate aastate monitoriingutes). Suhtlemise sageduse üldise koondnäitaja arvutame hiljem üksik-kohtumiste sageduste alusel.

Tabelis 5.5 on esitatud käesoleva uuringu andmed (võrrelduna 2010. aastaga) teisest rahvusest elanike suhtlemise kohta eestlastega erinevates suhtlemisfääride lõikes. Arvestatud on viimase poole aasta jooksul „mõnel korral kuus“ või sagedamini toimunud suhtlust eestlastega ja toodud on ka nende vastajate osakaal, kellel antud sfääris sellel ajavahe- mikul eestlastega kontakte ei olnud.

Tabel 5.5. Eestlastega suhelnud teisest rahvusest elanike osakaal erinevates suhtlemisfäärides võrrelduna 2010. aastaga, % (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)

Eestlastega suhtlemine „mõnel korral kuus“ või sagedamini / „ei ole“ suhelnud	2010 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)
Teie töö juures või Teie koolis	56 / 36	61 / 26	56 / 30
Teenindusasutuses nagu poes, pangas ja mujal müüja, bussijuhi või mõne muu teenindajaga	72 / 12	77 / 7	75 / 9
Riigi- või kohaliku omavalitsuse asutuses ametnikega	29 / 28	41 / 23	39 / 23
Avalikes kohtades nagu tänaval, poes, turul, järjekorras, bussis-trammis jm	63 / 14	69 / 11	67 / 11
Teie kodu ümbruses – majas, hoovis, tänaval jm	49 / 26	63 / 18	62 / 19
Internetifoorumites, jututubades, blogi- des, Facebookis	15 / 71	27 / 54	25 / 56
Vaba aja tegevustes nagu hobid, kultuuri- üritused, sportimine	25 / 49	39 / 38	36 / 41
Oma perekonnas, suguvõsas	-	28 / 54	28 / 55
Oma sõpruskonnas, tutvuskonnas	-	48 / 29	47 / 30

Kõige arvukamalt puutuvad teisest rahvusest elanikud eestlastega kokku ja suhtlevad eestlastest teenindajatega teenindusasutustes (kolmveerand teisest rahvusest elanikest on seda poole aasta jooksul vähemalt mõned korrad kuus teinud, ja vaid 9% üldse mitte). Umbes 2/3 teisest rahvusest elanikest kohtub eestlastega ja suhtleb nendega avalikes kohtades ning oma kodu ümbruses (10–20% ei ole seal suhelnud). Enam kui pool teisest rahvusest vastajatest suhtleb eestlastega oma töö juures või koolis ning ligi pool oma sõpruskonnas (30% ei ole eestlastega nendes sfäärides suhelnud). Ligi 40% on eestlastega suhelnud riigi- või kohaliku omavalitsuse asutustes (üle 20% ei ole seal suhelnud) ning vaba aja tegevuste käigus (40% ei suhtle seal eestlastega). Kõige vähem on eestlastega suhelnud teisest rahvusest inimesi (üle veerandi) oma perekonnas-suguvõsas ja Internetis (55% ei ole seal eestlastega regulaarselt suhelnud).

Võrreldes 2010. aastaga on eestlastega suhelnud teisest rahvusest inimeste hulk kõigis vaadeldud suhtlemis-sfäärides kasvanud ja poole aasta jooksul üldse mitte

suhelnud inimeste osakaal vähenenud. Oluline eestlastega suhtlemise juurdekasv on toimunud oma kodu ümbruses ja vaba aja tegevustes (14%), ning riigi- või kohaliku omavalitsuse asutustes ja internetis (12%). Sealjuures on internetis üldse mitte eestlastega suhtlevate teisest rahvusest inimeste osakaal viie aastaga langenud 17%. Oma peresugulaskonnas ja sõprus-tutvuskonnas toimunud eestlastega suhtlemise näitajaid ei olnud 2010. aastal küsitud ja nende osas võrdlust teha ei saa.

Teisest rahvusest elanike eestlastega suhtlemise sagedust iseloomustava koondnäitajana moodustasime loendusindeksi, mis mõõdab, mitmes erinevas kontaktisfääris toimub suhtlemine eestlastega vähemalt mõnel korral kuus. Lisaks käesoleva uuringu andmete alusel tehtud 9-pallisele indeksile tegime võrdluse huvides ka 7-pallise indeksi. Indeksite jaotus kujunes järgmiseks:

Tabel 5.6. Teisest rahvusest elanike eestlastega suhtlemise erinevate sfääride arv võrrelduna 2010. aastaga (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)

Suhtlemissfääride arv	2010 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)	2015 (15+)
0	19	14	15	14
1	9	7	7	7
2	11	9	9	9
3	16	14	15	9
4	16	15	15	12
5	16	13	12	12
6	10	13	12	11
7	4	15	14	8
8	-	-	-	9
9	-	-	-	9
Kokku (%)	100	100	100	100
Keskmine	3,08*	3,77*	3,61	4,35

* statistiliselt oluline erinevus

Keskmiselt on teisest rahvusest elanike suhtlemissfääride arv eestlastega viie aasta jooksul kasvanud. Märkatavalt on tõusnud maksimaalset (seitset) eestlastega regulaarse suhtlemise sfääri omavate teisest rahvusest vastajate hulk ja vähenenud neid üldse mitte omavate vastajate hulk.

Teise täpsema koondtunnuse moodustasime kombinatoorsel teel, arvestades seda, et teatav kontaktide üldine sageduse tase ei kujune mitte ainult kindla sagedusega kontaktidest mõnedes suhtlemissfäärides, vaid ka paljudes eri sfäärides harvemini toimuvate suhtlemiste summana (tabel 5.7).

Tabel 5.7. Teisest rahvusest inimeste kontaktide sagedus eestlastega, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

4-9 igapäevast erinevat kontakti	26
1-3 igapäevast erinevat kontakti või 4-9 erinevat kontakti mõnel korral nädalas	37
1-3 erinevat kontakti mõnel korral nädalas või 4-9 erinevat kontakti mõnel korral kuus	14
1-3 erinevat kontakti mõnel korral kuus või 4-9 erinevat harvemat kontakti 6 kuu jooksul	13
0-3 erinevat harvemat kontakti 6 kuu jooksul	9
Kokku	100

Näiteks võib sagedusgruppi „1-3 erinevat kontakti mõnel korral nädalas“ sattuda nii see vastaja, kellel on kaks erinevat eestlastega suhtlemise sfääri, milles mõlemas toimub kontakt mõnel korral nädalas, kui ka vastaja, kellel on 6 erinevat eestlastega suhtlemise sfääri, millest igapäev kontaktid toimuvad mõnel korral kuus (sest kokku annavad need eestlastega suhtlemise sageduseks juba „mõnel korral nädalas“). Selle indeksi järgi suhtleb eestlastega iga päev 63% teisest rahvusest elanikest, kusjuures 26% omab iga päev kontakte 4-9 erinevas sfääris ja 37% 1-3 erinevas sfääris (või 4-9 sfääris mõnel korral nädalas). 14% on neid teisest rahvusest vastajaid, kellel on igal nädalal üksikud kontaktid mõnes sfääris (või igakuised kontaktid rohkemates sfäärides). 13%-l teisest rahvusest vastajatel on iga kuu üksikud kontaktid mõnes sfääris (või harvemad kontaktid paljudes sfäärides). Ning 9% teisest rahvusest vastajatest suhtleb eestlastega väga vähe (harvaesinevad kontaktid kuni kolmes suhtlemissfääris).

Analoogselt eespool teisest rahvusest elanike kohta esitatud tabelile toome nüüd ära ka vastavad andmed eestlaste kohta (tabel 5.8). Arvestatud on viimase poole aasta jooksul „mõnel korral kuus“ või sagedamini toimunud suhtlust teisest rahvusest elanikega ja lisatud on ka nende vastajate osakaal, kellel antud sfääris sellel ajavahemikul teisest rahvusest elanikega kontakte ei olnud.

Tabel 5.8. Teisest rahvusest elanikega suhelnud eestlaste osakaal erinevates suhtlemissfäärides võrrelduna 2010. aastaga, % (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)

Teisest rahvusest inimestega suhtlemine „mõnel korral kuus“ või sagedamini/ „ei ole“ suhelnud	2010 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)
Teie töö juures või Teie koolis	46 / 43	54 / 31	49 / 35
Teenindusasutuses nagu poes, pangas ja mujal müüja, bussijuhi või mõne muu teenindajaga	45 / 32	53 / 25	51 / 26
Riigi- või kohaliku omavalitsuse asutuses ametnikena	9 / 70	8 / 65	8 / 70
Avalikes kohtades nagu tänaval, poes, turul, järjekorras, bussis-trammis jm	45 / 25	48 / 25	47 / 26
Teie kodu ümbruses - majas, hoovis, tänaval jm	37 / 45	49 / 34	48 / 35
Internetifoorumites, jututubades, blogides, Facebookis	10 / 76	15 / 69	13 / 70
Vaba aja tegevustes nagu hobid, kultuuri-üritused, sportimine	18 / 58	25 / 49	23 / 51
Oma perekonnas, suguvõsas	-	12 / 72	11 / 74
Oma sõpruskonnas, tutvuskonnas	-	37 / 40	34 / 43

Kõige rohkem puutuvad eestlased teisest rahvusest elanikega kokku teenindusasutustes. Pooled eestlastest vastajad on eestlastest teenindajatega suhelnud poole aasta jooksul vähemalt mõned korrad kuus ja 26% eestlastest vastajaid ei ole teisest rahvusest teenindajatega kokku puutunud. Ligi pool eestlastest kohtub teisest rahvusest elanikega ja suhtleb nendega avalikes kohtades (26% ei suhtle seal), oma kodu ümbruses (35% ei ole seal suhelnud) ning oma töö juures või koolis (35% ei suhtle seal teisest rahvusest elanikega). Üks kolmandik eestlastest saab teisest rahvusest inimestega kokku oma sõpruskonnas (43% ei ole selles sfääris suhelnud) ja ligi veerand vaba aja tegevuste käigus (pooled eestlastest ei suhtle seal teisest rahvusest inimestega). Väga vähe eestlasi (veidi alla või üle 10%, umbes 70% ei ole suhelnud) suhtleb teisest rahvusest elanikega riigi- või kohaliku omavalitsuse asutustes, oma perekonnas-suguvõsas ja Internetis.

Võrreldes 2010. aastaga on teisest rahvusest inimestega suhelnud eestlaste hulk veidi suurenenud enamikus vaadeldud suhtlemissfäärides ja samas poole aasta jooksul üldse mitte suhelnud inimeste osakaal vähenenud. Oluline teisest rahvusest inimestega suhtlemise juurdekasv on toimunud (nagu nägime eespool ka teisest rahvusest inimeste suhtlemise puhul eestlastega) oma kodu ümbruses (12%). Oma peres-sugulaskonnas ja sõprus-tutvuskonnas toimunud teisest rahvusest inimeste suhtlemise näitajaid ei olnud 2010. aastal küsitud ja nende osas võrdlust teha ei saa.

Ka eestlaste puhul moodustasime teisest rahvusest elanikega suhtlemise sagedust iseloomustava koondnäitajana loendusindeksi, mis mõõdab, mitmes erinevas kontaktisfääris toimub vähemalt mõnel korral kuus suhtlemine teisest rahvusest elanikega (tabel 5.9). Lisaks käesoleva uuringu andmete alusel tehtud 9-pallisele indeksile tegime võrdluse huvides ka 7-pallise indeksi.

Tabel 5.9. Eestlaste teisest rahvusest elanikega suhtlemise erinevate sfääride arv võrrelduna 2010. aastaga (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)

Suhtlemissfääride arv	2010 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)	2015 (15+)
0	29	22	24	22
1	16	16	16	14
2	14	14	14	12
3	15	16	16	15
4	15	12	12	11
5	7	11	10	8
6	3	7	6	9
7	1	2	1	5
8	-	-	-	3
9	-	-	-	1
Kokku (%)	100	100	100	100
Keskmine	2,10*	2,50*	2,40	2,85

* statistiliselt oluline erinevus

Keskmiselt on eestlaste suhtlemissfääride arv teisest rahvusest elanikega viie aasta jooksul kasvanud. Märgatavalt on vähenenud neid üldse mitte omavate eestlaste hulk (nüüd 22%).

Võrreldes teisest rahvusest elanike eestlastega regulaarse suhtlemise sfääride arvu eestlaste suhtlemise sfääride arvuga teisest rahvusest elanikega, näeme olulist erinevust ka keskmistes näitajates: teisest rahvusest elanikel on neid rohkem (keskmiselt 4,35) kui eestlastel (keskmiselt 2,85).

Tabel 5.10. Eestlaste kontaktide sagedus teisest rahvusest inimestega, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

4-9 igapäevast erinevat kontakti	5
1-3 igapäevast erinevat kontakti või 4-9 erinevat kontakti mõnel korral nädalas	36
1-3 erinevat kontakti mõnel korral nädalas või 4-9 erinevat kontakti mõnel korral kuus	23
1-3 erinevat kontakti mõnel korral kuus või 4-9 erinevat harvemat kontakti 6 kuu jooksul	14
1-3 erinevat harvemat kontakti 6 kuu jooksul	12
Kontakte ei olnud	9
Kokku	100

Iga päev suhtleb teisest rahvusest inimestega 41% eestlastest (tabel 5.10.), kusjuures 5% – neist on igapäevased kontaktid 4-9 erinevas sfääris ja 26%-l on igapäevased kontaktid 1-3 erinevas sfääris (või 4-9 sfääris mõnel korral nädalas). 23% on neid eestlasi, kellel on mõned kontaktid mõnes sfääris igal nädalal (või igakuised kontaktid rohkemates sfäärides). 14%-l eestlastest on mõned kontaktid mõnes sfääris igas kuus (või harvemini esinevaid kontakte paljudes sfäärides). Väga vähe suhtleb teisest rahvusest elanikega 12% eestlastest (harvaesinevad kontaktid ühes kuni kolmes suhtlemissfääris) ning üldse ei ole kuue kuu jooksul nendega suhelnud 9% eestlastest.

5.2 Hoiakud eri rahvusest inimeste omavaheliste kontaktide suhtes

Käesoleva uuringu andmete põhjal on meil võimalus vaadata milline on ja kuidas on võrreldes 2010. aastaga muutunud Eesti elanike suhtumine võimalusse elada ja tegutseda mitmekultuurilises keskkonnas (naabruskonnas, töö- või õpingukollektiivis, sugulaskonnas) (tabel 5.11).

Tabel 5.11. Suhtumine interetnilistesse püsikontaktidesse võrrelduna 2010. aastaga, % (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)

Positiivne/negatiivne suhtumine	Eestlased teiste rahvuste suhtes			Teised rahvused eestlaste suhtes		
	2010 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)	2010 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)
... Teil tuleks olla paljude venekeelsete inimestega/ eestlastega korteri- või majanaaber	23 / 30	39 / 16	38 / 16	58 / 4	72 / 2	71 / 2
... Teil tuleks töötada või õppida kollektiivis, kus enamus on venekeelsed inimesed/eestlased	25 / 34	33 / 23	33 / 22	54 / 14	69 / 4	68 / 5
... Teie lähedane sugulane, näiteks laps, lapselaps, õde või vend, abielluks venekeelse inimesega/ eestlasega	25 / 23	39 / 12	38 / 12	53 / 12	68 / 3	68 / 3

Ligi 40 % eestlastest suhtub positiivselt (ja vaid 12-16% negatiivselt) võimalusse omada venekeelseid korterinaabreid või olla suguluses venekeelsete inimestega. Töötamise või õppimise suhtes koos venekeelsete inimestega on eestlased tagasihoidlikumad – üks kolmandik neist suhtub sellesse positiivselt ja üle viiendiku negatiivselt. Viie aastaga on eestlaste suhtumine kõigisse kolme võimalusse muutunud tunduvalt positiivsemaks (eriti venekeelsete inimestega naabruse ja suguluse osas, kus on toimunud kasv umbes 15%) ja oluliselt on vähenenud negatiivset suhtumist väljendanud eestlaste osakaal.

Teisest rahvusest elanikest on umbes 70% positiivselt meelestatud kõigi kolme võimaluse suhtes (st puutuda kokku paljude eestlastega naabruses, töö-õpingutes või sugulaskonnas), negatiivset suhtumist väljendab alla 5%. Viie aastaga on ka teisest rahvusest vastajate suhtumine suhtlemisse eestlastega muutunud oluliselt positiivsemaks (kasv samuti umbes 15%), töö-õpingukollektiivi ja suguluse puhul on oluliselt vähenenud ka negatiivselt suhtujate osakaal.

Vastastikuste suhtumiste üldistatud iseloomustuse saamiseks moodustasime indeksid, mis loendavad, mitu korda kolmest (ülalkirjeldatud) võimalikust valikust on vastaja väljendanud positiivset suhtumist (tabel 5.12).

Tabel 5.12. Interetnilistesse püsikontaktidesse positiivse suhtumise loendusindeksi jaotused võrrelduna 2010. aastaga (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)

Positiivse suhtumise väljendamise kordade arv (kolmest võimalikust)	Eestlased 2010	Eestlased 2015	Teised rahvused 2010	Teised rahvused 2015
0	65	51	36	21
1	13	13	9	8
2	6	11	10	12
3	16	25	45	59
Kokku	100	100	100	100
Keskmine	0,72*	1,08*	1,65*	2,08*

* statistiliselt oluline erinevus

Pooled eestlased ja üks viiendik teiste rahvuste esindajatest ei väljenda positiivset suhtumist ühessegi kolmest võimalusest elada ja tegutseda mitmekultuurilises keskkonnas (naabruskonnas, töö- või õpingukollektiivis, sugulaskonnas). Samas on see protsent viie aastaga nii eestlaste kui ka teisest rahvusest inimeste seas umbes 15% langenud. Eestlaste puhul on selle languse arvelt tõusnud kahte ja kolme võimalusse positiivselt suhtujate hulk, teisest rahvusest elanike puhul eelkõige kõigisse kolme võimalusse positiivselt suhtujate hulk. Kõigi kolme võimaluse suhtes on positiivset suhtumist väljendanud veerand eestlastest ja ligi 60% teisest rahvusest inimestest. Keskmine positiivsete suhtumiste arv interetnilistesse kontaktidesse on

viie aastaga oluliselt kasvanud nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike puhul.

5.3 Suhtumine mitmekultuurilisse ühiskonda

Järgnevalt vaatame vastajate nõustumist väidetega erinevate rahvuste ja kultuuride kooselu võimaluste kohta ühiskonnas (tabel 5.13).

Tabel 5.13. Rahvuste ja kultuuride kooselu võimalusi puudutavate väidetega nõustujate osakaal eestlaste (E) ja teisest rahvusest elanike (TR) seas võrrelduna 2010. ja 2011. aastaga

		2010/2011 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)
Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi (2011-2015) (% nõus (täiesti nõus))	E	67 (26)	61 (19)	61 (18)
	TR	80 (50)	81 (52)	82 (52)
Kui riigis on erinevad rahvused, on nende vahelised konfliktid paratamatud (2010-2015) (% ei ole nõus (ei ole üldse nõus))	E	30 (3)	37 (8)	38 (8)
	TR	55 (16)	62 (24)	63 (24)
Isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis elades hästi läbi saada ja teha koostööd (2010-2015) (% nõus (täiesti nõus))	E	88 (25)	88 (33)	88 (33)
	TR	89 (33)	94 (52)	94 (52)

Valdav enamik (umbes 90%) nii eestlastest kui teisest rahvusest vastajatest leiab, et erinevad rahvused võivad samas riigis hästi läbi saada ja koostööd teha (eestlastest on selle väitega täiesti nõus üks kolmandik, teisest rahvusest vastajatest pool). Positiivset suhtumist koostöövõimalustesse väljendavate osakaal on 2010. aastaga võrreldes enam-vähem samaks jäänud, kasvanud on aga väitega „täiesti nõustujate“ osakaal (teisest rahvusest vastajate puhul on kasv ligi 20%).

Uuringu käigus pidas 80% teisest rahvusest vastajatest ja 60% eestlastest eri kultuuride kokkupuudet Eesti ühiskonda rikastavaks, kusjuures 50% teisest rahvusest vastajatest

andis sellele väitele hinnangu „täiesti nõus“. Selles küsimuses ei ole arvamused viimase viie aasta jooksul palju muutunud, vaid eestlaste puhul võib olla tegemist nõustujate väikese vähenemisega.

Rahvusgruppide vaheliste konfliktide paratamatusega ei ole nõus ligi 40% eestlastest ja ligi 2/3 teisest rahvusest vastajatest (sh veerand neist ei ole üldse nõus). Nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike seas on konfliktide paratamatusega mittenõustujate osakaal 2010. aastaga võrreldes mõnevõrra suurenenud.

Moodustasime ka kultuurihoiaku indeksi, mis mõõdab, mitu korda on vastaja ülaltoodud väidetele reageerinud positiivselt (sh ei ole nõustunud konfliktide paratamatusega). Indeksi kujunemist näitab tabel 5.14.

Tabel 5.14. Positiivse kultuurihoiaku loendusindeksi jaotus eestlaste ja teisest rahvusest esindajate puhul, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Positiivse suhtumise väljendamisega kordade arv (kolmest võimalikust)	Eestlased	Teisest rahvusest esindajad
0	7	2
1	24	10
2	46	34
3	24	53
Kokku	100	100
Keskmine	1,86*	2,39*

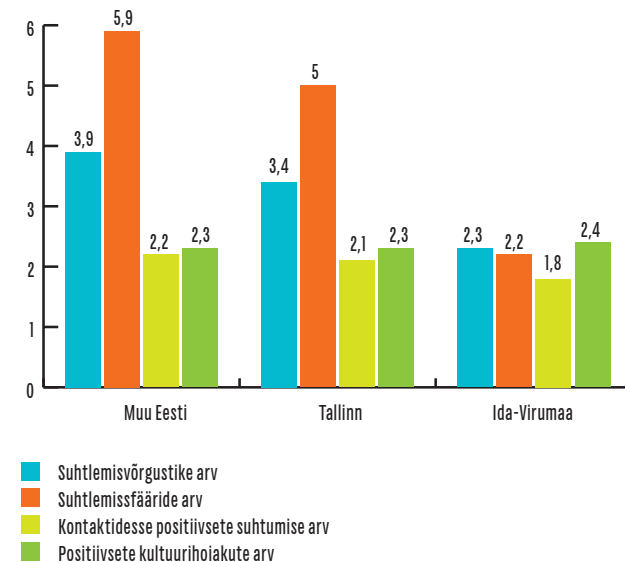
* statistiliselt oluline erinevus

Antud indeksi alusel võrdlust varasemate uuringutega ei saa teha, sest kolmest väitest üks on pärit 2011. aasta ja kaks 2010. aasta uuringust. Teisest rahvusest elanikud väljendavad oma positiivset suhtumist kultuurikontaktidesse keskmiselt rohkemate väidete puhul kui eestlased (kõigi kolme väite puhul andsid positiivse vastuse üle poole teisest rahvusest esindajatest ja ligi veerand eestlastest). Eestlaste puhul on veidi rohkem ka neid, kes ei nõustunud ühegi väite positiivsete vastustega, ning ligi veerand leidis vaid ühe väite, millega positiivselt nõustuda.

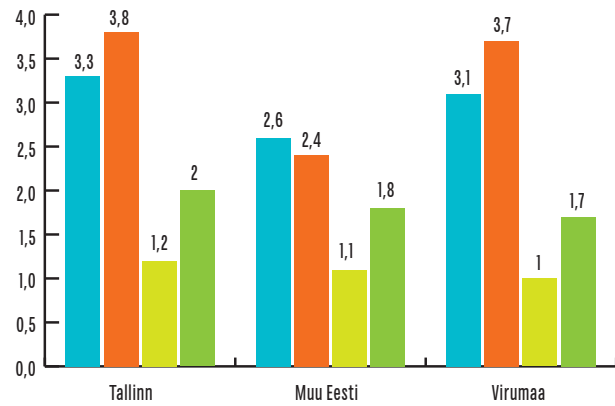
5.4 Kontakteerumise indeksite võrdlus

Eesti teisest rahvusest elanike reaalne suhtlemine (eestlasi sisaldavate suhtlemisvõrgustike arv ja suhtlemisfääride arv eestlastega) eestlastega on ulatuslikum muudes Eesti piirkondades ja Tallinnas, harvem aga Ida-Virumaal, seega need näitajad sõltuvad paljuski eestlaste olemasolust suhtlemiskeskonnas (joonis 5.6). Eestlaste reaalne suhtlemine teisest rahvusest inimestega on omakorda ulatuslikum Tallinnas ja Virumaal, kitsapiirilisem aga muudes piirkondades, sõltudes jällegi teisest rahvusest inimeste olemasolust suhtluskeskkonnas (joonis 5.7). Positiivsete hoiakute arv kultuuridevaheliste kontaktide suhtes teisest rahvusest vastajate puhul piirkonnast oluliselt ei sõltu, reaalsetesse kontaktidesse positiivne suhtumine langeb järjestuses „muu Eesti“ – Tallinna – Ida-Virumaa, eestlaste puhul langevad mõlemad hoiakud järjestuses Tallinn – „muu Eesti“ – Virumaa.

Joonis 5.6. Teisest rahvusest elanike eestlastega kontakteerumise indeksite keskmised väärtused piirkonna lõikes, (Integratsiooni monitoriing 2015)

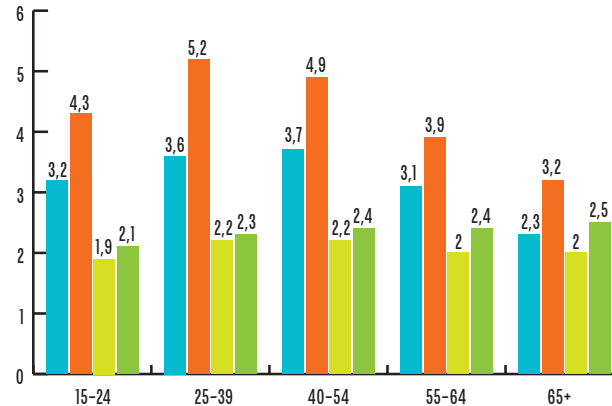
Joonis 5.7. Eestlaste teisest rahvusest elanikega kontakteerumise indeksite keskmised väärtused piirkonna lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

- Suhtlemisvõrgustike arv
- Suhtlemissfääride arv
- Kontaktidesse positiivsete suhtumise arv
- Positiivsete kultuurihoiakute arv

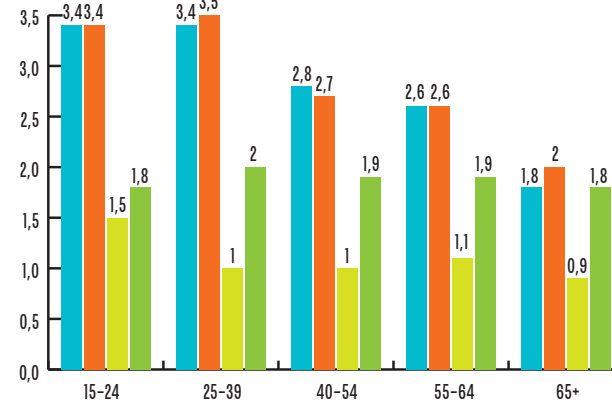
Vanuse lõikes vaadatuduna (joonised 5.8 ja 5.9) langeb reaalse interetnilise suhtlemise ulatus vanuse kasvades nii teisest rahvusest elanike kui ka eestlaste puhul (teisest rahvusest elanike puhul on erandiks kõige noorem vanuserühm, kus näitajad on madalamad).

Joonis 5.8. Teisest rahvusest elanike eestlastega kontakteerumise indeksite keskmised väärtused vanuse lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

- Suhtlemisvõrgustike arv
- Suhtlemissfääride arv
- Kontaktidesse positiivsete suhtumise arv
- Positiivsete kultuurihoiakute arv

Joonis 5.9. Eestlaste teisest rahvusest elanikega kontakteerumise indeksite keskmised väärtused vanuse lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

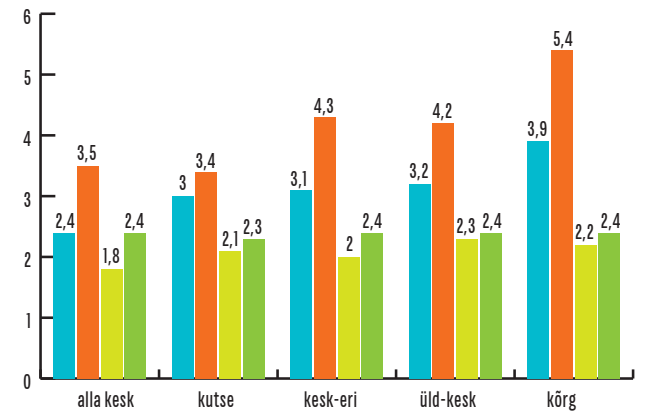

- Suhtlemisvõrgustike arv
- Suhtlemissfääride arv
- Kontaktidesse positiivsete suhtumise arv
- Positiivsete kultuurihoiakute arv

Positiivsete hoiakute arv reaalsete inimestevaheliste ja kultuuridevaheliste kontaktide suhtes ei sõltu ka vanusest (erandiks eestlaste kõige noorem vanuserühm oma kõrgema teisest rahvusest elanikega kontaktidesse positiivsete suhtumiste arvuga).

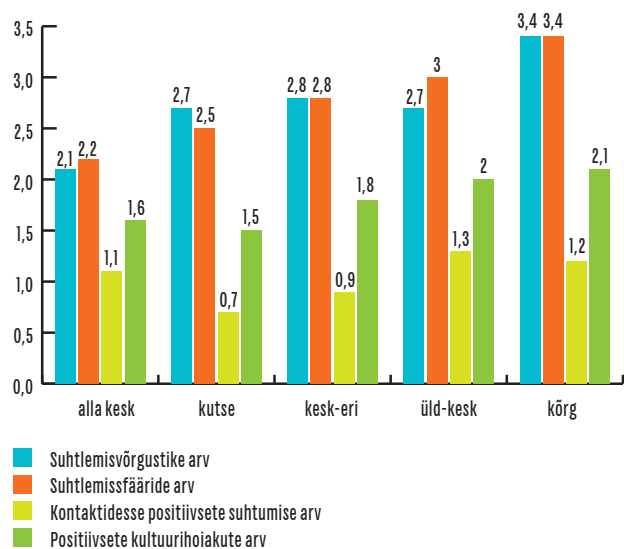
Reaalse interetnilise suhtlemise ulatus suureneb haridustaseme tõusuga nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike puhul (joonised 5.10 ja 5.11). Positiivsete hoiakute arv reaalsete inimestevaheliste ja kultuuridevaheliste kontaktide suhtes ei sõltu teistes rahvusgruppides kuigipalju inimeste haridusest, eestlaste grupis muutub aga avatus kontaktiks haridustaseme kasvades positiivsemaks.

Joonis 5.10. Teisest rahvusest elanike eestlastega kontakteerumise indeksite keskmised väärtused hariduse lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

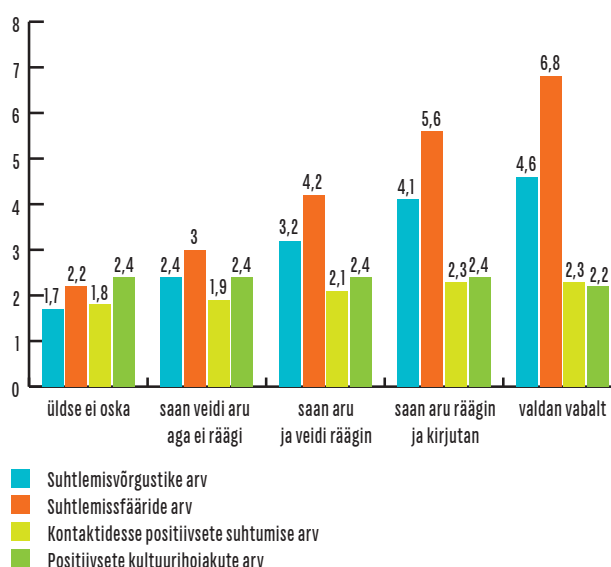
- Suhtlemisvõrgustike arv
- Suhtlemissfääride arv
- Kontaktidesse positiivsete suhtumise arv
- Positiivsete kultuurihoiakute arv

Joonis 5.11. Eestlaste teistest rahvustest elanikega kontakteerumise indeksite keskmised väärtused hariduse lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

Viimasena vaatame eesti keele oskuse seoseid kontakteerumise indeksitega (joonis 5.12). Mida paremini teistest rahvustest elanikud enda arvates eesti keelt oskavad, seda rohkem on neil keskmiselt erinevaid püsisuhtevõrgustikke ja suhtlemissfääre eestlastega. Samas ei avalda eesti keele oskus olulist mõju inimeste avatusele eestlastega suhtlemiseks ja kultuuridevahelisteks kontaktideks.

Joonis 5.12. Teisest rahvusest elanike eestlastega kontakteerumise indeksite keskmised väärtused eesti keele oskuse tasemete lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

Korrelatiivseid seoseid tegeliku kontaktide taseme ja hoiakute vahel näitavad, et positiivsete kultuurihoiakute arv reaalselt kontaktide arvudega ei seostu. Hoiakud kultuuridevahelise koostöö võimalikkuse kohta on suunatud rohkem rahvusgruppide vastastikuste seoste hindamisele ühiskonnas ja ei haaku konkreetsete inimestevaheliste suhetega. Ehk siis – inimesed ei käsitle alati oma igapäevast suhtlust osana suurte rahvusgruppide vahelistest suhetest ühiskonnas.

Positiivsete suhtumiste arv interetnilistesse püsikooslusesse aga seotub tegelike kontaktide arvude indeksitega tugevamalt nendes piirkondades, kus tegelikud kontaktid on arvukamad ja rohkem võimalikud (eestlastel kõige tugevamalt Virumaal ja tugevalt ka Tallinnas, teisest rahvusest elanikel aga muudes Eesti piirkondades ja ka Tallinnas).

5.5 Kokkuvõte ja järeldused

Kontaktide sagenemine eri rahvustest elanike vahel ja positiivsete hoiakute kujunemine interetniliste kontaktide ja kultuuridevahelise suhtluse suhtes iseloomustavad edukat lõimumisprotsessi ühiskonnas. Käesolevas uuringus käsitletakse kontakte kui püsisuhtevõrgustike olemasolu (st kui osalemist püsivates struktuurides, kus on teisest rahvusest inimesi) ja olmekontaktidena teisest rahvusest inimestega erinevates sfäärides. Vaatleme ka hoiakuid – valmisolekut osalemiseks suhtestruktuurides, kus on palju teisest rahvusest inimesi ja nõustumist positiivsete väidetega erinevate rahvuste ja kultuuride koostöövõimaluste kohta ühiskonnas.

Interetnilistest püsisuhtevõrgustikest on Eesti elanikel kõige sagedamini esinev mitmerahvuseline sõprus- ja tutvuskond (eestlastest 2/3 ja teisest rahvusest elanikest 80% osaleb sellises) ja naabruskonda (eestlastel umbes 60%, teisest rahvusest elanikel 70%). Mitmerahvuselises õpingu- või töökollektiivis osaleb umbes pool ja huvi või hobikaaslaste rühmas umbes 40% nii eestlastest kui ka teisest rahvusest elanikest. Eri rahvustest inimesi on sugulaste seas ja äri- või koostööpartnerite hulgas umbes 1/3 eestlastest ja 40%-l teisest rahvusest inimestel. Kui teisest rahvusest elanike seas on enamiku interetniliste püsisuhtevõrgustike puhul nendes osalejate hulk võrreldes 2010. aastaga kasvanud (va naabruskond ja õpingu- või töökollektiiv), siis eestlaste hulgas on kasvanud ainult teisest rahvusest elanikke oma naabrite seas omavate inimeste osakaal, langenud aga on teisest rahvusest äri- või koostööpartnereid omajate arv. Keskmiselt on erinevate interetniliste püsisuhtevõrgustike arv inimese kohta viimase viie aasta jooksul oluliselt tõusnud, ulatudes eestlaste puhul 2,8 ja teisest rahvusest elanike puhul 3,2-ni (kuuest võimalikust). Vähemalt ühes mitmerahvuselises püsisuhtevõrgustikus osaleb eestlastest 88% ja teistest rahvustest elanikest 92%.

Iga päev kontakteerub olmesfääris teisest rahvusest elanikega 41% eestlastest ja eestlastega 63% teisest rahvusest elanikest. Igal nädalal on erirahvuselisi olmekontakte 23%-l

eestlastest ja 14%-l teistest rahvustest elanikest ja harvemini, igas kuus, vastavalt 14%-l eestlastest ja 13%-l teistest rahvusest elanikest, ning harvemini 21% eestlastest ja 9% teistest rahvusest elanikest.

Üheksast mitmerahvuselise olmesuhtluse sfäärist olid nii eestlastel kui teistest rahvusest elanikel arvukamalt esindatud teenindus-kaubandussfäär, avalikud kohad linnaruumis ja oma kodu ümbrus (seal saab eestlastega kord kuus või sagedamini kokku 60-75% teistest rahvusest elanikest ja teistest rahvusest elanikega kokku umbes 50% eestlastest). Võrreldes 2010. aastaga on kasvanud mitmerahvuselistes olmekontaktides osalenud inimeste osakaal nii eestlaste kui ka teistest rahvusest elanike seas enamikus vaadeldud üheksast kontaktisfäärist. Oluline interetnilisi kontakte omajate juurdekasv on nii eestlaste kui teistest rahvustest elanike puhul toimunud oma kodu ümbruse suhtluses, teistest rahvustest elanike puhul veel ka vaba aja tegevustes ja riigi- või KOV asutustes. Keskmise erinevate (kord kuus või sagedamini toimuvate) olmekontaktisfääride arv oli eestlastel 2,9 ja teistest rahvusest elanikel 4,4 (üheksast võimalikust). Üldse ei puutu olmesuhtluses teistest rahvusest elanikega kokku 22% eestlastest ja eestlastega kokku 14% teistest rahvustest elanikest.

Viimase viie aasta jooksul on nii eestlaste kui teistest rahvustest inimeste interetniliste kontaktisfääride keskmine arv oluliselt kasvanud.

Positiivset valmisolekut osalemiseks mitmerahvuselistes koosluses (naabruskond, õpingu- või töökollektiiv, sugulaskond) väljendab 30-40% eestlastest ja umbes 70% teistest rahvusest elanikest. Viie aastaga on nii eestlaste kui teistest rahvusest inimeste suhtumine kõigisse kolme nimetatud osalemisvõimalusse muutunud tunduvalt positiivsemaks (kasvanud on positiivselt suhtujate arv). Vähemalt ühes kolmest nimetatud kooslusest osalemisse suhtub positiivselt ligi pool eestlastest (2010. aastal 35%) ja ligi 80% teistest rahvusest elanikest (2010. aastal 64%). Oluliselt on viie aastaga suurenenud on ka keskmine positiivsete suhtumiste arv (kolmest võimalikust), mis on eestlastel 1,1 ja teistest rahvusest elanikel 2,1.

Eesti elanike hoiakud mitmekultuurilise ühiskonna suhtes on üldiselt positiivsed. Valdav enamik (umbes 90%) nii eestlastest kui teistest rahvusest vastajatest leiab, et erinevad rahvused võivad samas riigis hästi läbi saada ja koostööd teha, 60% eestlastest ja 80% teiste rahvuste esindajatest peab eri kultuuride kokkupuudet Eesti ühiskonda rikastavaks, ja rahvusgruppide vaheliste konfliktide paratamatusega ei ole nõus ligi 40% eestlastest ja ligi 2/3 teistest rahvusest vastajatest. Nii eestlaste kui ka teistest rahvusest elanike seas on konfliktide paratamatusega mittenoostujate osakaal 2010. aastaga võrreldes mõnevõrra suurenenud, erinevate kultuuride kokkupuute rikastava mõjuga nõustujate osakaal eestlaste seas on aga veidi vähenenud.

Üsna vähe on neid, kes loetletud kolmest väitest ühegi positiivses tähenduses ei nõustu (eestlastest 7%), rohkemate väidetega nõustuvad teistest rahvustest elanikud (keskmiselt 2,4 väitega kolmest võimalikust), eestlased nõustuvad vähemate väidetega (keskmiselt 1,9 väitega kolmest võimalikust). Erinevatest rahvustest elanike reaalse suhtlemise ulatus (interetniliste suhtlemisvõrgustike arv ja mitmerahvuselistes suhtlemisvõrgustike arv) sõltub eri rahvusest inimeste olemasolust suhtlemiskeskonnas (teistest rahvusest elanike suhtlus eestlastega on ulatuslikum muudes Eesti piirkondades ja Tallinnas, kitsapiirilisem aga Ida-Virumaal, eestlaste reaalne suhtlemine teistest rahvusest inimestega omakorda on ulatuslikum Tallinnas ja Virumaal, kitsama ulatusega aga muudes piirkondades). Tallinna eestlased osalevad arvukamalt mitmerahvuselistes äri- ja koostöö, õpingute- ja tööalastes ning huvi- või hobiga seotud võrgustikes, Virumaa eestlased aga mitmerahvuselistes sõprus-tutvuskonnas ja naabruskonnas. Reaalse interetnilise suhtlemise ulatus on suurem nooremate ja enam haritud inimeste (nii eestlaste kui ka teistest rahvusest elanike) puhul.

Kui vaadata korrelatiivseid seoseid tegeliku kontaktide taseme ja hoiakute vahel, siis ilmneb, et positiivsete kultuurihoiakute arv reaalselt kontaktide arvudega ei seostu. Hoiakud kultuuridevahelise koostöö võimalikkuse kohta on ilmselt suunatud rohkem rahvusgruppide vastastikuste

seoste hindamisele ühiskonnas ja ei haaku konkreetsete inimestevaheliste suhetega. Ehk siis – inimesed ei käsitle alati oma igapäevast suhtlust osana suurte rahvusgruppide vahelistest suhetest ühiskonnas.

Positiivsete suhtumiste arv interetnilistesse kooslustesse aga seostub tegelike kontaktide arvude indeksitega tugevamalt nendes piirkondades, kus tegelikud kontaktid on arvuks ja rohkem võimalikud (eestlastel kõige tugevamalt Virumaal ja tugevalt ka Tallinnas, teistest rahvusest elanikel aga muudes Eesti piirkondades ja ka Tallinnas).

Interetniliste kontaktide sageduse ja mitmekesisuse kasv näitab ühelt poolt seda, et ühiskonnas on suurenenud võimalused eri rahvustest inimeste püsi- ja olmesuhtluseks, ja teiselt poolt seda, et hoiak mitmerahvuselistes suhtlemises osalemise osas on muutunud positiivsemaks (vähenenud on eelarvamused ja vastastikune tõrjumine). Samas sõltub kontaktide intensiivsus ka mitmetest objektiivsetest teguritest nagu paikkonna elanike rahvuslik koosseis, sotsiaal-majanduslikud tingimused – näiteks töö leidmise võimalused või vaba aja kasutamise võimalused, suhtlevate inimeste vanus, haridus, keeleoskus jms.

Kontaktide tase eri rahvustest inimeste vahel ja positiivsete hoiakute olemasolu on lõimumise edukuse näitajad (mitmekülgselt lõimunute ja lõimumisvalmiste klastris kõige kõrgemad – vt tabelid 8.18, 8.19). Samal ajal on need ka lõimumisprotsessi jätkusuutlikkuse oluliseks eelduseks. Seetõttu peaks lõimumismeetmete hulka kuuluma rahvusgruppide vahelisi kontakte soodustava keskkonna loomine seal, kus see on võimalik (luues mitmerahvuselisi kooslusi koolides, töösfääris, vaba aja kasutuses, sh kultuuriüritustel, huvihariduses jm.) ja positiivsete hoiakute kujundamise jätkamine eri rahvusest inimeste suhtlemise suhtes meedia vahendusel (venekeelne TV-kanal, eri rahvusest inimeste suhtlemise kujutamine teleseriaalides, mängufilmides, tösieluserjades, publitsistikasaadetes ja kirjutistes jms.).

6. KEELTEOSKUS JA KEELTE PRAKTIINE KASUTAMINE

Jüri Kruusvall

Keelteoskus on oluline nii individuaalse kultuurilise kapitalina kui ka eduka lõimumise ühe tingimusena ühiskonnas. Lõimumisvaldkonna arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ näeb ühe lõimumise indikaatorina ette eesti keelt emakeelena mitte rääkivate ühiskonnaliikmete aktiivse eesti keele oskuse paranemist ja meetmena keeleõppetegevusi, mis on suunatud keeleoskuse suurendamisele praktilise keelekasutuse kaudu. Eesti suhted naaberriikidega ja rahvastiku rahvuslik-keeleline koosseis loovad jätkuva vajaduse ka vene keele oskuse järele nii töösfääris kui vaba aja suhtluses. Inglise keel on kujunenud peamiseks rahvusvaheliseks suhtluskeeleks ja selle tähtsus suureneb ka Eesti eri rahvusest elanike vahelises suhtluses. Käesolev peatükk käsitleb Eesti elanike kolme peamise suhtlus- ja töökeele (eesti keel, vene keel, inglise keel) oskust, praktilist kasutamist, vajadust ning nendesse suhtumist.

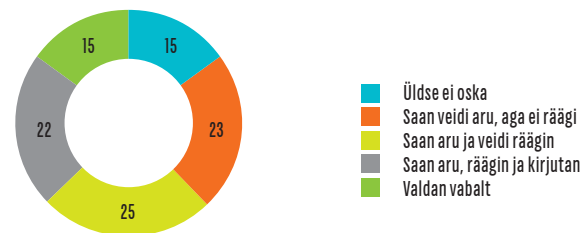

6.1 Eesti teistest rahvustest elanike eesti keele oskus

Integratsioon ehk lõimumine on eri rahvusest (ja sageli erinevaid keeli kõnelevate) inimeste suhteid hõlmav protsess. Keelteoskus on üks neid kompetentse, mis võib mitmerahvuselises ühiskonnas lõimumist nii soodustada kui ka seda raskemaks muuta. Uurides eri rahvusest inimeste kontakte, vastastikuseid hoiakuid või meediatarbimist on vaja ühe olulise taustatunnusena arvesse võtta ka nende keeleoskuse taset. Seetõttu on loomulik, et keeleoskuse käsitlemisel on vaadeldavateks/võrreldavateks inimgruppideks rahvusrühmad, mitte keelekogukonnad (olgu need siis moodustatud küsimustikule vastamisel valitud keele või emakeele põhjal). Alljärgnevas keelteoskuse analüüsis on vastanud jagatud „eestlasteks“ ja „teiste rahvuste esindajaks“ lähtudes nende endi poolt märgitud rahvuskuuluvusele.

2015. aasta uuringu andmetel on Eesti teisest rahvusest (15-aastaste või vanemate) elanike seas enesehinnanguliselt aktiivse eesti keele oskusega inimesi 37% (valdavad vabalt või saavad aru, räägivad ja kirjutavad), passiivse eesti keele oskusega inimesi 48% (saavad aru ja veidi räägivad või saavad veidi aru) ning eesti keelt mitte valdavaid inimesi 15% (joonis 6.1).

Joonis 6.1. Eesti teisest rahvusest elanike enesehinnangulise eesti keele oskuse tasemed, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Võrreldes 2011. aastaga on enesehinnanguline eesti keele oskus teistest rahvustest elanike seas (vanuses 15–74 aastat) keskmiselt suurenenud (tabel 6.1), kusjuures on vähenenud eesti keelt mittevaldavate ja on suurenenud aktiivse eesti keele oskusega inimeste osakaal.

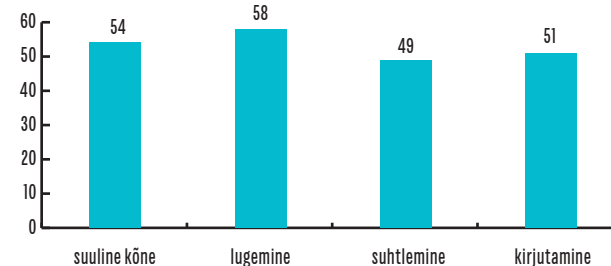
Tabel 6.1. Teisest rahvusest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus 2011. ja 2015. aastal, % (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015)

Skaala	Hinnanguline eesti keele oskus	2011 (15–74)	2015 (15–74)	2015 (15+)
1	Üldse ei oska	16	12	15
2	Saavad veidi aru, aga ei räägi	19	22	23
3	Saavad aru ja veidi räägin	29	25	25
4	Saavad aru, räägin ja kirjutatan	23	24	22
5	Valdan vabalt	13	16	15
	Kokku	100	100	100
	Keskmine	2,97*	3,10*	3,01
	N	787	642	714

* statistiliselt oluline erinevus

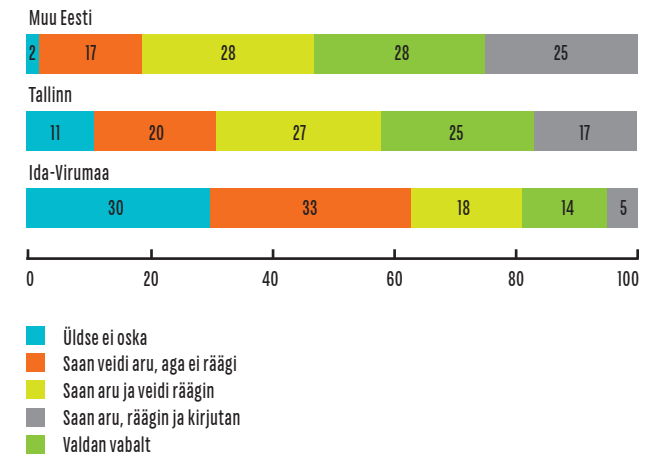
Joonisel 6.2 näeme, et kõige enam on teisest rahvusest elanike seas (enda hinnangul) eesti keeles lugeda suutvaid inimesi (58%), järgnevad inimesed, kes saavad aru eestikeelsest suulisest kõnест (54%) ja umbes pooled suudavad eesti keeles rahuldavalt suhelda ja kirjutada.

Joonis 6.2. „Hea“ või „keskmise“ eesti keele oskusega teisest rahvusest vastajate osakaal, vanus 15–74, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

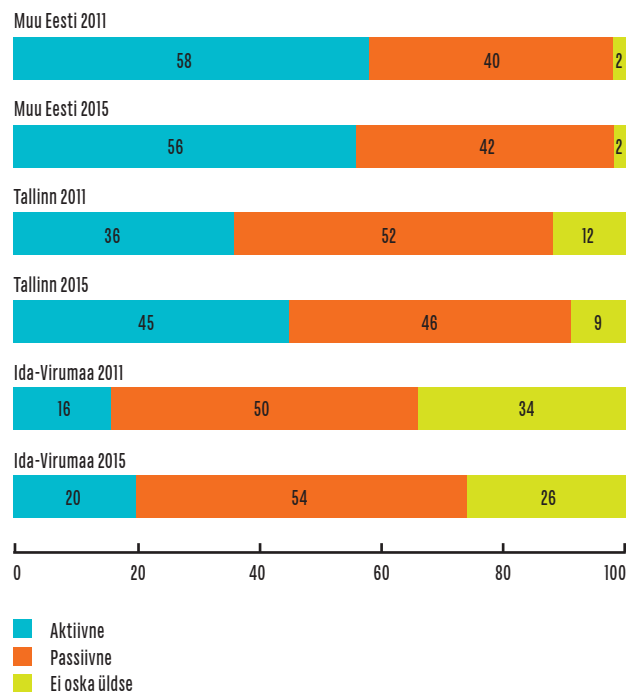
Joonisel 6.3 esitatud andmetest selgub, et enda hinnangul aktiivset eesti keele oskust omavate inimeste osakaal teisest rahvusest elanike seas on kõige suurem muudes Eesti piirkondades ja seal peaaegu ei ole eesti keelt mittevaldavaid inimesi. Eesti keelt aktiivselt oskavate inimeste hulk väheneb Tallinnas, veelgi enam aga Ida-Virumaa poole liikudes. Ida-Virumaal ei oska enda hinnangul eesti keelt üldse 30% ja aktiivset eesti keele oskust omab vaid 19% teisest rahvusest elanikest.

Joonis 6.3. Eesti teisest rahvusest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

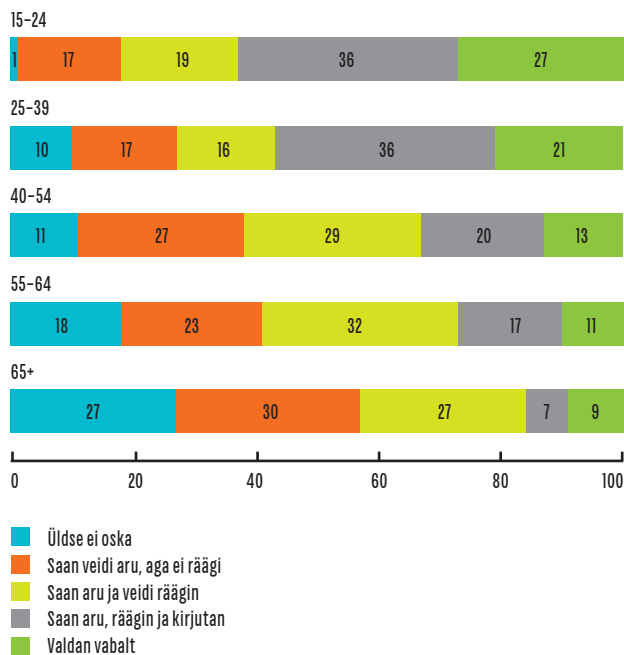
Muudes Eesti piirkondades on teisest rahvusest 15–74-aastaste elanike eesti keele oskus võrreldes 2011. aastaga praktiliselt samaks jäänud, Tallinnas on märgatavalt suurenenud aktiivse keeleoskusega inimeste osakaal ja Ida-Virumaal vähenenud keelt mittevaldavate inimeste osakaal (joonis 6.4).

Joonis 6.4. Eesti teisest rahvusest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus regioonide lõikes võrrelduna 2011. aastaga, vanus 15-74, % (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015)

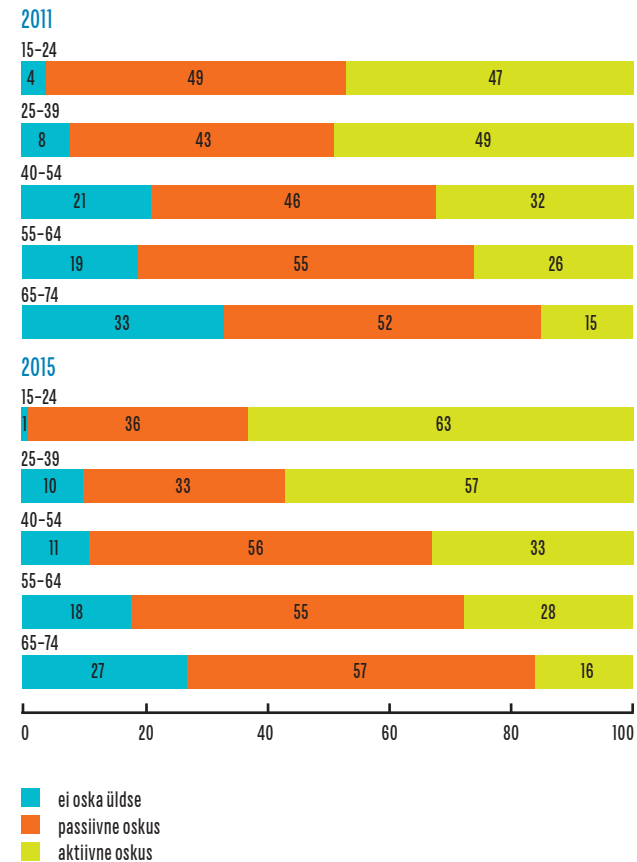
Vanuse kasvades väheneb teisest rahvusest elanike seas aktiivse eesti keele oskusega inimeste osakaal ja suureneb keelt mittevaldavate inimeste osakaal. Teatav veelah jookseb siin 40. eluaasta paiku: kuni 40-aastaste inimeste seas domineerib aktiivse eesti keele oskusega grupp, 40-aastaste ja vanemate inimeste seas aga passiivse eesti keeleoskusega grupp (joonis 6.5).

Joonis 6.5. Eesti teisest rahvusest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

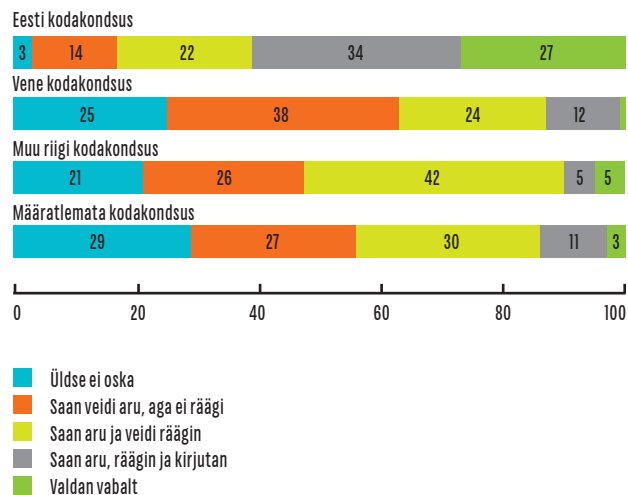
Võrreldes 2011. aastaga (joonis 6.6) on oluliselt suurenenud teisest rahvusest elanike nooremate vanuserühmade eesti keele oskus: 15-24-aastaste seas ulatub aktiivne oskus nüüd 63%-ni (kasv 16%) ja 25-39-aastaste seas 57%-ni (kasv 8%). 40-50-aastaste seas on 10% võrra vähenenud eesti keelt üldse mitte oskavate inimeste osakaal ja vastavalt suurenenud passiivse keeleoskusega inimeste osakaal (nüüd 56%). 65-74-aastaste seas on toimunud samasugused muutused, ainult kasv on väiksem (5%) ja passiivse keeleoskusega inimeste osakaal on selles grupis nüüd 57%.

Joonis 6.6. Teisest rahvusest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus vanuse lõikes võrrelduna 2011. aastaga, % (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015)

Eesti kodakondsust omavate teisest rahvusest elanike seas on enda hinnangul aktiivset eesti keele oskust omavate inimeste osakaal 61%, passiivselt osakavad eesti keelt 36% ja üldse ei oska eesti keelt vaid 3% (joonis 6.7). Seega ei taga kodakondsuse omandamiseks läbitav keeleõpe ja eksamite sooritamine kõigile teisest rahvusest Eesti kodanikele aktiivset eesti keele valdamist.

Joonis 6.7. Eesti teisest rahvusest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus kodakondsuse lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

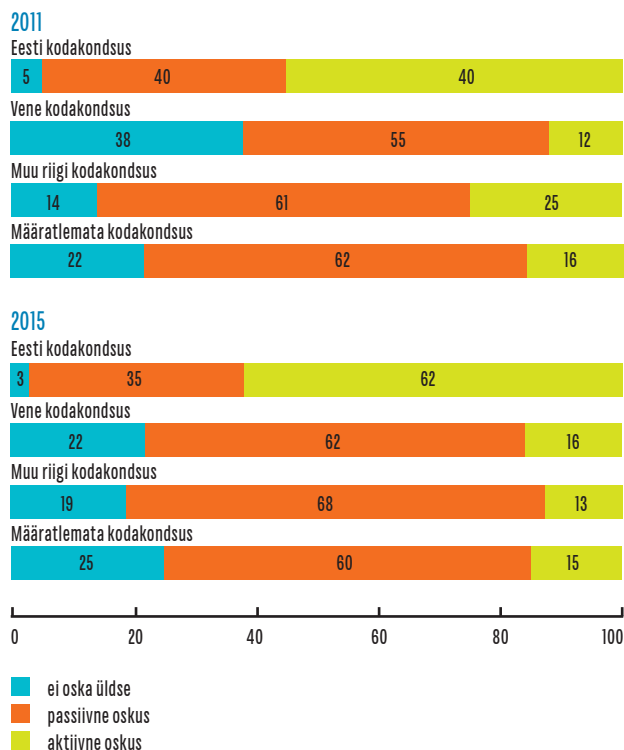

Ülejäänud kodakondsuse kategooriatesse kuuluvaid inimesi iseloomustab põhiliselt passiivne eesti keele oskus või keeleoskuse täielik puudumine. Kõige rohkem on eesti keelt mittevaldavaid inimesi määratlemata kodakondsusega elanike seas (29%), passiivse keeleoskusega inimesi aga muude riikide kodanike hulgas (68%).¹

Võrreldes 2011. aastaga on (15–74-aastaste vanuserühmas) teisest rahvusest Eesti kodanike seas kasvanud aktiivse eesti keele oskusega inimeste osakaal ja Venemaa kodanike seas on kasvanud passiivse eesti keele oskusega inimeste osakaal (joonis 6.8). Määratlemata kodakondsusega elanike eesti keele oskuse tasemejaotuses muutusi toimunud ei ole.

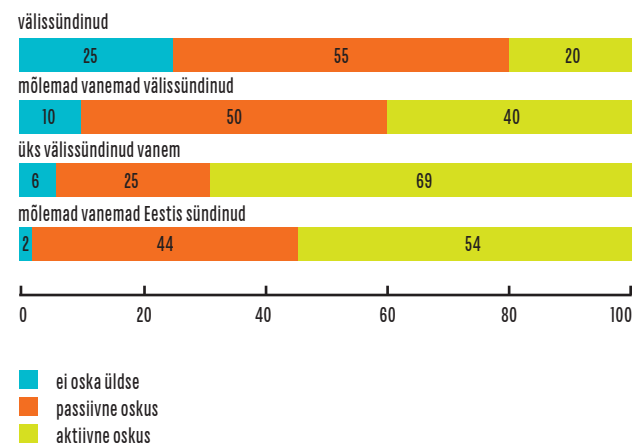
¹ Muude riikide kodanikke oli valimis vaid 20 inimest, seega andmed ei pruugi olla usaldusväärsed

Joonis 6.8. Teisest rahvusest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus kodakondsuse lõikes võrrelduna 2011. aastaga, % (Integratsiooni monitoring 2011 ja 2015)

Teisest rahvusest elanike rändepõlvkondade vahetumisel eesti keele oskus suureneb: kui esimese põlvkonna sisse-rännanutest valdab enda hinnangul aktiivselt eesti keelt 20%, siis teises rändepõlvkonnas on see näitaja juba 40% ja kolmandas põlvkonnas umbes 60% (joonis 6.9). Sealjuures on huvitav, et kolmandas põlvkonnas on aktiivselt eesti keele oskajaid rohkem perekondades, kus üks vanem on sündinud Eestis (69%), võrreldes perekondadega, kus mõlemad vanemad on Eestis sündinud (55%).

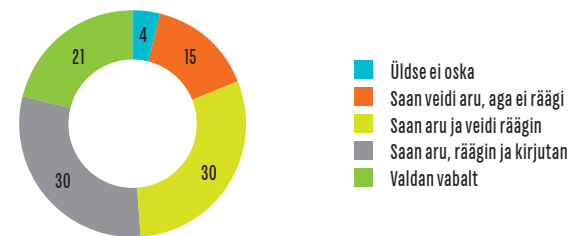
Joonis 6.9. Teistest rahvustest elanike enesehinnanguline eesti keele oskus põlvkonna lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

6.2 Eestlaste vene keele oskus

Enam kui pool vastanud eestlastest oskab enda hinnangul aktiivselt vene keelt, passiivne vene keele oskus on 45%-l vastanud eestlastest ja vaid 4% eestlastest ei valda üldse vene keelt (joonis 6.10)

Joonis 6.10. Eestlaste enesehinnanguline vene keele oskus, % (Integratsiooni monitoring 2015)

Võrreldes 2011. uuringus saadud andmetega on eestlaste vene keele oskus viie aastaga keskmiselt paranenud (tabel

6.2). Suurenenud on vene keelt vabalt valdavate ja vähene-
nud üldse mitte oskavate eestlaste osakaal.

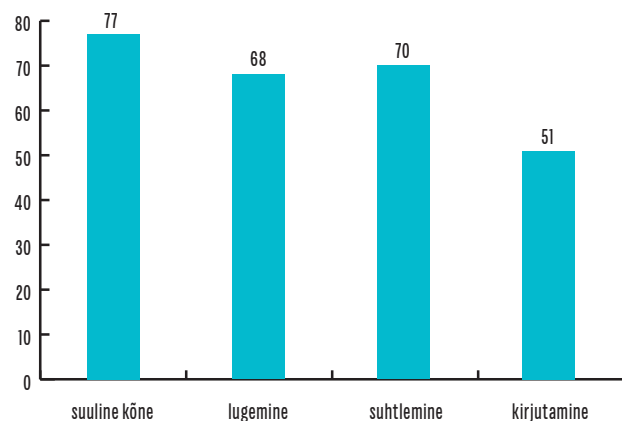
Tabel 6.2. Eestlaste enesehinnangulise vene keele oskus võrrelduna 2011. aasta tasemega %
(Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015)

Skaala	Enesehinnanguline vene keele oskus	2011 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)
1	Üldse ei oska	8	3	4
2	Saan veidi aru, aga ei räägi	14	16	15
3	Saan aru ja veidi räägin	34	31	30
4	Saan aru, räägin ja kirjutan	35	30	30
5	Valdan vabalt	9	18	21
	Kokku	100	100	100
	Keskmine Skaalal 1- 5	3,25*	3,44*	3,50
N	Vastajaid	579	449	500

* statistiliselt oluline erinevus

Kõige rohkem on eestlaste seas neid, kes saavad aru vene-
keelsest kõnest (ligi 80%), järgnevad lugemis- ja suhtlemis-
oskusega eestlased (umbes 70%) ja kõige vähem on vene
keeles kirjutada suutvaid eestlasi (50%) (joonis 6.11).

Joonis 6.11. „Hea“ või „keskmise“ vene keele oskusega eestlastest vastajate osakaal osaoos-
kuste lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Kõige suurem aktiivse vene keele oskusega eestlaste osakaal
on Virumaal (63%), järgneb Tallinn (56%) ja kõige vähem on
neid muudes piirkondades (48%) (joonis 6.12).

Eestlaste vene keele oskus on suurem 40-aastaste ja vane-
mate inimeste seas: aktiivse keeleoskuse osakaal 55–64-aas-
taste vanusegrupis ulatub 78%-ni (joonis 6.13). Alla 40-aas-
taste eestlaste vene keele oskus on oluliselt madalam
(15–24-aastaste grupis on aktiivne keeleoskus vaid 22%-l,
üldse ei valda vene keelt 11%). Need andmed näitavad, et
noorte vene keele oskus ei ole vastavuses vajadusega vene
keele oskuse järele tööturul ja igapäevases suhtlemises. Võr-
reldes 2011. aasta tasemega on noorte eestlaste vene keel
oskuse tase siiski mõnevõrra kasvanud (tabel 6.3).

Joonis 6.12. Eestlaste enesehinnanguline vene keele oskus regioonide lõikes, % (Integrat-
siooni monitoriing 2015)

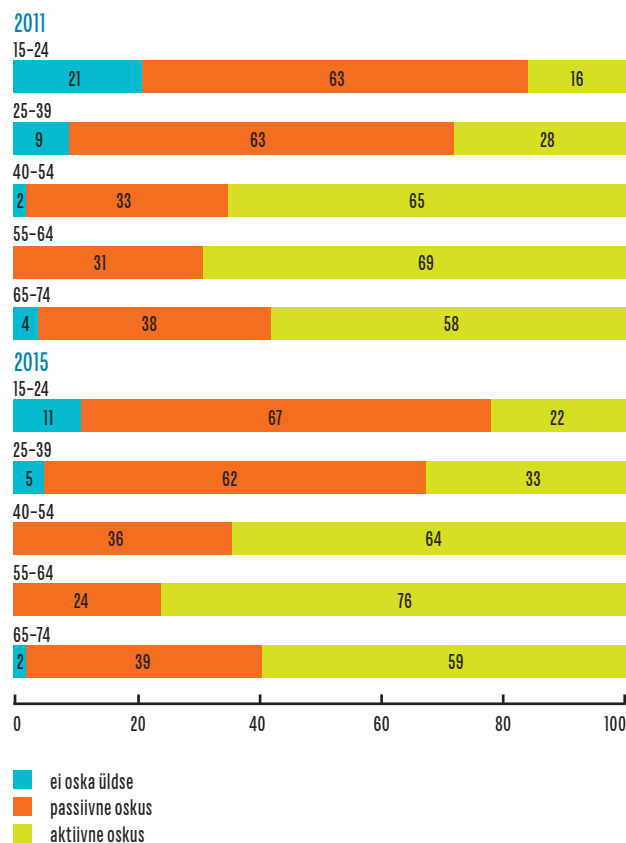
Üldse ei oska
Saan veidi aru, aga ei räägi
Saan aru ja veidi räägin
Saan aru, räägin ja kirjutan
Valdan vabalt

Joonis 6.13. Eestlaste enesehinnanguline vene keele oskus vanuse lõikes, % (Integratsiooni
monitoriing 2015)

Üldse ei oska
Saan veidi aru, aga ei räägi
Saan aru ja veidi räägin
Saan aru, räägin ja kirjutan
Valdan vabalt

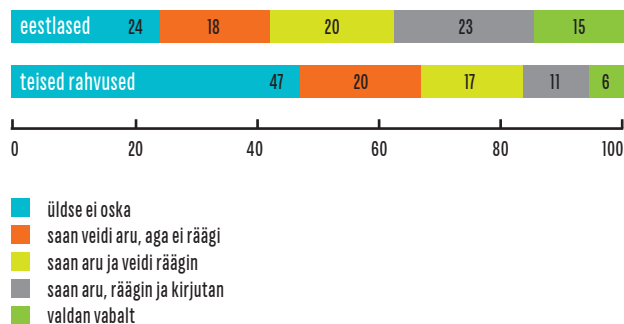
Joonis 6.14. Eestlaste vene keele oskus vanuse lõikes võrrelduna 2011. aastaga, % (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015)

6.3 Eesti elanike inglise keele oskus

Aktiivselt oskab inglise keelt 38% eestlastest (üldse ei valda inglise keelt ligi veerand) ja vaid 17% teisest rahvusest elanikest, kellest ligi pool vastanutest inglise keelt ei valda (joonis 6.15).

Joonis 6.15. Eestlaste ja teisest rahvusest inimeste enesehinnangulise inglise keele oskus, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Eestlaste seas on inglise keele oskus viimase viie aastaga keskmiselt suurenenud, teisest rahvusest elanike seas aga samaks jäänud (tabel 6.3). Regioonide lõikes on inglise keelt aktiivselt oskavate inimeste osakaal nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike seas suurem Tallinnas (tabel 6.4).

Tabel 6.3. Eesti elanike enesehinnangulise inglise keele oskuse muutumine, % (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2011)

Skaala	Hinnanguline inglise keele oskus	Eestlased		Teised rahvused	
		2011	2015	2011	2015
1	Üldse ei oska	25	20	43	42
2	Saan veidi aru, aga ei räägi	17	17	22	22
3	Saan aru ja veidi räägin	22	21	19	18
4	Saan aru, räägin ja kirjutatan	25	26	11	12
5	Valdan vabalt	11	16	5	6
Kokku		100	100	100	100
Keskmine Skaalal 1-5		2,80*	2,99*	2,13	2,18

* statistiliselt oluline erinevus

Tabel 6.4. Eesti elanike inglise keele oskus regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Inglise keele oskus	Tallinn	muu Eesti	Virumaa
Eestlased			
ei oska üldse	15	26	39
passiivne oskus	30	42	34
aktiivne oskus	56	32	26
eestlased kokku	100	100	100
Teised rahvused			
Inglise keele oskus	Tallinn	muu Eesti	Ida-Virumaa
ei oska üldse	39	49	59
passiivne oskus	39	37	32
aktiivne oskus	22	14	10
teisest rahvusest kokku	100	100	100

Tabel 6.5. Eesti elanike inglise keele oskus vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Inglise keele oskus	15-24	25-39	40-54	55-64	65+
Eestlased					
ei oska üldse	3	4	24	44	54
passiivne oskus	14	32	56	43	41
aktiivne oskus	84	64	20	13	6
eestlased kokku	100	100	100	100	100
Teised rahvused					
ei oska üldse	9	18	46	65	84
passiivne oskus	46	53	45	27	13
aktiivne oskus	45	29	9	8	3
teised rahvused kokku	100	100	100	100	100

Inglise keelt mittevaldavate inimeste osakaal suureneb ja aktiivselt inglise keelt oskavate inimeste osakaal väheneb vanuse kasvades nii eestlaste kui ka teistest rahvustest elanike hulgas (tabel 6.5). Aktiivselt inglise keelt valdavaid inimesi on eestlaste hulgas kõigis vanuserühmades umbes kaks korda rohkem kui teisest rahvusest inimeste seas. Valdavad enamik noorematest (15-39-aastastest) Eesti elanikest oskab mingil määral inglise keelt.

Tabel 6.6. Eestlaste inglise keele oskus vanuse võrrelduna 2011. aastaga, % (Integratsiooni monitoriing 2015 ja 2011)

Inglise keele oskus	15-24	25-39	40-54	55-64	65-74
2011					
ei oska üldse	-	9	22	54	69
passiivne oskus	19	42	58	39	28
aktiivne oskus	81	49	20	7	3
2015					
ei oska üldse	3	4	24	44	50
passiivne oskus	14	32	56	43	43
aktiivne oskus	84	64	20	13	7

Tabel 6.7. Teisest rahvusest elanike inglise keele oskus vanuse lõikes võrrelduna 2011. aastaga, % (Integratsiooni monitoriing 2015 ja 2011)

Inglise keele oskus	15-24	25-39	40-54	55-64	65-74
2011					
ei oska üldse	6	27	45	66	84
passiivne oskus	48	49	48	31	16
aktiivne oskus	46	24	7	3	-
2015					
ei oska üldse	9	18	46	65	76
passiivne oskus	46	53	45	27	21
aktiivne oskus	45	29	9	8	4

Eestlaste inglise keele oskus on võrreldes 2011. aastaga suurenenud 25-39-aastaste ja 55-74-aastaste seas (tabel 6.6). Teisest rahvusest inimeste inglise keele oskus on võrreldes 2011. aastaga samuti suurenenud 25-39-aastaste ja 65-74-aastaste seas (tabel 6.7).

6.4 Keeleoskuse vajadus tööl ja vabal ajal

Töökontekstis ei pruugi vajadus ühe või teise keele oskuse järele tööl piirduda ainult suhtluskeele valdamisega, vaid võib tuleneda ka tööst dokumentidega, kirjadele vastamisest jms. Seetõttu ei anna küsimused, millega selgitatakse vastaja töökollektiivi töökeel või mingis keeles suhtlemise sagedus töökaaslastega, täielikku teavet tegeliku keelevajaduse kohta. Nii 2010. aasta uuringus kui ka 2015. aastal küsisime „Milliseid keeli Teil läheb vaja tööl?“, mis peaks andma vajadustest terviklikuma pildi.

Teine probleem töölase keelevajaduse selgitamisel on seotud arvestatavate vastuste üldkogumi määratlemisega. Ühelt poolt oleks loogiline arvutada protsendid ainult tööl käivate inimeste vastustest. Töötavate inimeste osakaal võib aga küllalt palju kõikuda (2010. aastal oli teistest rahvustest vastajate seas 40% mittetöötavaid, 2015 aga 26% mittetöötavaid inimesi) ja seega ei anna ainult töötavate inimeste vastused ülevaadet töölase keeleoskuse vajadusest kogu elanikkonna hulgas. Näiteks vaba aja keelevajadustega võrdlemiseks oleks vaja ka töölased keelevajadused arvutada kõigi vastajate lõikes. Tabelis 6.8, mis esitab ülevaate muudest rahvustest elanike keeleoskuse vajadustest, ongi välja toodud andmed erinevate gruppide kaupa.

Tabel 6.8. Eesti teisest rahvusest elanike keeleoskuse vajadused tööl ja vabal ajal võrrelduna 2010. aastaga, % (Integratsiooni monitoriing 2010 ja 2015)

Keelevajadus	Tööl			Vabal ajal		
	2010 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)	2010 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)
eEesti	48 / 80*	53 / 72	49 / 71	37	46	44
vene	57 / 95	71 / 96	66 / 96	99	97	97
inglise	14 / 23	25 / 34	22 / 32	16	14	13
muud	3 / 5	5 / 7	4 / 6	3	6	5
ei tööta	40 / -	26 / -	31 / -	-	-	-

*protsendid on arvutatud kõigist küsitletutest / ainult töötavatest vastanutest

Vene keelt läheb oma tööga seoses vaja kahel kolmandikul Eesti teisest rahvusest elanikel ja vabal ajal peaaegu kõigil neist. Ainult töötavate inimeste puhul on vene keele tööalane vajadus 96%-l teisest rahvusest inimestel. Aastatega vene keele oskuse vajadus palju muutunud ei ole, vaid seoses suurema mittetöötavate inimeste osakaaluga oli ka tööalase vene keele vajadus kõigi teisest rahvusest küsitlute seas 2010. aastal 57%.

Eesti keelt läheb tööl vaja ligi pooltel ja vabal ajal vähem kui pooltel (44%) Eesti teisest rahvusest elanikel. Ainult töötavate inimeste puhul vajavad eesti keelt tööalaselt vaid veidi üle 70% teisest rahvusest inimestest. 2010. aastaga võrreldes on eesti keele oskuse vajadus kõigi teisest rahvusest vastajate seas mõnevõrra kasvanud (seoses töötavate inimeste üldise osakaalu suurenemisega), ainult töötavate inimeste hulgas aga vähenenud. Vabal ajal on vajadus eesti keele järele vaadeldaval ajavahemikul kasvanud.

Vajadus inglise keele oskuse järele on töösfääris võrreldes 2010. aastaga kasvanud ja seda vajadust tunnetavate inimeste osakaal ulatub kõigi teisest rahvusest küsitlute seas 22%-ni, ainult töötavate inimeste puhul 32%-ni. Vaba aja kasutuses on inglise keele vajadus jäänud enam-vähem samaks ja ulatub kõigi teisest rahvusest küsitlute seas 13%-ni. Muude keelte järele tunneb nii tööl kui ka vabal ajal vajadust umbes 5% teisest rahvusest elanikest.

Vaatame järgnevalt, millises seoses on teisest rahvusest inimeste eesti ja inglise keele vajadus ja vastava keele oskus (tabel 6.9).

Tabel 6.9. Tööl ja vabal ajal eesti või inglise keelt vajavate teisest rahvusest inimeste keelte oskus, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Vajavad tööl eesti keelt	Vajavad tööl inglise keelt	Vajavad vabal ajal eesti keelt	Vajavad vabal ajal inglise keelt
Üldse ei oska	3	9	1	10
Saan veidi aru, aga ei räägi	14	16	10	13
Saan aru ja veidi räägin	24	29	23	25
Saan aru, räägin ja kirjutatan	36	28	35	29
Valdan vabalt	23	19	31	24
Kokku	100	100	100	100

Näeme, et aktiivselt oskab eesti keelt ligi 60% tööl eesti keelt vajavatest inimestest ja kaks kolmandikku vabal ajal eesti keelt vajavatest inimestest. Inglise keele aktiivne keeleoskus on umbes pooltel teisest rahvusest inimestest, kes vajavad seda tööl või vabal ajal. Siit võib järeldada, et ka instrumentaalse kompetentsina vajaks Eesti paljude vähemusrhuvuste esindajate eesti ja inglise keele oskus olulist parandamist.

Kõige väiksem vajadus eesti keele oskuse järele on teisest rahvusest inimestel Ida-Virumaal, nii tööl kui vabal ajal. Rohkem on keeleoskust vaja Tallinnas ja kõige suurem on vajadus muudes Eesti piirkondades (tabel 6.10). Inglise keele vajadus tööl on kõige suurem Tallinnas, järgnevad muud piirkonnad ja kõige vähem on inglise keelt vaja Ida-Virumaa teisest rahvusest elanikel.

Tabel 6.10. Teisest rahvusest inimeste keelte oskuse vajadus piirkondade lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Muu Eesti	Tallinn	Ida-Virumaa
Eesti keel tööl*	87	73	47
Eesti keel vabal ajal	67	46	22
Inglise keel tööl*	34	40	13
Inglise keel vabal ajal	12	15	12

* arvutuse aluseks on tööl käivate inimeste kogum

Erinevate vanusegruppide keeleoskuse vajadusest annab ülevaate tabel 6.11. Vanuse kasvades väheneb teistest rahvusest elanike vajadus eesti ja inglise keele oskuse järele: kui 15–24-aastaste seas vajab eesti keelt tööl ligi 90% (ja inglise keelt 2/3) töötavatest inimestest, siis üle 65-aastastest juba vähem kui pool (inglise keelt vaid 5%).

Tabel 6.11. Teisest rahvusest inimeste keelte oskuse vajadus vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	15–24	25–39	40–54	55–64	65+
Eesti keel tööl*	89	77	71	64	47
Eesti keel vabal ajal	48	50	48	41	32
Inglise keel tööl*	66	49	24	19	5
Inglise keel vabal ajal	28	16	14	9	5

* arvutuse aluseks on tööl käivate inimeste kogum

Umbes pooled 15–54-aastastest teisest rahvusest elanikest vajab vabal ajal eesti keelt, vanemates gruppides vajadus langeb. Inglise keelt vajavad kõige rohkem vabal ajal 15–24-aastased noored (28%), vanuse suurenedes vajadus langeb ja üle 65-aastaste puhul vajab inglise keelt vaid 5% vastajatest. Nii eesti kui ka inglise keelt vajavad tööl ja vabal ajal arvukamalt need teisest rahvusest inimesed, kes omavad Eesti kodakondsust, tööl ulatub eesti nende keele vajadus üle 80%, vabal ajal on see ligi 60% (tabel 6.12).

Tabel 6.12. Teisest rahvusest inimeste keeleoskuse vajadus kodakondsuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Eesti kodakondsus	Venemaa kodakondsus	Määratlemata kodakondsus
Eesti keel tööl*	84	49	57
Eesti keel vabal ajal	59	29	28
Inglise keel tööl*	42	22	19
Inglise keel vabal ajal	17	8	10

* arvutuse aluseks on tööl käivate inimeste kogum

Inglise keelt vajavad Eesti kodakondsust omavatest teisest rahvusest inimestest tööl üle 40% ja vabal ajal ligi 20%.

Venemaa kodanike ja määratlemata kodakondsusega isikute inglise keele vajadus ning eesti keele vajadus vabal ajal on kaks korda madalam kui Eesti kodanikel. Tööl vajavad määratlemata kodakondsusega elanikud eesti keelt mõnevõrra rohkem (ligi 60%) kui Venemaa kodanikud (ligi 50%).

Peaaegu kõik eestlased vajavad eesti keelt, nii tööl kui vabal ajal. Umbes 40% vastanud eestlastest vajavad tööl vene keelt (tööl käivatest eestlastest vajab vene keelt tööl 60%), vabal ajal vajab vene keelt aga ligi 45% eestlastest (tabel 6.18). Vene keelt vajavate eestlaste hulk on 2010. aastaga võrreldes umbes 5% kasvanud (15–74-aastaste vanusegrupis).

Tabel 6.13. Eestlaste keeleoskuse vajadus tööl ja vabal ajal võrrelduna 2010. aastaga, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Tööl			Vabal ajal		
	2010 (15–74)	2015 (15–74)	2015 (15+)	2010 (15–74)	2015 (15–74)	2015 (15+)
eesti	68 / 97	73 / 99	66 / 99	99	98	99
vene	38 / 54	44 / 60	40 / 60	40	45	44
inglise	26 / 37	34 / 46	31 / 46	22	25	22
muud	11 / 15	12 / 17	11 / 16	11	6	5
ei tööta	30 / -	26 / -	33 / -	-	-	-

Protsendid on arvatud: kõigist küsitletutest / ainult töötavatest vastanutest

Inglise keelt vajab tööl 31% (töökäivatest 46%), vabal ajal 22% eestlastest. Inglise keele vajadus tööl on võrreldes 2010. aastaga suurenenud, vabal ajal aga enam-vähem samaks jäänud. Muud keeli vajab tööl üle 10% eestlastest (töökäivatest 16%), vabal ajal aga vaid 5%. Muude keelte vajadus on eestlaste seas töösfääris samaks jäänud, vabal ajal aga veidi langenud.

Inglise keele vajadus on eestlastel keeleoskusega paremini rahuldatud kui vene keele vajadus (tabel 6.14). Kui nendest, kes vajavad tööl inglise keele oskust, omab aktiivset inglise keelt 77% eestlastest, siis nendest, kes vajavad

vene keelt, omab seda aktiivselt 63% eestlastest. Vaba aja keelevajaduste osas on need arvud vastavalt 81% ja 67%. Seega üks kolmandik vene keelt kas tööl või vabal ajal vajavatest eestlastest valdavad vene keelt vaid passiivselt, aru saamise tasemel ja nõrga või puuduva rääkimisoskuse tasemel.

Tabel 6.14. Tööl ja vabal ajal eesti või inglise keelt vajavate eestlaste keelte oskus, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Vajavad tööl vene keelt	Vajavad tööl inglise keelt	Vajavad vabal ajal vene keelt	Vajavad vabal ajal inglise keelt
Üldse ei oska	1	-	1	-
Saan veidi aru, aga ei räägi	9	5	7	5
Saan aru ja veidi räägin	26	18	25	14
Saan aru, räägin ja kirjutan	37	44	33	42
Valdan vabalt	26	33	34	39
Kokku	100	100	100	100

Tabel 6.15. Eestlaste vene ja inglise keele vajadus tööl ning vabal ajal regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Muud Eesti piirkonnad	Tallinn	Virumaa
Vene keel tööl*	58	62	70
Vene keel vabal ajal	40	53	54
Inglise keel tööl*	42	66	20
Inglise keel vabal ajal	17	43	6

* arvutuse aluseks on tööl käivate inimeste kogum

Vene keele vajadus tööl on sarnane Tallinna ja muude piirkondade eestlaste seas – umbes 60% neist vajab vene keelt. Virumaa on see näitaja 10% kõrgem – 70%. Vabal ajal vene keele kasutamise osas on aga sarnased Tallinn ja Virumaa – enam kui pooled eestlased vajavad vene keelt, teistes Eesti piirkondades vajab vene keelt 40% eestlastest (tabel 6.15).

Inglise keele suurema vajadusega paistavad silma Tallinna eestlased – tööl vajab inglise keelt kaks kolmandikku ja vabal ajal üle 40% vastanud eestlastest. Muudes Eesti piirkondades on inglise keele vajadus umbes 25% väiksem kui Tallinnas (vastavalt 42% ja 17% eestlastest), ning Virumaal nendest veel kaks korda väiksem (vastavalt 20% ja 6%).

Eestlaste vajadus vene keele järele ei sõltu vanusest – kõigis vanuserühmades on umbes 60% neid, kellel on vene keelt vaja tööl ja mõni protsent alla poole neid, kellel läheb vene keelt vaja vabal ajal, erandiks on siin kõige noorem vanuserühm, kus vabal ajal vajab vene keelt 30% eestlastest (tabel 6.16).

Tabel 6.16. Eestlaste vene ja inglise keele vajadus tööl ning vabal ajal vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	15–24	25–39	40–54	55–64	65+
Vene keel tööl*	61	60	61	62	57
Vene keel vabal ajal	31	47	46	49	47
Inglise keel tööl*	70	56	32	34	32
Inglise keel vabal ajal	41	37	14	9	8

* arvutuse aluseks on tööl käivate inimeste kogum

Inglise keelt vajavad rohkem 15–39-aastased eestlased (tööl kuni 24-aastased lausa 70% ja kuni 39-aastased 56%; vabal ajal kogu rühm umbes 40%). 40-aastastest ja vanematest eestlastest vajab tööl vene keelt üks kolmandik, vabal ajal aga 10% ümber.

6.5 Eesti keele kasutamine suhtlemisel eestlastega

Nii 2011. kui ka 2015. aasta monitoringu küsimustikku oli lülitatud küsimus selle kohta, kuidas toimub teisest rahvusest elanikel eesti keele praktilise kasutamine suhtlemisel eestlastega. Küsimus hõlmas erinevaid võrgustikke, milles vastajal võis olla eestlastest suhtlemispartnereid ja vastused

anti skaalal: „1 – ainult eesti keeles, 2 – rohkem eesti kui vene keeles, 3 – võrdselt mõlemas keeles, 4 – rohkem vene kui eesti keeles, 5 – ainult vene keeles, 6 – rohkem mõnes muus keeles“. Mõnes muus keeles eestlastega suhtlejad oli kõigis võrgustikes suhteliselt vähe (alla 2%).

Tabelis 6.17 on esitatud eesti keeles rohkemal määral suhtlevate inimeste (vastused 1, 2, 3) osakaal ja suhe vastavas suhtlemisvõrgustikus eestlastest partnereid omavate küsitletute koguarvusse. Näiteks 2015. aasta kogumisel oli eestlastest pereliikmeid või sugulasi omavate teisest rahvusest inimeste seas 39% neid, kes suhtlesid nende sugulastega küllalt palju eesti keeles.

Tabel 6.17. Eestlastest vestluspartneritega eesti keeles suhtlejate osakaal erinevates suhtlemisvõrgustikes võrrelduna 2011. aastaga, % vastavas võrgustikus eestlasi omavatest vastajatest, (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015)

Suhtlemine eestlastest vestluspartneritega eesti keeles (ainult, rohkem või võrdselt vene keelega)	2011 (15–74)	2015 (15–74)	2015 (15+)
Perekonnaliikmetega, sugulastega	35	41	39
Inimestega, kellega koos töötate või õpite	53	52	52
Naabritega	42	45	44
Sõpradega	35	35	34
Äri- ja koostööpartneritega	65	58	58
Huviringi-, klubi-, trenni- vm kaastelguga	58	54	53
Ametnikega riigiasutustes jm	35	42	40

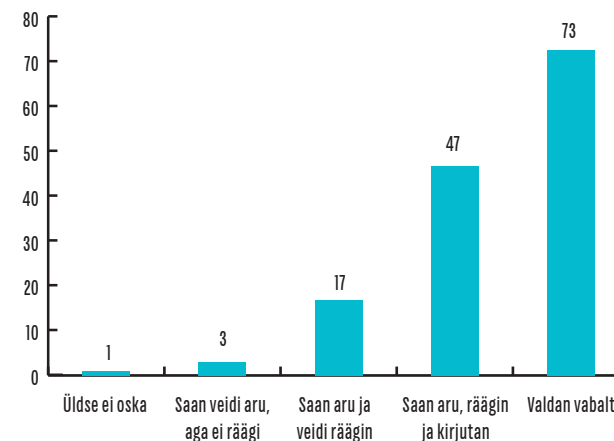
Tabel näitab, et arvukamalt suheldakse eesti keeles eestlastest õpingu- või töökaastelguga, äri- ja koostööpartneritega ning huvitegevuse kaastelguga, ehk üldistatuna ühise eesmärgipärase huviga seotud suhtlemisvõrgustikes. Väiksem on eestlastega eesti keeles suhtlejate osakaal sõpruskonnas, pere- ja sugulaste ringis (mis on valdavalt on sotsiaalsed suhtlemisvõrgustikud) ning riigiasutustes asju ajades (mis on teataval määral pealesunnitud suhtlemine ka eesti keelt halvasti valdavatele inimestele).

Võrdlust 2011. aasta andmetega saame teha vaid 15–74-aastaste vanusegrupis ja suuri muutusi märgata ei ole, erinevused jäävad ilmselt mõõtmisvea piiridesse. Tendentsina võib osutada eesti keeles suhtlejate osakaalu vähesele tõusule pere- ja sugulaste ringis ning ametnikega suhtlemisel, kahanemisele aga äri- ja koostööpartneritega suhtlemisel.

Teisest rahvusest inimeste suhtlemisel eesti keele kasutamise koondnäitaja saamiseks moodustasime suhteindeksi, milles nende suhtevõrgustike arv, kus suheldakse rohkemal määral eestlastega jagatakse kõigi suhtevõrgustike arvuga, milles vastajal on eestlastest suhtlemispartnereid (viimasest näitajast vt lähemalt kontaktide peatükis). Saadud suhet saab väljendada protsentides ning selle lühendatud skaalal näeb vastajate jaotus välja selline: 0 = 59%; 1–50 = 14%, 51–75 = 11%; 76–100 = 16%. Ehk – ligi 60% teistest rahvusest elanikest ei oma ühtegi eestlastega suhtlemise võrgustikku, milles nad arvestataval määral eesti keeles suhtleksid. 14% teistest rahvusest elanikest suhtleb kuni pooltes võrgustikes, kus nad puutuvad kokku eestlastega, ka arvestataval määral eesti keeles, 11%-l on selliseid võrgustikke pool kuni kolmveerand ja 16%-l on eestlastest partnereid kolmveerandis kuni kõigis võrgustikes.

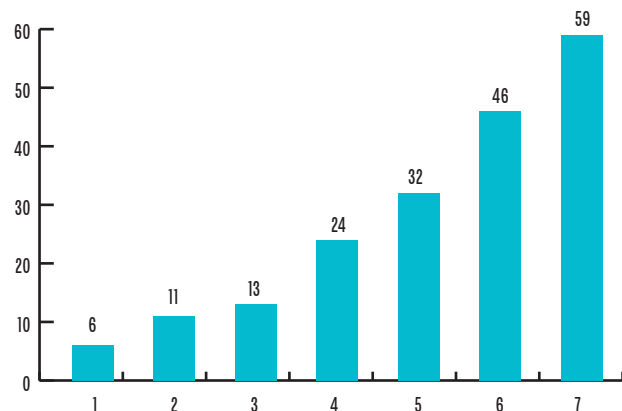
Edasises analüüsis ei me kasuta aga seda lühendatud vahemikega skaalat, vaid keskmist suhteprotsenti 100-pallisel skaalal. Ootuspäraselt seostub eesti keele kasutamise suhtarv eesti keele enesehinnangulise oskusega (joonis 6.16). Samas näeme, et ka eesti keelt aktiivselt valdavad teisest rahvusest inimesed ei suhtle eestlastega kokku puutudes sugugi mitte kõigil juhtudel eesti keeles, vaid isegi vaba keelevaldamise puhul ulatub keskmine suhtarv vaid 73%-ni.

Joonis 6.16. Eesti keele kasutamise suhtarv eesti keele oskuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

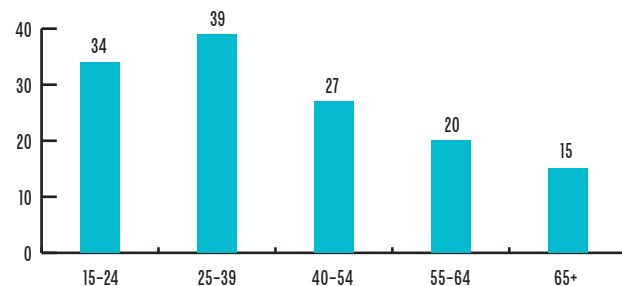
Ebaootuspäraselt osutus eesti keele kasutamise suhtarv seotuks eestlasi sisaldavate suhtlemisvõrgustike arvuga (joonis 6.17). Vaatamata sellele, et just eestlastest partneritega suhtlemisvõrgustike arvuga jagades saadud suhtarvu puhul oli eesmärgiks võrgustike arvu mõju välistada, osutub siiski, et mida enam on teisest rahvusest elanikul eestlastest partneriga suhtlemisvõrgustikke, seda suuremas arvus võrgustikes ta eestlastega eesti keeles arvestataval määral suhtleb. Näiteks seitset ehk maksimaalset arvu võrgustikke omavad vastajad suhtlevad keskmiselt ligi 60% võrgustikes eestlastega ka suurel määral eesti keeles.

Joonis 6.17. Eesti keele kasutamise suhtarv eestlasi sisaldavate suhtevõrgustike arvu lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Ida-Virumaa teisest rahvusest elanikel ei ole peaaegu üldse eestlastega võrgustikke, kus suhtlemine toimub eesti keeles (suhtarvu keskmine on 8%), Tallinnas keskmiselt umbes kolmandikus võrgustikest, millesse on kaasatud ka eestlased, toimib suhtlus arvestataval määral ka eesti keeles (31%) ja teistes Eesti piirkondades toimub eestikeelne suhtlus 43%-s võrgustikest.

Vanuse suurenedes eesti keele kasutamise suhtarv üldiselt väheneb (joonis 6.18). Noorematest vanuserühmadest on suurim suhtarv 25–39-aastastel teisest rahvusest elanikel, nendel on keskmiselt ligi 40% eestlastega suhtlemisvõrgustikest sellised, kus suheldakse aktiivselt ka eesti keeles.

Joonis 6.18. Eesti keele kasutamise suhtarv vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Üldiselt võib öelda, et umbes üks kolmandik teisest rahvusest inimestest alustab võõra inimesega suhtlust eesti keeles ja jätkab vene keeles alustatud suhtlemist eesti keeles, kui on näha, et partner vene keelt hästi ei valda (tabel 6.18).

Tabel 6.18. Teisest rahvusest inimeste poolt eesti keele kasutamine suhtluses võrreldes 2011. aastaga, % (Integratsiooni monitoriing 2011 ja 2015)

Alustab suhtlemist ainult või sagedamini eesti keeles ...	2011 (15-74)	2015 (15-74)	2015 (15+)
...müüja, teenindajaga	33	33	31
...ametiasutuses ametnikuga	35	36	32
...võõra inimesega tänaval, bussis, pargis jm avalikus kohas	32	28	26
Jätkab suhtlemist eesti keeles, kui partner vene keelt väga hästi ei valda*	32	35	33

* küsiti vaid nendelt, kes alustavad mõnd suhtlemist pigem vene keeles

Võrreldes 2011. aastaga olulisi muutusi selles osas toimunud ei ole, veidi on ehk langenud valmisolek alustada võõra inimesega avalikus kohas juttu eesti keeles.

6.6 Eesti keele oskusega seotud hoiakud

Võrreldes 2008. aasta ja 2015. aasta integratsiooni monitoriingu andmeid võime näha, kuidas on möödunud seitsme aasta jooksul muutunud eestlaste ja teisest rahvusest inimeste hoiakud eesti keele oskuse ja kasutuse suhtes (tabel 6.19).

Kõige tugevamalt tuleb esile eesti keele oskuse seos lõimumisega – sellega, et eesti keele oskus suurendab vastastikust usaldust eestlaste ja venelaste vahel on nõus kolmveerand eestlastest ja ligi 2/3 teiste rahvuste esindajatest. Sealjuures on eestlaste seas antud väitega nõustuvate vastajate osakaal kasvanud 2008. aastaga võrreldes 20% ja teisest rahvusest vastajate seas enam kui kaks korda. Ka

väitega, et eesti keele oskuse puhul ei ole vahet, kas inimene on eestlane või mitte, on nõus kolmveerand eestlastest (juurdekasv 2008. aastaga võrreldes ligi 15%) ja enam kui pool (55%) teiste rahvuste esindajast (juurdekasv enam kui kaks korda).

Eesti keel on oluline ka instrumentaalse kompetentsina: 63% eestlastest leiab, et eesti keele oskus on vajalik hea töökoha saamiseks ja 36% on vastupidisel seisukohal, et hea spetsialist või tutvusi omav inimene saab töökoha ka ilma eesti keele oskusega. Teistest rahvusest elanike seas on vastavad protsendid 58% ja 42%.

Eestlaste seas on mõnevõrra kasvanud nende vastajate osakaal, kes nõustuvad, et tööd võib leida ka ilma eesti keele oskusega, teiste rahvuste seas aga üle 20% vähenenud nende osakaal, kes peavad eesti keele oskust vajalikuks hea töökoha saamisel. Seega vaatamata sellele, et mõlemas rahvusgrupis ollakse umbes 60% ulatuses veendunud eesti keele instrumentaalses väärtuses töökoha leidmisel, viitab mõlema grupi hoiakute muutumine siiski ka võimalusele, et töö leidmine ilma hea eesti keele oskusega on viimase seitsme aasta jooksul muutunud lihtsamaks.

Eesti kodakondsuse saamise motiivil eesti keele oskuse rõhutamise aastatega muutunud ei ole, eestlastest pidas seda tähtsaks 44% ja teiste rahvuste esindajast 36%.

Eestlaste seas on ligi 20% ja teisest rahvusest inimeste seas on ligi 30% neid, kes peavad võimalikuks vene keele tähtsuse tõusu tulevikus või peavad normaalseks inglisekeelset suhtlemist eestlaste ja venekeelsete inimeste vahel. Eestlaste seas on mõlemad näitajad 2008. aastaga võrreldes mõnevõrra kasvanud, teisest rahvusest vastajate hulgas on samuti suurenenud inglisekeelset suhtlust normaalseks pidavate inimeste osakaal, ent vähenenud usk vene keele tähtsuse suurenemisse tulevikus.

Vaatamata sellele, et inglise ja vene keele kasutamine suhtluskeelena võib pakkuda mõningast alternatiivi eestikeelsele

Tabel 6.19. Eesti elanike hoiakud eesti keele oskuse ja kasutamise suhtes, % (Integratsiooni monitooring 2008 ja 2015)

	Eestlased			Teised rahvused		
	2008	2015 (15-74)	2015 (15+)	2008	2015 (15-74)	2015 (15+)
Kui venelane oskab eesti keelt suurendab see eelkõige vastastikust usaldust eestlastega	53	74	75	29	63	63
Kui inimene oskab eesti keelt, pole mingit vahet, oled eestlane või mitte	60	73	74	24	54	55
Eesti keelt on vaja mitte-eestlastel osata eelkõige selleks, et saada head töökohta	59	62	63	80	57	58
Kui oled hea spetsialist või omad tutvusi, saab hea töökohta ka eesti keelt oskamata	28	37	36	38	43	42
Eesti keelt on vaja osata eelkõige selleks, et saada Eesti kodakondsus	44	42	44	36	35	36
Vene keele tähtsus Eestis tõuseb tulevikus	10	19	20	42	28	28
On normaalne, kui Eesti venelane ja eestlane räägivad omavahel inglise keeles	7	18	18	14	29	29
Ainult vene keeles suheldes ei teki inimesel Eestis mingeid probleeme	5	6	6	9	14	15
Eesti keelt pole perspektiivne õppida	5	4	4	12	8	9
Eesti keele oskus peaks Eestis olema kohustuslik, keeleoskust tuleks mitte-eestlastelt rangelt nõuda	54	43	43	4	13	12

Tabel 6.20. Eesti elanike seisukohad venekeelse informatsiooni vajalikkuse kohta, % (Integratsiooni monitooring 2015)

		kindlasti vene	pole vaja vene	kindlasti inglise	pole vaja inglise
		keeles 2015 / 2008	keeles 2015 / 2008*	keeles 2015	keeles 2015
ravimite juhendid ja tervisealane informatsioon (brošüürid, infovoldikud, reklaamid, jne)	E	31 / 63	17 / 11	16	33
	TR	80 / 90	2 / 4	13	44
tarbija informatsioon (kaupadel olev informatsioon kauba koostise ja valmistamise kohta)	E	18 / 40	27 / 20	12	38
	TR	61 / 70	6 / 7	11	47
riigi- ja KOV asutuste koduleheküljed ja ametlikud blanketid	E	15 / 23	37 / 35	10	45
	TR	65 / 67	4 / 12	12	44
sotsiaalteenuste ja toetuste alane informatsioon (pensionid, ravikindlustus, jms)	E	20 / 36	27 / 24	10	45
	TR	75 / 79	1 / 8	12	46
vastuvõetud õigusaktid (seadused, määrused jne)	E	21 / 37	28 / 28	12	40
	TR	73 / 72	3 / 10	13	45
teeviidad, tänavasildid piirkondades, kus üle poole elanikkonnast on venekeelne	E	4 / 12	72 / 61	4	74
	TR	28 / 29	41 / 44	8	61

* 2008 skaala puhul summeeriti vastused „see erandjuhtudel“ ja „see kindlasti mitte“.

suhtlusele, leivad nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike seas vaid vähesed, et eesti keelt pole perspektiivne õppida või et ainult vene keeles suheldes ei teki inimesel Eestis probleeme (seda arvab vaid 15% teisest rahvusest vastajaid). Samas ei soovi teisest rahvusest vastajad, et eesti keele oskus oleks Eestis kohustuslik ja rangelt nõutav – sellega nõustub vaid 12% vastajatest. Ka eestlaste seas on aastatega vähenenud nende vastajate osakaal, kes pooldavad eesti keele oskuse ranget nõudmist. Siiski toetab seda 43% küsitletud eestlastest.

Regionaalsetest erinevustest võiks märkida, et eriti Tallinnas rõhutavad nii eestlased kui ka teisest rahvusest inimesed eesti keele tähtsust vastastikuse usalduse suurendamisel (vastavalt 86% ja 72%). Tallinna eestlased arvavad ka sagedamini, et eesti keele oskus on vajalik hea töökohta saamiseks (68%), samas leiavad nad aga ka sagedamini, et vene keele tähtsus tulevikus tõuseb (27%) ning toetavad vähem eesti keele oskuse ranget nõudmist (35%). Virumaa eestlased peavad eesti keele oskust suuremal määral vajalikuks kodakondsuse saamiseks (56%) ja peavad vähem võimalikuks hea töökohta saamist ilma eesti keele oskusega (25%). Viimast seisukohta toetavad vähem ka muudes Eesti piirkondades elavad teiste rahvuste esindajad (31%), nad usuvad ka vähem, et vene keele tähtsus võiks tulevikus tõusta (17%).

Suurimaks erinevuseks vanusegruppide vahel on suhtumine inglise keelde kui eestlaste ja venekeelsete elanike ühisesse keelde: kui 15–24-aastastest teiste rahvuste esindajaist peab seda normaalseks 51%, siis näiteks 55–64 aastastest on sellisel arvamusel vaid 19%; eestlaste puhul on vastavad arvud 32% ja 8%. Eestlastest 15–24-aastaste vastajate vanuserühm paistab silma ka selle poolest, et nad usuvad mõnevõrra rohkem vene keele tähtsuse tõusu tulevikus (34%). Teised erinevused on väiksemad ja ei tarvitse vanusegruppide piiratud arvukuse tõttu olla usaldusväärsed.

Järgnevalt vaatame, millised on eestlaste ja teisest rahvusest elanike hoiakud venekeelse informatsiooni vajalikkuse

suhtes ja kuidas on need hoiakud muutunud võrreldes 2008. aastaga (tabel 6.20).

Venekeelse informatsiooni võib jagada kättesaadavusvajaduse põhjal nelja kategooriasse:

Ravimijuhendid ja tervisealane informatsioon – kindlat vajadust väljendab 80% teisest rahvusest elanikest, eestlastest peab kindlasti vajalikuks 31% ja vastu on 17%.

Sotsiaalteenuste ja toetuste alane informatsioon ja vastuvõetud õigusaktid – kindlat vajadust väljendab kuni 75% teisest rahvusest elanikest, eestlastest peab kindlasti vajalikuks 20%, vastu on 28%.

Riigiasutuste ja KOV asutuste koduleheküljed ja ametlikud blanketid ning tarbijainformatsioon kaupadel – kindlat vajadust väljendab kuni 65% teisest rahvusest elanikest, eestlastest peab kindlasti vajalikuks 15–18%, vastu on 27–37%.

Teeviidad ja tänavasildid suure venekeelse elanikkonnaga piirkondades – kindlat vajadust väljendab 28% teisest rahvusest elanikest, eestlastest peab kindlasti vajalikuks 4% ning vastu on 72%.

Võrreldes 2008. aastaga on kindlat vajadust väljendanud teisest rahvusest vastajate osakaalud jäänud peaaegu sama suureks. Eestlaste seas on kindlat toetust avaldanud inimeste osakaal langenud enamiku venekeelse informatsiooni kategooriate puhul ja tõusnud nende inimeste osakaal, kes on venekeelse informatsiooni vastu (aga siiski vähem võrreldes toetuse langusega). Teisest rahvusest elanikud on arvestataval määral vastu ainult venekeelsetele teeviitadele ja tänavasiltidele (üle 40%).

Suhtumine inglisekeelse informatsiooni vajalikkusesse on eestlaste ja teiste rahvuste esindajate seas üsna samsugune – kindlat toetust avaldab 10–15% (tänavasiltide puhul veelgi vähem), vastu on 33–45% (tänavasiltide puhul 60–74%) küsitletutest.

6.7 Kokkuvõte ja järeldused

Käesolev peatükk käsitleb Eesti elanike kolme peamise suhtlus- ja töökeele (eesti keel, vene keel, inglise keel) oskust, praktilist kasutamist, vajadust ning nendesse suhtumist.

Eesti teistest rahvustest elanike seas on praegu 37% enda hinnangul aktiivse eesti keele oskusega inimesi, 48% passiivse eesti keele oskusega inimesi ning eesti keelt mitte valdavaid inimesi on 15%. Võrreldes 2011. aasta tasemega on eesti keele oskus teisest rahvusest elanike seas keskmiselt suurenenud, sh on vähenenud eesti keelt mittevaldavate inimeste osakaal ja suurenenud aktiivse eesti keele oskusega inimeste osakaal. Kõige enam on teisest rahvusest elanike seas eesti keeles lugeda suutvaid inimesi (58%), järgnevad inimesed, kes saavad aru eestikeelsest kõnест (54%) ja umbes pooled suudavad eesti keeles rahuldavalt suhelda ja kirjutada.

Teisest rahvusest elanikud kasutavad eesti keelt sagedamini suhtlemisel eestlastest õpingu- või töökaaslastega, äri- ja koostööpartneritega ning huvitegevuse kaaslastega, ehk üldistatuna ühise eesmärgipärase huviga seotud suhtlemisvõrgustikes. Väiksem on eestlastega eesti keeles suhtlejate osakaal sõpruskonnas, pere- ja sugulaste ringis (mis on valdavalt sotsiaalsed suhtlemisvõrgustikud) ning riigiasutustes asju ajades (mis on teataval määral pealesunnitud suhtlemine, millest on sunnitud osa võtma ka eesti keelt halvasti valdavate inimesed).

Samas ei kasuta ka eesti keelt hästi oskavad teisest rahvusest inimesed eestlastega suhtlemisel alati just eesti keelt. Vaid umbes üks kolmandik teisest rahvusest elanikest alustab võõra inimesega juttu eesti keeles ja jätkab vene keeles alustatud suhtlemist eesti keeles, kui on näha, et partner vene keelt hästi ei valda. Eesti keele kasutamise suhtarv ulatub isegi vaba keelevaldamise puhul keskmiselt vaid 73%-ni. Ligi 60% teisest rahvusest vastajatest ei suhtle üheski eestlasi sisaldavas suhtlemisvõrgustikus arvestataval määral eesti keeles, 14% suhtleb eesti keeles kuni

pooltes võrgustikes, 11%-l on selliseid võrgustikke kuni kolmveerand, ja 16% teisest rahvusest vastajatest suhtleb eesti keeles peaaegu kõigis võrgustikes, kus neil on eestlastest partnerid.

Kuna Eestis elab teatud hulk inimesi, kes eesti keelt piisavalt ei valda või ei kasuta, on mõistetav, et enamik teisest rahvusest elanikest peab kindlalt vajalikuks venekeelse informatsiooni kättesaadavust ravimite, tervise ning sotsiaalteenuste ja toetuste alase teabe valdkonnas, aga samuti riigiasutuste ja KOV asutuste teabe ning blankettide puhul ja kaupade tarbijainformatsiooni puhul.

Enam kui pooltel eestlastest on enda arvates aktiivne vene keele oskus, passiivne vene keele oskus on 45%-l ja vaid 4% eestlastest ei valda üldse vene keelt. Võrreldes 2011 uurinuga on eestlaste vene keele oskus keskmiselt paranenud, suurenenud on vene keelt vabalt valdavate ja vähenenud üldse mitte oskavate eestlaste osakaal. Kõige rohkem on eestlaste seas neid, kes saavad aru venekeelsest suulisest kõnест (ligi 80%), järgnevad lugemis- ja suhtlemisioskusega eestlased (umbes 70%) ja kõige vähem on vene keeles kirjutada suutvaid eestlasi (50%).

Aktiivne inglise keele oskus on 38%-l eestlastest ja vaid 17%-l teisest rahvusest vastajatest. Inglise keelt ei valda üldse ligi veerand vastanud eestlastest ja ligi pool teisest rahvusest vastajatest. Eestlaste seas on inglise keele oskus viimase viie aastaga keskmiselt suurenenud, teisest rahvusest elanike seas aga samaks jäänud.

Teisest rahvusest elanike grupis läheb vene keelt oma tööga seoses vaja kahel kolmandikul vastajatest (töötavatest vastajatest peaaegu kõigil), eesti keelt ligi pooltel vastajatest (ja 70% töötavatest vastajatest), inglise keelt aga 22% vastajatest (32% töötavatest vastajatest). Teisest rahvusest inimeste seas on vajadus eesti keele järele võrreldes 2010. aastaga mõnevõrra vähenenud, vajadus inglise keele järele aga kasvanud. Vabal ajal läheb vene keelt vaja kõigil, eesti keelt 44%-l ja inglise keelt 13%-l teisest rahvusest elanikest. Viie

aastaga on kasvanud eesti keele oskuse vajadus vaba aja suhtlemises.

Ligi 60% töö kontekstis eesti keelt vajavatest teisest rahvusest inimestest ja kaks kolmandikku nendest, kes seda vabal ajal vajavad, omavad eesti keelt aktiivsel kujul. Inglise keele aktiivne oskus on poolltel teisest rahvusest inimestel, kes vajavad seda tööl või vabal ajal. Seega vajab Eesti vähemusrahvuste eesti ja inglise keele oskus ka instrumentaalse kompetentsina olulist parandamist.

Eesti keele oskuse vajalikkust hinnatakse ka hoiakute tasemel: umbes 60% nii teisest rahvusest elanikest kui ka eestlastest leiab, et eesti keele oskus on teisest rahvusest inimestele vajalik hea töökoha saamiseks. Samas on umbes 40% eestlastest ja teistest rahvustest elanikest seisukohal, et hea spetsialist või tutvusi omav inimene saab töökoha ka ilma eesti keele oskusega. Eestlaste seas on mõnevõrra kasvanud nende osakaal, kes arvavad, et töökohta on võimalik saada ka ilma eesti keele oskusega, teisest rahvusest vastajate seas aga üle 20% vähenenud nende osakaal, kes peavad eesti keele oskust vajalikuks hea töökoha saamiseks. See viitab võimalusele, et viimaste aastate jooksul on muutunud lihtsamaks töö leidmine ka ilma hea eesti keele oskusega.

Peaaegu kõik eestlased vajavad vabal ajal eesti keelt ja peaaegu kõik töötavad eestlased vajavad tööl eesti keelt. Vene keelt vajab tööl umbes 40% eestlastest (töötavatest eestlastest vajab vene keelt tööl 60%), vabal ajal aga ligi 45% eestlastest. Inglise keelt vajab tööl 31% eestlastest (tööl käivatest eestlastest 46%), vabal ajal 22% eestlastest. Võrreldes 2010. aastaga on veidi kasvanud vene keelt vajavate eestlaste hulk, samuti on suurenenud inglise keele vajadus tööl.

Inglise keele vajadus on eestlastel keeleoskusega paremini rahuldatud kui vene keele vajadus: üks kolmandik vene keelt tööl või vabal ajal vajavatest eestlastest valdavad vene keelt vaid passiivselt, inglise keelt valdab aga passiivselt umbes üks viiendik vajajatest.

Ligi 20% eestlasi ja ligi 30% teisest rahvusest elanikke peavad hoiaku tasemel võimalikuks vene keele tähtsuse tõusu tulevikus. Sama palju on ka neid, kes peavad normaalseks inglisekeelset suhtlemist eestlaste ja venelaste vahel. Sealjuures eestlaste seas on mõlemad näitajad 2008. aastaga võrreldes mõnevõrra kasvanud. Ka teisest rahvusest vastajate hulgas on suurenenud nende inimeste osakaal, kes peavad normaalseks inglisekeelset suhtlust, ent on vähenenud usk vene keele tähtsuse suurenemisse tulevikus.

Eesti keele oskust on nii tööl kui vabal ajal kõige vähem vaja Ida-Virumaal, rohkem Tallinnas ja kõige rohkem muudes Eesti piirkondades. Kui Ida-Virumaal ei ole teisest rahvusest elanikel peaaegu üldse võrgustikke, kus suhtlemine toimub eesti keeles (suhtarvu keskmine 8%), siis Tallinnas on keskmiselt umbes kolmandik eestlastega ühistest võrgustikest ka arvestataval määral eestikeelse suhtlemisega (31%) ja teistes Eesti piirkondades on see omane 43%-le võrgustikest. See peegeldub ka keeleoskuses: Ida-Virumaal ei oska eesti keelt üldse 30% teisest rahvusest elanikest ja ülejäänutest enamik on vaid passiivse keeleoskusega. Siiski on Ida-Virumaal eesti keelt mittevaldavate inimeste osakaal 2011. aastaga võrreldes oluliselt vähenenud.

Vene keele vajadus tööl on suurem Virumaa eestlastel, vabal ajal toimuv suhtlemises aga nii Virumaa kui ka Tallinna eestlastel (siiski vajab ka muudes Eesti piirkondades vene keelt vabal ajal 40% eestlastest).

Inglise keele vajadus tööl on kõige suurem Tallinnas, järgnevad muud piirkonnad ja kõige vähem vajavad inglise keelt Ida-Virumaa teisest rahvusest elanikud. Inglise keelt aktiivseid oskajaid on nii eestlaste kui ka teisest rahvusest inimeste seas samuti rohkem Tallinnas.

Vanuse lõikes domineerib kuni 40-aastaste teisest rahvusest inimeste seas aktiivse eesti keele oskusega grupp, 40-aastaste ja vanemate inimeste seas aga passiivse eesti keele oskusega grupp. Nooremate vanuserühmade eesti keele oskus on ka 2011. aastaga võrreldes oluliselt paranenud.

Eestlaste vene keele oskus on suurem 40-aastaste ja vanemate inimeste seas, alla 40-aastaste eestlaste vene keele oskus on oluliselt madalam. Võrreldes 2011. aasta tasemega on noorte eestlaste vene keele oskuse tase siiski mõnevõrra kasvanud. Noored eestlased (vanuserühmas 15–24 aastat) arvavad ka sagedamini, et vene keele tähtsus tulevikus tõuseb.

Valdav enamik noorematest (15–39-aastastest) Eesti elanikest oskab mingil määral inglise keelt, 25–39-aastaste seas on inglise keele oskus võrreldes 2011. aastaga suurenenud. Noored peavad ka sagedamini normaalseks inglisekeelset suhtlust eri rahvusest inimeste vahel: seda arvab 32% eesti noortest ja 51% teisest rahvusest noortest.

Eesti kodakondsuse omandamiseks vajalik keeleõpe ja eksamite sooritamine ei taga kõigile teisest rahvusest Eesti kodanikele aktiivset eesti keele valdamist: aktiivset eesti keele oskust omab nendest 61%, passiivset eesti keele oskust 36% ja üldse ei oska enda hinnangul eesti keelt 3%.

Eesti keele oskuse sümbolne tähendus Eesti elanike jaoks ilmneb keeleoskusega seotud hoiakutes: sellega, et eesti keele oskus suurendab vastastikust usaldust eestlaste ja venelaste vahel on nõus kolmveerand eestlastest ja ligi 2/3 teisest rahvusest vastajatest. Sealjuures on antud väitega nõustuvate eestlaste osakaal kasvanud 2008. aastaga võrreldes 20% ja teisest rahvusest vastajate seas enam kui kaks korda. Ka väitega, et eesti keele oskuse puhul ei ole vahet, kas inimene on eestlane või mitte, on nõus kolmveerand eestlastest (juurdekasv 2008. aastaga võrreldes ligi 15%) ja enam kui pool (55%) teiste rahvuste esindajaist (juurdekasv enam kui kaks korda).

Vaatamata sellele, et inglise ja vene keele kasutamine suhtluskeelena võib pakkuda mõningast alternatiivi eestikeelsele suhtlusele, leivad nii eestlaste kui ka teisest rahvusest vastajate seas vaid vähesed, et eesti keelt pole perspektiivne õppida või et ainult vene keeles suheldes ei teki inimesel Eestis probleeme. Samas ei soovi teiste rahvuste esindajad,

et eesti keele oskus oleks Eestis kohustuslik ja rangelt nõutav. Ka eestlaste seas on vähenenud nende inimeste hulk, kes pooldavad eesti keele oskuse ranget nõudmist, siiski toetab seda ka praegu toetab küsitletud 43% eestlastest.

Ehkki uuringu andmetel on Eesti elanike keelteoskus viimase viie aasta jooksul paranenud, ei vasta see veel ei tööalastele ega vaba aja suhtlemise vajadustele. Puudu jääb just aktiivsest keeleoskusest mis võimaldaks end antud keeles nii suuliselt kui ka kirjalikult vabalt väljendada. Kui keelteoskuse omandamine instrumentaalse kompetentsina on pigem iga inimese enda mure, siis lõimumise kontekstis on eesti keele oskusel ühiskondlik tähtsus: ühelt poolt on eesti keele oskuse suurenemine oluliseks lõimumise indikaatoriks, teiselt poolt on eesti keele oskus lõimumisprotsessi edenemise vajalikuks eelduseks. Kui eesti keele oskuse sümbolsest tähendusest ühtekuuluvustunde tekitajana oli eespool juba juttu, siis rõhutama peab ka selle oskuse vajalikkust teistest rahvustest elanike jaoks, sest see võimaldab juurdepääsu eestikeelsele inforuumile, soodustab kontaktide loomist ja säilitamisel eestlastega, eesti kultuuri mõistmist ja kultuuriüritustel osalemist, poliitika ja avaliku elu sündmuste mõistmist ja nendes osalemist jne.

Seetõttu võiks lõimumismeetmete hulka kuuluda laialdane eesti keele õppimise ja praktiseerimisvõimaluste loomise programm, mis ei peaks hõlmama ainult mittekodanikke (andmed näitavad, et ka Eesti kodanike seas on vähese eesti keele oskusega inimesi) ja mis peaks keskenduma eeskätt aktiivse suhtlemisvõime omandamisele. Eesti keele oskuse täiendamise võiks siduda kaasamis- ja osalemismeetmetega, et keele praktiseerimine oleks huvitav ja atraktiivne. Siia kuuluvad kindlasti eestlaste ja teisest rahvusest elanike mitmesuguseid kontakte soodustavad ettevõtmised. Aga ka näiteks kavandatav ja väga vajalik Eesti venekeelne TV-kanal võiks osaliselt olla kakskeelne, pakkudes eestikeelseid saateid venekeelse tõlkega (subtiitritega) ja venekeelseid saateid eestikeelse tõlkega. Venekeelset tõlget võiks rohkem kasutada ka kultuuriüritustel, arvestades seda, et tõlge mitte ei takista eesti keele omandamist teistest rahvustest elanike

poolt, vaid pigem soodustab seda (tõlge meelitab rohkem teise emakeelega inimesi üritustel osalema, aitab aru saada eestikeelsetest väljenditest ja ühtlasi neid omandada jne.). Karta ei tohiks ka kakskeelsete trükiste ilmutamist (näiteks luuleraamat reaalse tõlkega, kakskeelsed laste pildiraamatud jms.), neilegi võib anda keeleõppe funktsiooni. Eesti keele ja kultuuri säilimise ja arengu seisukohalt ei oma tähtsust mitte inimesed, kes kohustuslikul keeleeksamil eesti keele sõnu kokku veerivad, vaid need teisest rahvusest Eesti elanikud, kes soovivad eesti keeles aktiivselt suhelda ning eesti kultuurist ning ühiskondlikust elust osa saada.

Eesti noortele tuleks luua ka paremaid vene keele õppimise ja praktiseerimise võimalusi, sest vaatamata inglise keele suurenevale kasutamisele eri rahvusest noorte suhtluses, on vene keele oskus tööturul endiselt nõutav (ja eesti noored on siin kaotamas konkurentsist eesti keelt valdavate vene noortega), aga ka seetõttu, et vene keele oskus võimaldab paremini tundma ja mõistma õppida venekeelse rahvusvähemuse kultuuri ning suurendab sellega eesti noorte lõimumisvalmidust.

7. MEEDIA JA INFOVÄLI

Külliki Seppel

Suure ühisosaga infoväli on üks lõimunud ühiskonna elulisi eeldusi. Teema olulisus on viimasel paaril aastal suurenenud seoses Ukraina kriisi ning pingestunud olukorraga Venemaa ja Lääne vahel, millega on kaasnenud Venemaa agressiivsem tegevus inforindel. Antud peatükk analüüsib eestlaste ja teisest rahvusest inimeste informeeritust, meediatarbimist ja infovälja ning selles toimunud muutusi võrreldes aastaga 2011. Lisaks kvantitatiivsele analüüsile, mis keskendub eesti- ja venekeelse auditooriumi hoiakute iseloomustamisele, viidi läbi ekspertintervjuud Eesti venekeelse meedia esindajatega, milles osalejatel paluti hinnata venekeelse meediaturu ja auditooriumi arenguid ning muutusi eestikeelses meedias.

7.1 Informeeritus

Küsitlustulemused näitavad, et nii eestlased kui teisest rahvusest inimesed hindavad kõige paremaks oma informeeritust kodukohas ja Eestis toimuvast, kõige madalamaks aga enda teadmisi Euroopa Liidus ning mujal maailmas toimuvat.

Nii eestlased kui teisest rahvusest inimesed peavad end hästi informeeritaks oma kodukoha ja Eestis toimuvast, ning halvemini informeeritaks Euroopa Liidu ja mujal maailmas toimuva osas. Viimase seitsme aasta jooksul on teisest rahvusest elanike enesehinnanguline informeeritus kodukohas ja Eestis toimuvast kasvanud, lähenedes jõudsalt eestlaste hinnangule. Suurimad muutused toimusid aastatel 2008–2011. Kui informeeritus kodukohas toimuva kohta on kasvanud ka ajavahemikus 2011–2015, siis Eestis toimuva osas ei ole informeerituses kasvu toimunud. Oma kodukohas toimuva

osas peavad end paremini informeeritaks Tallinna ja muu Eesti elanikud, vähem idavirumaalased.

Teisest rahvusest inimesed peavad end Euroopa Liidus toimuvast informeeritumaks kui eestlased. Kui ajavahemikus 2008–2011 toimus oluline kasv informeerituses, siis viimase kolme aasta jooksul on toimunud pigem langus. Samamoodi on langenud hinnang informeeritusele mujal maailmas toimuva kohta. Kõige suurem erinevus on endiselt Venemaa osas, kus teisest rahvusest inimeste informeeritus on loomulikult kõrgem kui eestlaste oma. Samas on võrreldes 2011. aastaga oluliselt kasvanud eestlaste informeeritus Venemaal toimuva osas, suure tõenäosusega on huvi kasvanud pingestunud rahvusvaheline olukord ning kasvanud Venemaa kajastamine eestikeelsetes meediakanalites.

Tabel 7.1. Enesehinnanguline informeeritus eestlaste ja teisest rahvusest elanike hulgas, % („väga hästi“ ja „pigem hästi“ vastanud) (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Eestlased			Teisest rahvusest inimesed		
	2008	2011	2015	2008	2011	2015
Kui hästi olete informeeritud...						
oma kodukohas toimuvast	81	80	86	70	77	82
Eestis toimuvast	86	88	85	70	79	78
Venemaal toimuvast	25	27	40	69	63	65
Euroopa Liidus toimuvast	43	50	51	45	58	54
mujal maailmast toimuvast	47	-	50	55	-	46

7.2 Meediakanalite olulisus infoallikatena ja nende usaldamine

Eestlaste ja teisest rahvusest elanike inforuume võimaldavad võrrelda oluliste meediakanalite pingeread. Mõlemad elanike grupid peavad kõige olulisemaks infoallikaks televisiooni. Eestlaste jaoks on ETV ja teiste meediakanalitega võrreldaval tasemel olulised ka kohalikud raadiokanalid ja ajalehed, järgnevad internetipõhised uudisteportaalid. Kolmandik elanikkonda hindab olulise infokanalina ka sotsiaalmeediat, erinevaid venekeelseid infoallikaid peab oluliseks alla kümnendiku. Võrreldes 2011. aastaga pingereas muutusi ei ole toimunud.

Tabel 7.2. Meediakanalite olulise pingeriida eestlaste ja teisest rahvusest elanike hulgas, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Eestlased		Teisest rahvusest inimesed		
	Väga oluline+ küllaltki oluline	Ei ole üldse oluline	Väga oluline+ küllaltki oluline	Ei ole üldse oluline	
Eesti Televisioon	86	4	Venemaa telekanalid	74	9
Teised eestikeelsed telekanalid	76	5	PBK Eesti Uudised	74	12
Eestikeelsed raadiokanalid	75	9	AK vene keeles	61	17
Eestikeelsed ajalehed	74	10	PBK teised Eestis toodetud saated	58	20
Eestikeelsed uudisteportaalid, veebileheküljed	65	22	Eesti venekeelsed ajalehed	52	25
Sotsiaalmeedia	31	47	Eesti venekeelsed uudisteportaalid, veebileheküljed	50	31

PBK Eesti Uudised	8	77	Teised Eesti venekeel- sed raadiokanalid	45	29
Venemaa telekanalid	8	72	Teised venekeelsed saa- ted Eesti telekanalites	44	30
Eesti venekeelsed uudisteportaalid, veebileheküljed	8	79	Raadio 4	44	30
AK vene keeles	7	72	Sotsiaalmeedia	39	41
Teised venekeel- sed saated Eesti telekanalites	6	71	Eesti Televisioon	36	35
Eesti venekeelsed ajalehed	5	82	Venemaa ajalehed	28	46
PBK teised Eestis toodetud saated	4	82	Venemaa uudisteportaalid, veebileheküljed	27	50
Raadio 4	4	82	Eestikeelsed uudisteportaalid, veebileheküljed	24	54
Teised Eesti venekeel- sed raadiokanalid	4	82	Eestikeelsed ajalehed	22	53
Venemaa ajalehed	3	87	Teised eestikeelsed telekanalid	22	44
Venemaa uudistepor- taalid, veebileheküljed	3	84	Eestikeelsed raadiokanalid	20	57

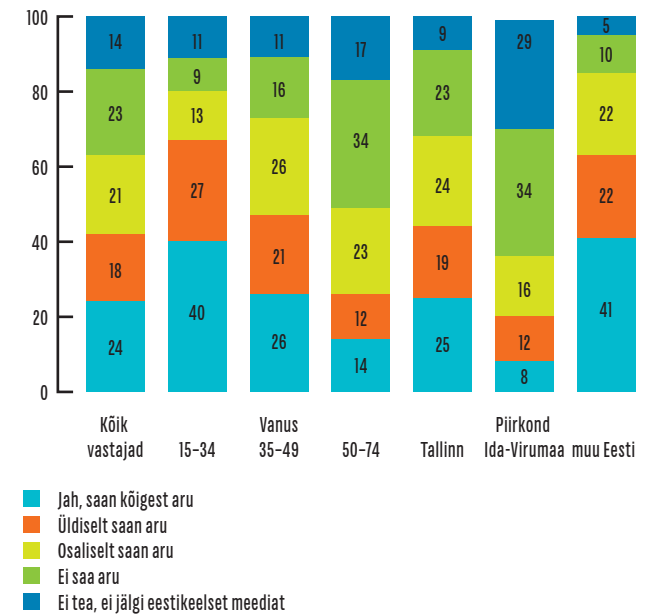
Kuigi infokanalite loetelu mõningase muutumise pärast ei ole otsene võrdlus võimalik, ei ole ka teisest rahvusest elanike puhul meediakanalite olulisuse pingereas võrreldes 2011. aastaga olulisi muutusi toimunud. Olulisimateks infoallikateks on jätkuvalt PBK Eesti uudised ja Venemaa muud telekanalid, veidi madalamal kohal asuvad võrdselt venekeelne AK ja PBK muud Eesti-teemalised saated. Kohalikud venekeelsed ajalehed, raadiokanalid ja uudisteportaalid on olulised umbes pooltele meediatarbijatele. Samas eelistatakse kohalikke raadiokanaleid, ajalehti ja uudisteportaale Venemaa omadele. Sotsiaalmeedia olulisus infoallikana on aga teisest rahvusest elanike hulgas kõrgem kui eestlaste hulgas. Eestikeelsetest kanaliteks on kõige kõrgem olulisus ETV-l, samas eestikeelseid raadiokanaleid peavad oluliseks vaid viiendik.

Meediatarbimises on märgatavad põlvkondlikud erinevused – televisioon on oluline eeskätt vanemale põlvkonnale, seda nii PBK kui venekeelse AK osas. Samuti peab R4 tähtsamaks eeskätt vanem põlvkond. Samas noorte jaoks on eestikeelsed kanalid olulisemad kui vanemate jaoks, eeskätt eestikeelsed uudisteportaalid, ajalehed ning raadio. Vähemoluliseks hinnatakse eestikeelseid telekanaleid, aga samamoodi ka PBK-d ja teisi Vene telekanaleid. Loomulikult erineb ka hinnang sotsiaalmeedia olulisuse osas vanuserühmade lõikes, ning väheneb vanuse kasvades. Samas on peale noorte kasvanud oluliselt sotsiaalmeediat oluliseks pidajate osakaal ka vanuserühmas 25–49.

Kui vaadata eraldi kohalikku meediat ning sealhulgas avalik-õiguslikku meediat, siis teisest rahvusest elanike infoväljas mängib endiselt konkurentsituul olulisimat rolli venekeelne AK, seda eriti vanemates vanuserühmades (70%). Kuigi ka R4-l on oma oluline positsioon vanema põlvkonna eelistustes (49%), on see noorema kuulajaskonna hulgas kaotanud oma positsioone teistele kohalikele venekeelsetele raadiokanaleitele. Nooremad põlvkonnad on üha selgemalt orienteeritud veebipõhisele meediale, seda nii vene kui eesti keeles. Võrreldes venekeelse AK-ga on teised Eesti telekanalites pakutavad venekeelsed saated märksa väiksema olulisusega, mis võib olla põhjendatud ka valiku pideva kahanemisega.

Nooremate vanuserühmade kasvavat võimekust tarbida eestikeelset meediat on näha ka vastustest küsimusele, milles vastajatel paluti hinnata, kas nende keeleoskus on piisav eestikeelse meedia jälgimiseks. Kui rohkem kui kolmandik kõigist teisest rahvusest elanikest hindab oma keeleoskuse mittepiisavaks või ei jälgi eesti meediat, siis teisest rahvusest noorte hulgas on eesti meediat mittejälgijate osakaal langenud ühe viiendikuni. Samas keeleoskust peab piisavaks üle 40% kõigist vastajatest ja kaks kolmandikku noortest. Olulised erinevused on Eesti eri piirkondade vahel: kui väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad on meediajälgimiseks piisav keeleoskus kahel kolmandikul, siis Ida-Virumaal on selliste inimeste osakaal vaid viiendik ning üle poole teisest rahvusest idavirumaalastest ei oska eesti keelt piisavalt või ei jälgi eestikeelset meediat.

Joonis 7.1. Teisest rahvusest elanike hinnang oma keeleoskusele eestikeelse meedia tarbimiseks vanuse ja piirkonna lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

* Kas Te oskate eesti keelt piisavalt, et lugeda eestikeelseid ajalehti, jälgida eestikeelseid raadio- ja telesaateid?

Kui eelnevalt vaadeldi erinevate meediakanalite olulisust infoallikana, siis teiseks keskseks küsimuseks antud uuringus on meediakanalite usaldusväärsus eestlaste ja teisest rahvusest elanike hulgas. Arvesse võttes hetke kõige teravamat teemat infosõja väljal, küsiti vastajatelt nende hinnangut erinevate kanalite usaldusväärsusele Ukraina kriisi kajastamisel. Võrreldes pingeridu (tabel 7.3), on näha, et eestlaste ja teisest rahvusest elanike puhul on hinnangud usaldusele diametraalselt erinevad – kui eestlaste puhul on esikohal eestikeelne televisioon, ajalehed ja portaalid, siis teisest rahvusest elanike hulgas on esikohal Venemaa meediakanalid: televisioon ja uudisteportaalid. Sellel järgnevad kohalikud venekeelsed kanalid: kohalikud ajalehed, R4, telesaated.

Tabel 7.3. Erinevate meediakanalite usaldusväärsus eestlaste ja teisest rahvusest elanike hulgas, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Teised rahvused			Eestlased			
	Kuivõrd Te usaldate seda, mida erinevates kanalites räägitakse Ukraina kriisi kohta?						
	Üldiselt usaldan+ usaldan täiesti	Eriti ei usalda+ ei usalda üldse	Ei jälgi	Üldiselt usaldan+ usaldan täiesti	Eriti ei usalda+ ei usalda üldse	Ei jälgi	
Venemaa telekanalid	51	28	13	Eestikeelsed telesaated	81	10	5
PBK	45	30	14	Eestikeelsed ajalehed	72	11	12
Venemaa uudisteportaalid	32	22	35	Eestikeelsed portaalid	59	10	25
Eesti venekeelsed ajalehed	27	26	34	Vikerraadio	50	6	37
Raadio 4	26	23	40	Välismaised uudistekanalid	34	7	52
Eesti venekeelsed telesaated	25	34	31	Eestikeelsed telesaated	17	10	66
Venemaa ajalehed	21	18	51	Raadio 4	7	6	81
Eesti venekeelsed portaalid	21	26	41	Eesti venekeelsed portaalid	7	11	76
Välismaised uudistekanalid	17	26	45	Venemaa telekanalid	6	22	66
Eestikeelsed telesaated	14	29	51	Eesti venekeelsed ajalehed	6	10	78
Eestikeelsed ajalehed	11	18	60	PBK	4	17	71
Eestikeelsed portaalid	11	19	58	Venemaa uudisteportaalid	4	17	73
Vikerraadio	6	14	69	Venemaa ajalehed	2	13	80

Samas on suur erinevus meedia üldises usaldamises: kui eestlaste puhul ulatub pingerea tipus olevate kanalite usaldus 70–80 protsendini, küündib teisest rahvusest elanike poolt kõige usaldusväärsemaks peetavate Vene telekanalite usaldus vaid 50%-ni ning mitteusaldajate osakaal on nendegi puhul pea kolmandik. Kohalike venekeelsete kanalite puhul on usaldajate ja mitteusaldajate osakaal peaaegu võrdne või isegi ületab seda (eriti televisiooni puhul, mille all võidakse silmas pidada eeskätt venekeelset AKd). Eestikeelsete kanalite usaldusväärsus Ukraina küsimuses on väga madal, jäädes eri kanalite puhul 6–14 % vahele. Eestikeelse meedia jälgimise kasv teisest rahvusest elanike hulgas ei too automaatselt kaasa kanali usaldamist, samas näitavad tulemused ka seda,

et mitme meediaruumi (eestikeelne, kohalik venekeelne ja Venemaa) pingeväljas olevad inimesed on kokkuvõttes kriitilisemad kõikide infoallikate suhtes.

Ägestunud infosõda Venemaa ja Euroopa Liidu vahel ei ole suurendanud mitte ainult eestlaste huvi Venemaa suhtes, vaid kasvatanud ka toetust riigipoolsetele katsetele kohaliku venekeelse inforuumi avardamiseks. Võrreldes 2011. aastaga on märgatavalt kasvanud eestlaste osakaal, kes peavad õigustatuks venekeelse ETV kanali loomist.

Tabel 7.4. Kas Eesti vajab venekeelset kanalit Eesti Televisioonis, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	teisest rahvusest inimesed		eestlased		teisest rahvusest inimesed			eestlased		
	2011	2015	2011	2015	15–34	35–49	50–74	15–34	35–49	50–74
	Jah, kindlasti	25	26	11	18	17	24	31	20	17
Üldiselt küll	38	42	32	37	45	46	38	32	44	37
Pigem mitte	22	13	33	24	17	14	12	28	23	22
Kindlasti mitte	8	8	20	13	7	7	10	13	8	15
Ei oska öelda	-	11	-	8	14	10	9	7	8	8

*2011 ja 2015 aasta vastused ei ole otseselt võrreldavad, sest 2011. aasta küsimustikus puudus valik „ei oska öelda.“

Ka teisest rahvusest elanike hulgas on toetus sellele ideele kasvanud, kuigi mitte oluliselt. Mõnevõrra madalam on toetus Eesti Televisiooni venekeelse kanali ideele noorte hulgas, kelle jaoks televisioon on meediumina oma olulisust kaotamas. Samas, kui toetus venekeelsele telekanalile on eestlaste hulgas märgatavalt kasvanud, siis samal ajal on langenud inimeste hulk, kes peavad õigeks, et eestikeelsetel saadatel oleks venekeelsed subtiitrid. Nagu ka 2011. aastal, on just noorem vanuserühm kõige rohkem vastu kakskeelsusele ETV põhiprogrammis.

Tabel 7.5. Kas peate õigeks, et osa eestikeelseid telesaateid oleks venekeelsete subtiitritega? eestlased, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Vanus				
	2011	2015	15–34	35–49	50–79
Jah, see oleks õige	27	18	12	23	21
Üldiselt oleks see õige	39	38	33	40	40
Kahtlen, kas see oleks õige	19	22	28	23	18
Kindlasti mitte	12	16	20	11	15
Ei oska öelda	-	6	8	4	5

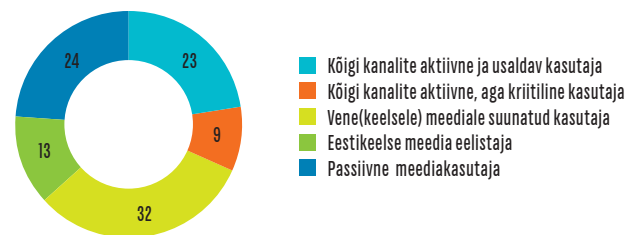
*2011 ja 2015 aasta vastused ei ole otseselt võrreldavad, sest 2011. aasta küsimustikus puudus valik „ei oska öelda.“

7.3 Meediaorientatsiooni tüübid venekeelse elanikkonna hulgas

Küsimused erinevate meediakanalite olulisuse ja usaldusväärsuse kohta näitasid, et teisest rahvusest elanike meediapraktikad on mitmekesisemad ning sisemiselt erinevamad kui eestlaste omad. Selle mitmekesisuse täpsemaks uurimiseks viidi läbi klasteranalüüs, mis eristas teisest rahvusest elanike hulgas viis meediaorientatsiooni tüüpi (joonis 7.2):

- A. kõigi kanalite aktiivne ja usaldav kasutaja;
- B. kõigi kanalite aktiivne ja kriitiline kasutaja;
- C. vene(keelsele) meediale orienteeritud kasutaja;
- D. eestikeelse meedia eelistaja;
- E. passiivne meedikasutaja.

Joonis 7.2. Meediaorientatsioonide tüüpide jaotus teisest rahvusest elanike hulgas, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Tabelis 7.6 on välja toodud klasteranalüüsi aluseks olnud meediaeelistusi ja usaldust mõõtvad tunnuste keskmised erinevates meediaorientatsiooni tüüpides.

Tabel 7.6. Meediaorientatsioonide tüüpide iseloomustus teisest rahvusest elanike hulgas (Integratsiooni monitoriing 2015)

	A. Kõigi kanalite aktiivne ja usaldav kasutaja	B. Kõigi kanalite aktiivne, aga kriitiline kasutaja	C. Vene(keelsele) meediale suunatud kasutaja	D. Eestikeelse meedia eelistaja	E. Passiivne meedikasutaja	Keskmine
Eestikeelse meedia olulisus	2,44 ⁺⁺	2,33 ⁺	1,23 ⁻⁻	2,42 ⁺⁺	1,32 ⁻	1,81
Eesti venekeelse meedia olulisus	2,96 ⁺	2,84 ⁺	2,44	1,88 ⁻	1,69 ⁻⁻	2,41
Venemaa meedia olulisus	2,94 ⁺	2,83 ⁺	2,68	1,71 ⁻⁻	1,79 ⁻⁻	2,46
Eestikeelse meedia usaldamine	2,61 ⁺⁺	1,12 ⁻⁻	1,15 ⁻⁻	2,38 ⁺⁺	1,39	1,67
Venemaa meedia usaldamine	3,58 ⁺⁺	1,65 ⁻⁻	3,05	2,10 ⁻⁻	2,33 ⁻	2,79
Eesti venekeelse meedia usaldamine	3,38 ⁺⁺	1,50 ⁻⁻	2,40	2,09	1,77 ⁻⁻	2,41
Enesehinnanguline informeeritus	3,97	3,85	3,47	3,63	3,36	3,62
ETV olulisus	3,06 ⁺⁺	2,94 ⁺⁺	1,41 ⁻⁻	2,98 ⁺⁺	1,16 ⁻⁻	2,12
Venekeelse AK olulisus	3,43 ⁺⁺	3,56 ⁺⁺	2,92	2,10 ⁻⁻	1,43 ⁻⁻	2,72
PBK Eesti uudiste olulisus	3,48 ⁺	3,61 ⁺⁺	3,40 ⁺	1,93 ⁻⁻	1,92 ⁻⁻	3,00
R4 olulisus	2,79 ⁺	2,96 ⁺⁺	2,34	1,76 ⁻⁻	1,49 ⁻⁻	2,33

^{++/-} tähendab olulist erinevust vastajate keskmisest (rohkem kui 0,6 skaalapunkti)

^{+/-} tähendab erinevust vastajate keskmisest 0,4-0,6 skaalapunkti

Järgnevalt on ära toodud kõigi tüüpide iseloomulikud jooned.

A. Esimese tüüpi moodustavad nii vene- kui eestikeelsete kanalite (sh sotsiaalmeedia) aktiivsed ja usaldavad kasutajad (23%), kelle jaoks Venemaa kanalid ja kohalikud venekeelsed kanalid on olulisemad ja usaldusväärsemad kui eestikeelsed, samas tarbivad nad aktiivselt ka eestikeelset meediat. Enesehinnanguline informeeritus on kõige kõrgem. Sellesse tüüpi kuulub keskmisest rohkem naisi, keskealisi, Eesti kodakondsuse omajaid, keskmisest kõrgema eesti keele oskusega ning kõrgharidusega inimesi. Elavad pigem väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad.

B. Kõigi kanalite aktiivseid, aga kriitilisi kasutajaid on teisest rahvusest elanike hulgas 9%. Selle tüüpi esindajad peavad samuti oluliseks nii vene- kui eestikeelseid meediakanaleid (sh sotsiaalmeediat), aga on nende usaldusväärsuse suhtes palju kriitilisemalt häälestatud. Sarnaselt eelmise tüübiga annavad

nad kõrge hinnangu oma informeeritusele. Selles grupis on keskmisest oluliselt rohkem naisi, kõrgharidusega inimesi, õppureid, Eesti kodakondsuse omajaid, nooremaid inimesi, tallinlasi. Nad on keskmisest kõrgema eesti keele oskusega.

C. Venemaa meediale ja kohalikule venekeelsele meediale orienteeritud tüüpi liikmed (32%) ei tarbi ega usalda eestikeelset meediat praktiliselt üldse. Nende usaldus Venemaa meedia suhtes on kõrgem kui kohaliku venekeelse meedia suhtes. Selline hoiak on iseloomulik vanemale põlvkonnale, põhi- ja keskhariidusega inimestele, pensionäridele, Ida-Virumaa elanikele, madalamasse sotsiaalsesse kihti kuuluvatele inimestele,¹ kelle eesti keele oskus on oluliselt alla keskmise.

¹ Küsimustikus mõõdeti subjektiivset enesepositsioneerimist ühiskonnas vastusena küsimusele: „Mitmendale astmele paigutaksite ennast sellel trepil, mille ülemine aste tähistab Eesti tingimustes kõrget sotsiaalset seisundit ning alumine aste madalat sotsiaalset seisundit?“ (tabel 7.7).

Tüüpi kuulub keskmisest rohkem Venemaa kodanikke, väljaspool Eestit sündinuid.

D. Eestikeelse meedia eelistajad (13%) peavad olulisemaks ja usaldusväärsemaks just eestikeelset meediat. Selles tüübis on keskmisest rohkem naisi, noori, kõrgema kihti kuuluvaid inimesi, spetsialiste-juhte ja õppureid. Iseloomulikum Eesti kodanikele, väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavatele inimestele, kelle Eesti keele oskus on oluliselt kõrgem keskmisest ning kelle hulgas on rohkem teise ja kolmanda põlvkonna sisserändajaid. Sotsiaalmeedia kasutamine keskmisest veidi kõrgem.

E. Passiivne meedikasutaja (24%) on tüüp, mille puhul on infoallikana ühtviisi ebaolulised kõik meediakanalid, kuigi olulisemad on venekeelsed. Samas on sellesse gruppi kuulujad ka kõige madalama informeeritusega. See tüüp on rohkem levinud meeste ja noorte hulgas, veidi rohkem on tüübis madalamasse kihti ja tööliste hulka kuulujaid, määratlemata kodakondsusega inimesi, tallinlasi.

Tabel 7.7. Teisest rahvusest elanike meediaorientatsiooni tüüpide sotsiaal-demograafiline koosseis, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

		A. Kõigi kanalite aktiivne ja usaldav kasutaja	B. Kõigi kanalite aktiivne, kriiti- line kasutaja	C. Vene meediale suunatud kasutaja	D. Eestikeelse meedia eelistaja	E. Passiivne meedikasutaja	Keskmine
Sugu	mees	51	28	43	47	63	48
	naine	49	73	57	53	38	52
Vanus	15-35	33	42	16	48	47	34
	35-49	30	18	18	28	28	25
	50-74	37	40	66	24	25	42
Haridus	kuni põhiharidus	12	14	21	20	16	17
	kesk- ja keskeriharidus	56	52	59	51	54	56
	kõrgharidus	33	35	19	29	30	27
Sotsiaalne kiht	madalam	22	33	46	24	41	35
	keskmine	59	45	49	45	42	49
	kõrgem	19	23	5	31	16	16
Töölane staatus	tööline	51	44	54	45	56	51
	teenindaja, kontoritöötaja	26	37	15	24	16	21
	spetsialist, juht	23	20	27	31	28	26
	pensionär	14	23	34	12	11	20
	õpilane, üliõpilane	3	18	3	17	7	7
Kodakondsus	Eesti	61	63	38	75	47	52
	Venemaa	15	18	35	14	23	23
	määratlemata	21	18	24	12	29	22
Piirkond	Tallinn	43	65	46	41	56	49
	Ida-Virumaa	20	20	50	19	28	31
	muu Eesti	36	15	4	41	16	20

Eesti keele oskus	ei oska	9	10	32	7	16	18
	saab veidi aru, aga ei räägi	10	33	26	7	22	20
	saab aru ja veidi räägib	35	10	24	9	25	23
	saab aru, räägib, kirjutab	29	30	15	27	20	22
	valdab vabalt	17	18	4	51	16	17
Põlisus	mujal sündinud	32	33	52	28	30	37
	Eestis sündinud	68	67	48	72	71	63
	üks vanematest on Eestis sündinud	23	23	24	32	25	25

Klasteranalüüsi alusel võib väita, et kuni 45% teisest rahvusest elanikest on aktiivsed eestikeelse meedia kasutajad (sh nendest 40% eelistavad selgelt Eesti meediat), kolmandik on Venemaa meedia mõjuväljas ning veerand jälgib meediat väga vähe.

Erinevaid meediaorientatsiooniga tüüpe eristab ka erinev suhe Eestiga. Venemaa ja venekeelsele meediale orienteeritud grupi hulgas on kõige rohkem neid, kellel on tugevamad seosed Venemaaga, kes leiavad, et Venemaa esindab nende huve ning kes tunnevad end Eestis teisejärgulise ja mitte teretulnuna. Passiivsete meediakasutajate hulgas on kõige madalam usaldus Eesti institutsioonide suhtes ning kõige enam neid, kes tunnevad, et neist ühiskonnas midagi ei sõltu.

Samas mõlemakeelset meediat jälgivat, kuid kriitilise hoiakuga tüüpi iseloomustab eestikeelsele meediale orienteeritud tüübiga samaväärselt kõrge samastumine Eestiga. Sellesse gruppi kuuluvad inimesed tunnevad end Eestis koduselt ja ühiskonna osana, väärtustavad eesti keelt ja kultuuri, ning neid iseloomustab ka kõrgem usaldus institutsioonide suhtes. Samas eristuvad need kaks tüüpi hinnangutes Eesti-Vene suhetele, eestikeelse meedia orientatsiooniga tüübile on aktiivse-kriitilise tüübiga võrreldes iseloolikum kõrgem ohutunne Venemaa suhtes.

7.4 Sotsiaalmeedia kasutus ja interetnilised sotsiaalvõrgustikud

Viimastel aastatel on hoogsalt kasvanud sotsiaalmeedia roll inimeste elus nii suhtlusplatvormi kui info(edastamis)allikana. Eelnev analüüs näitas, et sotsiaalmeedia on oluliseks infoallikaks 39% teistest rahvustest inimeste ja 31% eestlaste jaoks, nooremates vanuserühmades veelgi enamate jaoks. Seetõttu uuriti seekordses monitooringus uue teemana ka eestlaste ja teisest rahvusest inimeste eelistatuid sotsiaalmeediavõrgustikke ning nendevaheliste kontaktide ulatust virtuaalmaailmas.

Tabel 7.8. Erinevate sotsiaalmeedia kanalite kasutus eestlaste ja teisest rahvusest inimeste hulgas, vanuserühmade lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015)

	Teisest rahvusest inimesed				Eestlased			
	Kõik	15-34	35-49	50-74	Kõik	15-34	35-49	50-74
Facebook	39	69	54	12	58	92	71	24
Google+	27	39	38	15	57	56	40	21
Odnoklassniki	35	43	54	19	1	2	2	3
VKontakte	23	48	26	4	2	5	1	4
LinkedIn	4	10	4	1	4	4	6	2
Twitter	6	9	9	2	7	15	7	1
Ei kasuta ühtegi	40	9	19	70	35	6	20	65

Kuigi eestlaste ja teisest rahvusest inimeste aktiivsus sotsiaalmeedias on suhteliselt sarnane – vastavalt 65% ja 60% omavad vähemalt üht sotsiaalmeedia kontot – on sarnaselt traditsioonilise meedia tarbimisele rahvuspõhine eristumine selgelt näha ka populaarsemate sotsiaalmeediavõrgustike kasutamise osas. Peaaegu 60% eestlastest on liitunud Facebookiga ja võrgustikuga Google+. Ka teisest rahvusest inimeste hulgas on eelistatuid sotsiaalmeedia võrgustikuks Facebook, millega on ühinenud aga eestlastest väiksem hulk ehk 39% vastajatest. Võrreldaval hulgal liikmeid on ka venekeelsel võrgustikul Odnoklassniki (35%), mõnevõrra väiksema osakaaluga on Google+ (27%) ja VKontakte (23%). Kui eestlaste hulgas on erinevate vanuserühmade

eelistused sarnased, sõltuvad teisest rahvusest inimeste eelistused ka vanusest. Teisest rahvusest noorte puhul on Facebook selgelt populaarseim, samal ajal kui keskmises vanuserühmas konkureerib see võrgustikuga Odnoklassniki ning vanimas rühmas on ülekaalus need, kes on liitunud just selle viimasega.

Kui võrrelda eelpool tutvustatud meediaorientatsiooni-tüüpide eelistusi, ilmneb, et eestikeelse traditsioonilise meedia eelistajad sarnanevad eestlastega ka sotsiaalmeedia

eelistustes, ning nende seas on kõige rohkem Facebooki kasutajaid ning oluliselt vähem venekeelsete võrgustike eelistajaid. Ka aktiivne-kriitiline tüüp eelistab ülekaalukalt Facebooki, samas on selles grupis suurem osakaal inimestel, kes ei kasuta ühtegi võrgustikku. Aktiivne-usaldav tüüp kasutab võrdselt nii Facebooki kui selle venekeelset analoogi. Vene meediale orienteeritud tüüp on sotsiaalmeedias kõige passiivsem, ning ülekaalus on venekeelsete võrgustike eelistajad.

Sotsiaalvõrgustik on muutunud oluliseks suhtluskeskkonnaks, seetõttu on oluline uurida ka, millisel määral ulatuvad virtuaalvõrgustikud üle oma rahvuste piiride (andmete tõlgendamisel tuleb arvesse võtta, et ei ole küsitud väljaspool Eestit elavate kontaktide kohta). Kui umbes pooltel sotsiaalmeedias aktiivsetest teisest rahvusest inimestel on eestlaste hulgas kontakte, on vaid veerandil eestlastest kontakte teisest rahvusest inimestega. Mõlema rühma puhul suhtlevad omavahel kõige aktiivsemalt noored (58% teisest rahvusest noortest ja 35% eestlastest omab kontakte teisest rahvusest inimestega), ning seejuures mängib kindlasti rolli ühise suhtlusplatvormi (Facebooki) aktiivsem kasutamine. Teisest rahvusest inimeste osakaal sotsiaalmeedia kontaktide hulgas on loomulikult seotud ka kontaktide olemasoluga tavaelus.

Tabel 7.9. Sotsiaalmeedia kasutus erinevate meediakasutajate tüüpide hulgas, teisest rahvusest inimesed, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	A. Kõigi kanalite aktiivne ja usaldav kasutaja	B. Aktiivne-kriitiline kasutaja	C. Vene meediale suunatud kasutaja	D. Eestikeelse meedia eelistaja	E. Passiivne meedia-kasutaja
Facebook	44	45	23	62	40
Odnoklassiki	48	28	33	31	28
Vkontakte	28	30	20	21	29
Ei kasuta ühtegi	33	38	51	21	35

Tabel 7.10. Teisest rahvusest inimeste osakaal sotsiaalmeedia kontaktide hulgas, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Teisest rahvusest inimesed				Eestlased			
	Kõik	15-34	35-49	50-74	Kõik	15-34	35-49	50-74
Palun hinnake, kui paljud Teie sotsiaalmeedia kontaktidest on kohalikud venekeelsed elanikud/ eestlased?								
valdav enamus	4	5	4	1	1	1	2	1
rohkem kui pooled	3	4	2	3	1	0	2	0
ligikaudu pooled	14	17	17	4	3	6	1	1
vähem kui pooled	30	32	32	23	21	28	19	7
mitte ükski, väga vähesed	44	40	39	59	69	62	68	83
ei oska öelda	5	1	5	10	5	3	7	8

Küsimus sotsiaalmeedia põhiliste suhtluskeelte kohta näitab, et sotsiaalmeedias on väga levinud mitmekeelne suhtlus. Pooled eestlastest kasutavad lisaks eesti keelele ka inglise keelt (noortest 70%) ning üle viiendiku ka vene keelt, sealhulgas ka noored eestlased. Kui eestlaste hulgas on siiski 99% jaoks eesti keel põhisuhtluskeel, on teisest rahvusest elanike puhul vene keel põhisuhtluskeeleks vaid 87%-l. Inglise keelt kasutab 35%, noortest 50% teisest rahvusest elanikke. Eesti keelt kasutab 46%, noortest 57%, sh viiendik neist põhilise suhtluskeelena, eeskätt need, kellel on suur eestlastest kontaktide osakaal ning hea keeleoskus.

Tabel 7.11. Sotsiaalmeedias kasutatav suhtluskeel, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

		Teisest rahvusest inimesed				Eestlased			
		Kõik	15–34	35–49	50–74	Kõik	15–34	35–49	50–74
Mis keel(t)es Te sotsiaalmeedias suhtlete?									
Eesti	Põhiliselt selles keeles	16	21	17	5	99	99	100	97
	Mõnikord selles keeles	31	36	30	25	0	1	0	0
	Selles keeles üldse mitte	54	43	53	70	1	0	0	3
Vene	Põhiliselt selles keeles	87	83	87	92	3	3	5	3
	Mõnikord selles keeles	10	13	9	6	18	18	23	14
	Selles keeles üldse mitte	4	5	4	1	78	80	72	84
Inglise	Põhiliselt selles keeles	5	6	5	2	8	10	6	7
	Mõnikord selles keeles	29	44	22	13	43	59	40	15
	Selles keeles üldse mitte	65	50	73	84	49	30	54	79

7.5 Ekspertide hinnangud venekeelsele meediaruumile

Lisaks auditooriumi eelistuste ja hoiakute uurimisele viidi läbi ka seitse intervjuud kohaliku venekeelse meedia esindajatega: ERR, Delfi ja Postimehe venekeelsete toimetuste juhtide ning ME ja PBK kohaliku toimetuse peatoimetajatega.² Intervjuus käsitleti viimastel aastatel toimunud olulisemaid muutusi venekeelset meediaturul ning muutusi elanikkonna meediatarbimise harjumustes, eestlaste ja teisest rahvusest elanike erinevusi meediatarbimise, toimetajate kogemusi pingestunud infosõja kontekstis, koostööd eestikeelse ja venekeelse meedia vahel; teisest rahvusest elanike arvestamist eestikeelse meedia sihtrühmana, põhilisi probleeme meediatoimetuste igapäevatoos ning uutusi uutele kanalitele.

Ekspertid olid veendunud, et kuigi võimekus eestikeelset meediat lugeda teisest rahvusest elanike hulgas pidevalt kasvab, eriti nooremates põlvkondades, ei kao vajadus

² Intervjuueeritavateks olid ERRist Alice Rahuoja, Margarita Tšernjajeva ja Ekaterina Taklaja, Delfist Julia Rodina, Postimehest Jevgenia Vára, MKEst Andrei Titov ning PBKst Mihhail Vladisljavlev.

omakeelse meedia järele. Eestikeelsed uudised ei kata kogu temaatikat, mis teisest rahvusest inimestele korda läheb: ühelt poolt kultuurisündmused, rahvuslikud traditsioonid, teisalt aga ka sotsiaalsed ja poliitilised küsimused, nt vene kooli, kodakondsuse temaatika jms:

„Ma arvan, et eestikeelne meedia ei ole venekeelsele meediale ikkagi siiski konkurent, sest ta ei käsitle väga tihti neid teemasid, mis pakuvad huvi ja on olulised venelastele.“

Teiselt poolt vajab osa teisest rahvusest inimesi kohati ka teemade põhjalikumalt lahtiseletamist, näiteks poliitikaküsimustes: „Meie peame ikka rohkem seletama, inimene nii kohe aru ei saa, kes on kes.“ Venemaa meediast pakub konkurentsi eelkõige Venemaa televisioon, mitte niivõrd muud meedia kanalid, lisaks eelistatakse kohalikke uudisteportaale, mis räägivad kohalikest sündmustest.

Üheks olulisemaks muutuseks viimase kümnendi jooksul hindavad ekspertid venekeelse ajakirjandusturu kokkukülvamist, mis on viinud olukorrani, kus igapäevane uudisteleht üldse puudub. Koos lehtede kadumisega on kahanenud ka

lugejate hulk. Samal ajal on toimunud tugev areng ajalehtede veebiversioonides ja internetipõhises uudismeedias, mille igapäevaste lugejate hulgas ei ole mitte ainult noored, vaid ka keskealsed. Kuna aga Eestis ilmuvate venekeelsete väljaannete toimetused on võrreldes eestikeelse paralleelväljaande toimetustega väiksemad, tähendab see, et veebis domineerivad tõlgitud artiklid, originaalartikleid jõutakse toota vähem. Samas on tänapäevase lugeja jaoks oluline pidev uudistevoog, ja kuna ERRi portaalis keskendutakse originaalartiklitele ning analüüsidele, on selle külastatavus jäänud madalaks. Üleriigiliste lehtede nõrga seisu kõrval on aga säilinud kõrgena piirkondlike lehtede populaarsus (mis sageli on ka tasuta jagatavad), mis näitab, et paberlehtede lugemisharjumus ei ole kadunud, küll aga ei suuda üleriigilised lehed leida mudelit, mis inimesi paberlehe juures hoiaks.

Ukraina kriis ning teravnenud olukord Venemaa ja Lääne suhetes on uuesti üles tõstatanud küsimuse kahe informuumi eksisteerimise kohta Eestis. Ekspertid näevad selles osas kahe-suunalisi tendentse. Osades küsimustes on see selgelt kinnistunud:

„Sest tegelikult mis puudutab poliitikat ja näiteks Ukraina sündmusi, siis minu meelest see on juba rohkem nagu usu küsimus – kas sa usud jumalasse või ei usu – argumendid juba absoluutselt enam ei tööta.“

Samas nooremate põlvkondade puhul peetakse teisest rahvusest inimeste igapäevast meediaruumi avaramaks kui eestlaste oma:

„Kommentaariumist on näha, et inimesed vaatavad ka ETV-d, PBK-d ja BBC-d ja nad võrdlevad ja nad mõnikord kirjutavad, et seal oli kirjas see, miks teil see kirjas on, või vastupidi.“

Samuti on neil oskus eri kanalite poolt pakutavasse infosse kriitiliselt suhtuda. Pigem nähakse, et eestlaste vaatepunktid on piiratumad: kui eestlased näevad eestikeelset kajastust neutraalse vaatepunktina, siis teisest rahvusest lugejad kipuvad nägema seda kallutatuna. Pingestunud olukorras

on süvenenud mõlemad tendentsid. Ühelt poolt on kasvanud allikakriitiline meediatarbimine:

„Seal oli ka üks hea asi... mõned inimesed tõesti õppisid selgeks, et sa pead mitu allikat lugema.“

Teiselt poolt on veelgi aktiveerunud inimesed, kes otsivad ajakirjandusest eeskätt kinnitust oma kinnistunud veendumustele:

„Ukraina sündmuste tipp hetkel alustasin iga päeva sellega, et alguses ma vastasin kirjale, kus mind süüdistatakse selles, et me oleme Moskva käsi... ja teine tuleb, et me oleme mingisugused Valge maja käepikendus.“

Ukraina kriis on aga ka laiemalt kaasa toonud inimeste aktiivse huvi kasvu igapäevase rahvusvahelise ja poliitilise elu vastu – kasvanud on mitte ainult uudiste jälgimine, vaid ka kommenteerimine. Venekeelsed toimetused peavad arvestama oma väljaannete rahvusvahelise mõõtmega – nii Postimehe veebiversioonil, Delfil kui ERR uudisteportaalil on märkimisväärne osa lugejaskonnast välismaist päritolu (eeskätt Venemaalt). Välismaiste kommenteerijate hulgas on nii neid, kes otsivad mitmekesisist infot kui neid, kes sihipäraselt kaitsevad Venemaa ametlikku positsiooni.

Eestikeelses meedias on ekspertide hinnangul viimase aastakümne jooksul toon, millega teisest rahvusest inimestesse suhtutakse, muutunud oluliselt positiivsemaks: „*Väga paljud on saanud aru, et me elame kõik koos*“ ning on tekkinud ka autoreid, kes valdavad näiteks Ida-Virumaa temaatikat. Üldiselt aga eestikeelsetes toimetustes venekeelset meediat jälgitakse väga vähe, teisest rahvusest inimesi olulise siht-rühmana ei käsitleta ning selle elanikkonna grupi tegevusi ning neile olulisi probleeme või teemasid käsitletakse vähe:

„Teemadest minu meelest mitte, muidugi kui on kriminaalsed teemad, mis puudutab aga kultuuri või spetsiifilisi asju, neid absoluutselt Eesti meedia ei kajasta.“

Peale spetsiifiliste „vene küsimuste“, nagu venekeelne kool, kodakondsusküsimused, kajastatakse vähe ka kultuurisündmusi (näiteks toodi õigeusu lihavõtteid, venekeelse etteütelse pikaajalist traditsiooni). Ühiste toimetused ning tihedam suhtlus eesti kolleegidega on seda olukorda mõnevõrra leevendanud, vene keelest tõlkimine ning vene emakeelega reporterite kasutus eestikeelsete saadete puhul (nt ERRi puhul) on aja jooksul kasvanud. Samas on endiselt tunda, et osa eestikeelset auditooriumist umbusaldab venekeelseid autoreid:

„No on tõesti nii, et kui mingi venekeelne väljaanne lubab endale kritiseerida midagi, mis Eestis toimub – poliitikat, ükskõik mida, siis see on kohe Moskva käsi ja Putini propaganda jne. Kui seda hakkab kritiseerima näiteks Eesti Ekspress, siis see on normaalne, loomulik – ei ole midagi hullu.“

Ootused ETV uuele venekeelsele programmile on venekeelse meedia ekspertide hulgas positiivsed, kuid ettevaatlikud. Kahtlemata on kõige suurem tähtsusetus nišš venekeelset meediaturul telekanal, mis võimaldaks erinevates valdkondades arutlusi ning kohalikku elu kajastavaid saateid ning seriaale. Lühiajaline kogemus saatega AK+ on näidanud, et auditooriumi vajadus arutlevate saadete järele on olemas. ETV+ edukuse eelduseks aga peetakse selget visiooni, väga suurt investeringut nii rahalises kui kvalifitseeritud tööjõu mõttes ning järjepidevat (mitte projektipõhist) toetust juhtkonna poolt ning ka riigi tasandil. Võrreldes teiste kohalike meediakanalitega on ERRi tugevuseks suur korrespondentide võrk, mis võimaldab kajastada Eesti elu väljaspool pealinna. Samas pidasid eksperdid oluliseks seda, et suudetakse vältida kuvandit riigipoolsest propagandast:

„ERRi suhtes nähakse, et seal tuleb see info, mida näiteks Eesti valitsus arvab, et Eesti venelased nagu peaksid teadma või kuidas peaksid arvama millestki“, „See ongi võib-olla esimene samm, et nad peavad tõestama eesti venelastele, et see ei ole propagandistlik.“

Ekspertide hinnangul võib ETV+ sattuda vastamisi kahe peamise probleemiga, millest üks on spetsiifilisemalt

audiovisuaalse meedia probleem, teine aga puudutab kõiki Eesti venekeelseid väljaandeid. Audiovisuaalse meedia probleemiks on vene keelt valdavate ekspertide kitsas ring, mistõttu on vähe neid, keda saab kutsuda otse-eetrisse minevatesse uudis- või arutlussaadetesse esinema:

„Kahjuks aastatega väheneb see protsent Eesti arvamustõelsete, kes valdavad vene keelt ... me siin AKs seda väga hästi tunneme, et venekeelseid politolooge ei tunne, ei oska neid otsida.“

Eesti poliitikute tahe vene keeles esineda on viimasel ajal toimetajate sõnul kasvanud:

„Meil oli kunagi selline periood, kus eesti poliitikud ei tahtnud üldse vene keelt rääkida. Siis ühel hetkel, no ma ei tea, võib-olla paar aastat tagasi... tuli see arusaam, et vene keelt kõnelevate inimestega peaks vene keeles rääkima.“

Samas on uue põlvkonna esilekerkimisega kahanenud vene keelt valdavate poliitikute hulk, keda saadetes kutsuda.

Teiseks teravaks probleemiks, mida tunnistasid kõik toimetajad, on kvalifitseeritud ajakirjanike pöud ning olematu juurdekasv. Eestikeelsetel ajakirjanduse õppekavadel õpib vähe vene keelt valdavaid noori, ainus venekeelne õppekava Tallinna Ülikoolis on tasuline ning oma kvaliteedilt ebaühtlane, praktikantide motivatsioon kohati madal. Kvalifitseeritud ning mõlemat keelt valdavate noorte jaoks on ahvatlevamaid tööpakkumisi.

„See on kurb tendents, et väljaandeid on vähem ja vähem ja ajakirjanikud kuhugi kaovad ka. Sest iga aasta saab diplomi ... mõni [venekeelne] tudeng, kes kavatses ajakirjandusega tegeleda. Aga kuhu nad tulevad? Mõned tulevad praktikale ja vaatavad, et tegelikult koosseisus vabu kohti ei ole, koosseisuväline autor ei saa normaalselt raha teenida ja siis äkki ma lähen mõnda teise valdkonda... Mõned hakkavad tegelema äri või suhtekorraldusega, reklaamiga või absoluutselt teise suunaga.“

Ekspertide hinnangul võib ETV+ tulek meediaturule tööjõupõuda veelgi süvendada, samas aga võib uus tulija tööturuga hoopis elavdada, pannes teisi meediaväljaandeid oma personali- ja palgapoliitikat üle vaatama.

7.6 Kokkuvõte

Meediatarbimise- ja hoiakute osas Eesti elanikkonnas võrreldes 2011. aastaga silmatorkavaid muutusi ei ole toimunud. Positiivse tendentsina võib välja tuua, et viimase seitsme aasta jooksul on teisest rahvusest inimeste enesehinnanguline infomeeritus kodukohas ja Eestis toimuvast kasvanud, lähenedes eestlaste hinnangule. Viimase nelja aasta jooksul on samas oluliselt kasvanud eestlaste informeeritus Venemaal toimuva osas. Seda võib selgitada pingestunud rahvusvahelise olukorraga, kuna ka Eesti venekeelse meedia esindajad märkisid intervjuudes ära venekeelse auditooriumi suurenenud huvi välisuudiste vastu.

Hinnangutes meediakanalite olulisusele infoallikatena ei ole tendentsid teisest rahvusest inimeste seas võrreldes 2011. aastaga muutunud. Jätakuvalt peetakse olulisimateks infoallikateks PBK Eesti uudised ja Venemaa muid telekanaleid, millele järgnevad venekeelne AK ja PBK muud Eesti-teemalised saated, vähemolulisel kohal on kohalikud venekeelsed ajalehed, raadiokanalid ja uudisteportaalid. Samas Vene meedia mõju piirduv televisiooniga; raadio, ajalehtede ja uudisteportaalide puhul eelistatakse kohalikke kanaleid Venemaa omadele. Eestikeelsetest kanalitest on teisest rahvusest inimeste hulgas kõige tähtsamaks infoallikaks ETV. Meediatarbimises on olulised põlvkondlikud erinevused – televisioon ja raadio on olulised eeskätt vanemale põlvkonnale, nooremad ja keskealised on üha selgemalt orienteeritud veebipõhisele meediale, sh ka eestikeelsele. Sotsiaalmeedia olulisus infoallikana on teisest rahvusest inimeste hulgas isegi kõrgem kui eestlaste hulgas.

Nagu lugejad, nii on ka venekeelne uudisajakirjandus kolunud põhiliselt veebi, paberlehtede arv ning olemasolevate

ajalehtede ilmumissagedus on märgatavalt kahanenud. Paberlehtede kriis ei puuduta ainult venekeelset ajakirjandust, aga turu väiksuse tõttu on tagajärjed olnud tõsisemad. Põhilised venekeelsed väljaanded on liitunud suuremate Eesti meediaorganisatsioonidega, samas on toimetuste koosseisud liiga väikesed, et luua piisavalt originaalseid tekste. Paberlehtedest on oma positsiooni säilitanud ainult venekeelsed regionaalsed lehed, millel on jätkuvalt suur lugejaskond.

Teisest rahvusest inimestest peaaegu pooled on aktiivsed eestikeelse meedia kasutajad (13% eelistavad selgelt Eesti meediat), kolmandik on Venemaa meedia mõjuväljas ning veerand jälgib meediat väga vähe. Meediaorientatsioon on selgelt seotud inimese üldise seotusega Eestiga – eestikeelse meedia jälgijate side Eestiga on nii poliitilises kui ühiskondlikus mõõtnes märgatavalt kõrgem kui inimestel, kes on pigem orienteeritud Venemaa meediale. Passiivne meediakasutus on indikaatoriks üldisele nõrgale sidustatusele ühiskonnaga, murettekitav on seejuures fakt, et passiivsete meediakasutajate hulgas on märkimisväärne osakaal noortel meestel.

Ühtsena meediaruumi tekkimisel on venekeelsete meediakanalite kõrval väga oluline roll eestikeelsel meedia, nii selles, kuivõrd käsitletakse teistest rahvustest inimesi oma sihtrühmana ja käsitletakse nendele olulisi probleeme, kui selles, kuivõrd kohaliku venekeelseid inimesi ja kultuuri tutvustatakse eestikeelsetele lugejatele. Selles osas on ekspertide hinnangul toimunud positiivseid muutusi, mis on osaliselt seotult ka ühistoimetuste tekkega. Siiski üldtendentsina on huvi venekeelse meedia, teisest rahvusest inimesi huvitavate temade ja sündmuste suhtes madal. Kuigi võimekus eestikeelset meediat lugeda teisest rahvusest elanike hulgas kasvab, eriti nooremates põlvkondades, ei kao huvi ega vajadus omakeelse (valdavalt venekeelse) meedia järele. Eestikeelsed uudised ei kata kogu temaatikat, mis teisest rahvusest inimestele olulised on, ühelt poolt kultuuri-sündmused, rahvuslikud traditsioonid, aga ka sotsiaalsed ja poliitilised küsimused, vene kool, kodakondsus jms. Teiselt poolt vajab osa teisest rahvusest inimesi kohati ka temade

ja kommentaaride põhjalikumalt lahtiseletamist ja konteksti paigutamist (nt poliitikaküsimustes).

Ukraina kriis ja pingestunud suhted Venemaa ja lääneriikide vahel on kasvanud inimeste huvi uudismeedia jälgimise vastu, samas on see tugevdanud erisusi eestlaste ja teisest rahvusest inimeste meediaorientatsioonide vahel. Kui eestlasi iseloomustab kõrge usaldus eestikeelse meedia vastu ja eeldatakse, et teemasid kajastatakse objektiivselt, siis teisest rahvusest inimeste hulgas on kõrgem usaldus Venemaa meediakanalitele vastu. Samas on see usaldusnivoo märksa madalam kui eestlaste usaldus eestikeelsete kanalite suhtes. Eristada võib kahesugust tendentsi – on hulk inimesi, kellel on väljakujunenud arusaam kriisi põhjusest ning kes otsivad ajakirjanduses kinnitust oma veendumustele, samal ajal paljud jälgivad erinevaid allikaid, nii eesti, vene kui inglise keeles ning suhtutavad kriitiliselt kõikidest kanalitest tulevaste infosse. Eesti venekeelset internetipõhist uudismeediat eristab eestikeelsest märkimisväärne välismaal (eelkõige Venemaal) elava lugejaskonna osakaal, mistõttu kommentaariumites toimub debatt poliitilistel teemadel kohati rahvusvaheliselt. Ka välisauditooriumi hulgas on nii objektiivse pildi otsijaid kui oma veendumuste kaitsjaid.

Pingestunud olukord on kasvanud ka eestlaste toetust venekeelsele avalik-õiguslikule kanalile. Venekeelsel meediaväljal tuntakse puudust kohaliku temaatika puudutavatest arutlus- ja vestlussaadetest, lühiajaline AK+ kogemus on kinnitanud, et sellel žanris on vaatajakonna huvi olemas. ETV+ eduka toimimise eelduseks on finantsilise ja poliitilise toe järjepidevus. Samas tuleb võita ka venekeelsete vaatajate usaldus, kellest paljud ei ole hetkel veendunud ERRi objektiivsuses ja tasakaalustatud teemakäsitluses. ERRi spetsiifilisteks väljakutseteks on vene keelt valdavate ekspertide, arvamusiidrite ja poliitikute (üles)leidmine, kes on võimelised kommenteerima otse-eetris Eesti elu erinevate valdkondade kitsaskohti. Kohaliku venekeelse inforuumi arengu soodustamiseks tuleks rõhku panna ka ajakirjandusliku (täiend)õppe võimaluste toetamisele, et tagada hea kvalifikatsiooniga ja vabalt mõlemat keelt valdavate ajakirjanike pealekasv.

8. LÕIMUMISPROTSESSI NÄITAJAD: LÕIMDIMENSIOONID JA LÕIMKLASTRID

Jüri Kruusvall

Lõimumise kahe osapoolena käsitletavat eestlased ja Eestis elavad teisest rahvusest inimesed ei ole sisemiselt ühtsed grupid, vaid koosnevad omakorda mitmetest erinevate omaduste ja vajadustega alamgruppidest. Lõimumisvaldkonna arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ viitab uuringute tulemusena selgunud sihtrühma keelelist, poliitilist ja sotsiaalset lõimumist mõõtvatele indeksitele (dimensioonidele) ja lõimklastritele, mis näitavad inimeste erinevaid vajadusi ja lõimumismustreid. Sihtrühmapõhise lähenemise kohaselt vajavad eesti keelest erineva emakeelega Eesti elanikkonnarühmad lõimumispotsessis erinevat lähenemist ja lõimklastrite põhisena välja töötatavaid ning sihtrühma erinevaid vajadusi silmas pidavaid toetusmeetmeid. Lõimumise mitmepoolsest iseloomust tulenevalt tähendab see ka eestikeelsetele püsielanikele ja ühiskonnale tervikuna suunatud lõimumist toetavate tegevuste kavandamist.

Käesolevas peatükis käsitletakse eestlaste ja Eestis elavate teisest rahvusest inimeste erinevaid lõimdimensioone ja lõimklastreid, ning võimalusi lõimumisprotsessi klasteripõhiseks mõtestamiseks nii kogu ühiskonna kui ka regionide tasandil.

8.1 Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonid

Lõimumise dimensioonid ehk mõõtmed on mitmest üksik-tunnusest andmeanalüüsi meetoditega moodustatud koond-tunnused (indeksid), mis lisatakse uuringu andmestikku ja mida saab edasises analüüsis kasutada iga uuringusse kaasatud indiviidi iseloomustamiseks. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide moodustamise aluseks olevad lähtetunnused valiti välja Integratsiooni monitooringu 2011. aasta uuringu aruandes. Nende tunnuste alusel moodustati lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuringus lõimdimensioonide loendusindeksid. Loendusindeksi puhul saab indiviid seda rohkem palle, mida enam indeksi koosseisu lülitatud tingimusi (lähtetunnuste teatavaid väärtusi) on tema puhul täidetud. Samu lähtetunnuseid ja indeksite moodustamise meetodit on kasutatud ka käesoleva uuringu andmete analüüsil (vaata täpsemalt metoodika osa alapeatükk 8.7).¹

Lõimumise dimensioonide sisu lähtub lõimumise ja lõimumispoliitika käsitluse kolmest põhiteemast: kodakondsus ja kodanikuidenditeet, keeleoskus ja keelekasutus ning sotsiaalne ja poliitiline osalus. Lõimdimensiooni „kodanikuidenditeet“ mõõtva loendusindeksi moodustamisel eeldatakse, et enamlõimunud venekeelsed elanikud on omandanud Eesti kodakondsuse, väärtustavad seda ja seostavad kodakondsuse omamist poliitilise aktiivsusega, peavad end kodanikena ühiskonnas mõjukateks ning tunnevad ühtekuuluvust Eesti riigi ja eesti rahvaga. Lõimdimensioon „eestikeelsus“ lähtub eeldusest, et enamlõimunud venekeelsed elanikud valdavad paremini eesti keelt ja kasutavad seda aktiivselt suhtlemisel eestlastega ning eestikeelse meedia tarbimisel. Lõimdimensioon „osalus“ sisaldab endas poliitilist osalust (hästilõimunud venekeelsed elanikud on eeldatavasti poliitiliselt aktiivsed ja pädevad ka väljaspool valimisi, tunnevad huvi Eesti sisepoliitika ja riigiinstitutsioonide tegevuse vastu), sotsiaalset osalust (paremini lõimunud osalevad enam

kodanikuühendustes) ja kultuurilist osalust (enamlõimunud külastavad Eestis toimuvaid kultuuri ja spordi suurüritusi). Tunnuste loetelu, mille alusel loendusindeksid moodustati, on toodud peatüki lõpus olevas metoodika osas (8.7).

Saadud indeksite jaotused jagati kolmeks tasemeks: kodanikuidenditeet (madalam: 0–2 palli, keskmine: 3–4 palli, kõrgem: 5–8 palli), eestikeelsus (puuduv: 0 palli, madalam: 1–2 palli, kõrgem: 3–4 palli) ja osalus (madalam: 0–1 palli, keskmine: 2–3 palli, kõrgem: 4–6 palli). Tasemete määramisel on aluseks 2011. aasta integratsiooni monitooringu andmestikus moodustatud dimensioonide tasemed, et oleks võimalik selgitada toimunud muutusi. Tabelis 8.1 on toodud teistest rahvustest elanike lõimdimensioonide jaotused tasemete kaupa ja indekstunnuste keskmised väärtused täiskasualal, võrrelduna 2011. aasta andmetega (võrrelda saab ainult 15–74-aastaste vastajate andmeid).

Kodanikuidenditeet: Eesti teisest rahvusest elanike seas on umbes 30% madalama taseme, üle 40% keskmise taseme ja ligi 30% kõrgema taseme kodanikuidenditeedi kandjaid. Keskmine kodanikuidenditeedi näitaja on teisest rahvusest elanikel 3,5 (skaalal 0–8 palli). Viimase viie aasta jooksul ei ole kodanikuidenditeedi tasemete proportsioonides ja keskmises väärtuses muutusi toimunud.

Eestikeelsus: Puuduv eestikeelsus iseloomustab enam kui veerandit teisest rahvusest inimestest Eestis, madalam eestikeelsuse tase on omane ligi 30%-le ja kõrgem tase vähem

kui poolele Eesti teisest rahvusest elanikest. Keskmine eestikeelsus on 2,0 palli (skaalal 0–4). 2011. aastaga võrreldes (15–74-aastaste grupis) ei ole teisest rahvusest elanike eestikeelsuse tasemete jaotuses ega ka keskmistes väärtustes olulisi muutusi toimunud.

Osalus: Ligi 20% teisest rahvusest elanikest on madalama osaluse tasemega, neist poolele on omane keskmine ja umbes kolmandikule kõrgem osaluse tase. Keskmine osaluse näitaja on 2,8 (skaalal 0–6). Viie viimase aastaga on madalama osaluse tasemega teisest rahvusest elanike osakaal langenud ja kõrgema osaluse tasemega elanike osakaal tõusnud. Osaluse keskmine tase on oluliselt kasvanud.

Joonis 8.1 ja tabel 8.2 annavad ülevaate teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide keskmiste väärtuste ja tasemete erinevustest Eesti regionide lõikes. Nagu võiski eeldada, iseloomustab kõige kõrgem eestikeelsus muude Eesti piirkondade teisest rahvusest elanikke (70% kõrgem tase), järgneb Tallinn, ja kõige madalamad on eestikeelsuse näitajad Ida-Virumaal (ligi pooltel puudub). Kodanikuidenditeedi ja osaluse näitajad on kõige kõrgemad Tallinna teisest rahvusest elanike seas (kõrgem tase vastavalt 37% ja 40%-l), järgnevad muud Eesti piirkonnad (kõrgem tase vastavalt 31% ja 35%-l) ning jällegi kõige madalamad Ida-Virumaal (madalam tase vastavalt 42% ja 31%-l).

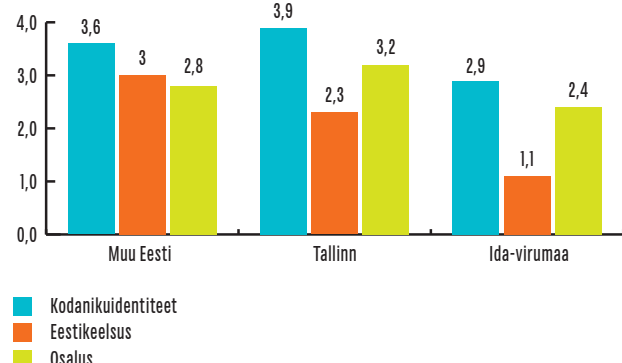
Tabel 8.1. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide tasemejaotus, % (Integratsiooni monitooring 2011 ja 2015)

Tase	Kodanikuidenditeet			Eestikeelsus			Osalus		
	2011	2015 (15–74)	2015 (15+)	2011	2015 (15–74)	2015 (15+)	2011	2015 (15–74)	2015 (15+)
Madalam (Ek puuduv)	30	30	30	20	24	27	24	18	18
Keskmine (Ek madalam)	41	41	42	32	29	29	52	48	50
Kõrgem	29	29	28	48	47	44	24	33	32
Keskmine (skaalal)	3,46 (0-8)	3,52 (0-8)	3,49 (0-8)	2,14 (0-4)	2,13 (0-4)	2,03 (0-4)	2,52* (0-6)	2,86* (0-6)	2,82 (0-6)

* statistiliselt oluline erinevus

¹ Kruusvall, J. (2013) Lõimumise dimensioonid ja klastrite moodustamine. Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring. Uuringu raport (lk. 12–41). Tallinn: TLÜ RASI.

Joonis 8.1. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide keskmised väärtused regioonide lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

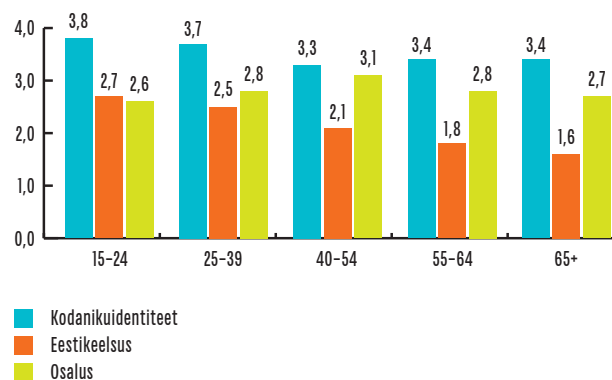
Tabel 8.2. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide tasemed regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Tase	Muu Eesti	Tallinn	Ida-Virumaa
Kodanikuidentiteet	Madalam	28	23	42
	Keskmine	41	40	41
	Kõrgem	31	37	16
	Kokku	100	100	100
Eestikeelsus	Puuduv	6	19	47
	Madalam	24	27	36
	Kõrgem	70	54	17
	Kokku	100	100	100
Osalus	Madalam	15	12	31
	Keskmine	50	48	47
	Kõrgem	35	40	22
	Kokku	100	100	100

Vanusegruppide lõikes vaadatuna näeme selget tendentsi: vanuse kasvades kahaneb eestikeelsuse keskmise näitaja (joonis 8.2). Kõige kõrgem eestikeelsus on iseloomulik 15–24-aastastele teisest rahvusest elanikele (keskmise 2,7) ja kõige madalam üle 65-aastastele (keskmise 1,6). Kodanikuidentiteedi tase on suhteliselt kõrgem kahes nooremas

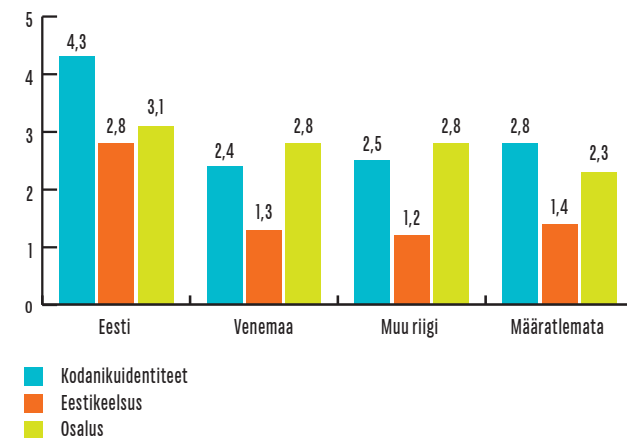
vanuserühmas (15–39-aastased, keskmine 3,7–3,8) ning mõnevõrra madalam ülejäänud vanusegruppides (3,3–3,4). Osaluse tase on kõrgem keskmistes teisest rahvusest elanike vanuserühmades (kõrgeim vanuses 40–54 aastat, keskmine 3,1), ja madalam kõige nooremate (15–24-aastaste) ja kõige vanemate (65+) inimeste puhul (keskmise 2,6–2,7).

Joonis 8.2. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide keskmised väärtused vanuse lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

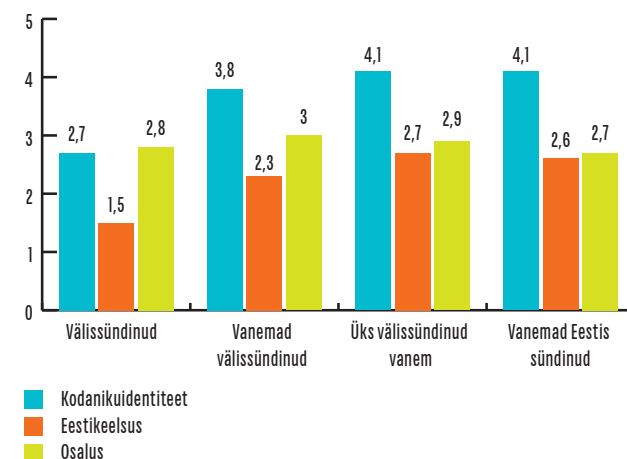

Kodakondsuse lõikes vaadatuna paistavad silma Eesti kodanikest teisest rahvusest elanikud, kelle kodanikuidentiteedi ja eestikeelsuse keskmised näitajad on teistest kodakondsuse kategooriatest oluliselt kõrgemad (keskmised vastavalt 4,3 versus 2,4–2,8, ja 2,8 versus 1,2–1,4) (joonis 8.3). Osaluse puhul erinevused nii suured ei ole, suurem vahe on pigem teisest rahvusest Eesti kodanike ja määratlemata kodakondsusega elanike vahel (keskmised vastavalt 3,1 ja 2,3).

Joonis 8.3. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide keskmised väärtused kodakondsuse lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

Joonis 8.4. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide keskmised väärtused põlvkondade lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

Joonisel 8.4 võime näha ka teisest rahvusest elanike põlvkondlike erinevusi lõimdimensioonide keskmistes väärtustes. Nii kodanikuidentiteet kui ka eestikeelsus suurenevad põlvkonnaga – kui teisest rahvusest elanike esimese põlvkonna

ehk välissündinute puhul on keskmised näitajad kõige väiksemad (vastavalt 2,7 ja 1,5), siis kolmanda põlvkonna puhul (kes ise ja kelle üks või mõlemad vanemad on juba sündinud Eestis) on keskmised näitajad kõige suuremad (vastavalt 4,1 ja 2,7). Osaluse keskmise taseme puhul olulisi põlvkondlikke erinevusi ei ilmne.

8.2 Eestlaste lõimdimensioonid

Eestlaste lõimdimensioone varasemates uuringutes koondtunnustena moodustatud ei ole. Kuna rahvusvähemuste lõimumist enamusrahvusega soodustab see, kuivõrd vähemuse esindajaid kaasatakse ühisesse ühiskondlikku ellu ja kultuuriellu, siis määratlesime ühe eestlaste kaasavat suhtumist mõõtvat dimensioonina kaasamisvalmiduse. Et eesti keele ja kultuuri säilimisele ja arendamisele kaasaaitamine on Eesti lõimumispoliitika põhiseaduslik ülesanne, valisime teiseks eestlaste lõimdimensiooniks eesti keele ja selle kasutamise tähtsustamise. Kolmandaks mõõtmeks on osaluse mõõde, sest mida aktiivsemalt eestlased ise ühiskondlikus elus osalevad, seda suuremaid võimalusi nad osalemiseks loovad ja näitavad eeskujuga ka teisest rahvusest elanikele. Et osaluse mõõde lisamine eestlaste lõimdimensioonide hulka ei pruugi tunduda arusaadav, siis põhjendame seda siin veidi pikemalt.

Eestlased kui enamusrühm ühiskonnas on vähemustele osaluse eeskujuks esiteks selles mõttes, et nad kujundavad ühiskonnas üldlevinud kollektiivse käitumise mudeleid. Näiteks vähemuse poliitilise aktiivsuse intensiivsus ja vormid sõltuvad oletatavasti paljuski sellest, milliseks on poliitilise aktiivsuse avaldused kujunenud ühiskonnas tervikuna: näiteks, kui sageli korraldatakse avalikke koosolekuid, meeleavaldusi või pöördatakse ettepanekutega institutsioonide poole. Teiseks loovad enamusrühma liikmed, st eestlased, oma osalusega eeldusi osalemiseks ka vähemustele, hoides elus näiteks kultuuri- ja rahvaspordiürituste traditsiooni. Kolmandaks on osaluse mitmesugused vormid need, kus vähemuste ja enamuse esindajad realselt kokku saavad

Tabel 8.3. Eestlaste lõimdimensioonide tasemejaotus, % (Integratsiooni monitooring 2011 ja 2015)

Tase	Kaasamisvalmidus			Eesti keele tähtsus			Osalus		
	2011	2015 (15-74)	2015 (15+)	2011	2015 (15-74)	2015 (15+)	2011	2015 (15-74)	2015 (15+)
Madalam	18	19	19	19	9	8	12	10	11
Keskmine	38	43	43	54	49	50	48	49	48
Kõrgem	44	38	38	27	42	42	40	41	41
Keskmine (skaalal)	4,12* (0-8)	3,94* (0-8)	3,93 (0-8)	2,67* (0-6)	3,22* (0-6)	3,22 (0-6)	3,17 (0-6)	3,26 (0-6)	3,25 (0-6)

* statistiliselt oluline erinevus

(näiteks ameti- ja kutseühingud) ning tekib võimalus ühisteks aruteludeks ühiskondlike probleemide üle.

Osalus on ka ainus dimensioon, mille alusel saab võrrelda eestlaste ja teisest rahvusest elanike üldist lõimitust ühiskonda. Vähemustelt ei saa oodata suuremat aktiivsust ühiskondlikus elus osalemisel kui seda väljendab enamus ise, teisest rahvusest elanike osaluse määra saab hinnata vaid eestlaste osaluse taseme taustal.

Kaasamisvalmiduse indeksi koostamisel eeldame, et teisest rahvusest elanike kaasamisele enam orienteeritud eestlased omavad positiivset hoiakut mitmekultuurilise ühiskonna suhtes; leiavad, et teistest rahvustest elanike arvamus tuleks rohkem arvestada ja nende esindajaid kaasata Eesti riigi ja majanduse juhtimisse; väärtustavad Eesti kodakondsuse omandamist teisest rahvusest elanike poolt kui olulist tegurit nende lõimumisel Eesti ühiskondlikku ellu ja tööalase karjääri tegemisel Eestis.

Eesti keele tähtsustamise lõimdimensiooni koostamisel lähtusime eeldusest, et eesti keele tähtsust rõhutavad eestlased väärtustavad eesti keelt ja kultuuri, rõhutavad Eesti kodakondsuse omandamise puhul eesti keele oskuse tähtsust, näevad venekeelse elanikkonna ühiskondlikku ellu kaasamise olulise tingimusena eesti keele kasutamist nende arvamusi liidrite poolt ja meedia eestikeelsust, kasutavad ka ise aktiivselt eesti keelt venekeelsete elanikega suhtlemisel.

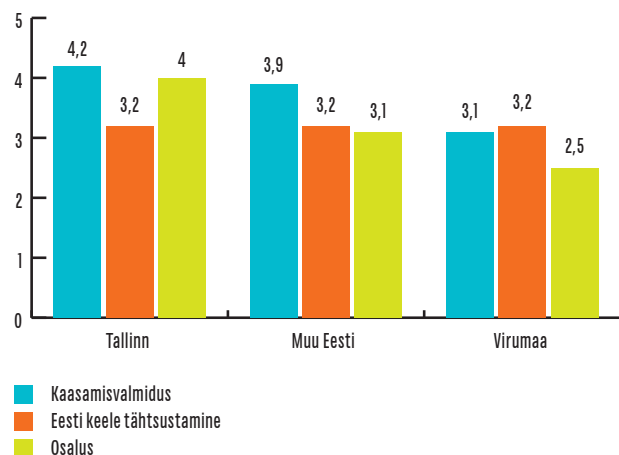
Osaluse lõimdimensioon moodustati analoogselt teiste rahvuste samasuguse dimensiooniga. Ka eestlaste puhul sisaldab see endas poliitilist osalust (kõrgema osalusega eestlased on eeldatavasti poliitiliselt aktiivsed ja pädevad ka väljaspool valimisi, tunnevad huvi Eesti sisepoliitika ja riigiinstitutsioonide tegevuse vastu), sotsiaalset osalust (osalevad enam kodanikeühendustes) ja kultuurilist osalust (külastavad Eestis toimuvaid kultuuri ja spordi suurüritusi).

Saadud indekseid jaotused jagati kolmeks tasemeks: kaasamisvalmidus (madalam: 0-2 palli, keskmine: 3-4 palli, kõrgem: 5-8 palli), eesti keele tähtsus (madalam: 0-1 palli, keskmine: 2-3 palli, kõrgem: 4-6 palli) ja osalus (madalam: 0-1 palli, keskmine: 2-3 palli, kõrgem: 4-6 palli). Tabelis 8.3 on toodud eestlaste lõimdimensioonide jaotused tasemetega kaupa ja indekstunnuste keskmised väärtused täisskaalal võrrelduna 2011. andmetega (võrrelda saab ainult vanuses 15-74 vastajate andmeid).

Vähem kui 40%-l eestlastel on kõrgem, rohkem kui 40%-l keskmine ja ligi 20%-l madalam kaasamisvalmiduse tase. 2011. aastaga võrreldes on kaasamisvalmidus mõnevõrra vähenenud (seda just kõrgema taseme arvukuse väikese languse ja keskmise taseme sama suure kasvu arvel). Keskmiste väärtuste võrdlus näitab siiski languse statistilist olulisust. Eesti keele tähtsustamise tase on seevastu viie aastaga oluliselt kasvanud (kui 2011. aastal oli kõrgem tase 27%-l, siis nüüd juba 42%-l eestlastest), ka keskmiste võrdlus näitab

olulist kasvu. Keskmine eesti keele tähtsustamise tase on nüüd pooltel ja madalam tase vaid 8%-l eestlastest. Osaluse ulatus 2011. aastaga võrreldes ei ole eestlaste puhul muutunud, endiselt on nende seas umbes 40% kõrgema, ligi 50% keskmise ja umbes 10% madalama osaluse tasemega inimesi.

Joonis 8.5. Eestlaste lõimdimensioonide keskmised väärtused regioonide lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

Regioonide lõikes vaadatuna (joonis 8.5, tabel 8.4) on kõige kaasamisvalmimad ja ühiskondlikus elus kõige rohkem osalevad eestlased Tallinnas (kõrgem tase on vastavalt 45%-l ja 61%-l), järgnevad muude piirkondade eestlased, ja kõige madalam on keskmine kaasamisvalmidus ja osalus Virumaa eestlaste seas (vastavalt 26% ja 22%). Eesti keele tähtsustamise osas eestlastel keskmiselt piirkondlikke erinevusi ei ole. Siiski võib märkida, et Virumaa eestlaste seas on eesti keelt väga tugevalt tähtsustavate (kõrgema taseme gruppi kuuluvate) inimeste osakaal 10% kõrgem kui Tallinnas ja muudes piirkondades, ulatudes üle 50%. 2011. aastaga võrreldes on eestlaste keskmine osaluse tase Tallinnas tõusnud, muudes piirkondades samaks jäänud ja Virumaal langenud. Võrdluseks võib öelda, et teisest rahvusest elanike osaluse tase

on tõusnud kõigis kolmes piirkondlikus grupis ja Virumaal läheneb see juba eestlaste keskmisele osaluse tasemele.

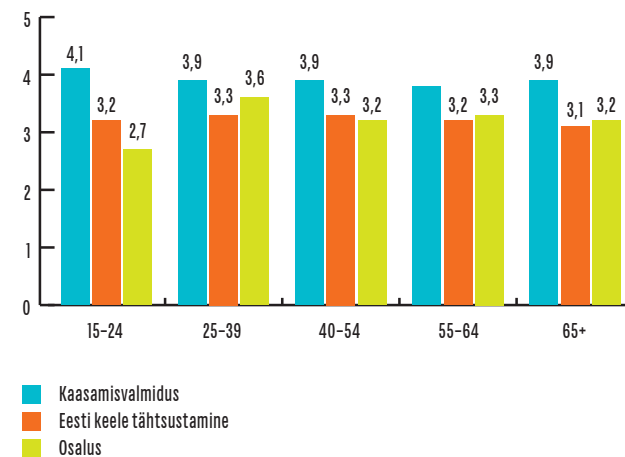
Tabel 8.4. Eestlaste lõimdimensioonide tasemejaotus regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Tase	Tallinn	muu Eesti	Virumaa
Kaasamisvalmidus	Madalam	16	18	39
	Keskmine	39	45	34
	Kõrgem	45	37	26
	Kokku	100	100	100
Eesti keele tähtsus	Madalam	12	6	15
	Keskmine	48	52	33
	Kõrgem	39	41	51
	Kokku	100	100	100
Osalus	Madalam	5	12	22
	Keskmine	34	51	57
	Kõrgem	61	36	22
	Kokku	100	100	100

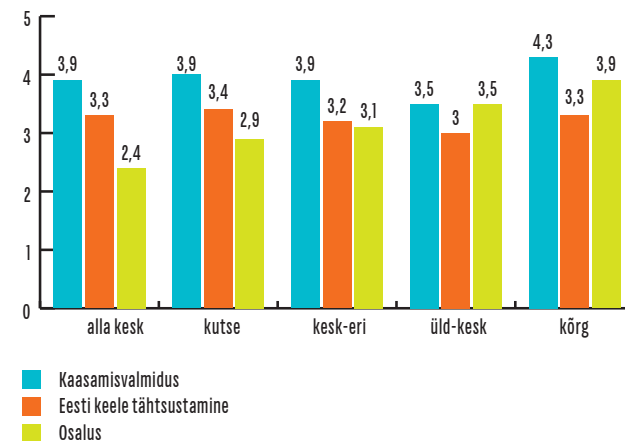
Vanuselisi erinevusi eestlaste lõimdimensioonide keskmistes väärtustes peaaegu ei ole (joonis 8.6). Märkida võib vaid 25–39-aastaste mõnevõrra suuremat ja 15–24-aastaste mõnevõrra väiksemat osaluse taset. Eesti keele tähtsustamise keskmiste erinevused puuduvad ja ka kaasamisvalmiduse puhul on need väga väikesed.

Kui eestlaste osaluse määr sõltub nende haridusest peaaegu lineaarselt (kõige madalam on see alla keskaridusega ja kõige suurem kõrgharidusega rühmas), siis teiste dimensioonide puhul on erinevused väiksemad (joonis 8.7). Märkida võib üldkeskaridusega eestlaste mõnevõrra madalamat kaasamisvalmiduse ja eesti keele tähtsustamise taset, ja kõrgharidusega eestlaste kõrgemat kaasamisvalmiduse taset.

Joonis 8.6. Eestlaste lõimdimensioonide keskmised väärtused vanuse lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

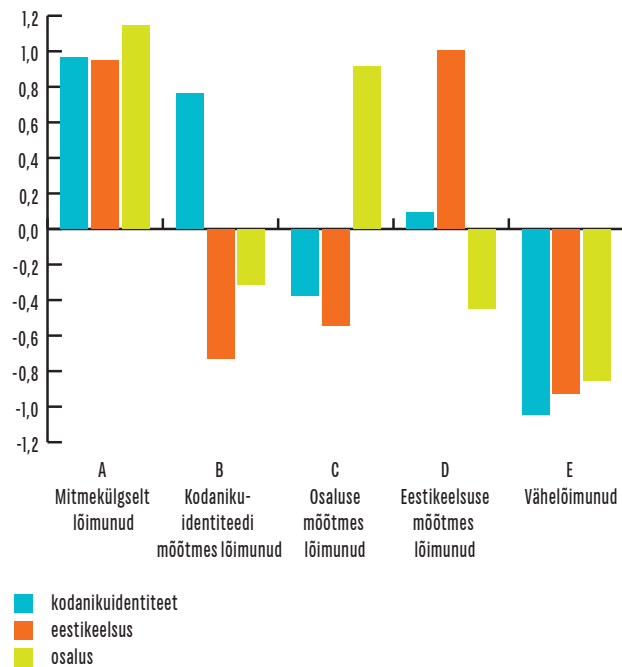
Joonis 8.7. Eestlaste lõimdimensioonide keskmised väärtused hariduse lõikes (Integratsiooni monitoriing 2015)

8.3 Teistest rahvustest elanike lõimklastrid

Lõimumisvalkonna sotsiaalsete gruppide uuringu raames viidi läbi ka 2011. aasta monitooringu andmete põhjal teistest rahvustest vastajate lõimdimensioonide klasteranalüüs.² Analoogsel põhimõttel moodustatud lõimdimensioonide alusel tegime klasteranalüüsi ka käesolevas uuringus (vt meetodika osa 8.7.). Joonisel 8.8 on esitatud kolme teistest rahvusest elanike lõimdimensiooni standardiseeritud tunnuste keskmised väärtused tekkinud klastrigruppide lõikes. Lõimdimensioonide keskmiste väärtuste konfiguratsiooni alusel saame anda klastrigruppidele ka nimetused.

Joonis 8.8. Teistest rahvustest elanike lõimdimensioonide standardiseeritud keskmised väärtused klastrigruppide lõikes (Integratsiooni monitooring 2015)

2 Kruusvall, J. (2013) Lõimumise dimensioonid ja klastrite moodustamine. Lõimumisvalkonna sotsiaalsete gruppide uuring. Uuringu raport (lk. 12-41). Tallinn: TLÜ RASI

Mitmekülgset lõimunud teistest rahvustest elanikud (klaster A) on need, kelle kodanikuidenteedi, eestikeelsuse ja osaluse keskmised näitajad on üldisest teisest rahvusest elanike keskmisest tasemest (nulljoonel) oluliselt kõrgemad. Kodanikuidenteedi mõõtmis lõimunuid (B-klaster) iseloomustab kodanikuidenteedi dimensiooni keskmisest oluliselt kõrgem tase, eestikeelsuse näitaja jääb selle klasteri puhul keskmisest madalamaks ja osaluse dimensioon jääb lähedale üldisele keskmisele. Osaluse mõõtmis lõimunutel (C-klaster) on keskmisest oluliselt kõrgem osaluse näitaja, kodanikuidenteedi ja eestikeelsuse dimensioonid jäävad keskmisest veidi madalamaks. Eestikeelsuse mõõtmis lõimunute (D-klaster) puhul näeme eestikeelsuse näitaja oluliselt keskmisest kõrgemat taset, kodanikuidenteet on üldisel keskmisel tasemel, osaluse näitaja aga veidi keskmisest madalam. Vähelõimunud teistest rahvustest elanikke (E-klaster) iseloomustab kõigi kolme lõimdimensiooni keskmisest oluliselt madalam tase.

Tabel 8.5. Teistest rahvusest elanike klastrirühmade arvukus ja protsentuaalne jaotus (Integratsiooni monitooring 2011 ja 2015)

Klastrid	2011 N	2011 %	2015 %	2015 N	Klastrid
A mitmekülgset lõimunud	179	22	20	139	A mitmekülgset lõimunud
B kodaniku- ja osaluse mõõtmis lõimunud	124	15	15	106	B kodanikuidenteedi mõõtmis lõimunud
C keeleoskuse ja osaluse mõõtmis lõimunud	144	18	16	116	C osaluse mõõtmis lõimunud
D kodaniku- ja keeleoskuse mõõtmis lõimunud	145	18*	24*	174	D eestikeelsuse mõõtmis lõimunud
E vähelõimunud	210	26	25	180	E vähelõimunud
Kokku	802	100	100	714	

* statistiliselt oluline erinevus

Kaheks suuremaks rühmaks on vähelõimunud (E) ja eestikeelsuse mõõtmis lõimunud (D), kumbki moodustab teisest rahvusest elanikest veerandi (vt tabel 8.5.). Üks viiendik teisest rahvusest elanikest on mitmekülgset lõimunud (A) ja umbes 15% on nii kodanikuidenteedi mõõtmis lõimunud

teisest rahvusest elanikke (B) kui ka osaluse mõõtmis lõimunuid (C). Võrreldes 2015. aasta klasterijaotust eelmise integratsiooni monitooringu jaotusega (2011) on näha nende üsna suurt sarnasust. Oluliselt on viie aasta jooksul suurenenud vaid D klasteri arvukus.

Piirkondade lõikes vaadatuna on teisest rahvusest inimeste seas mitmekülgset lõimunuid (A) suhteliselt rohkem muudes Eesti piirkondades (28%) ja Tallinnas (25%) (tabel 6). Eestikeelsuse mõõtmis lõimunuid (D) on arvukamalt muudes piirkondades ja vähelõimunuid (E) Ida-Virumaal (ent vähelõimunuid on enam kui viiendik ka muude piirkondade teisest rahvusest inimeste hulgas). Tallinnas ja muudes piirkondades on suurimateks klasterigruppideks mitmekülgset lõimunud ja eestikeelsuse mõõtmis lõimunud, Ida-Virumaal aga vähelõimunud (45%) ja osaluse mõõtmis lõimunud.

Tabel 8.6. Teistest rahvusest elanike lõimklastrite jaotus Eesti piirkondade lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015)

	Muu Eesti	Tallinn	Ida-Virumaa	Kokku
A Mitmekülgset lõimunud	28	25	5	20
B Kodanikuidenteedi mõõtmis lõimunud	8	17	18	15
C Osaluse mõõtmis lõimunud	7	19	20	16
D Eestikeelsuse mõõtmis lõimunud	36	26	13	24
E Vähelõimunud	22	13	45	25
Kokku	100	100	100	100

Kodakondsuse lõikes vaadatuna näeme klasterijaotust tabelis 8.7. Eesti kodakondsusega teistest rahvustest elanikest on mitmekülgset lõimunud vaid üks kolmandik (nii oli see ka 2011. aasta klasteranalüüsi puhul), veidi üle kolmandiku on ka eestikeelsuse mõõtmis lõimunuid (kelle kodanikuidenteet on võrdlemisi madal), ülejäänud on samuti osalise lõimumistasemega. Seega ei anna Eesti kodakondsuse olemine veel garantiid, et teisest rahvusest elanike lõimumine on toimunud heal tasemel. Venemaa kodanike seas kohtame

kõige arvukamalt vähelõimunud ja osaluse mõõtmis lõimunud, aga nende hulgas on ka näiteks kõrge kodanikuidentiteediga inimesi (15%) ja isegi eestikeelsuse mõõtmis lõimunud. Määratlemata kodakondsusega inimeste seas on rohkem vähelõimunud (40%), ent seal on arvukalt ka B, C ja D klasteri esindajaid.

Kordan siinkohal seda, mida kirjutasin juba lõimumisvalkonna sotsiaalsete gruppide uuringus: klasteripõhine analüüs näitab, et kodakondsuse tunnuse alusel ei saa lõimumis-meetmeid diferentseerida, ükski kodakondsusrühm ei ole tervikuna liiga palju ega liiga vähe lõimunud, vaid koosneb väga erinevate lõimumisprobleemidega inimestest.

Teistest rahvustest elanike paremaks lõimumiseks tuleb läh-tuda nende klasterikuuluvuse analüüsist: lisaks keeleõppe tõhustamisele on vaja ka kodanikuidentiteedi kasvatust ja ühiskondlikku ellu kaasamist.

Tabel 8.7. Erinevate kodakondsusrühmade klasterikoosseis, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Eesti	Venemaa	Muu riigi	Määratle-mata	Kokku
A Mitmekülgset lõimunud	33	4	5	6	20
B Kodanikuidentiteedi mõõtmis lõimunud	13	15	26	19	15
C Osaluse mõõtmis lõimunud	10	23	21	21	16
D Eestikeelsuse mõõtmis lõimunud	36	11	5	15	24
E Vähelõimunud	8	46	42	40	25
Kokku	100	100	100	100	100

Järgnevad tabelid (8.8. ja 8.18. lisas) kajastavad lõimklasteri sisemist struktuuri nii lõimdimensioonide tasemetel kui ka sotsiaaldemograafiliste andmete alusel. Nende põhjal anname allpool kõigile klasteritele lühikese iseloomustuse.

Tabel 8.8. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide tasemed lõimklasterite lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Tase		A Mitmekülgset lõimunud	B Kodanikuidentiteedi mõõtmis lõimunud	C Osaluse mõõtmis lõimunud	D Eestikeelsuse mõõtmis lõimunud	E Vähelõimunud
Kodaniku-identiteet	Madalam	1	-	37	18	77
	Keskmine	32	48	60	56	23
	Kõrgem	67	52	3	26	-
	Kokku	100	100	100	100	100
Eesti-keelsus	Puuduv	-	39	37	-	61
	Madalam	11	59	49	2	38
	Kõrgem	89	2	15	98	2
	Kokku	100	100	100	100	100
Osalus	Madalam	-	18	-	20	44
	Keskmine	12	73	24	77	56
	Kõrgem	88	9	76	3	-
	Kokku	100	100	100	100	100

Klaster A – „mitmekülgset lõimunud“ moodustab 20% Eesti teisest rahvusest elanikest (vanuses 15+). A-klasterisse kuulujatest 57% elab Tallinnas ja 35% muudes Eesti piirkondades (va Ida-Virumaa). Sellesse klasterisse kuuluvad valdavalt Eestis sündinud (78%, sh 35%-l on ka üks või mõlemad vanemad Eestis sündinud), nooremad (71% on alla 50-aastased), haritumad (27% on keskeriharidusega ja 43% kõrgharidusega), majanduslikult paremini toime tulevad (70% tulevad raskusteta toime) inimesed. Võrreldes teiste klasteritega on selles klasteris suhteliselt enam esindatud vastutavat tööd tegevad inimesed (32%) ja selles on vähem mittetöötavaid inimesi (34%). Ka üldine rahulolu tase on sellesse klasterisse kuulujatel teistest kõrgem (36% kõrgem tase). Mitmekülgset lõimunud iseloomustavad järgmised aspektid: keskmisest tunduvalt kõrgem kodanikuidentiteet (nendest 67%-l on kõrgem ja 32%-l on keskmine tase, sh 87% on Eesti kodanikud, 85% peab end Eesti rahva hulka kuuluvaks, 79% jaoks on Eesti ainus kodumaa, 50% on kindel, et Eesti kodakondsus võimaldab osaleda poliitilises elus, ja 65% arvates sõltub

asjade kulg riigis ka temast endast, 83% on osalenud valimistel), eestikeelsus (89%-l on kõrgem tase, sh 78%-l on aktiivne keeleoskus, 86% suhtleb püsivalt eestlastega eesti keeles, 78% alustab või jätkab eestlastega suheldes juttu eesti keeles, 83% peab vähemalt üht eestikeelset meediakanalit endale oluliseks teabeallikaks) ja Eesti ühiskondlikus elus osalemine (88%-l on kõrgem tase, sh 91% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 82% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, teiste klasteritest sagedamini ollakse osalenud poliitilistes aktsioonides – 66% ja osaletakse kodanikeühendustes – 48%). A-klasterisse kuulujatel teisest rahvusest elanikel on keskmiselt kõige rohkem erinevaid püsisuhtevõrgustikke, milles on ka eestlasi (4,3), erinevaid eestlastega suhtlemise sfääre (6,3) ja keskmiselt kõige suurem valmisolek osaleda koos eestlastega ühistes kollektiivides.

Klaster B – „kodanikuidentiteedi mõõtmis lõimunud“ - moodustab 15% Eesti teisest rahvusest elanikest. Selles klasteris domineerivad naisvastajad (72%), vanemad vanuserühmad

(keskmine vanus 54 aastat; 55-aastaseid ja vanemaid on 57%), valdavaks on keskeriharidus (47%) ning suhteliselt rohkem on ka alla keskeriharidusega inimesi (18%), majanduslikult tullakse toime mitte kõige paremini (56%-l on raskusi). Eestis on sündinud 64% klastrisse kuulujatest. Võrreldes teiste klastritega on selles klastris enam esindatud täidesaatvat tööd tegevad inimesed (44%). Kodanikuidentiteedi mõõtnes lõimunud iseloomustab suhteliselt kõrge kodanikuidentiteet (52%-l kõrgem tase, 48%-l keskmine tase, sh 44% on Eesti kodanikud, 78% peab end Eesti rahva hulka kuuluvaks, 71% nimetab Eestit oma ainsa kodumaana, 70% on kindel, et Eesti kodakondsus võimaldab osaleda poliitilises elus, ja 63% arvates võetakse Eesti kodakondsus kindlasti Eestisse kuuluvuse tunde suurendamiseks, 37% arvates sõltub asjade kulg riigis ka temast endast, 85% on osalenud valimistel). Ühiskondlikus elus osalemine on selle klatri puhul keskmisel tasemel (73%, sh 73% huvituvad Eesti sise poliitikast, 31% on osalenud kultuuri- ja spordi suurüritustel). Samas tegeliku ühiskondliku aktiivsuse tase on keskmisest madalam (86% ei ole osalenud poliitilistes aktsioonides, 80% ei osale kodanikuühendustes, vaid 21% peab ennast poliitikas pädevaks). B-klatri esindajatele on iseloomulik vähene eestikeelsus (39%-l puudub, 59%-l madalam tase, sh 15% ei oska eesti keelt üldse ja 78% on vaid passiivne oskus, 90% suhtleb püsivalt eestlastega ainult vene keeles, 91% ei suuda vestelda eesti keeles ja lähevad eestlastega suheldes üle vene keelele, 73% ei pea ühtegi eestikeelset meediakanalit oluliseks teabeallikaks). Eestlastega seotud püsisuhtevõrgustikke ja suhtlemissfääre on selle klatri esindajatel suhteliselt vähem (keskmiselt vastavalt 2,7 ja 3,3) ent neid iseloomustab kõige positiivsem hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes (2,6). Kodanikuidentiteedi mõõtnes lõimunutest elab kõige suurem osa Tallinnas (51%, sh Lasnamäel 28%) ja Ida-Virumaal (36%).

Klaster C – „osaluse mõõtnes lõimunud“ moodustab 16% Eesti teisest rahvusest elanikest. Eestis on sündinud vähem kui pool (44%) selle klatri koosseisust. Sellesse klastrisse kuulub suhteliselt rohkem mehi (54%) ja keskmises vanuses

inimesi (58% on 40-64-aastased), haridustasemes paistab silma kõrgharidust omavate inimeste suurem osakaal (34%), majanduslik toimetulek kaldub aga kehvema poole (raskusi toimetulekuga on 59%-l). Tegevusaladest on selles klastris suhteliselt enam esindatud vastutavat tööd tegevad inimesed (23%). C-klatrile on iseloomulik suhteliselt aktiivne osalemine ühiskondlikus elus (76% omab osaluse kõrgemat taset, 24% keskmist taset, sh 86% huvitub Eesti sise poliitikast, 72% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 48% peab end pädevaks poliitikas, suurem on ka tegelik ühiskondlik aktiivsus – 61% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 60% osaleb kodanikuühendustes). Eestikeelsuse näitajad jäävad selles klastris, nagu eelmiseski, tagasihoidlikuks (37%-l eestikeelsuse arvestatav tase puudub, 49%-l on madalam tase, sh 62%-l on passiivne keeleoskus ja 21% ei oska eesti keelt üldse, vaid 15% alustavad või jätkavad eestlastega suhtlemist eesti keeles, 21% suhtleb eestlastega püsivalt eesti keeles, 32% peab vähemalt üht eestikeelset meediakanalit endale oluliseks teabeallikaks). Osaluse mõõtnes lõimunud iseloomustab ka madalam kodanikuidentiteet (37%-l on madalam tase, 60%-l on keskmine tase, sh Eesti kodakondsus on vaid 32%-l, Venemaa kodakondsus 37%-l ja määratlemata kodakondsus 27%-l, 43% ei pea end Eesti rahva hulka kuuluvaks, Eestit nimetab oma ainsa kodumaana vaid 37%, üksnes 30% on kindel, et Eesti kodakondsus võimaldab osaleda poliitilises elus, vaid 19% arvates võetakse Eesti kodakondsus kindlasti Eestisse kuuluvuse tunde suurendamiseks, ja ehkki ainult 23% arvates sõltub asjade kulg riigis ka temast endast, on siiski 73% osalenud valimistel). Eestlastega suhtlemise näitajate poolest on selle klatri esindajad keskmisel tasemel. Osaluse mõõtnes lõimunud leidub kõige enam Tallinnas (53%, sh Lasnamäel 28%) ja Ida-Virumaal (36%). Kõrgema ühiskondlikus elus osalemise taseme ja madalama kodanikuidentiteedi kombinatsioon C-klatri näitab, et tegemist on ühiskonna suhtes aktiivselt kriitiliste inimestega, kelle eduka lõimumise võti seisneb selle kriitilisuse positiivses kaasamises Eesti ühiskonna arendamisse.

Klaster D – „eestikeelsuse mõõtnes lõimunud“ moodustab 24% Eesti teisest rahvusest elanikest. Selles klastris on suhteliselt rohkem Eestis sündinuid (74%, sh kolmas rändepölvkond moodustab 41%), naisi (62%), noori (47% on kuni 39-aastaseid), suhteliselt arvukamalt on üldkeskerharidust (25%), majandusliku toimetuleku osas ollakse paremal järjel (59% tulevad toime), suhteliselt enam on esindatud vastutavad töötajad (22%). D-klatri iseloomustab keskmisest kõrgem eestikeelsus (98% kõrgem tase, sh 72%-l aktiivne keel oskus, 93% alustavad või jätkavad suhtlemist eestlastega eesti keeles, 93% suhtleb mõne eestlasega püsivalt eesti keeles, 80% peab vähemalt üht eestikeelset meediakanalit endale oluliseks teabeallikaks), kodanikuidentiteedi poolest ollakse keskmisel tasemel (56% omab keskmist, 26% kõrgemat taset, sh 75% on Eesti kodanikud, 71% peab end Eesti rahva hulka kuuluvaks, 71% jaoks on Eesti ainus kodumaa, 33% on kindel, et Eesti kodakondsus võimaldab osaleda poliitilises elus, 18% arvates võetakse Eesti kodakondsus kindlasti Eestisse kuuluvuse tunde suurendamiseks, 54% on osalenud valimistel). Eestikeelsuse mõõtnes lõimunute suhteline passiivsus väljendub halvemates ühiskondlikus elus osaluse näitajates (77% keskmine, 20% madalam tase, sh 68% ei huvitu Eesti sise poliitikast, 53% ei ole osalenud ühelgi kultuuri- või spordisuurüritusel, 81% ei ole osalenud poliitilistes aktsioonides ja 81% ei osale kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end ainult 16%). D-klatriisse kuulujaid kohtame sagedamini muudes Eesti piirkondades (va Ida-Virumaa) (36%) ja Tallinnas (48%).

Klaster E – „vähelõimunud“ moodustab 25% Eesti teisest rahvusest elanikest. Siia kuuluvad arvukamalt väljaspool Eestit sündinud (61%), rohkem mehed (54%), vanemaealised (pooled on 55-aastased või vanemad, sh 31% 65-aastased või vanemad), madalama haridustasemega (36% alla keskerharidusega või kutseharidusega), majanduslikult halvemini toime tulevad (61%-l on raskusi toimetulekuga) inimesed. 68% klastrisse kuulujatest ei tööta. Üldiselt ollakse kõige vähem rahul (madalam rahulolu tase on 56%-l). Klatri iseloomustavad keskmisest halvemad näitajad kõigi kolme

analüüsi aluseks oleva mõõtme lõikes: madalam kodanikuidentiteet (77% madalam tase, sh Eesti kodanikke vaid 16%, 46% on Venemaa ja 33% määratlemata kodakondsusega, 62% ei pea end Eesti rahva hulka kuuluvaks, Eestit nimetab oma ainsa kodumaana 27%, vaid 22% on kindel, et Eesti kodakondsus võimaldab osaleda poliitilises elus, ja vaid 8% arvates võetakse Eesti kodakondsus kindlasti Eestisse kuuluvuse tunde suurendamiseks, ainult 8% arvates sõltub asjade kulg riigis ka temast endast, 61% ei ole osalenud valimistel), vähene eestikeelsus (61%-l puuduv, 38%-l madalam tase, sh 34% ei valda üldse eesti keelt ja 61%-l on vaid passiivne keeleoskus, 96% alustab või jätkab eestlastega suhtlemist vene keeles, 94% suhtleb ka vene keeles ka nende eestlastega, kellega nad on püsikontaktides, 79% ei pea ühtegi eestikeelset meediakanalit oluliseks teabeallikaks) ja vähene osalus ühiskondlikus elus (44%-l madalam tase, 56%-l keskmine tase, sh 68% ei huvitu Eesti sisepoliitikast, 83% ei ole osalenud ühelgi kultuuri- või spordisuurüritusel, 90% ei ole osalenud poliitilistes aktsioonides ja 82% ei osale kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end ainult 3%). Kõige madalamad on siin ka eestlastega suhtlemise võrgustike keskmine arv, eestlastega suhtlemise sfääride arv ja valmisolek osaleda eestlaste kollektiivis (vastavalt 1,9; 2,6 ja 1,6). 54% „vähelõimunutest“ elab Ida-Virumaal ja 24% Tallinnas.

Lõimklastrid võimaldavad mõtestada teistest rahvustest elanike lõimumisperspektiive klastrikuuluvuse seisukohalt. Tabelis 8.8 on lõimklastrid jaotatud sotsiaalmajandusliku tausta ja lõimdimensioonide tasemetega järgi.

Tabel 8.8 Lõimklastrite paigutus sotsiaalmajandusliku tausta ja lõimdimensioonide tasemetega järgi

Sotsiaal-majanduslik taust lõimumisele	Soodsam	Vähem soodne
Eestikeelsus	Kõrgem A D	Madalam B C E
Osalus	Kõrge A Madalam keskmine D	Kõrge C Keskmine B Madal E

Kodanikuidentiteet	Kõrge A	Keskmine D	Madalam keskmine C	Kõrgem B	Madal E
Perspektiivne klaster	A	A	AB	BA	B

Nagu eespool toodud lõimklastrite kirjeldustest nähtub on klastritesse A ja D kuuluvate teisest rahvusest inimeste sotsiaalmajanduslik taust lõimumise seisukohalt soodsam: enamuses 2 või 3 rändepõlvkond, rohkem elatakse mujal Eestis ja vähem Ida-Virumaal, omatakse Eesti kodakondsust, ollakse nooremad, rohkem on kõrgharidust, majanduslik olukord on parem, eestlastega suheldakse palju ja mitmetes erinevates võrgustikes jne. Klastritesse B, C ja E kuulujatel on sotsiaal-majanduslik taust aga vähem soodne: rohkem välis-sündinuid, rohkem elatakse Ida-Virumaal, vähem omatakse Eesti kodakondsust, ollakse vanemad, domineerib kesktaaseme haridus, majanduslik olukord on halvem, püsisuhtevõrgustikke eestlastega on vähem jne. Mõnede tunnuste osas moodustab siin erandi C-klaster, kus on suhteliselt rohkem keskealisi, kõrgemat haridust ja kus eestlastega suhtlemise näitajad on keskmisel tasemel.

Edasi näeme tabelist, et sotsiaalmajandusliku tausta erinevused seostuvad lõimdimensioonide kõige enam eestikeelsusega: klastritel A ja D on see näitaja kõrgem, klastritel B, C ja E aga madalam. Ülejäänud kahe lõimdimensiooni – osaluse ja kodanikuidentiteedi – taseme poolest erinevad A ja D ning B, C ja E oma klastritegrupi siseselt omavahel.

Et mitmekülgset lõimumist tuleks eelistada ühekülgsele (ainult ühe või kahe dimensiooni osas) lõimumisele, siis võiks A-klastrisse ümberpaiknemine olla kõikidesse ülejäänud klastritesse kuulujate edasise lõimumise lõppsihiks. Seda on kõige kergem saavutada D-klastrite esindajatel, sest kuulutakse A-klastriga sama lõimumistaustaga klastritegruppi. D-klastrisse kuulujatel on lihtsam alustada liikumist A-klastrite poole kodanikuidentiteedi kasvatamisest (tasemetega vahe on väiksem) ja selle kaudu jõuda hiljem ka suurema osaluseni ühiskondlikus elus. Selleks ei piisa vaid inimeste endi tahtest, vaja on teisest rahvusest inimeste suuremat kaasamist ka seal, kus nad elavad

eestlastega kõrvuti ja valdavad hästi eesti keelt. Takistuseks võib siin saada A-klastrist mõnevõrra madalam haridustase, madalam valmisolek eestlastega ühes kollektiivis osaleda ja vähem positiivne hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes.

Klastritesse B, C ja E kuulujate kohest liikumist A-klastrite ehk mitmekülgse lõimumise suunas takistab erinevus lõimumise sotsiaalmajanduslikus taustas ja madalam eestikeelsus, neid takistusi ei ole võimalik kiiresti ületada. Seetõttu on nende klastrite esmaseks perspektiiviks liikumised oma klastritegruppi sees.

E-klastril oleks tasemeerinevusi vaadates kõige kergem liikuda C-klastrite suunas, suurendades oma liikmete kodanikuidentiteeti madalale keskmisele tasemele. Osaluse tõstmisel C-klastrite kõrgemale tasemele võivad takistuseks saada eespool nimetatud C-klastrite erinevused sotsiaalmajanduslikus taustas, mida E-klastrisse kuulujad ei saa saavutada. E-klastrisse kuulujate liikumine kriitilise C-klastrite poole võib olla ka teataval määral ohtlik (eriti Tallinnas), sest ei ole ette teada, missugustest kodanikuühendustes või poliitilistes aktsioonides vähese eestikeelsusega inimesed oma osalust suurendama hakkavad. Paremaks võimaluseks E-klastrile on üleminek B-klastrisse, mis oma vanuselise koosseisu ja muude taustatunnuste poolest sobib osalustaseme tõstmiseks. Peale keskmisele osalustasemele jõudmist peaks oluliselt tõusma B-klastrite poole liikujate kodanikuidentiteet, millele tuleks kaasa aidata nendega vene keeles suhtlevate eestlaste ja Eesti venekeelse meedia abiga.

C-klastrite lõimumisperspektiiviks on liikumine A-klastrite suunas ja see on seotud eelkõige eesti keele omandamisega, milleks loob eeldused selle klastrite eripära (vanus, haridus, kontaktid eestlastega). Eesti keele omandamist omakorda võib selles klastris takistada madalam kodanikuidentiteet (ja Eesti kodakondsuse puudumine). Madalama kodanikuidentiteedi takistav mõju on oletatavasti suurem Tallinnas, kus kriitiline hoiak võib olla levinud suhtlusringkondades ja võimenduda meediakanalites. Ida-Virumaal aga võib ka

kehv eesti keele oskus (mida ei suudeta suhtlemisvõimaluste puudumise tõttu parandada) takistada kodanikudenteedi suurenemist. Seetõttu oleks osale C-klastrisse kuulujatest (eriti neile, kes ei suuda eesti keelt omandada) perspektiivne liikuda ka B-klastrisse, sest seda toetavad sarnasused sotsiaalmajanduslikus tasemes, sh Ida-Virumaal elamine, Eesti kodakondsuse puudumine, suhteliselt sarnane tase kontakteerumisel eestlastega ja hoiakutes rahvusgruppide vaheliste kontaktide suhtes.

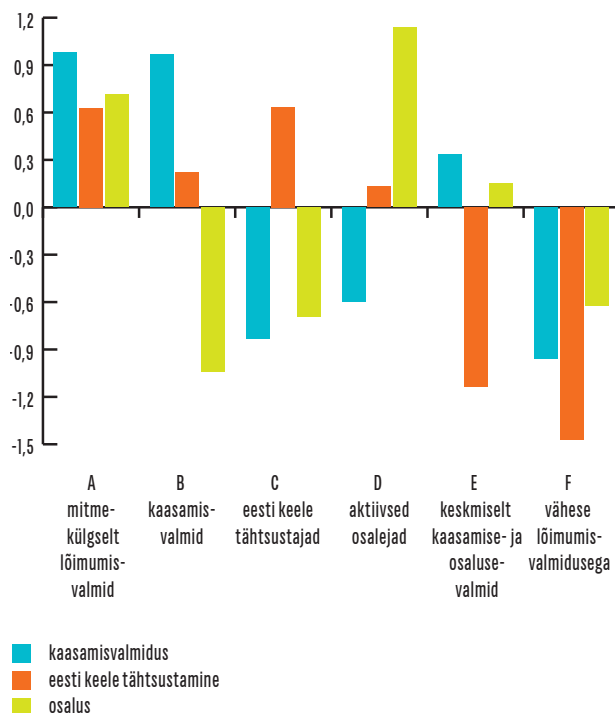
Kui C-klastrisse kuulujate seas peaks mingitel põhjustel (näiteks kibestumine reaktsioonina mingitele riigi poliitika-tele) suurenema ühiskonnast võõrandumine (mis väljenduks osaluse taseme languses), siis võib toimuda nende degradatsioon E-klastrisse.

B-klastrisse kuulujate liikumine A-klastris poole saab alata osaluse taseme suurendamisest, sest eesti keele omandamine on paljudele inimestele selles klastris raske (Ida-Virumaal puudub eestikeelne suhtlemiskeskond, vanemaealised ei suuda enam keelt õppida). Osaluse suurendamisel saab ära kasutada selle klastris kõrget kodanikudenteeti, suunates selle abstraktse hoiaku tasemelt tegeliku ühiskondliku aktiivsuse poole (näiteks suurem kaasatus kodanikuühendustesse aitaks samas tõsta ka poliitilist pädevust). Kaasamismeetmeid tuleks selle klastris puhul kindlasti rakendada vene keele baasil ja Eesti venekeelse meedia abiga (vanemaealised on suuremad meediatarbijad). Kui aga eesti keelt ei suudeta ära õppida, jäädakse edasi B-klastrisse, kuuludes klastris kõrgema osaluse tasemega esindajate hulka, keda praegu on veel suhteliselt vähe.

8.4 Eestlaste lõimklastrid

Klasteranalüüs viidi läbi paralleelselt nii 2011. kui ka 2015. uuringu eestlastest vastajate andmete põhjal, kolme lõimdimensiooni alusel (klastrite moodustamise kohta vt. lähemalt metoodika osast 8.7.).

Joonis 8.9. Eestlaste lõimdimensioonide standardiseeritud keskmised väärtused klastrigruppide lõikes (Integratsiooni monitooring 2015)

Joonisel 8.9. näeme kolme eestlaste lõimdimensiooni standardiseeritud tunnuste keskmisi väärtusi tekkinud klastrite lõikes 2015. aasta andmete alusel. Vaadeldes nende väärtuste erinevust kõigi vastajate keskmisest (mis asub nulljoonel) saamegi defineerida klastrid. Mitmekülgset lõimumisvalmidite eestlaste rühmas (A-klastris) on kõik kolm

lõimdimensiooni keskmisest kõrgema väärtusega, samas kui kaasamisvalmidite eestlaste puhul (B-klastris) on keskmisest oluliselt suurem kaasamisvalmiduse indeksi väärtus, eesti keele tähtsustamine jääb üldisele keskmisele tasemele ja osaluse indeksi väärtus on oluliselt madalam üldisest keskmisest. Eesti keele tähtsustajad (C-klastris) on eestlased, kes paistavad silma eesti keele tähtsuse dimensiooni keskmisest kõrgema väärtusega, samas kui nii kaasamisvalmiduse kui ka osaluse näitajad on selles grupis oluliselt madalamad üldisest keskmisest). Aktiivsed osalejad (D-klastris) tõusevad esile osaluse dimensiooni kõrgema väärtusega, eesti keele tähtsustamine jääb selles rühmas üldise keskmise lähedale ja kaasamisvalmidus on keskmisest oluliselt madalam.

E-klastris eristub tegelikult vaid eesti keele tunduvalt madalama tähtsustamisega, kaasamisvalmidus ja osaluse näitaja on siin üldise keskmise tasemel. Et aga soovime nimetada klastrid positiivsete omaduste alusel, siis saigi see klastris nimeks „keskmiselt kaasamis- ja osalemisvalmid“. Ja viimase, vähese lõimumisvalmidusega eestlaste rühma puhul (F-klastris) on kõik kolm lõimdimensiooni üldisest eestlaste keskmisest tasemest oluliselt madalamad.

Tabel 8.9. Eestlaste klastrirühmade arvukus ja protsentuaalne jaotus (Integratsiooni monitooring 2011 ja 2015)

Klastrid	2011 N	2011 %	2015 %	2015 N	Klastrid
A mitmekülgset lõimumisvalmid	72	12*	20*	99	A mitmekülgset lõimumisvalmid
B kaasamisvalmid	106	17	14	73	B kaasamisvalmid
C eesti keele tähtsustajad	140	23	22	112	C eesti keele tähtsustajad
D aktiivsed osalejad	85	14	18	89	D aktiivsed osalejad
E kaasamise- ja osalusevalmid	129	21	16	78	E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid
F vähese lõimumisvalmidusega	75	12	10	49	F vähese lõimumisvalmidusega
Kokku	607	100	100	500	

* statistiliselt oluline erinevus

Tabelis 8.9 on võrdlevalt esitatud andmed klasterühmade suuruse kohta 2011. ja 2015. aasta uuringus. Suurima eestlaste klasterühma moodustavad eesti keele tähtsustajad (C-klaster, 22% eestlastest küsitletutest) ja selle rühma arvukus on viimase viie aasta jooksul püsinud muutumatuna. Peaaegu sama suur on ka mitmekülgsest lõimumisvalmiste rühm (A-klaster, 20%) ning selgub, et mitmekülgsest lõimumisvalmiste osakaal eestlastes seas on 2011. aastaga võrreldes oluliselt kasvanud (kasv 8%). Suuruselt järgmine on aktiivsete osalejate rühm (D-klaster, 18%), mis on veidi kasvanud, ent mille kasv võib jääda mõõtmisvea piiridesse, ning sama võib öelda ka kaasamis- ja osalemisvalmiste rühma suuruse kahanemise kohta (E-klaster, 16%, milles on viie aastaga toimunud kahanemine 5%) ning kaasamisvalmiste rühma kohta (B-klaster, 14%). Vähese lõimumisvalmidusega eestlased moodustavad väikseima klasterühma (F-klaster, 10%).

Mitmekülgsest lõimumisvalmeid (A-klaster) eestlasi elab kõige arvukamalt Tallinnas (30%), järgnevad teised Eesti regioonid (18%) ja suhteliselt kõige vähem on neid Virumaa eestlaste seas (8%) (tabel 8.10). Eesti keele tähtsustajatega (C-klaster) on aga vastupidi – nende osakaal on kõige suurem Virumaal (32%), järgnevad teised piirkonnad (24%) ja kõige väiksem on nende protsent Tallinnas (13%). Tallinna eestlaste suurimad klasterühmad on mitmekülgsest lõimunud (A-klaster), aktiivsed osalejad (D-klaster) ja keskmiselt kaasamise- ja osalemisvalmid (E-klaster) – kõiki neid rühmi iseloomustab keskmisest suurem või keskmisel tasemel osalus ühiskondlikus elus ja kultuurielus.

Tabel 8.10. Eestlaste klasterühmade protsentuaalne jaotus regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	Tallinn	muu Eesti	Virumaa	Kokku
A mitmekülgsest lõimumisvalmid	30	18	8	20
B kaasamisvalmid	11	16	14	14
C eesti keele tähtsustajad	13	24	32	22
D aktiivsed osalejad	25	16	14	18
E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid	17	15	19	16
F vähese lõimumisvalmidusega	4	11	14	10
Kokku	100	100	100	100

Virumaa eestlaste seas domineerivad eesti keele tähtsustajad (C-klaster) ja keskmiselt kaasamis- ja osalusevalmid (E-klaster), ka vähese lõimumisvalmidusega eestlasi (F-klaster) on seal teiste piirkondade võrreldes veidi rohkem.

Virumaa eestlaste seas ilmneb seega kaks vastandlikku hoiakut eesti keele tähtsuse suhtes: C-klasterisse kuuluvad rõhutavad selle kasutamise vajalikkust (olles samas vähese kaasamisvalmidusega), E-klasterisse kuuluvad aga tähtsustavad eesti keelt keskmisest vähem. Muudes Eesti piirkondades on samuti arvukamalt eesti keele tähtsustajaid (C ja A-klaster), ent osa neist (A-klaster) on lõimumisvalmid ka teistes mõõtmistes (kaasamisvalmidus). Ülejäänud klasterid on muudes piirkondades suhteliselt võrdväärse osakaaluga.

Vanuse lõikes vaadatuna näeme kõige nooremate (15–24-aastaste) eestlaste puhul Virumaaga sarnast pilti (tabel 8.11). Siingi on kõige arvukamalt eesti keele tähtsustajaid (C-klaster, 31%), ent samas ka eesti keelele vähem tähtsust omistajaid (E-klaster), ning ka eesti keele tasakaalustatud väärtustajaid (A-klaster).

Tabel 8.11. Eestlaste klasterühmade protsentuaalne jaotus vanuse lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

	15–24	25–39	40–54	55–64	65+	Kokku
A mitmekülgsest lõimumisvalmid	17	18	24	17	21	20
B kaasamisvalmid	17	11	15	13	19	14
C eesti keele tähtsustajad	31	22	19	25	19	22
D aktiivsed osalejad	6	27	19	17	15	18
E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid	23	16	12	16	14	16
F vähese lõimumisvalmidusega	6	6	12	11	13	10
A mitmekülgsest lõimumisvalmid	100	100	100	100	100	100

Järgmine vanuserühm (25–39-aastased) paistab silma kõrgema osalusega ühiskondlikus ja kultuurielus (D-klaster, 27%), ja 40–54 aastased eestlased mitmekülgse lõimumisvalmiduse (A klasteri) veidi arvukama esindatusega.

Mitmekülgsema lõimumisvalmidusega (A-klaster) paistavad silma kõrgharidusega eestlased (32%), kaasamisvalmidus eraldi hoiakuna (B-klaster) on iseloomulik madala haridustasemega eestlastele, eesti keele tähtsustamine eraldi hoiakuna (C-klaster) on sageliesinevam keskharidusest madalama haridusega eestlaste seas, aktiivsemad osalejad ühiskondlikus ja kultuurielus on üldkesk- ja kõrgharidusega eestlased (tabel 8.12).

Tabel 8.12. Eestlaste klastrirühmade protsentuaalne jaotus hariduse lõikes, (Integratsiooni monitoring 2015)

	alla keskhariduse	kutseharidus	keskeriharidus	üldkeskharidus	kõrgharidus	Kokku
A mitmekülgsest lõimumisvalmid	11	23	17	13	32	20
B kaasamisvalmid	26	26	12	9	11	14
C eesti keele tähtsustajad	32	20	23	25	14	22
D aktiivsed osalejad	4	14	17	25	24	18
E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid	12	11	19	18	15	16
F vähese lõimumisvalmidusega	14	6	12	10	5	10
Kokku	100	100	100	100	100	100

Järgnevalt püüame iseloomustada iga klastrirühma sisemist struktuuri tuginedes tabelis esitatud lõimdimensioonide tasemetele ja sotsiaaldemograafilistele andmetele (tabel 8.13 ja lisa tabel 8.19).

Tabel 8.13. Eestlaste lõimdimensioonide tasemed lõimklastrite lõikes, % (Integratsiooni monitoring 2015)

	Tase	A mitmekülgsest lõimumisvalmid	B kaasamisvalmid	C eesti keele tähtsustajad	D aktiivsed osalejad	E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid	F vähese lõimumisvalmidusega
Kaasamisvalmid	Madalam	-	-	41	28	-	47
	Keskmine	8	11	59	72	55	53
	Kõrgem	92	89	-	-	45	-
	Kokku	100	100	100	100	100	100
Eesti keele tähtsus	Madalam	-	-	-	1	23	47
	Keskmine	31	59	33	60	77	53
	Kõrgem	69	41	67	39	-	-
	Kokku	100	100	100	100	100	100
Osalus	Madalam	-	36	19	-	3	14
	Keskmine	23	64	80	-	51	78
	Kõrgem	77	-	1	100	47	8
	Kokku	100	100	100	100	100	100

Klaster A – „mitmekülgsest lõimumisvalmid“ hõlmab 20% küsitletud eestlastest. Klasteris domineerib 40- aastast vanemate inimeste rühm (sh 40–54-aastaseid on 30%), selles on ka kõige arvukamalt kõrgharidusega inimesi (43%), vastutavaid töötajaid (45%), majanduslik olukord on suhteliselt hea (23% elab hästi, 58% saab hakkama), üldine rahulolu tase kõrge (kõrgem tase 45%). Mitmekülgsest lõimumisvalmid eestlasi iseloomustab väga kõrge kaasamisvalmidus (92% kõrgem tase, sh 80% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 91% leiab, et teisest rahvusest inimeste arvamus tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 70% peab teisest rahvusest inimeste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 70% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 77% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus),

osalus ühiskondlikus elus (77% kõrgem tase, sh 93% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 90% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, teistest klastritest sagedamini ollakse osalenud poliitilistes aktsioonides – 62% ja osaletakse kodanikuühendustes – 40%, 47% peab ennast poliitikas küllalt pädevaks ja oma seisukohti teistele huvitavaks) ja eesti keele tähtsuse tunnetamine (69% kõrgem tase, sh 91% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, 62% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega alati või sagedamini eesti keeles, 58% peab väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja kasutamist vene elanikkonna arvamusi liidrite poolt, 65% arvates on suutmatust eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks). Vene keelt valdab aktiivselt 55% selle klasteri esindajatest, venekeelsete inimestega ühiste suhtlemisvõrgustike ja suhtlemisvõrgustike keskmised näitajad on kõrgeimad (3,5), samuti on selle klasteri esindajatel positiivne hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes. Klasteris on arvu- kamalt esindatud Tallinna eestlased (36%).

Klaster B – „kaasamisvalmid“ esindab 14% eestlastest. 59% klasterisse kuulujatest on naised, vanuserühmadest on suurem üle 65-aastaste rühm (27%), domineerib madalam haridustase (alla keskhariduse 32%, kutseharidusega 12%), kolmveerand klasterisse kuulujatest ei tööta. Ligi pooltel (48%) selle klasteri esindajatest on raske majanduslikult toime tulla, 41% on madalama rahulolu tasemega. B-klasterile on iseloomulik kõrge kaasamisvalmidus (89%-l kõrgem tase, sh 80% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 90% leiab, et mitte-eestlaste arvamus tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 75% peab mitte-eestlaste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 76% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 69% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus) ja keskmine eesti keele tähtsustamine (59%-l keskmine tase, 41%-l kõrgem tase, sh 91% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, 32% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega

alati või sagedamini eesti keeles, 52% peab väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja kasutamist vene elanikkonna arvamussliidrite poolt, 56% arvates on suutmatuse eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks). Ühiskondlikus elus osalemisel ollakse aga kõige madalamal järjel (36%-l vastajatest on madalam tase, 64%-l on keskmine tase, sh vaid 36% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 34% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 11% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 4% osaleb kodanikuühendustes, peaaegu mitte üksi selle klatri esindajatest ei pea ennast poliitikas pädevaks). Kui teisest rahvusest elanikega tegeliku suhtlemise näitajad on kaasamisvalmiste puhul madalavõitu, siis positiivne hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes ja valmisolek venekeelsete inimeste kollektiivis osaleda on kõrged (vastavalt 2,1 ja 1,3 palli). Kolmveerand B klattrisse kuulujatest elab muudes Eesti piirkondades (va Tallinn ja Ida-Virumaa).

Klaster C – „eesti keele tähtsustajad“ – 22% eestlastest. Vanuselt üks noorimaid rühmi (47% on 15-39-aastased), noorte suurema osakaalu tõttu on ka rohkem neid, kelle haridustase jääb alla keskhariduse (26%) ja vähem on kõrgharidust (16%), rohkem on selles klattris ka mittetöötavaid (54%) ja täidesaatva töö tegijaid (35%), majanduslikult ollakse kehvemal järjel (37%-l raske toime tulla), ka rahul ollakse vähem (madal tase 42%). C-klattrisse kuulujaid iseloomustab suurem eesti keele tähtsustamine (67% kõrgem, 33% keskmine tase, sh 85% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, 59% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega alati või sagedamini eesti keeles, 53% peab väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja kasutamist vene elanikkonna arvamussliidrite poolt, 62% arvates on suutmatuse eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks, 55% ei pea venekeelseid subtiitreid telesaadetele vajalikuks), keskmisele lähedane osalus ühiskondlikus elus (keskmine tase 80%, sh vaid 36% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 60% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 20% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 12% osaleb

kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end 5%) ja suhteliselt vähene kaasamisvalmidus (41% madalam, 59% keskmine tase, sh vaid 41% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 45% leiab, et mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 30% peab mitte-eestlaste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 22% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 27% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus). Vene keele oskus on eesti keele tähtsustajatel üks madalamaid (42%-l aktiivne oskus), samuti on väga madalad venekeelsete inimestega ühisesse kollektiivi kuulumise ning mitmekultuurilisse ühiskonda positiivse suhtumise näitajad (vastavalt 0,8 ja 1,5). Ka tegelik teiste rahvustega suhtlemine on madalama tasemega (püsivõrgustike keskmine arv 2,3 ja suhtlemissfääride arv 2,2). Ka eesti keele tähtsustajad elavad valdavalt (75%) muudes Eesti piirkondades (va Tallinn ja Ida-Virumaa).

Klaster D – „aktiivsed osalejad“ – 18% eestlastest. Klatri koosseisus on rohkem mehi (53%), arvukam on 25-39 aastaste vanusegrupp (39%), suhteliselt rohkem on kõrgharidusega (34%) ja üldkeskharidusega (25%) inimesi, 41% töötab vastutaval ametikohal, üldine rahulolu on kõrgem (kõrgem tase 35%, keskmine tase 43%). Aktiivsed osalejad on kõik kõrgema osaluse tasemega (sh 89% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 90% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 81% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 72% osaleb kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end 55%), kaasamisvalmidus jääb nende puhul keskmiseks või madalamaks (keskmine tase 72%, sh 51% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 64% leiab, et mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 41% peab mitte-eestlaste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 26% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 29% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus) ja eesti keele tähtsustamine keskmiseks (60%) või kõrgemaks (39%, sh

82% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, 42% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega alati või sagedamini eesti keeles, 40% peab väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja kasutamist vene elanikkonna arvamussliidrite poolt, 46% arvates on suutmatuse eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks). Vene keele oskus on selle klatri esindajatel küllaltki hea (59% aktiivne oskus), tegelik teistest rahvustest inimestega suhtlemise tase väga kõrge (püsivõrgustike keskmine arv 3,5 ja suhtlemissfäärid arv samuti 3,5), ent valmisolek venekeelsete inimestega ühes kollektiivis osaleda ja positiivne hoiak mitmekultuurilise suhtes jäävad keskmisele tasemele. Aktiivsed osalejad on arvukamalt esindatud Tallinnas (34%), mujal Eestis (va Virumaa) elab (61%).

Klaster E – „keskmiselt kaasamise ja osalusevalmid“ – 16% eestlastest. Klattris on rohkem naisi (60%) ja noori (15-25 aastased – 23%), haridusgruppidest on suurim keskeriharidus (37%), majanduslik toimetulek keskmine (63%) või parem (elab hästi 20%), rahulolu tase keskmine (56%) või kõrgem (28%). Kaasamisvalmidus on selle klatri esindajatel keskmisel (55%) või kõrgemal (45%) tasemel (sh 74% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 96% leiab, et mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 74% peab mitte-eestlaste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 57% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 30% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus), osaluse näitaja on samuti keskmine (51%) või kõrgem (47%, sh 63% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 76% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 54% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 33% osaleb kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end 23%). Eesti keelt aga tähtsustatakse keskmisel (77%) või madalamal (23%) tasemel (sh 56% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, 15% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega alati või sagedamini eesti keeles, 9% peab väga vajalikuks eesti keele

paremat valdamist ja kasutamist venekeelse elanikkonna arvamusiidrite poolt, 19% arvates on suutmatust eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks, venekeelseid subtiitrid telesaadetel ei pea vajalikuks vaid 20%). Vene keele oskuse tase on siin kõrge (60% aktiivne oskus), teisest rahvusest elanikega suheldakse küllaltki aktiivselt (võrgustike arv 3,2 ja suhtlemissfääride arv 3,1), samuti on kõrge hoiakute näitajad (valmisolek venekeelsete inimestega ühes kollektiivis osaleda – 1,3 ja positiivne hoiak mitmekultuurilisuse suhtes – 2,1). Klasterisse kuulujate piirkondlik jagunemine vastab kõigi eestlaste jaotusele.

Klaster F – „vähese lõimumisvalmidusega“ – 10% eestlastest. Klaster on rohkem mehi (53%), vanuserühmadest on arvukamalt esindatud 40–54-aastased (29%) ja üle 65-aastased (29%), rohkem on haridustaset, mis jääb alla keskhariduse (27%) ja kesk-eriharidust (37%), suurem on täidesaatvat tööd tegevate inimeste osakaal (31%), majanduslikult saadakse üldiselt hakkama (71%, raske on toime tulla 22%-l), üldine rahulolu kaldub madalama taseme poole (35% madal tase, 45% keskmine tase). Vähese lõimumisvalmidusega eestlastele on iseloomulik madalam (47%) või keskmine (53%) kaasamisvalmidus (sh vaid 31% on nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, 65% leiab, et mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega arvestada, 28% peab mitte-eestlaste kaasamist Eesti riigi juhtimisse kasulikuks, 14% rõhutab venekeelsete Riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse olulisust, 16% arvab, et Eesti kodakondsus annab kindlasti võimaluse osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus), samuti madalam (47%) või keskmine (53%) eesti keele tähtsustamine (sh vaid 45% väärtustavad eesti keelt ja kultuuri kui Eestiga väga tugevalt siduvat tegurit, vaid 28% alustavad ja jätkavad suhtlemist teiskeelsete inimestega alati või sagedamini eesti keeles, 10% peab väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja kasutamist vene elanikkonna arvamusiidrite poolt, 10% arvates on suutmatust eesti keelt ära õppida Eesti kodakondsuse mitteomamise kindlaks põhjuseks, venekeelseid subtiitrid telesaadetel ei pea vajalikuks vaid 16%), ning

keskmisel tasemel (78%) või madalam osalus ühiskondlikus elus (sh 50% tunneb huvi Eesti sisepoliitika vastu, 58% on külastanud kultuuri- ja spordisuurüritusi, 14% on osalenud poliitilistes aktsioonides ja 10% osaleb kodanikuühendustes, poliitikas pädevaks peab end vaid 6%). Vene keele oskusega selle klasteri esindajad väga ei eristu (pooled on aktiivsed oskajad), teisest rahvusest inimestega suheldakse keskmisel tasemel (võrgustike arv 2,8, sfääride arv samuti 2,8), ka hoiakud rahvusgruppide vaheliste suhete kohta on keskmised (valmisolek osaleda 1,1 ja hoiak mitmekultuurilisuse suhtes 1,9). Vähese lõimumisvalmidusega eestlased elavad kõige arvukamalt muudes Eesti piirkondades (80%, st väljaspool Tallinna ja Virumaad).

Lõimklasterid võimaldavad mõtestada ka eestlaste lõimumisprospektiive klasteri kuuluvuse seisukohalt. Tabelis 8.14 on lõimklasterid jaotatud sotsiaal-majandusliku tausta ja lõimdimensioonide tasemetega järgi.

Tabel 8.14. Eestlaste lõimklasterite paigutus sotsiaal-majandusliku tausta ja lõimdimensioonide tasemetega järgi

Sotsiaal-majanduslik taust lõimumisvalmidusele	Soodsam			Vähem soodne		
	Kõrgem A D	Keskmine E	Madalam keskmine C F	Madal B		
Osalus						
Eesti keele tähtsustamine	Kõrge A	Keskmine D	Madalam keskmine E	Kõrge C	Madal F	Keskmine B
Kaasamisvalmidus	Kõrge A	Madalam keskmine D	Keskmine E	Madal C	Madal F	Kõrge B
Perspektiivne klaster	A	A	A	B	B	B

Nagu eespool toodud lõimklasterite kirjeldustest nähtub on klasterites A, D ja E kuuluvate eestlaste sotsiaal-majanduslik taust lõimumisvalmiduse seisukohalt soodsam (elatakse arvukamalt Tallinnas, ollakse haritumad, majanduslik olukord on parem, vene keele oskus on parem, suheldakse

palju ja mitmetes erinevates võrgustikes teisest rahvusest inimestega jne.), klasterites B, C ja F kuulujatel aga vähem soodne (arvukamalt elatakse mujal Eestis ja ka Ida-Virumaal, suhteliselt rohkem on alla keskharidusega inimesi, majanduslik olukord on halvem, vene keele oskus on madalam, teisest rahvusest inimestega suheldakse vähem ja ka püsisuhtevõrgustikke nendega on vähem jne).

Edasi me näeme tabelist, et sotsiaal-majandusliku tausta erinevused seostuvad lõimdimensioonide kõige enam osalusega: klasterites A, D ja E on see näitaja kõrgem, klasterites B, C ja F aga madalam. Ülejäänud kahe lõimdimensiooni – eesti keele tähtsustamise ja kodanikuidentiteedi – taseme poolest erinevad klasterigrupid A, D ja E ning B, C ja F omavahel ka klasteritegruppisiseselt.

Ka eestlaste puhul võiks mitmekülgset lõimumisvalmidust eelistada ühekülgsele (ainult ühe või kahe dimensiooni osas) lõimumisvalmidusele ja A-klaster võiks olla kõikidesse ülejäänud klasteritesse kuulujate edasise lõimumise lõppsihiks. Lisaks võiks mitmekülgsema lõimumisvalmiduse poole liikumisel püüda vältida eesti keele tähtsustamise dimensiooni domineerimist teiste dimensioonide (eriti kaasamisvalmiduse) üle, mille kõige probleemsemaks näiteks on C-klaster.

Viimasest tulenevalt võiksid D- ja E-klasterisse kuulujad alustada oma klasteritegruppis liikumist A-klasteri poole mitte eesti keele suuremast tähtsustamisest vaid kaasamisvalmiduse suurenemisest (E-klasterile on see tasemetega erinevusi vaa-dates lihtsam, D-klasterile mõnevõrra raskem). Eesti keele tähtsusega seotud hoiakud võiksid lisanduda peale kaasamisvalmiduse suurenemist (sel juhul ei domineeri neis ehk enam eesti keele oskuse range nõudmine), osaluse suure-nemine võib E-klasteri puhul jääda ka viimaseks sammuks mitmekülgse lõimumisvalmiduse poole.

Teises eestlaste klasteritegruppis (B, C, F) oleks F-klasterisse kuulujatel lihtsam liikuda C-klasteri poole (tõsta tuleks vaid eesti keele tähtsustamist), ent eespool toodud põhjustel

on C-klastri arvukuse kasvu pigem ebasoovitatav. Liikumine C-klastrisse võib kaasa tuua algselt vähese lõimimisvalmidusega inimeste vaadete teisenemise eesti keele oskuse nõuete ühekülgse karmistamise suunas. Seetõttu oleks F-klastri mõistlikum areneda B-klastri poole, püüdes kõigepealt tõsta oma kaasamisvalmidust kõrgemale tasemele ja alles siis eesti keele tähtsustamist keskmisele tasemele. Sellele suundumisele aitab kaasa ka F- ja B-klastri profiilide sarnasus mõnede tunnuste osas (üle 65-aastaste suurem osakaal).

B-klastri on teises klastritegrupis sisuliselt kõige lõimimisvalmim, keda eristab esimese grupi konfiguratsioonidest vaid madal osaluse tase. Osaluse suurenemist ühiskondlikus elus takistavad selle klastri puhul ilmselt majandusliku toimetuleku raskused (ligi kolmveerand ei tööta) ja teiste klastritega võrreldes kõige madalam haridustase. Kõrge kaasamisvalmidus on siin ka pigem abstraktne hoiak, sest teistest rahvusest elanikega tegeliku suhtlemise näitajad (võrgustike arv, suhtlemisfääride arv) on madalad (võimalik, et ka võimaluste puudumise tõttu, kuna elatakse valdavalt muudes Eesti piirkondades).

C-klastri on kõige problemaatilisem, mitte selle tõttu, et kõrge eesti keele tähtsustamise tase võib olla saavutatud nii nende hoiakute arvel, mis väljendavad armastust eesti keele ja kultuuri vastu kui ka selliste hoiakute ja käitumise arvel, mis nõuavad teistest rahvustest elanikelt paremat eesti keele valdamist, vaid seetõttu, et eesti keele kõrgem tähtsustamine ei ole selle klastri puhul tasakaalustatud kõrgema kodanikuidentiteedi ja osaluse tasemega (nagu see on A-klastri puhul). Tabel 8.15 näitab C-klastrisse kuulujate suuremat ohutunnet nii eesti keele ja kultuuri kui ka varasemate immigrandide ja uussisserrännanute suhtes.

Tabel 8.15. Erinevaid asjaolusid Eesti arengule ohuks pidajate osakaal eestlaste klastri-gruppides, %

Peab Eesti arengut ohustavaks asjaoluks suurel või mõningal määral	A	B	C	D	E	F
Eesti keele ja rahvuskultuuri võimalik hääbumine	47	52	64	49	45	43
Suure hulga Venemaa kodanike elamine Eestis	60	59	74	66	53	53
Sisserände suurenemine teistest riikidest	36	52	53	30	41	37
töötamise või õppimise eesmärgil (sulgudes „üldse mitte“, %)	(29)	(18)	(6)	(19)	(15)	(4)

Radikaalsema eesti keele oskuse tähtsustamise põhjused võivad C-klastri peituda suhteliselt kehvas majanduslikus olukorras, täidesaatvat (alluvat) tööd tegevate inimeste suuremas osakaalus, madalamas vene keele oskuse tasemes, keskmisest madalamas teistest rahvusest inimestega suhtlemise tasemes ja kõige madalamas valmisolekus osaleda koos venekeelsete inimestega ühises kollektiivis ja kõige vähem positiivses hoiakus mitmekultuurilise ühiskonna suhtes. Kuhu võiks C-klastri lõimimisvalmiduse arengus liikuda? A-klastri suunas liikumist takistavad sotsiaal-majanduslikud tegurid (isegi kui õnnestuks kodanikuidentiteedi tõstmine, oleks raskendatud osaluse mõotmes kõrgema taseme saavutamise). Seepärast tundub, et C-klastri jaoks peaks olema osutuda ka liikumine B-klastrisse, see tähendaks kodanikuidentiteedi tunduva tõusu kõrval eesti keele tähtsustamise mõningast vähenemist, ja madalamalt keskmise osaluse taseme "kaasavõtmine" B-klastrisse (see tõstaks B-klastri osaluse taset. Soodustavaks asjaoluks sellise liikumise puhul oleks jällegi sarnasused C- ja B-klastri sotsiaalmajanduslikus taustas, takistavaks aga C-klastrisse kuulujate teatav kriitilisus riigi poliitikate suhtes, mis hoiab alal madalat kodanikuidentiteedi (Riigikogu ei usalda 54% ja valitsust 45% C-klastri esindajatest, kõigi eestlastest vastajate keskmised näitajad olid vastavalt 40% ja 34%). Ka on C-klastrisse kuulujaid suhteliselt rohkem Riigikogu valimistel konservatiivse rahvaerakonna poolt hääletada lubanute hulgas.

8.5 Eestlaste ja teistest rahvustest elanike klastrijaotuste võrdlus

Võrreldes eestlaste ja teistest rahvustest elanike klastrijaotusi ilmneb üllatav tõsiasi – samatähenduslike klastri-rühmade osakaalud kummaski jaotuses on enam vähem sama suured (tabel 8.17). Kas see on juhus või ilmneb selles mingi seaduspärasus, vajab edasist uurimist.

„Mitmekülgse lõimunud“ on teistest rahvustest elanike seas 19%, „mitmekülgse lõimumisvalmeid“ eestlaste seas 20%. Ka regionaalne jaotus näitab, et paremini lõimunud/lõimumisvalmis inimesi on rohkem Tallinnas ja muudes piirkondades, vähem aga Virumaal. Kui siia kõrvale vaadata võrdlevalt teistest rahvusest elanike „vähelõimunud“ ja eestlaste „vähese lõimimisvalmidusega“ (F) ning „keskmiselt kaasamis- ja osalemisvalmeid“ (E) summeerituna, siis neisse kuulub mõlemal pool umbes veerand küsitletutest. Virumaal moodustavad need klastriühmad suure osakaalu (vastavalt 45% ja 33%). Seega Virumaale suunatud lõimumismeetmed peaksid hõlmama teistest rahvusest elanike kõrval ka eestlasi. See puudutab eelkõige eestlaste kaasamisvalmidust, mis peaks kaasa aitama teistest rahvusest elanike kodanikuidentiteedi kasvule ja eestlaste suuremat osalust ühiskondlikus elus, mis võimaldaks ka teistest rahvusest elanike osalema kaasata.

Tabel 8.17. Teisest rahvusest elanike ja eestlaste klastrirühmade protsentjaotuste võrdlus kõigi küsitletute ja regioonide lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2015)

Teiste rahvuste klastrid	Piirkondlik jaotus*	2015	2015	Piirkondlik jaotus*	Eestlaste klastrid
A mitmekülgset lõimunud	T 25 M 28 I-V 5	19	20	T 30 M 18 V 8	A mitmekülgset lõimumisvalmid
B kodanikuidentiteedi mõõtmis lõimunud	T 17 M 8 I-V 18	15	14	T 11 M 16 V 14	B kaasamisvalmid
D eestikeelsuse mõõtmis lõimunud	T 26 M 36 I-V 13	24	22	T 13 M 24 V 32	C eesti keele tähtsustajad
C osaluse mõõtmis lõimunud	T 19 M 7 I-V 20	16	18	T 25 M 16 V 14	D aktiivsed osalejad
E vähelõimunud	T 13 M 22 I-V 45	25	16	T 17 M 15 V 19	E keskmiselt kaasamise- ja osalusevalmid
			10	T 4 M 11 V 14	F vähese lõimumis- valmidusega
Kokku %	T 100 M 100 I-V 100	100	100	T 100 M 100 V 100	

* T - Tallinn, M - muud piirkonnad, I-V - Ida-Virumaa, V - Virumaa

B-klastrid (eestlaste „kaasamisvalmid“ ja teisest rahvusest vastajate „kodanikuidentiteedi mõõtmis lõimunud“) moodustavad Eesti elanikkonna hulgas umbes 15%. Kokku on kõrgema või keskmise kaasamisvalmidusega eestlasi (klastrid A + B + E) 50%: Tallinnas – 58%, mujal Eestis 49% ja Virumaal 41%.³ Kõrgema või keskmise kodanikuidentiteediga (klastrid A + B + D) on 58% teisest rahvusest elanikest (Tallinnas – 68%, mujal Eestis 72% ja Ida-Virumaal

³ Klastritesse kuulujate osakaalude summeerimisel saadud protsendid on väiksemad kui lõimimise tasemete võrdluses saadud protsendid (vt tabelid 8.2 ja 8.4). Selle põhjuseks on see, et ka summeerimisest välja jäänud klastritesse kuulub kõrgema või keskmise taseme näitajatega inimesi, kuid madalamate tasemete suurem osakaal viib nende klastrite üldise keskmise taseme alla. Seega annavad siin toodud arvutused rangema tulemuse võrreldes lõimimise tasemete kasutamisega.

36%). Ehkki eestlaste kaasamisvalmidust ei saa otseselt teisest rahvusest elanike kodanikuidentiteediga seostada, võib protsente võrreldes öelda, et mujal Eestis ja Tallinnas on teisest rahvusest elanike proportsionaalne kuulumine kõrgema kodanikuidentiteediga klastritesse kõrgem kui eestlaste kuulumine suhteliselt kõrgema kaasamisvalmidusega klastritesse. See tähendab, et kodanikuidentiteeti aitavad eestlaste suurema osakaaluga piirkondades tõsta ka muud tegurid peale eestlaste otsese kaasamisvalmiduse. Virumaal on olukord vastupidine, ehk teisest rahvusest elanike suurema osakaaluga rahvastikus jääb kodanikuidentiteedi tase proportsionaalselt madalamaks, hoolimata eestlaste mõnevõrra kõrgemast kaasamisvalmiduse tasemest.

Eesti keelt kõrgel või keskmisel tasemel tähtsaks pidavatesse klastritesse (A, B, C ja D) kuulub ligi kolmveerand eestlastest. Kui aga võtta ainult eesti keele kõrgelt tähtsustajad (klastrid A ja C), siis kuulub neisse klastritesse 42% eestlastest. Sama palju (43%) on ka teisest rahvusest elanikke, kes kuuluvad kõrgema eestikeelsusega klastritesse (A ja D). Regioonide lõikes ilmnevad aga erinevused. Tallinnas on kõrgema eestikeelsusega klastrites umbes pool teisest rahvusest elanikest (jagunevad võrdselt A- ja D-klastrite vahel) ja eestlaste seas domineerivad A-klastrisse kuulujad (eesti keele tähtsustamine on tasakaalustatud). Mujal Eestis on teisest rahvusest elanike seas mõnevõrra rohkem eestikeelsuse mõõtmis lõimunuid (D-klastrid) ja ka eestlaste seas on rohkem eesti keele ühekülgseid tähtsustajaid (C-klastrid) – võimalik, et muudes Eesti piirkondades ilmneb teatav eestlastepoolne surve lõimumiseks ainult eesti keele osas (jättes tähelepanuta lõimumise teised aspektid nagu kodanikuidentiteet ja osalus). Virumaal domineerib eestlaste seas eesti keele tähtsustamisel C-klastrid ja teisest rahvusest elanike seas on üldse vähe kõrgema eestikeelsusega klastritesse kuulujaid (18%). Siit järeldub, et ühekülgne eesti keele oskuse nõudmine ilma sellega kaasneva kaasamis- ja osalemisvalmiduseta ei too kaasa teisest rahvusest elanike suuremat lõimitust Eesti ühiskonda isegi mitte keeleoskuse mõõtmisega.

Osaluse puhul ilmnevad kõige suuremad proportsionaalsed vastavused eestlaste ja teisest rahvusest elanike klastrikuuluvuste vahel. Eestlaste kõrgema osaluse klastritesse (A, D ja E) kuulub 54% vastajatest (Tallinn = 72%, muud piirkonnad = 49%, Virumaa = 41%), teisest rahvusest elanike kõrgema osaluse klastritesse (A, C ja B) kuulub 59% (Tallinn = 61%, muud piirkonnad = 43%, Virumaa = 43%). Ehk – seal, kus eestlased ise aktiivsemalt ühiskondlikus elus osalevad (Tallinnas), on ka teisest rahvusest elanike osaluse tase kõrgem. Seda, et tege mist ei ole ainult soodsas keskkonnas möjuga (Tallinnas rohkem võimalusi osalemiseks) näitavad muude piirkondade ja Virumaa suhteliselt sarnased näitajad, ehkki (Ida-)Virumaal on osaluse võimalusi ilmselt vähem kui muudes Eesti piirkondades.

8.6 Kokkuvõtte ja järeldused

Teisest rahvusest elanike lõimumise dimensioonide sisu läh- tub lõimumise ja lõimumispoliitika käsitluse kolmest põhi- teemast Eestis: kodakondsus ja kodanikuidentiteet, keele- oskus ja keelekasutus ning sotsiaalne ja poliitiline osalus.

Lõimimise dimensiooni „kodanikuidentiteet“ mõõtvat loendus- indeksi moodustamisel eeldatakse, et enamlõimunud venekeelsed elanikud on omandanud Eesti kodakondsuse, väärtustavad seda ja seostavad kodakondsuse omamist poliitilise aktiivsusega, peavad end kodanikena ühiskonnas mõjukateks ning tunnevad ühtekuuluvust Eesti riigi ja eesti rahvaga. Lõimimise dimensioon „eestikeelsus“ lähtub eeldusest, et enamlõimunud venekeelsed elanikud valdavad paremini eesti keelt ja kasutavad seda aktiivselt suhtlemisel eestlas- tega ning eestikeelse meedia tarbimisel. Lõimimise dimensioon „osalus“ sisaldab endas poliitilist osalust (hästilõimunud venekeelsed elanikud on eeldatavasti poliitiliselt aktiivsed ja pädevad ka väljaspool valimisi, tunnevad huvi Eesti sise- poliitika ja riigiinstitutsioonide tegevuse vastu), sotsiaalset osalust (paremini lõimunud osalevad enam kodanikuühen- dustes) ja kultuurilist osalust (enamlõimunud külastavad Eestis toimuvaid kultuuri ja spordi suurüritusi).

Eesti teisest rahvusest elanike seas on umbes 30% madalama, üle 40% keskmise ja ligi 30% kõrgema taseme kodanikuidentiteedi kandjaid. Viimase viie aasta jooksul ei ole kodanikuidentiteedi tasemete proportsioonides ja keskmises väärtuses muutusi toimunud. Puuduv eestikeelsus iseloomustab ligi veerandit teisest rahvusest inimestest Eestis, madalam eestikeelsuse tase on omane ligi 30%-le ja kõrgem tase ligi poolele Eesti teisest rahvusest elanikest. 2011. aastaga võrreldes ei ole teisest rahvusest vastajate eestikeelsuse tasemete jaotuses ega ka keskmistes väärtustes olulisi muutusi toimunud. Ligi 20% teisest rahvusest elanikest on madalama osaluse tasemega, poolele on omane keskmine ja umbes kolmandikule kõrgem osaluse tase. Osaluse keskmine tase on viie viimase aastaga oluliselt kasvanud.

Kodanikuidentiteedi ja osaluse näitajad on kõige kõrgemad Tallinna teisest rahvusest elanike seas, järgnevad muud Eesti piirkonnad ning kõige madalamad on need näitajad Ida-Virumaal. Kõrgem eestikeelsus on iseloomulik muude Eesti piirkondade teisest rahvusest elanikele, järgneb Tallinn, ja kõige madalamad on eestikeelsuse näitajad jällegi Ida-Virumaal.

Kodakondsuse lõikes vaadatuna paistavad silma Eesti kodanikest teisest rahvusest elanikud, kelle kodanikuidentiteedi ja eestikeelsuse keskmised näitajad on teistest kodakondsuse kategooriatest oluliselt kõrgemad. Kõrgema osaluse tasemega erinevad Eesti kodanikud määratlemata kodakondsusega elanike madalamast tasemest.

Nii kodanikuidentiteet kui ka eestikeelsus suurenevad Eestis kodunemisega – kui teisest rahvusest sisserändajate esimese põlvkonna ehk välissündinute puhul on keskmised näitajad kõige väiksemad, siis kolmanda põlvkonna puhul (kelle vanemad on sündinud Eestis) on keskmised näitajad kõige suuremad. Osaluse keskmise taseme puhul olulisi erinevusi põlvkondade vahel ei ilmne.

Analoogselt 2011. aasta integratsiooni monitooringu andmete põhjal tehtud klasteranalüüsile viidi ka käesolevas

uuringus moodustatud lõimdimensioonide alusel läbi teisest rahvusest elanike klasteranalüüs. Tekkinud lõimklastreid saab lühidalt kirjeldada järgmiselt:

Mitmekülgsest lõimunud teisest rahvusest elanikud (klaster A) on need, kelle kodanikuidentiteedi, eestikeelsus ja osaluse keskmised näitajad on üldisest teisest rahvusest elanike keskmisest tasemest oluliselt kõrgemad. Nad moodustavad umbes 1/5 Eesti teistest rahvustest elanikest. Kodanikuidentiteedi mõttes lõimunuid (B-klaster) iseloomustab kodanikuidentiteedi dimensiooni keskmisest oluliselt kõrgem tase, eestikeelsuse näitaja jääb selle klasteri puhul keskmisest madalamaks ja osaluse dimensioon üldisele keskmisele lähedaseks. Sellesse klasterisse kuulub 15% Eesti teisest rahvusest elanikest. Osaluse mõttes lõimunutel (C-klaster) on keskmisest oluliselt kõrgem osaluse näitaja, kodanikuidentiteedi ja eestikeelsuse dimensioonid jäävad keskmisest madalamaks. Klaster moodustab 16% Eesti teisest rahvusest elanikkonnast. Eestikeelsuse mõttes lõimunute (D-klaster) puhul näeme eestikeelsuse näitaja keskmisest oluliselt kõrgemat taset, kodanikuidentiteet on üldisel keskmisel tasemel, osaluse näitaja aga keskmisest veidi madalam. Klasterisse kuulub ligi veerand Eesti teisest rahvusest elanikest. Vähelõimunud teisest rahvusest elanikke (E-klaster) iseloomustab kõigi kolme lõimdimensiooni keskmisest oluliselt madalam tase. Klasterisse kuulujaid on veerand Eesti teisest rahvusest elanikkonnast.

Saadud lõimklasterid osutusid üldjoontes sarnasteks 2011. aasta monitooringu andmete põhjal moodustatud klasteritega.

Kodakondsuse lõikes vaadates ilmneb, et kõik kodakondsusrühmad koosnevad väga erineva klasterikuuluvusega inimestest (näiteks Eesti kodanike seas on mitmekülgsest lõimunuid ainult üks kolmandik, määratlemata kodakondsusega elanike seas aga vähelõimunuid vaid 40%), seega pole otstarbekas lõimumismeetmete sihtrühmi kodakondsuse alusel moodustada. Teisest rahvusest elanike paremaks lõimumiseks nii regionaalsel kui ka kodakondsuse alusel moodustuvates

gruppides tuleb lähtuda nende gruppide sisemisest klasterstruktuurist ja püüelda mitmekülgse lõimumise poole (lisaks keeleõppe tõhustamisele on vaja ka kodanikuidentiteedi kasvatust ja ühiskondlikku ellu kaasamist).

Klasteranalüüsi tulemused võimaldavad lõimumist käsitleda liikumisena ühest klasterist teise, mille eelduseks on taseme tõus teatavates lõimdimensioonides. Klasterite A ja D kuuluvate teisest rahvusest elanike sotsiaal-majanduslik taust on lõimumise seisukohalt soodsam kui B-, C- ja E-klasterisse kuulujatel. Sotsiaal-majandusliku tausta erinevused seostuvad lõimdimensioonidest kõige enam eestikeelsusega: A- ja D-klasteril on see näitaja kõrgem, klasteritel B, C ja E aga madalam. Erinevused sotsiaal-majanduslikus taustas ja eesti keele oskuse tasemes ei võimalda kõikidesse klasteritesse kuulujatel kohe A-klasteri ehk mitmekülgsest lõimunute poole liikuda, vaheetapina tuleb läbida teisi klastreid, mille moodustavad osaliselt lõimunud inimesed. Kui D-klasterile on tee A-klasteri poole avatud, siis E-klasterisse kuulujatel ja osale C-klasterisse kuulujatest oleks parem suunduda B-klasteri poole (suurendades eelkõige oma kodanikuidentiteeti) ja alles B-klasteri kaudu (eesti keele oskuse paranedes ja ka sotsiaal-majandusliku tausta soodsamaks muutudes) liikuda A-klasterisse. Oma madalama kodanikuidentiteedi ja kõrgema ühiskondlikus elus osalemise taseme tõttu on osade C-klasterisse kuulujate puhul võimalik ka hoiakute ja toimimise radikaliseerumine, seetõttu on just kodanikuidentiteedi suurenemine selles klasteris eriti oluline.

Eestlaste lõimdimensioone varasemates uuringutes koondtunnustena moodustatud ei ole. Kuna rahvusvahemuste lõimumist enamusrahvusega ühiskonda soodustab see, kuivõrd vähemuse esindajaid kaasatakse ühisesse ühiskondlikku ellu ja kultuuriellu, siis määratlesime ühe eestlaste kaasaavat suhtumist mõõtva dimensioonina kaasamisvalmiduse. Kuna eesti keele ja kultuuri säilimisele ja arendamisele kaasaaitamine on Eesti lõimumispoliitika põhiseaduslik ülesanne, valisime teiseks eestlaste lõimdimensiooniks eesti keele ja selle kasutamise tähtsustamise. Kolmandaks mõõtmeks

on osaluse määde, sest mida aktiivsemalt eestlased ise ühiskondlikus elus osalevad, seda suuremaid võimalusi nad osalemiseks loovad ja näitavad eeskujuga ka teisest rahvusest elanikele. Osaluse määde on siis ka ainus dimensioon, mille alusel saab eestlaste ja teisest rahvusest elanike üldist lõimitust ühiskonda võrrelda.

Kaasamisvalmiduse indeksi koostamisel eeldasime, et teisest rahvusest inimeste kaasamisele enam orienteeritud eestlased omavad positiivset hoiakut mitmekultuurilise ühiskonna suhtes. Nad leiavad, et teisest rahvusest inimeste arvamusi tuleks rohkem arvestada ja nende esindajaid peaks kaasama Eesti riigi ja majanduse juhtimisse, nad väärtustavad Eesti kodakondsuse omamist teisest rahvusest elanike poolt kui olulist tegurit nende lõimumisel Eesti ühiskondlikku ellu ja töölase karjääri tegemisel Eestis. Eesti keele tähtsustamise lõimdimensiooni koostamisel lähtusime eeldusest, et eesti keele tähtsust rõhutavad eestlased väärtustavad eesti keelt ja kultuuri, rõhutavad Eesti kodakondsuse omandamise puhul eesti keele oskuse tähtsust, näevad venekeelse elanikkonna ühiskondlikku ellu kaasamise olulise tingimuseks eesti keele kasutamist nende arvamusi liidrite poolt ja meedia eestikeelsust, kasutavad ka ise aktiivselt eesti keelt venekeelsete elanikega suhtlemisel. Lõimdimensioon „osalus“ moodustati analoogselt teisest rahvusest elanike sarnasuguse dimensiooniga (vt kirjeldust eespool). Ka eestlaste puhul sisaldab see endas poliitilist osalust, sotsiaalset osalust ja kultuurilist osalust.

Vähem kui 40%-le eestlastest on omane kõrgem, rohkem kui 40%-le keskmine ja ligi 20%-le madalam kaasamisvalmiduse tase. 2011. aastaga võrreldes on eestlaste kaasamisvalmidus keskmiselt mõnevõrra vähenenud. Eesti keele tähtsustamise tase on viie aastaga oluliselt kasvanud (kõrgem tase on nüüd 42%-l, keskmine tase pooltel ja madalam tase vaid 8%-l eestlastest). Osaluse näitajates 2011. aastaga võrreldes eestlaste puhul muutusi toimunud ei ole (umbes 40% on kõrgema, ligi 50% keskmise ja umbes 10% madalama osaluse tasemega).

Regioonide lõikes on kõige kaasamisvalmimad ja ühiskondlikus elus osalevad eestlased Tallinnas, järgnevad muude piirkondade eestlased, ja kõige madalam on keskmine kaasamisvalmidus ja osalus Virumaa eestlaste seas. Eesti keele tähtsustamise osas eestlastel keskmiselt piirkondlikke erinevusi ei ole.

Eestlaste küsitlusandmete klasteranalüüs viidi läbi paralleelselt nii 2011. kui ka 2015. uuringus kolme lõimdimensiooni alusel, mõlemal aastal saadi sarnased klasterirühmad. Tekkinud klasterirühmi saab kirjeldada järgmiselt:

Mitmekülgselt lõimumisvalmidite eestlaste rühmas (A-klaster) on kõik kolm lõimdimensiooni keskmisest kõrgema väärtusega. Klaster hõlmab 1/5 küsitletud eestlastest. Kaasamisvalmidite eestlaste puhul (B-klaster) on keskmisest oluliselt suurem kaasamisvalmiduse indeksi väärtus, eesti keele tähtsustamine jääb üldisele keskmisele tasemele ja osaluse indeksi väärtus on oluliselt madalam üldisest keskmisest. Klaster esindab 14% eestlastest. Eesti keele tähtsustajad (C-klaster) on eestlased, kes paistavad silma eesti keele tähtsuse dimensiooni keskmisest kõrgema väärtusega, samas kui nii kaasamisvalmiduse kui ka osaluse näitajad on oluliselt keskmisest madalamad. Klasterisse kuulub enam kui viiendik eestlastest. Aktiivsed osalejad (D-klaster) tõusevad esile osaluse dimensiooni kõrgema väärtusega, eesti keele tähtsustamine jääb selles rühmas üldise keskmise lähedale, ja kaasamisvalmidus on keskmisest oluliselt madalam. Klasterisse kuulub 18% eestlastest. Keskmiselt kaasamis- ja osalemisvalmid (E-klaster) eristub teistest vaid eesti keele tunduvalt madalama tähtsustamisega, kaasamisvalmidus ja osaluse näitaja on siin üldisel keskmisel tasemel. Klasterisse kuulub 16% eestlastest. Vähesel lõimumisvalmidusega (F-klaster) eestlaste puhul on kõik kolm lõimdimensiooni üldisest keskmisest tasemest oluliselt madalamad. Klasterisse kuulujaid on eestlaste seas 10%.

Võrreldes 2011. aastaga on mitmekülgselt lõimumisvalmidite (A-klaster) rühma osakaal eestlaste hulgas oluliselt kasvanud, teiste klasterite proportsioonid on üldjoontes samaks jäänud.

Ka eestlaste puhul võiks mitmekülgselt lõimumisvalmidust eelistada ühekülgselt ja A-klaster võiks olla kõikidesse ülejäänud klasteritesse kuulujate edasise lõimumise lõppsihiks. Lisaks võiks mitmekülgsel lõimumisvalmiduse poole liikumisel püüda vältida eesti keele tähtsustamise dimensiooni domineerimist teiste dimensioonide (eriti kaasamisvalmiduse) üle.

Klasteritesse A, D ja E kuulujate eestlaste sotsiaal-majanduslik taust on lõimumisvalmiduse seisukohalt soodsam kui klasteritesse B, C ja F kuulujate eestlastel. Sotsiaal-majandusliku tausta erinevused seostuvad lõimdimensioonidest kõige enam osalusega: klasterites A, D ja E on see näitaja kõrgem, klasterites B, C ja F aga madalam. Seda arvestades ei saa ka kõikidesse klasteritesse kuulujate eestlased kohe A-klasteri poole liikuda, vaid neil tuleb vaheetapina läbida osalise lõimumisvalmidusega klasterid.

D- ja E-klasterisse kuulujad saavad liikuda A-klasteri poole, ent nad võiksid alustada mitte eesti keele suuremast tähtsustamisest vaid kaasamisvalmiduse suurendamisest. Eesti keele tähtsusega seotud hoiakud võiksid lisanduda peale kaasamisvalmiduse suurendamise. Teises eestlaste klasterigrupis tähendaks F-klasterisse kuulujate liikumine C-klasteri poole vähesel lõimumisvalmidusega inimeste vaadete teisenemist eesti keele oskuse nõuete ühekülgsel karmistamise suunas. Seetõttu oleks F-klasteril mõistlikum areneda B-klasteri poole, püüdes kõigepealt tõsta oma kaasamisvalmidust kõrgemale tasemele ja alles siis pühenduda eesti keele tähtsusele. C-klasteri puhul ei ole eesti keele kõrgem tähtsustamine tasakaalustatud kõrgema kodanikuidentiteedi ja osaluse tasemega (nagu see on A-klasteri puhul), seetõttu võiks C-klasterile esmalt sobida liikumine B-klasterisse, mis tähendaks kodanikuidentiteedi tunduva tõusu kõrval eesti keele tähtsustamise mõningast vähendamist. B-klaster on

sisuliselt kõige rohkem lõimumisvalmis ja seda eristab eimese klastrigrupi (A, D, E) klastritest vaid madal osaluse tase. Osaluse suurenemist ühiskondlikus elus takistavad selle klatri puhul majandusliku toimetuleku raskused ja teiste klastritega võrreldes kõige madalam haridustase, puudu jääb ka tegelikust suhtlemisest teisest rahvusest elanikega.

Võrreldes eestlaste ja teisest rahvusest elanike klastrijaotusi regioonide lõikes ilmneb, et paremini lõimunud/lõimumisvalmeid (A-klatri) inimesi on rohkem Tallinnas ja muudes piirkondades, vähem aga Virumaal. Virumaal moodustavad aga suure osakaalu teisest rahvusest vähelõimunud inimeste klaster (E) ja eestlaste vähem lõimumisvalmitest inimeste klaster (E ja F). Seega Virumaale suunatud lõimumismeetmed peaksid hõlmama teisest rahvusest elanike kõrval ka eestlasi. See puudutab eelkõige eestlaste kaasamisvalmidust, mis peaks kaasa aitama teisest rahvusest elanike kodanikuidentiteedi kasvule, samuti puudutab see eestlaste suuremat osalust ühiskondlikus elus, mis võimaldaks kaasata ühiskonnaellu ka teisest rahvusest elanikke.

Tallinnas ja mujal Eestis (va Virumaa) on teisest rahvusest elanike proportsionaalne kuulumine suhteliselt kõrgema kodanikuidentiteediga klastritesse (A, B ja D) kõrgem kui eestlaste kuulumine suhteliselt kõrgema kaasamisvalmidusega klastritesse (A, B ja E). Seega kodanikuidentiteeti aitavad eestlaste suurema osakaaluga piirkondades tõsta ka muud tegurid peale eestlaste otsese kaasamisvalmiduse. Virumaal on olukord vastupidine, ehk teisest rahvusest elanike suurema osakaaluga rahvastikus jääb kodanikuidentiteedi tase proportsionaalselt madalamaks, hoolimata eestlaste seas levinud mõnevõrra kõrgemast kaasamisvalmiduse tasemest.

Tallinnas kuulub kõrgema eestikeelsusega klastrites umbes pool teisest rahvusest elanikest (jagunevad võrdselt A- ja D-klatri vahel); eestlaste seas domineerib kuulumine A-klattrisse (eesti keele tähtsustamine on tasakaalustatud teiste lõimdimensioonidega). Mujal Eestis on teisest rahvusest elanike seas mõnevõrra rohkem eestikeelsuse mõõtmis-

lõimunuid (D-klaster) ja ka eestlaste seas on rohkem eesti keele ühekülgeid tähtsustajaid (C-klaster) – võimalik, et muudes Eesti piirkondades ilmneb teatav eestlastepoolne surve lõimumiseks ainult eesti keele oskuse osas (jättes tähelepanuta lõimumise teised aspektid nagu kodanikuidentiteet ja osalus). Virumaal domineerib eestlaste seas eesti keele tähtsustamisel C-klaster ja teisest rahvusest elanike seas on üldse vähe kõrgema eestikeelsusega klastritesse kuulujaid. Siit järeldub, et ühekülgne nõudlikkus eesti keele oskuse suhtes ilma sellega kaasneva kaasamis- ja osalemisvalmiduseta ei too kaasa teisest rahvusest inimeste suuremat lõimitust Eesti ühiskonda isegi mitte keeleoskuse mõõtmis-

Kõrgema osaluse klastritesse kuulub nii eestlaste (A, D ja E) kui ka teisest rahvusest elanike puhul (A, C ja B) Tallinnas suhteliselt rohkem inimesi kui Virumaal ja muudes piirkondades. See näitab, et seal, kus eestlased ise aktiivsemalt ühiskondlikus elus osalevad (Tallinnas), on ka teisest rahvusest elanike osaluse tase kõrgem. Seda, et tegemist ei ole ainult soodsa keskkonna mõjuga (Tallinnas rohkem võimalusi osalemiseks) näitavad muude piirkondade ja Virumaa suhteliselt sarnased osaluse näitajad (ehkki (Ida-)Virumaal on osaluse võimalusi vähem kui muudes Eesti piirkondades).

Käesolev uuring näitas, et lõimdimensioonide kaudu on võimalik kirjeldada ja analüüsida lõimumise kulgu Eesti elanikkonnas ja selle alagruppides. Probleemiks on lähtetunnuste valik dimensioonide moodustamiseks, mille kriitiline analüüs ei mahtunud käesoleva töö raamidesse. Eestlaste ja teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide alusel läbi viidud klasteranalüüs tõi lõimumise kontekstis välja Eesti elanikkonna sisemiselt mitmekesise struktuuri, mis ei lange kokku formaalsete klassifikaatoritega. Klasteranalüüsi probleemiks on mitmete klasterimudelite võimalikkus ja klasterirühmade suur sisemine heterogeensus, mille tõttu klaster keskmiselt iseloomustavad jooned ei ole ühtmoodi omased kõigile klattrisse kuulujatele. Uuring näitas ka, et nii lõimdimensioonide kui ka klattritepõhine analüüs on korratavad erinevates küsitlute valimites, ning et saadavad tulemused

on võrreldavad ja sobivad seetõttu lõimumises asetleidvate muutuste kirjeldamiseks ajas.

Klasteranalüüs tõi välja nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike mitmekülge (tasakaalustatud) lõimumisvalmiduse/lõimumismustrid, mille poole võiks püüelda ja millest lähtuvalt ka lõimumismeetmeid kavandada. Selgusid ka osalise ja vähese lõimumisvalmiduse tüübid/lõimumistüübid ja soovitavad trajektoorid nende liikumisel suurema lõimumisvalmiduse/lõimumistaseme poole.

Konkreetsete dimensioonide ja klattrite täpsest kirjeldusest ja sinna kuulujate konkreetsetest omadustest olulisem on mitmemõõtmelise mõtteviisi juurdumine lõimumistemaatika käsitlemisel ehk arusaamine sellest, et inimeste käitumine ja hoiakud lõimumisel ei ole kirjeldatavad ega mõjutatavad üksiktunnuste kaudu, et tegemist on kompleksse nähtusega, mida mõjutavad koosmõjus paljud erinevad tegurid.

8.7 Metoodika

Lõimdimensioonid

Teisest rahvusest elanike kodanikuidentiteedi indeksi koosseisu lülitati järgmised tingimused (iga täidetud tingimus andis ühe loendusballi):

- Eesti kodakondsus (EV kodakondsuse omamine);
- Eesti kodakondsuse väärtustamine (Eesti kodakondsuse soovimine oma pere liikmele);
- valimisõiguse kasutamine (osa võtnud vähemalt ühest järgmistest valimistest: 2013. a. kohaliku omavalitsuse volikogu valimised, 2014. a. Europarlamendi valimised, 2011. a. Riigikogu valimised);

- d) kodakondsuse seostamine poliitilise aktiivsusega (kindel nõustumine sellega, et Eesti kodakondsust soovitakse kuna „Eesti kodakondsus annab võimaluse käia valimas ja osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus“);
- e) subjektiivne mõjukus kodanikuna (nõustumine väitega „asjade käik riigis sõltub rahva valikutest, st ka minust ja minusugustest“);
- f) ühtekuuluvustunne Eestiga (Eesti nimetamine ainsa kodumaana);
- g) ühtekuuluvustunne eesti rahvaga (peab ennast ainult, peamiselt või samavõrra oma rahvusega ka Eestimaa rahva hulka kuuluvaks);
- h) kodakondsuse seostamine ühtekuuluvustundega (nõustumine väitega „Eesti kodakondsust soovitakse sellepärast, et see annab ühtekuuluvustunde Eestiga“).

Kokku oli vastajal võimalik selle indeksi väärtuseks saada 0 (kui ei saanud ühtegi loenduspalli) kuni 8 palli (kui sai palli iga tingimuse eest).

Kodanikuidentiteedi indeksi lähtetunnused on (väikeste sõnastuslike muudatustega) samad, mille alusel moodustati see indeks 2011. aasta monitooringu andmete põhjal.⁴ Näiteks on põhiseaduse mõttes eesti rahva hulka kuulumine asendatud Eestimaa rahva hulka kuulumisega (sest küsimuste jaotuste võrdlemine 2011. aasta ja 2010. aasta uuringutes ei näidanud suurt erinevust). Põhiliseks probleemiks selle indeksi puhul on nimetatud Eesti kodakondsuse omamise lülitamist indeksi koosseisu. Käesolevas uuringus jätsime selle tunnuse sisse põhiliselt selleks, et säilitada võrreldavust 2011. aasta andmete põhjal varem tehtud indeksiga.

⁴ Kruusvall, J. (2013) Lõimumise dimensioonid ja klastrite moodustamine. Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring. Uuringu raport (lk. 12-41). Tallinn: TLÜ RASI

Varasemad uuringud on näidanud Eesti kodakondsuse omandamise valdavalt instrumentaalset funktsiooni ja nõrka seost identiteediga. Indeksis saab aga vastaja kodakondsuse instrumentaalsust (ehk mitte-identiteedilisust) väljendada ka kriteeriumitele (d) ja (h) mitte vastates, seega kodakondsuse väljajätmine instrumentaalsuse aspekti ei vähendaks. Samas ka kodakondsuse instrumentaalne funktsioon võib olla ühtekuuluvust soodustav, nimelt Durkheimi orgaanilise solidaarsuse mõttes (kodakondsuse omamine teeb suuremal määral võimalikuks osalemise koos eestlastega ühiskonna tööjaotuslikes struktuurides, mis omakorda suurendab eestlaste ja teisest rahvusest kodanike vastastikust sõltuvust ja paneb ühiselt soovima seda, et ühiskond oleks jätkusuutlik). Kodakondsuse eest saadav pall selles indeksis on vaid üks kaheksast tingimusest ja indeksi üldist jaotust märkimisväärselt ei muuda (ilma kodakondsuseta sama indeksi korrelatsioon esialgse indeksiga on 0,96). Edaspidi on aga mõeldav Eesti kodakondsuse käsitlemine taustatunnusena ja selle väljajätmine kodanikuidentiteedi indeksist.

Teisest rahvusest elanike eestikeelsuse indeks moodustati järgmistest tingimustest loendamise teel (iga tingimuse täidetud andis ühe loenduspalli):

- a) eesti keele oskuse hinnang – võimeline vähemalt suhtlema eesti keeles;
- b) eestikeelne suhtlus eestlastega – vähemalt üks eestikeelne püsisuhtlus eestlastest vestluspartneritega (perekonnaliikmetega, sugulastega; töö- või õpingukaaslastega; naabritega; sõpradega; äri- ja koostööpartneritega; huviringi-, klubi-, trenni- vm kaaslastega; ametnikega riigiasutustes jm);
- c) eesti keele hoidmine suhtluses – on vähemalt üks suhtlusliik, mille puhul alustatakse või jätkatakse suhtlust eesti keeles (suhtlemine müüja, teenindajaga; suhtlemine ametiasutuses

ametnikuga; suhtlemine võõra inimesega tänaval, bussis, pargis jm avalikus kohas);

- d) eestikeelse meedia olulisus infoallikana – vähemalt üks eestikeelne meediakanal küsimustikus esitatud loetelust on oluline infoallikas (Eesti Televisioon, teised eestikeelsed telekanalid, eestikeelsed raadiokanalid, eestikeelsed ajalehed, eestikeelsed uudisteportaalid, veebileheküljed).

Kokku oli vastajal võimalik selle indeksi väärtuseks saada 0 (kui ei saanud ühtegi loenduspalli) kuni 4 palli (kui sai palli iga tingimuse eest).

Selle indeksi puhul nimetasime 2013. aasta uuringuaruandes probleemidena eesti keele oskuse sisaldumist indeksis ja eestikeelse meedia olulisuse sobivust lähtetunnuseks. Käesolevas uuringus lähtusime siin jällegi võrreldavuse huvidest ja indeksi koosseisu ei muutnud, ka ei võimaldanud uuringu maht sügavamalt analüüsi tunnuste väljajätmise mõjust dimensiooni omadustele.

Teistest rahvustest elanike ja eestlaste osaluse indeks moodustati järgmiste tingimuste loendamise teel (iga tingimuse täidetud andis ühe loenduspalli):

- a) usaldus Eesti riigiinstitutsioonide vastu – vähemalt ühe institutsiooni usaldamine küsimustikus esitatud loetelust (valitsus, Riigikogu, president, politsei, kaitseväge);
- b) huvi Eesti sisepoliitika vastu – huvitab väga või üldiselt huvitab;
- c) poliitiline aktiivsus väljaspool valimisi – osalemine vähemalt ühes poliitilises aktsioonis küsimustikus esitatud loetelust, milleks on: osa võtnud avalikust koosolekust, kus arutatakse poliitilisi või sotsiaalseid probleeme; osa võtnud meelevaldusest, piketist;

andnud oma allkirja üleskutsele, protestiavaldusele, petitsioonile; kandnud poliitilise sõnumiga märki või linti, kasutanud kleepsu; pöördunud ideede-ettepanekutega isiklikult mõne poliitiku või kõrge ametniku poole; osalenud poliitilises arutelus internetis (kirjutanud artikli, saatnud e-kirja, kommentaari); liitunud mõne poliitilise sisuga pooldamise või protestikampaaniaga Facebookis vm suhtlusvõrgustikus; protesti märgiks mitte osalenud valimistel;

d) enese tundmine pädevana poliitikas osalemiseks (nõustumine väitega „Ma arvan, et olen poliitikas piisavalt pädev, minu seisukohad võiksid teistelegi huvi pakkuda“);

e) osalemine kodanikuühendustes - on mõne ühenduse või seltsi liige (nt korteriühistu, kultuuri- või spordiselts, noorteklubi, heategevusselts, ametühing või poliitiline erakond);

f) osalemine kultuuri ja spordi suurüritustel – osalemine vähemalt ühel üritusel küsimustikus esitatud loetelust: vabariiklik laulu- ja tantsupidu, maakondlikud laulu- ja tantsupeod, Eesti Vabariigi sünnipäeva üritused, teised suured kultuuriüritused, vabaõhuetendused, kontserdid jms; rahvaspordiüritused (linnamaratonid ja –jooksud, rallid, jooksud, suusamaratonid jms).

Kokku oli vastajal võimalik selle indeksi väärtuseks saada 0 (kui ei saanud ühtegi loenduspalli) kuni 6 palli (kui sai palli iga tingimuse eest).

Selle indeksi puhul on väidetud, et poliitiliste institutsioonide usaldamine (mis sõltub ka valitsuse koosseisust) osaluse mõistega hästi ei haaku. Meie indeksis on aga see usalduse mõõde sees suhteliselt lõdva tingimusena (loetletud institutsioonidest vähemalt ühe usaldamine) ja kui andmeid

vaadata, siis 2015. aastal ei usalda ühtki nendest ainult 16%. See tähendab, et siin saab indeksi määratlemisel vähemalt ühe palli 84% vastajatest (ja korrelatsioon esialgse indeksi ja usalduse punkti väljajätmisega indeksi vahel on 0,97 ehk selle usalduse tunnuse mõju on väga väike). Kui vaadata sisuliselt, siis kõige enam usaldati loetletud institutsioonidest politseid (seda usaldas 83% vastanutest) ehk praktiliselt kõik, kes usalduse eest selles indeksis punkti said, said selle politsei usaldamise eest. Politsei kui mittepoliitilise institutsiooni usaldamist on aga juba rohkem võimalik ka osalusega seostada: usaldab politseid – järelikult on tundnud huvi korralduse jms politsei tegevuse valdkonna vastu, järelikult on valmis politsei abi paluma mitmesuguste probleemide lahendamisel jne.

Teise probleemina tõime 2013. aasta aruandes välja, et kultuurilist osalust mõõdetakse suurüritustel osalemise kaudu, mitte aga meedia vahendusel ürituste jälgimise kaudu. Käesoleva uuringu küsimustikku on sisse lülitatud ka meedia kaudu jälgimine, aga jällegi võrreldavuse huvides me seekord veel osaluse indeksi koosseisu ei muutnud. Küll aga võiks seda arvesse võtta tulevastes uuringutes.

Eestlaste kaasamisvalmidust mõõtvat loendusindeksi koosseisu lülitati järgmised tunnused:

- nõustumine väitega „Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi“;
- nõustumine väidetega „mitte-eestlaste kaasamine Eesti majanduse juhtimisse ja arendamisse on Eestile kasulik“ ja/või „mitte-eestlaste kaasamine Eesti riigi juhtimisse on Eestile kasulik“;
- venekeelsete riigikogu ja KOV saadikute suurema aktiivsuse pidamine vajalikuks tingimuseks venekeelse elanikkonna aktiivsema osaluse soodustamisel Eesti avalikus elus;

d) nõustumine väitega „mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega senisest rohkem arvestada, sest nad on tähtis osa ühiskonnast“;

e) kindel nõustumine väitega, et Eesti kodakondsust soovitakse kuna „Eesti kodakondsus annab võimaluse käia valimas ja osaleda Eesti poliitilises ja ühiskondlikus elus“;

f) kindel nõustumine väitega, et „Eesti kodakondsust soovitakse sellepärast, et see annab ühtekuuluvustunde Eestiga“;

g) mittenõustumine sellega, et Eesti kodakondsuse mitteomamise põhjuseks on see, et „Eesti kodakondsust ei peeta oluliseks ega mainekaks“;

h) Eesti kodakondsuse omamise pidamine oluliseks teguriks tööalasel edasijõudmisel ja karjääri tegemisel tänases Eestis.

Kokku oli vastajal võimalik selle indeksi väärtuseks saada 0 (kui ei saanud ühtegi loenduspalli) kuni 8 palli (kui sai palli iga tingimuse eest).

Eesti keele tähtsustamist mõõtvat loendusindeksi koosseisu lülitati järgmised tunnused:

a) end Eestiga siduvaks asjaoluks peetakse eesti kultuuri ja keele väärtustamist;

b) teisest rahvusest inimeste puhul peetakse Eesti kodakondsuse mitteomamise põhjuseks nende suutmatust eesti keelt ära õppida;

c) venekeelse elanikkonna aktiivsema osalemise soodustamiseks Eesti avalikus elus peetakse väga vajalikuks eesti keele paremat valdamist ja julgemat kasutamist vene elanikkonna arvamustliidrite poolt;

- d) eestikeelne suhtlus venekeelsete inimestega – vähemalt kolm erinevat eestikeelset püsisuhtlust venekeelsete vestluspartneritega (perekonnaliikmetega, sugulastega; töö- või õpingukaaslastega; naabritega; sõpradega; äri- ja koostööpartneritega; huviringi-, klubi-, trenni- vm kaaslastega; ametnikega riigiasutustes jm);
- e) eesti keele hoidmine suhtluses venekeelsete partneritega – kõigi nelja suhtlusliigi puhul alustatakse ja jätkatakse suhtlust eesti keeles (suhtlemine müüja, teenindajaga; suhtlemine ametiasutuses ametnikuga; suhtlemine võõra inimesega tänaval, bussis, pargis jm avalikus kohas);
- f) ei pea õigeks venekeelsete subtiitrite lisamist eestikeelsetele telesaadetele.

Kokku oli vastajal võimalik selle indeksi väärtuseks saada 0 (kui ei saanud ühtegi loendusalli) kuni 6 palli (kui sai palli iga tingimuse eest).

Eestlaste lõimdimensioonide moodustamisel saime me kasutada ainult neid tunnuseid, mis olid küsimustena olemas juba 2011. aasta integratsiooni monitooringus, et tagada võrreldavus selle varasema uuringu andmetega. Indeksite koosseis vajab kindlasti edasist kriitilist ja metoodilist analüüsi, ent see ei mahtunud käeoleva uuringu raamidesse.

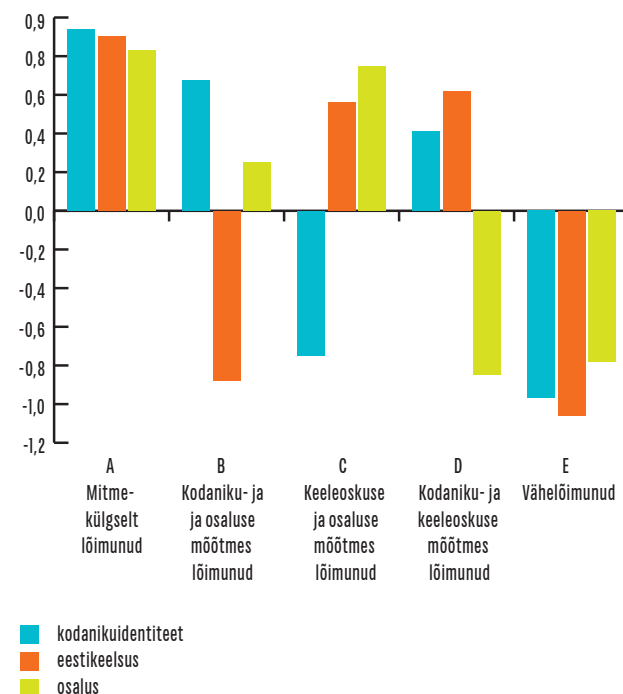
Klasteranalüüs

Nii eestlaste kui ka teisest rahvusest elanike küsitlusandmete klasteranalüüs viidi läbi lõimdimensioonide alusel, kasutades SPSS tarkvara K-Means meetodit. Klasteranalüüsi probleemiks on, et selle käigus võib saada mitmeid klasterimudeleid, mis erinevad üksteisest nii klastrite arvu kui ka sisu poolest. Kindlat kriteeriumi mudeli valikuks ei ole (pakutud on F-statistiku võimalikult ühtlast jagunemist klastrite vahel). Käesolevas uuringus seadsime analüüsile kaks tingimust: saadav klasterimudel peaks olema võrreldav 2011. aasta integratsiooni monitooringu andmete analüüsile saadud mudeliga (nii arvuliselt kui ka sisuliselt peaksid tekkinud sarnased klastrid) ja mudelis peaksid selgelt eristuma mitmekülgset lõimunud/lõimumisvalmis ja vähelõimunud/vähese lõimumisvalmidusega respondentide klastrid. Nendele tingimustele vastas teisest rahvusest elanike puhul viie klastrite mudel ja eestlaste puhul kuue klastrite mudel.

Kuna lõimdimensioonide jaotused osutusid 2015. aastal 15–74-aastaste vanusegrupis ja 15+ vanusegrupis suhteliselt sarnasteks, siis otsustasime eraldi klasteranalüüsi 15–74-aastaste grupis mitte teha, vaid võrrelda 15+ vanusegrupi analüüsi tulemusi 2011. aasta tulemustega.

Joonisel 8.10. on esitatud 2011. aasta monitooringu andmete alusel 2013. aastal tehtud klasteranalüüsi tulemused, mida saame võrrelda käesoleva uuringu tulemustega (joonis 8.8).

Joonis 8.10. Teisest rahvusest elanike lõimdimensioonide standardiseeritud keskmised klastergruppide lõikes (Integratsiooni monitooring 2011)

Näeme, et mitmekülgset loimunute (klaster A) ja vähe-loimunute (klaster E) puhul on dimensioonide suunitluse pilt enam-vähem sarnane. B-klaster (kodaniku- ja osaluse mõtmes loimunud) oleks ka juba 2011 aasta andmete analüüsi puhul võinud nimetada ainult kodanikuidentiteedi mõtmes loimunuteks, sest osaluse mõõtme erinevus on üsna lähedal üldisele keskmisele. C-klaster (keeleoskuse ja osaluse mõtmes loimunud) on nüüdseks saanud ainult osaluse mõtmes loimunud, sest keeleoskuses dimensioon jääb nüüd selle klasteri puhul pigem üldkeskmisest allapoole. Ühiseks jooneks on aga selle klasteri puhul keskmisest madalam kodanikuidentiteet ehk teatav kriitiline suhtumine Eesti ühiskonda. D-klaster (kodaniku- ja keeleoskuse mõtmes loimunud) on nüüd muutunud eestikeelsuse mõtmes loimunuteks, sest vähenenud on selle klasteri kodanikuidentiteedi tase. Ühiseks jooneks on selle klasteri puhul mõlemas mudelis keskmisest madalam osaluse tase ühiskondlikus elus ja kultuurielus.

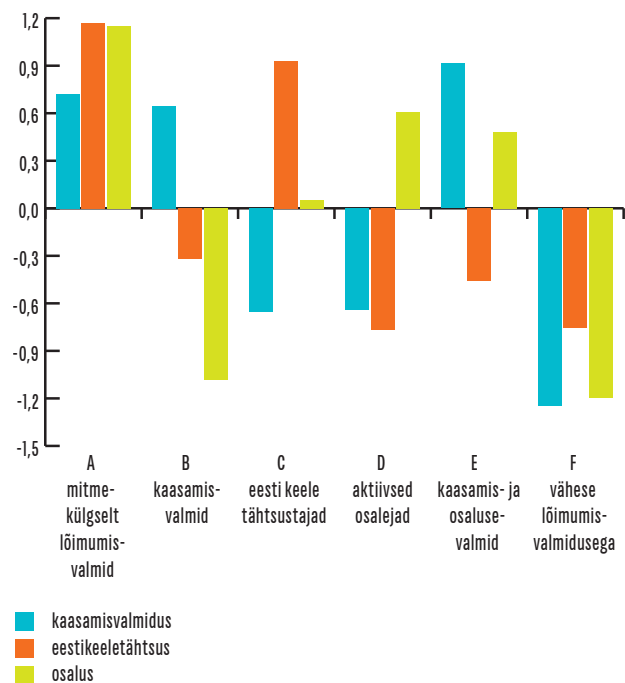
Seega võime tõdeda, et need kaks klasterimudelit on omavahel võrreldavad ja ilmnevad erinevused on tõlgendatavad. Samas ei ole võimalik üheselt jälgida, kas sama nimetusega klasterisse kuuluvad eri uuringute puhul samade omadustega inimesed, ja kas muutused klasterit iseloomustavates loimdimensioonide konfiguratsioonides tulenevad inimeste hoiakutes toimunud muutustest või klasterikoosseisu muutumisest.

Ka eestlaste loimdimensioonide klasteranalüüsi tegemisel saime 2011. aasta monitooringu andmestikus tehtud analüüsiga üsna sarnase tulemuse (joonis 8.12, võrdle joonis 8.9), seetõttu toome allpool välja vaid olulised erinevused.

2011. aasta eestlaste C-klaster erineb 2015. aasta samast klasterist selle poolest, et siin on osaluse näitaja üldisel keskmisel tasemel. E-klasteri puhul olid 2011. aastal nii kaasamisvalmiduse kui ka osaluse dimensioonid üldisest keskmisest oluliselt kõrgemad (ning ka eesti keele tähtsustamine erines negatiivses suunas vähem keskmisest) ja seetõttu nimetasime sellesse klasterisse kuulujaid sellel aastal „kaasamis- ja

osalemisvalmiteks“. Väiksemaid muutusi on ka teiste klasterite (näiteks klasterite A ja F) konfiguratsioonis. Kas ilmnenud muutused on seotud sellega, et püsiva klasterikoosseisu juures on muutunud inimeste hoiakud või sellega, et on muutunud klasteri koosseis, ei ole uuringute erinevate valimite tõttu otseselt võimalik kindlaks teha.

Joonis 8.11. Eestlaste loimdimensioonide standardiseeritud keskmised väärtused klasterigruppide loikes (Integratsiooni monitooring 2011)

Kokkuvõttes tõestas nii loimdimensioonide kui ka loimklasterite analüüs 2011. aasta ja 2015. aasta võrdluses nende kuuete tunnuste suhteliselt suurt reliaablust (korratavuse ja ajas püsivuse mõttes), nende valiidsus (kas nad mõõdavad seda, mida soovitakse) ja sisemine konsistentsus (indeksite lähtetunnuste kokkusobivus) vajavad aga veel täiendavat kriitilist analüüsi.

8.8 Lisad

Tabel 8.18. Teisest rahvusest elanike lõimklastrite koosis demograafiliste ja muude taustatunnuste järgi (protsentuaalne jaotus või keskmine väärtus)

		A Mitmekülgsest lõimunud	B Kodanikuidenteedi mõõtnes lõimunud	C Osaluse mõõtnes lõimunud	D Eestikeelsuse mõõtnes lõimunud	E Vähelõimunud	Kokku
	N	139	106	116	174	180	714
	%	20	16	16	24	25	100
%							
sugu	mees	47	28	54	38	54	45
	naine	53	72	46	62	46	55
vanus	15-24	12	4	8	17	8	10
	25-39	34	25	14	30	19	25
	40-54	25	14	32	22	22	23
	55-64	17	27	26	17	19	21
	65+	12	30	21	14	31	21
haridus	alla keskhariduse	6	18	9	13	19	13
	kutse	6	8	9	10	17	11
	keskeriharidus	27	47	33	28	37	34
	üldkeskharidus	18	19	16	25	17	19
	kõrgharidus	43	9	34	23	10	23
kodakondsus	Eesti kodanik	87	44	32	75	16	51
	Venemaa kodanik	6	25	37	12	46	25
	muu riigi kodanik	1	5	4	1	4	3
	määratlemata kodakondsusega	6	26	27	13	33	21
piirkond	muu Eesti	35	13	10	36	22	25
	Tallinn	57	51	53	48	24	45
	sh Lasnamäe	(21)	(28)	(28)	(16)	(12)	(20)
	Ida- Virumaa	8	36	36	16	54	30
majanduslik toimetulek	elame hästi	14	2	5	6	3	6
	saame hakkama	56	42	34	53	34	44
	on raske hakkama saada	24	39	38	27	35	32
	on väga raske hakkama saada	5	17	21	13	26	17
tegevusala	vastutavad töötajad	32	9	23	22	4	17

	täidesaatvad töötajad	34	44	30	34	28	33
	mittetöötavad	34	48	46	44	68	49
üldine rahulolu	madalam	29	46	46	46	56	45
	keskmine	36	36	36	34	27	33
	kõrgem	36	18	18	20	16	22
eesti keele oskus	ei oska üldse	1	15	21	-	34	14
	passiivne oskus	21	78	62	28	61	48
	aktiivne oskus	78	7	17	72	4	38
põlvkond	välissündinud	22	36	56	26	61	40
	mõlemad vanemad välissündinud	44	39	26	33	24	32
	üks välissündinud vanem	17	9	6	18	8	12
	mõlemad vanemad Eestis sündinud	18	16	12	23	8	15
Keskmine arv							
	eestlastega suhtlemise püsivõrgustike arv	4,5	2,7	3,1	3,9	1,9	3,2
	eestlastega suhtlemise sfääride arv	6,3	3,3	3,7	5,6	2,6	4,3
	valmisolek osaleda eestlastega kollektiivides	2,4	2,2	2,1	2,2	1,6	2,1
	positiivne hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes (väidete arv)	2,5	2,6	2,5	2,2	2,4	2,4

Tabel 8.19. Eestlaste lõimklastrite koosseis demograafiliste ja muude taustatunnuste järgi (protsentuaalne jaotus või keskmine väärtus)

		A mitmekülgset lõimumisvalmid	B kaasamisvalmid	C eesti keele tähtsustajad	D aktiivsed osalejad	E keskmiselt kaasamis- ja osalusvalmid	F vähese lõimumisvalmidusega	kokku
	N	99	73	112	89	78	49	500
	%	20	14	22	18	16	10	100
%								
sugu	mees	47	41	46	53	40	53	46
	naine	53	59	54	47	60	47	54
vanus	15-24	13	18	21	6	23	10	16
	25-39	23	19	26	39	27	17	26
	40-54	30	25	21	26	18	29	24
	55-64	11	11	14	12	13	15	13
	65+	22	27	18	18	19	29	21

haridus	alla keskhariduse	10	32	26	4	14	27	18
	kutseharidus	8	12	6	6	5	4	7
	keskeriharidus	27	26	32	30	37	37	31
	üldkeskharidus	12	11	20	25	20	18	18
	kõrgharidus	43	19	16	35	24	14	26
piirkond	Tallinn	36	19	14	34	27	10	24
	muu Eesti	61	74	75	61	65	80	68
	Virumaa	3	7	11	6	9	10	7
majanduslik toimetulek	elame hästi	23	14	11	20	20	6	16
	saame hakkama	58	38	53	53	63	71	55
	raske toime tulla	19	48	37	27	16	22	28
tegevusala	vastutavad töötajad	45	13	10	41	24	17	26
	täidesaatvad töötajad	22	14	35	28	24	31	26
	mittetöötavad	33	74	54	30	52	52	48
üldine rahulolu tase	madalam	18	41	42	22	15	35	29
	keskmine	36	38	29	43	56	45	40
	kõrgem	45	21	29	35	28	20	31
vene keele oskus	ei oska üldse	1	4	9	3	3	2	4
	passiivne oskus	44	48	49	38	37	55	45
	aktiivne oskus	55	48	42	59	60	43	51
<i>Keskmine arv</i>								
	teisest rahvusest inimestega suhtlemise püsivõrgustike arv	3,5	2,3	2,3	3,5	3,2	2,1	2,8
	teisest rahvusest inimestega suhtlemise sfääride arv	3,5	2,5	2,2	3,5	3,1	2,1	2,8
	valmisolek osaleda kollektiivides, kus on ka teisest rahvusest inimesi (arv)	1,2	1,3	0,8	1,0	1,3	0,9	1,1
	positiivne hoiak mitmekultuurilise ühiskonna suhtes (väidete arv)	2,1	2,1	1,5	1,8	2,1	1,7	1,9

9. UUSSISSERÄNDAJAD

Pille Ubakivi-Hadachi

Uussisserändajate edukas kohanemine Eestis on oluline tagamaks ühiskonna järjepideva lõimumisprotsessi jätkumise. Seejuures on oluline arvestada nii uussisserännanute ootuste ja vajadustega kui ka õppida tundma Eesti püsielanike arvamus ja hoiakuid. Lõimumise edukuse üheks eelduseks on püsielanike kui ühiskonna domineeriva ja tugevaima grupi valmisolek austada nõrgemal positsioonil uussisserändajate võimalust samastuda nii Eesti kui ka oma päritolumaa kultuurilise või rahvusliku identiteediga. Käesolev peatükk kirjeldab kokkuvõtvalt eelnevalt läbiviidud uuringutes analüüsitud Eesti uussisserändajate olukorda, andes seejärel ülevaate elanikkonna sisserännet ning kultuurilist ja rahvuslikku mitmekesisust puudutavatest hoiakutest. Tulemusi on võrreldud 2011. aasta monitooringu andmetega.

9.1 Uussisserändajad ning nende olukord Eestis

Lähtudes Eestis enim levinud definitsioonist ning soovides säilitada võrdlusvõimalust 2011. aasta Eesti ühiskonna integratsiooni monitooringu tulemustega, tuleb uussisse-rändajaks antud analüüsi kontekstis pidada inimest, kes on Eestisse saabunud pärast taasiseseisvumist, st peale 1991. aastat (Kriger & Tammaru 2011). Samas on oluline rõhutada, et antud termin ei ole sellisel kujul kasutusel teistes maailma riikides ja tuleneb Eesti ajaloolisest kontekstist. Üldiselt kasutatakse pigem järgmist uussisserändaja määratlust: uussisserändaja on isik, kes saabus asukohariiki kuni viis aastat tagasi (Anderson & Blinder 2014; Kultuuriministeerium 2014). Veelgi enam: OECD poolt kasutuselevõetud definitsiooni kohaselt on lühiajaline sisserändaja inimene, kes migreerub rohkem kui kolmeks kuuks, kuid vähem kui üheks aastaks (OECD Glossary of Statistical Terms 2003). Seega võib pikaajaliseks sisserändajaks pidada inimest, kes on riigis viibinud kauem kui üks aasta. Pikaajaline sisserändaja erineb siiski pikaajalisest elanikust. Viimase puhul on tegemist inimesega, kes on riigis elanud enam kui viis aastat ning omab pikaajalist elamislubasid.

Seega on uussisserändajatena defineeritud grupp mitmekülgne ning sellesse rühma kuuluvad inimesed on Eestisse saabunud erinevatel põhjustel ning kogenud erinevaid raskusi ühiskonnaga kohanemisel. Lähtudes uuringust „Eestisse seaduslikult sisserännanud välismaalaste profiilide kaardistamine ning nende vastavus Eesti tööjõuturu vajadustele“ (Sisekaitseakadeemia 2015), iseloomustab viimasel kuuel aastal (2009–2014) toimunud sisserännet kolmandatest riikidest kolmandiku ulatuses (33%) pereränne, millele järgneb tööränne (28%) ja välislepingu alusel Eestisse elama asumine (21%). Seejuures on välislepingu alusel elamisloa saanud isikud enamasti määratlemata kodakondsusega inimesed, kes on Eestis sündinud. Lisaks väljastati nendel aastatel 15% elamislubadest õpperändeks, 2% ettevõtluseks ja 1% legaalse sissetuleku alusel. Kokku anti viimase kuue aasta jooksul välja 22 499 elamislubasid.

Lisaks väljastati 14 932 esmast elamislubasid Eestis elavatele Euroopa Liidu kodanikele tähtajalise elamisõiguse alusel ning 3219 elamislubasid alalise elamisõiguse alusel, 204 elamislubasid Euroopa Liidu elaniku pereliikme tähtajalise elamisõigusega ja 40 alalise elamisõigusega. Antud statistika ei anna siiski informatsiooni selle kohta, kui palju aastatel 2009–2014 sisserännanud inimestest on ühel ja samal hetkel Eestis elanud.

Suure osa sisserännanute koguhulgast (41%) moodustasid tippspetsialistid, 11% olid juhid ning 28% oskustöötajad ja lihttöölised. Pääaegu kaks kolmandikku ehk 64% kolmandate riikide kodanikest sisserändajatest olid Venemaa ja Ukraina kodanikud. Keskmine sisserändajate vanus oli neil aastatel 31 ning 84% sisserändajatest on olnud tööeas ehk 15–74-aastased inimesed ja on seega suutelised aktiivselt tööturul osalema. Kõrgharidusega sisserändajad moodustasid suure osa ehk 46% kõikidest sisserännanutest ning neile järgnesid kutsekeskharidusega isikud, keda oli umbes viiendik ehk 21%. Uuringu kohaselt oli sisserändajate seas kõrgharidust omavate inimeste osatähtsus tunduvalt suurem kui Eesti kohalike tööealiste inimeste hulgas. Eestisse saabunud kolmandate riikide kodanikud asusid elama peamiselt kolme suuremasse maakonda – Harjumaale (69%), Ida-Virumaale (12%) ning Tartu maakonda (10%). Töötamise ja ettevõtluse eesmärgil tulijad asusid elama pigem Harjumaale. Tartusse siirdusid peamiselt tudengeid ning Ida-Virumaa linnadesse peamiselt pererände eesmärgil Eestisse tulijad. Võrreldes sisserännanute osakaalu uuringus välja toodud Eesti tööjõuvajadusega aastatel 2009–2014, ei ole sisseränne üheski töövaldkonnas kaasa toonud tööjõu ülejääki.

Eestis on viimastel aastatel üsna palju uuritud uussisserändajate kohanemisega seotud takistusi ja võimalusi. Järgnevalt on kokkuvõtvalt kirjeldatud probleeme, mida need erinevad uuringud uussisserändajate kohanemisega seoses välja toovad. Need probleemid on osaliselt üldistatavad kõigile uussisserändajatele, sõltumata sellest, kas tegemist on Euroopa Liidu kodanike või kolmandate riikide kodanikega, vene, inglise või mõnda muud keelt emakeelena rääkivate sisserändajatega jne.

2013. aastal avalikustatud Euroopa kolmandate riikide kodanike lõimumisarutelu aruanne (Praxis ja Balti Uuringute Instituut 2013) ning 2014. aastal tutvustatud kõrgelt kvalifitseeritud uussisserändajate kohanemise uuring (Balti Uuringute Instituut 2014) viitavad kitsaskohale, millega puutub väiksemal või suuremal määral kokku iga Eestisse saabus sisserändaja, sõltumata oma tuleku põhjusest. Sellisteks kitsaskohtadeks on üldine toimetulekuks ja kohanemiseks vajaliku praktilise informatsiooni nappus riiklike ja kohalike teenuste tarbimisvõimaluste kohta. Eelkõige on siinkohal tegemist selliste teenustega, mida pakuvad kohalikud omavalitsused, Politsei- ja Piirivalveamet, Maksu- ja Tolliamet, Töötukassa, Haigekassa, pangad või riigiportaali. Ühe lahendusena sellele probleemile on pakutud ühtse internetiportaali loomist, mis suudaks edastada pidevalt uuendatavat informatsiooni nii uutele sisserändajatele kui ka juba riigis viibivatele välismaalastele. Seejuures võiks arvesse võtta (potentsiaalsete) sisserändajate erinevaid rändemotivatsioone ning suunata portaali külastajaid vajaliku informatsiooni juurde vastavalt sellele, kas tegemist on töö-, pere-, õpiränduri või kombineeritud motiveeritud migratsiooniga. Lisaks peaks arvestama uussisserändajate keeleoskusega ning pakkuma võrdses ulatuses informatsiooni nii inglise kui ka vene keeles. Viimaks ei tohiks unustada, et sisserännanu isiklik suhtlus ametnikega on oluline ning silmast-silma interaktsiooni kvaliteet mängib rolli teenuse kättesaadavuse kvaliteedi tõstmisel – lõimumisaruteludel osalenud kurtsid, et ametnikega suhtlemine on enamasti vaid formaalsus (Praxis & Balti Uuringute Instituut 2013).

Uussisserändajad ei pea piisavaks ka eesti keele õppimise võimalusi ning info kättesaadavust õppevõimaluste kohta – lõimumisaruteludel selgus, et vastavaid kursusi puudutava informatsiooni levik on praktikas puudulik ning et endiselt ei pakuta piisavalt paindlike võimalustega, hea kvaliteediga ja tasuta eesti keele tunde, mis lubaksid neist osavõtjatel jõuda soovitud keeleoskustasemeni (Praxis & Balti Uuringute Instituut 2013). Ka kõrgelt kvalifitseeritud uussisserändajate uuringus leitakse, et informatsioon keeleõppe võimaluste kohta ei ole piisavalt kergesti kättesaadav ja

uussisserändajatel kulub selle informatsiooni saamiseks palju aega. Lisaks seavad uussisserändajad kahtluse alla era-sektori poolt pakutavate kursuste kvaliteeti. Probleemidena nimetati keelekursuste toimumisaegade ebasobivust ning hilisõhtuste kursuste väikest kasutegurit (Balti Uuringute Instituut 2014). Kohustuslike kursuste pakkumist mõistlikuks ei ole peetud, kuna sõltuvalt sisserändaja motivatsioonist ning sisserände eesmärgist (Eestis viibimise kestusest) on siiski tegemist sisserännanu isikliku valikuga (Tallinna Ülikool 2013). Välismaalased ja neid värbavate organisatsioonide esindajad arvavad aga, et eesti keele oskus on oluline, kuna soodustab edukamat hakkamasaamist, kohanemist ning üldist Eestis elamisega rahulolu kasvu, samuti avardab uussisserändajate võimalusi Eestis. Esmase tasandi keeleoskus vähendab nende hinnangul probleeme nii igapäevasel asjaajamisel, informatsiooni leidmisel kui ka tööturule sisenemisel (Balti Uuringute Instituut 2014). Teisalt nentisid nii mitmedki vastajad, et eesti keele oskus ei ole Eestis elamiseks ja hakkama saamiseks tingimata vajalik. Kuna mitmes suuremas sektoris, valdavalt IT-ettevõtetes ja akadeemilises sektoris, on töökeeleks inglise keel ning see on levinud ka Eesti sõpruskondades, puudub surve eesti keelt õppida (Balti Uuringute Instituut 2014). Samas uuringuraportis pöörati tähelepanu sellele, et „kuna välismaalaste motivatsioon eesti keelt õppida on madal, samal ajal on keelekursuste pakkumine riigi poolt tagasihoidlik ning baseerub peamiselt nõudlusest tuleneval pakkumisel, /.../on sama olukorra jätkudes üsna vähetõenäoline, et Eestisse kolivad uussisserändajad senisest aktiivsemalt tulevikus eesti keelt õppima asuksid.“ (Balti Uuringute Instituut 2014: 41). Sellest tulenevalt oleks soovitatav rohkem jagada ja levitada informatsiooni (tasuta) eesti keele õppimise võimaluste kohta ning lihtsustada veelgi juurdepääsu tasuta kursustele.

Senised uuringud on lisaks välja toonud riigiametnike, haridustöötajate, ajakirjanike ning ka tavakodanike vähest teadlikkust kultuuridevahelisest suhtlusest ja kasinat ettevalmistust rahvuslikul või kultuurilisel pinnal tekkivate võimalike konfliktide vältimiseks. Mõttekoja Praxis läbiviidud uuring näitas, et õpetajate ettevalmistus ning haridussüsteemi

toetus ei ole piisavad, et tagada eesti keelest erineva emakeele ning teistsuguse kultuuritaustaga laste edukas integreerumine Eesti haridussüsteemi (Praxis 2014). Niisamuti on näitlikustatud, mil moel levib ja kinnistub diskrimineeriv keelekasutus avalikus ruumis ja meedias, ning loodud praktilisi abivahendeid diskrimineerimise ja stereotüüpide teema käsitlemiseks klassiruumis (Ethical Links 2015). Kõrgelt kvalifitseeritud uussisserändajate kohanemise uuringu raport aga sedastab, et välismaalasi värbavad tööandjad ja teadusasutuste töötajad ei ole piisavalt informeeritud sellest, mida tähendab vihakõne, ning et teadlikkust selles osas tuleks tõsta (Balti Uuringute Instituut 2014). Sama uuringu käigus intervjueritud välismaalased leidsid, et üldjuhul ning teiste riikidega võrreldes on Eesti ühiskond välismaalastele avatud ning sallimatuse ilmingud on peamiselt põhjustatud kohalike elanike vähesest varasemast kokkupuutest välismaalastega (Balti Uuringute Instituut 2014). Samas arvasid lõimumisaruteludel osalenud uussisserändajad, et Eesti tööandjad võiksid mitmekesisust rohkem väärtustada ning seda ka edukalt rakendada (Praxis & Balti Uuringute Instituut 2013). Osalejad pidasid oluliseks läbimõeldud sõnakasutuse praktiseerimist ametnike ja kogu ühiskonna poolt: sallivuse asemel soovitakse enam kuulda räägitavat ja kirjutatavat austusest või respektist, mis viitab suuremale võrdsusele osapoolte vahel. Aruteludel pöörati tähelepanu ka sellele, et integratsiooni ja assimilatsiooni käsitletakse Eestis sageli ekslikult sünonüümidena. Kokkuvõtvalt oleks oluline mitte keskenduda vaid keelekasutuse korrektsusele, vaid suurendada teadlikkust sellest, mida tähendab austus teiste kultuuride ja rahvuste vastu ning kuidas seda väljendada. Üheks edukamaks viisiks seda teostada, lisaks meediaesindajate koolitamisele ning diskrimineeriva keelekasutuse või diskrimineerivalt sensatsioonilise teematõstatuse vältimisele ajakirjanduses, oleks kultuuriliselt tundlike inimeste kasvatamine Eesti haridussüsteemis (Praxis & Balti Uuringute Instituut 2013).

Viimaks võiks ka uussisserändajate toetamisel vältida varasemate lõimumiskavade meetmete jaotumises väljenduvat integratsioonipoliitilist suunda, mille puhul väärtustatakse

eelkõige kultuurilist integreerumist ning keeleõpet ja pöördtakse mõnevõrra vähem tähelepanu teistele integratsiooni aspektidele. Nimetatud lähenemine on juba akadeemilises kirjanduses kriitilist vastukaja leidnud (Cheskin 2015, Nimmerfeldt et al. 2013), ning ka uussisserändajad ise tähendasid lõimumisaruteludel, et Eesti värskeid elanikke võiks senisest palju enam julgustada osa võtma kodanikuühiskonna tegevustest ning seejuures luua kokkupuutepunkte Eestisse äsja elama asunud inimeste ja põliselanike vahel, et suurendada mõlema osapoolte aktiivsust nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil (Praxis & Balti Uuringute Instituut 2013). Uussisserändajad väljendasid selgelt soovi luua rohkem sidemeid kohalike elanikega ja olla palju enam Eesti ühiskonda kaasatud nii tööturul kui ka sotsiaalses elus – lõimumine ei kätke endas sisserändajate jaoks vaid eesti keele õpet. Uussisserändajate kohanemise toetamisel tuleks seega vältida senist rõhuasetust vaid informatsiooni jagamisele ja keeleõppele ning aidata rohkem kaasa sotsiaal-majanduslikule ja poliitilisele kohanemisele. Märkilised on ka Tallinna Ülikooli uuringus (2013) analüüsitud uussisserännanutega teostatud intervjuude tulemused, milles väljendus respondentide soov säilitada nii oma päritolumaa identiteet kui ka kohana ja üle võtta Eesti identiteet. Selles protsessis muutub tähenduslikuks kohanemise duaalsus ja mitmese eneseidentifikatsiooni võimalikkus: sisserännanult ei tuleks oodata mitte integratsiooniks maskeeritud assimileerumist, vaid jätta kõigile õigus olla mitmese (sega)identiteedi kandjaks.

Kindlasti on informatsiooni kättesaadavus, keeleõppe võimaldamine, sisserännanute edukas osalemine tööturul ja kodanikuühiskonnas, püsielanike austus teiste kultuuride ja rahvuste vastu ning mitmerahvuseliste või -kultuuriliste sotsiaalvõrgustike teke üksteist võimendavad nähtused, mis kõik aitavad kaasa uussisserännanute kohanemisele ning mida peaks seetõttu toetama terviklike lahendustega. Uuringutes välja toodud probleemidega tegelemiseks on ellu rakendatamas teatud meetmeid. Käimas on infoportaali ettevalmistamine ning siseministeeriumi juhtimisel ja koostöös mitmete valdkonnas tegutsevate partneritega avalikust, kolmandast ja erasektorist rakendub 2015. aasta teises pooles

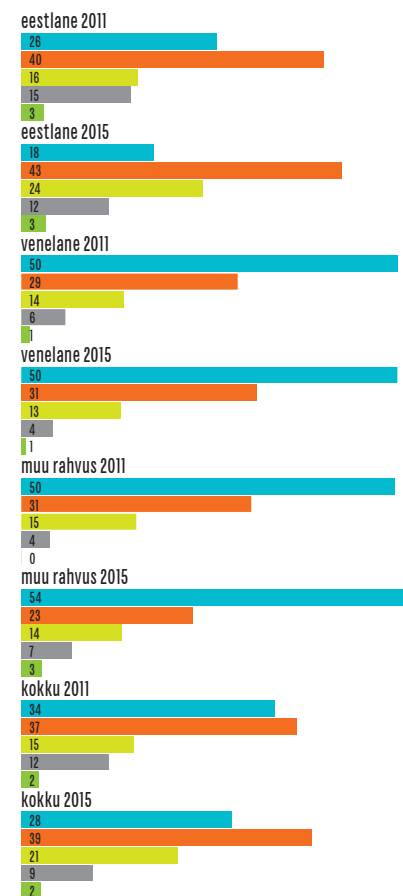
uussisserändajate kohanemisprogramm. Kohanemisprogrammi eesmärgiks on toetada uussisserändajate kohanemist, pakkudes neile informatsiooni sellistel teemadel nagu riigi ja ühiskonna toimimine, igapäevaelu korraldamine Eestis, töötamine, õppimine ja perekonnavõrg, kodanikuühiskonnas osalemise võimalused ning esmatasandi eesti keele oskuse õpetamine. Uussisserändajaid suunab kohanemisprogrammi Politsei- ja Piirivalveamet. Programmi on kaasatud kõik need sisserändajad, kes on seaduslikult viibinud Eestis alla viie aasta, kuid programmi tegevustest osavõtt ei ole kohustuslik. Uussisserändajaid suunatakse kohanemiskoolitustel osalema alates esimesest augustist 2015.a. Eeldatav kohanemisprogrammist osavõtnute hulk 2017. aastaks on 2300 uussisserännanut, aastani 2022/2023 on planeeritud pakkuda kohanemisprogrammi teenuseid vähemalt 12 000 koolitatavale.

9.2 Kultuuriline ja rahvuslik mitmekesisus ning sisseränne – elanikkonna hoiakud

Integratsiooni monitooringu käigus läbiviidud küsitluse andmetele tuginedes on järgnevalt uuritud, kuidas suhtub kogu elanikkond üldiselt sisserändesse, erinevast rahvusest või erisuguse kultuurilise kuuluvusega inimestega lävimisse ja positiivse koos elamise võimalikkusesse.

Esiteks heidame pilgu sellele, kuidas peetakse kokkupuuteid erinevate kultuuridega Eestile rikastavaks ja edasiviivaks ning kuidas pigem konfliktseks ja Eesti ühiskonda lagundavaks. Küsimusele „Kumma väitega toodud väidete paarist Te nõustute? Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi. Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda“ vastati viie palli skaalal järgnevalt: 28% vastanuist olid täiesti nõus, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja viib seda edasi, 39% oli sama väitega pigem nõus, 21% tõdesid, et seda on raske öelda ning vaid 10% ja 3% olid vastavalt kas pigem nõus või täiesti nõus sellega, et kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda. Järgnevalt diagrammilt võib näha, millised erinevused antud hoiaku puhul esinevad rahvusgruppide vahel ning ühiskonnas üldiselt (joonis 9.1). Ülekaalukad 67% vastanutest on täiesti nõus või pigem nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja viib seda edasi.

Joonis 9.1. Suhtumine eri kultuuride kokkupuutesse rahvuste lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015).

Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi.

Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda

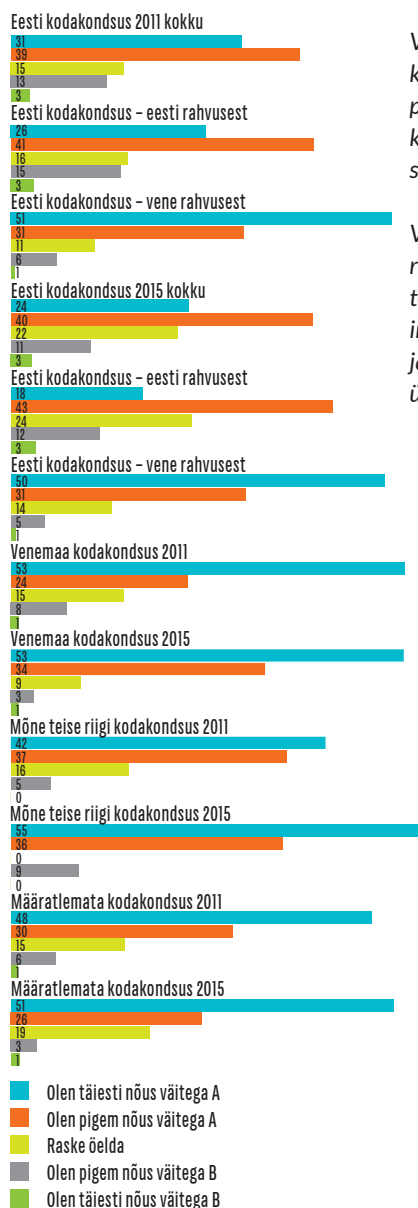
- Täiesti nõus väitega A
- Pigem nõus väitega A
- Raske öelda
- Pigem nõus väitega B
- Täiesti nõus väitega B

Hoiakulised erinevused eestlaste, venelaste ja muude rahvuste vahel on olulised ning toovad välja suured lahknevused eelkõige eestlaste ja teiste rühmade hulka kuulujate vahel. Kui 2015. aastal on kõigest 18% eestlastest täiesti nõus väitega, et kokkupuutumine erinevate kultuuridega on Eesti ühiskonda rikastav, siis 50% venelastest ja 54% muude rahvuste esindajatest on samal seisukohal. Samas on siiski 43% eestlastest nimetatud väitega pigem nõus. Eestlastest 15% on pigem või täiesti nõus väitega, et kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda, samas kui vaid 5% venelastest ning 10% muudest rahvustest vastanuist jagavad samasugust hoiakut. Võrreldes 2011. aasta andmetega on tähelepanuväärne, et eestlaste hulgas on praeguseks mõnevõrra langenud nende inimeste osakaal, kes on täiesti nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav – täpselt 26%-lt 18%-ni, ning tõusnud nende suhteline hulk, kel on raske seisukohta võtta – 16%-lt 24%-ni. Teistes rühmitustes hoiakud oluliselt muutunud ei ole.

Olulised erinevused ilmnevad antud küsimusele vastamisel ka kodakondsuse, soolise ja vanuselise lõikes. Joonisel 9.2. võib näha, et Eesti kodakondsust omavad inimesed on oluliselt vähemal määral täiesti nõus väitega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, kui teiste riikide kodakondsusi, sh Venemaa kodakondsust, omavad vastanud või määratlemata kodakondsusega inimesed.

Joonis 9.2. Suhtumine eri kultuuride kokkupuutesse kodakondsuse lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2011 ja 2015).

Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi.

Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda

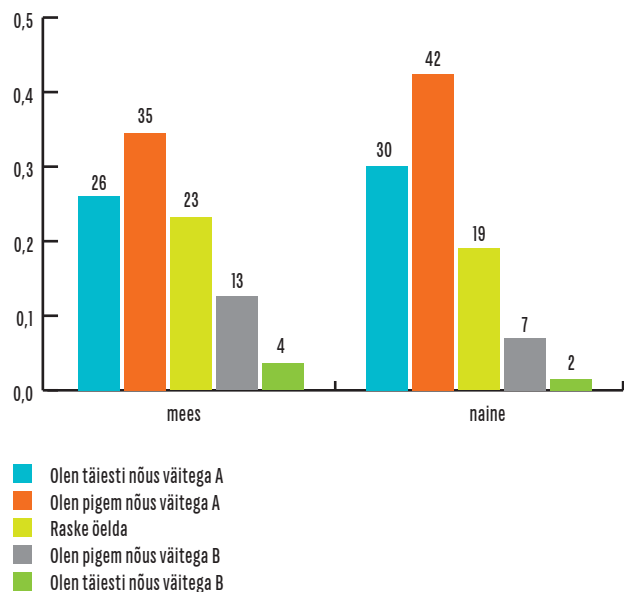
Võrreldes 2015. ja 2011. aastate andmeid selgub, et Eestis elavate Venemaa kodanike hulgas oli 2015. aastal võrreldes 2011. aastaga 10% enam neid, kes olid pigem nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja viib seda edasi. Eesti kodanike hulgas oli seevastu 2015. aastal võrreldes 2011. aastaga vähem neid, kes olid täiesti nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja seda edasiviiv – vastavalt 31% võrreldes 24%-ga. Teiste riikide kodakondsust omavate inimeste (v.a. Venemaa kodanike või kodakondsuseta isikute) seas on muutus olnud vastupidine ning täielikult nõustujate osakaal on tõusnud 42%-lt 55%-ni. Seejuures on 2015. aastal Eesti kodanike hulgas enam neid, kes ei ole soovinud otsustada vaid ühe väite kasuks ning on valinud variandi „raske öelda“ (muutus on toimunud 15%-lt 22%-ni). Seega võib kokkuvõtvalt tõdeda, et kui Eesti kodanike hoiakud on muutunud ebamäärasemaks ning kahtlevamaks, siis Venemaa kodanike ja teiste riikide kodakondsuse omajate arvamused on muutunud selgemaks ja väljendavad suuremat nõusolekut väitega „erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi“. Arvestades sellega, et Eesti kodanike seas on nii vene kui ka eesti rahvusest inimesi, ning kontrollides, millised hoiakud valitsevad Eesti kodakondsusega inimeste grupi sees rahvuste lõikes, tuleb tõdeda, et vene rahvusest Eesti kodanikud suhtuvad positiivsemalt erinevate kultuuride kokkupuutesse kui eesti rahvusest Eesti kodanikud. Võrreldes vene rahvusest Eesti kodanike suhtumist ning Venemaa kodanike suhtumist võib tõdeda, et siin olulisi erinevusi ei ole.

Pöördudes järgmise näitaja ehk soo juurde võib täheldada, et veel 2011. aastal ei olnud antud küsimuses olulisi erinevusi meeste ja naiste arvamuste vahel. Seevastu 2015. aasta integratsiooni monitooringu andmed näitavad, et on toimunud teatud muutus (joonis 9.3.). Joonisel 9.3. esitatud tulemused näitavad, et enam naisi kui mehi on täiesti nõus või pigem nõus väitega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja seda edasiviiv: naistest on selle väitega nõust 72%, meestest 60%.

Joonis 9.3. Suhtumine eri kultuuride kokkupuutesse soo lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015).

Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi.

Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda

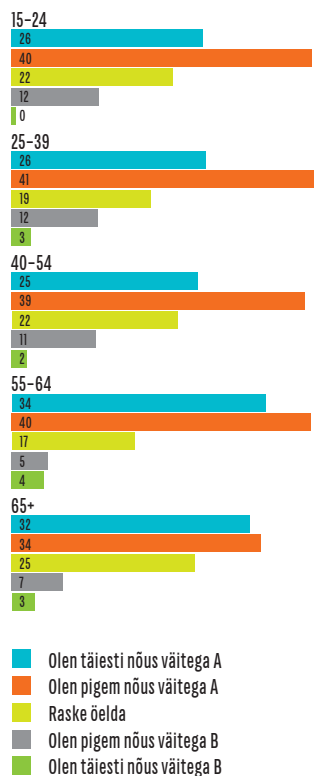

Hinnates hoiakuid kultuurilise mitmekesisuse suhtes vanusrühmade lõikes, võib näha, et 2015. aastal on üheks teistest kõige selgemini eristuvaks vanusrühmaks e65+ aastaste rühm, kelle hulgas umbes neljandik arvavad, et antud küsimuses on keeruline seisukohta võtta ning on valinud vastuseks „raske öelda“ (joonis 9.4. ja 9.5.). Üllatav on siinjuures aga see, et kolme noorima vanusrühma hulgas on kahe kõrgema vanusega grupiga võrreldes suurem nende inimeste osakaal, kes on pigem või täiesti nõus väitega B ehk sellega, et kultuuridevahelised erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda.

Joonis 9.4. Suhtumine eri kultuuride kokkupuutesse vanuste lõikes, % (Integratsiooni monitooring 2015)

Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi.

Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda

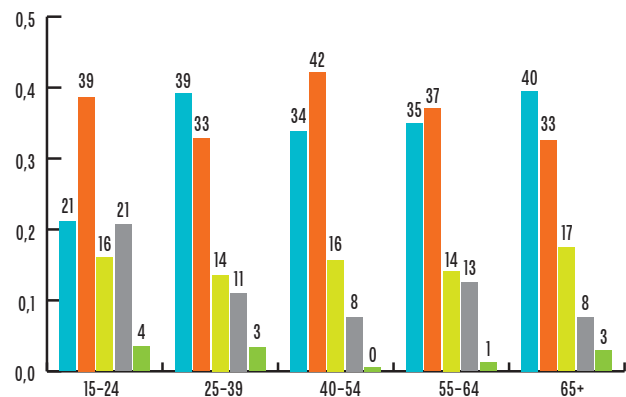

Võrreldes 2011. aastaga on kõigis vanusrühmades kasvanud nende vastanute osakaal, kes on valinud „raske öelda“ vastusevariandi. On huvitav, et samas on kõigis gruppides, välja arvatud noorimate vastanute rühmas, vähenenud nende inimeste osakaal, kes on täiesti nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav. Siinkohal on oluline märkida, et suurimad muutused on toimunud kahes vanusegrupis: 2011. aastal oli 15–24-aastaste vanusrühmas 9% enam neid, kes olid pigem nõus sellega, et kultuuridevahelised erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda. Samuti oli 55–64-aastaste grupis 2015. aastaga võrreldes 8% enam neid, kes otsustasid selle vastusevariandi kasuks. Võib öelda, et just 25–39-aastaste, 40–54-aastaste ja 65+ vanusrühmades on 2011. aastaga võrreldes langenud nende inimeste osakaal, kes on valinud kultuurilist mitmekesisust täiesti toetava või pigem toetava seisukoha. Põhjuseks on peamiselt see, et rohkem vastanuid on eelistanud varianti „raske öelda“ ehk on muutunud oma hoiakute suhtes ebakindlamateks. 15–24-aastaste ja 55–64-aastaste hulgas on märgata väikest vastupidist suundumust ning 2011. aastaga võrreldes on enam neid, kes on täiesti või pigem nõus sellega, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav ja viib seda edasi. Nende kahe grupi puhul on muutus toimunud peamiselt seetõttu, et vähem inimesi on pigem või täiesti nõus vastupidise seisukohaga ehk sellega, et kultuuridevahelised erinevused tekitavad konflikte. Kui 2015. aastal vastaja vanus vastustele kokkuvõtvalt olulist mõju ei avaldanud, siis 2011. võis täheldada, et nooremad vastanud olid vanematest vähem arvamusel, et erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav.

Joonis 9.5. Suhtumine eri kultuuride kokkupuutesse vanuste lõikes, % (Integratsiooni monitoriing 2011)

Väide A: Erinevate kultuuride kokkupuude on Eesti ühiskonda rikastav, viib seda edasi.

Väide B: Kultuuride erinevused tekitavad konflikte inimrühmade vahel ja lagundavad Eesti ühiskonda

- Olen täiesti nõus väitega A
- Olen pigem nõus väitega A
- Raske öelda
- Olen pigem nõus väitega B
- Olen täiesti nõus väitega B

Monitoringu käigus küsiti vastanutelt hinnanguid ka väidetele „kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud“ ja „isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis elades hästi läbi saada ja teha koostööd“. On ootamatu, et vastused on kohati mõnevõrra vastuolulised. Koguni 51% vastanuist oli 2015. aastal pigem nõus sellega, et isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis elades hästi läbi saada ja koostööd teha. Samas oli üsna suur hulk vastanuist (38%), pigem nõus seisukohaga, et kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud. Võimalik, et küsimust on tõlgendatud sellisel viisil, et konfliktide olemasolu ei too veel automaatselt kaasa olukorda, kus erinevad rahvused ei võiks siiski hästi läbi saada ja

teha omavahel koostööd. Samas tekivad hoiakutes olulised erinevused rahvusesti. Koguni 56% eestlastest on pigem või täiesti nõus väitega, et kui riigis on erinevad rahvused, on nendevahelised konfliktid paratamatud. Seevastu on samal seisukohal vaid 31% venelastest ja 30% teisest rahvusest inimestest. Drastilised erinevused ilmnevad rahvuste lõikes ka teise küsimuse puhul. Kui 33% eestlastest on täiesti nõus väitega, et isegi väga erinevad rahvused võivad samas riigis elades hästi läbi saada ja teha koostööd, siis samamoodi arvasid 50% venelastest ning koguni 58% teistest rahvusest inimestest. Seejuures on huvipakkuv, et võrreldes vastuseid nimetatud küsimusele ning küsimusele „Mil määral ohustab Eesti arengut sisserände suurenemine teistest riikidest töötamise või õppimise eesmärgil?“ rahvusgruppide lõikes, siis jäävad erinevused eestlaste, venelaste ja teistest rahvustest inimeste vahel antud vastustes mõlemal juhul olulisteks. Nimelt tunnetavad nii eestlased kui ka Eesti kodanikud sisserände ohtu suuremana kui venelased ja muudest rahvustest inimesed ning Venemaa kodanikud ja mõne muu riigi kodakondsust omavad inimesed. Võib oletada, et Eestis juba vähemuse staatust kogenud inimesed on eelnevale tuginedes nii kultuurilise kui ka rahvusliku mitmekesisuse suhtes positiivsemalt meelestatud kui end eestlastena identifitseerinud enamus. Kahjuks ei ole 2015. aasta tulemusi võimalik võrrelda varasemate uurimuste andmetega, kuna 2011. aasta monitoriingus antud küsimust ei olnud.

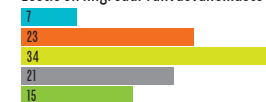
Viimaks võtame vaatluse alla elanikkonna suhtumise sisserändesse, mille 2011. ja 2015. aastat võrdlevad andmed leiab ka järgnevatest tabelitest (joonis 9.6. ja joonis 9.7.).

Joonis 9.6. Kuidas suhtute sisserändesse Eestisse?, % (Integratsiooni monitoriing 2015).

Eesti elanikkonna vananemist arvestades on uute sisserändajate tulek paratamatu

Eestis on niigi suur rahvusvähemuste osakaal, sisseränne oleks liigselt koormav

Eesti kui areneva majandusega ja avatud ühiskonna puhul on tavaline, et siia tuleb inimesi erinevatest maailma piirkondadest

Eestisse võiks lubada sisserändajaid ainult Eestile kultuuriliselt lähedastest riikidest

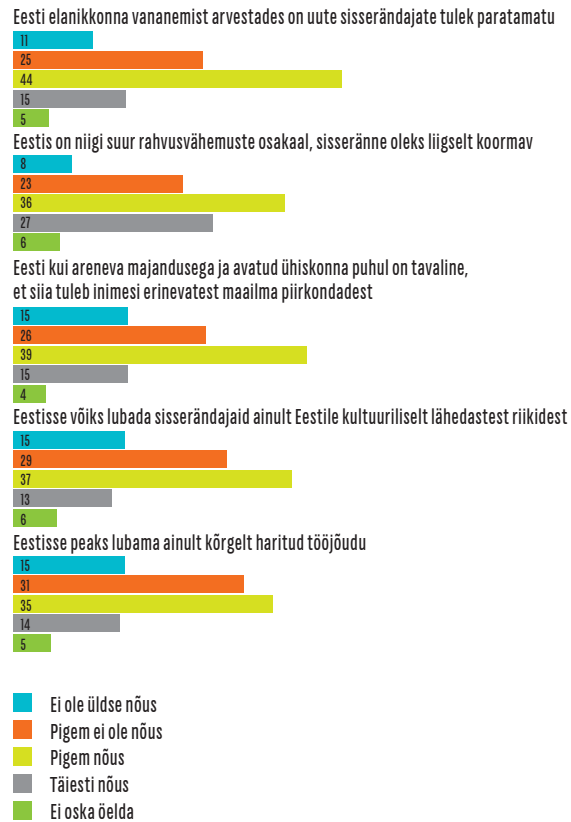

Eestisse peaks lubama ainult kõrgelt haritud tööjõudu

- Ei ole üldse nõus
- Pigem ei ole nõus
- Pigem nõus
- Täiesti nõus
- Ei oska öelda

Joonis 9.7. Kuivõrd Teie nõustute järgnevate seisukohtadega? %
(Integratsiooni monitoriing 2011).

Esimeses küsimuses märgatavaid muutusi 2015. aastal võrreldes 2011. aastaga toimunud ei ole, kuna vastavalt 56% ja 59% vastanuist olid täiesti või pigem nõus väitega, et Eesti elanikkonna vananemist arvestades on uute sisse­rändajate tulek paratamatu. Väitega „Eestis on niigi suur rahvusvähemuste osakaal, sisse­ränne oleks liigselt koormav“ oli 2011. aastal täiesti nõus 27% vastanuist (2015. aastal 21%). Muutus on toimunud eelkõige seetõttu, et 2015. aastal on tunduvalt enam neid vastanuist, kes ei oska öelda, kas nad antud väitega nõustuvad või mitte – kui 2011. aastal valis vaid 6% vastanuist „ei oska öelda“, siis 2015. aastaks on selliselt vastanute hulk tõusnud 15%-ni.

Sarnaseid suundumusi võib märgata ka ülejäänud väidetele antud vastuste puhul – hoiakud on muutunud mõnevõrra ebakindlamaks. Vastuseid väidetele „Eesti kui areneva majandusega ja avatud ühiskonna puhul on tavaline, et siia tuleb inimesi erinevatest maailma piirkondadest“, „Eestisse võiks lubada sisse­rändajaid ainult Eestile kultuuriliselt lähedastest riikidest“ ja „Eestisse peaks lubama ainult kõrgelt haritud tööjõudu“ iseloomustab veel teinegi suundumus. Nimelt võib märgata, et 2011. aastaga võrreldes on 2015. aastal rohkem neid vastanuist, kes suhtuvad sisse­rändesse positiivselt ning seavad väiksemaid piiranguid eelistatud sisse­rännanute kultuurilisele taustale ja haridustasemele. Kui 2011. aastal ei olnud üldse nõus või pigem ei olnud nõus koguni 41% respondentidest, et Eesti kui areneva majandusega ja avatud ühiskonnaga riigi puhul on loomulik, et siia tuleb inimesi erinevatest maailma piirkondadest, siis 2015. aastaks on nimetatud hoiaku osakaal langenud drastiliselt 24%-ni. 2011. aasta monitoriingu andmed näitavad, et 44% vastanuist tõdesid, et nad ei ole üldse nõus või pigem ei ole nõus sellega, et Eestisse võiks lubada sisse­rändajaid ainult Eestile kultuuriliselt lähedastest riikidest. 2015. aastaks on samamoodi vastanute osakaal langenud 34%-ni. Väiksemad muutused on toimunud viimase väite puhul: kui 2011. aastal ei olnud 46% vastanuist üldse nõus või olid pigem nõus sellega, et Eestisse peaks lubama ainult kõrgelt haritud tööjõudu, siis 2015. aastal on see osakaal langenud vaid viie protsendi võrra. Samuti tuleks tähele panna, et kuigi viimase

kahe väitega pigem nõustunute osakaal on vähenenud, on nende väidete täiesti nõustunute osakaal umbes samavõrra tõusnud.

Moodustades peaaegu kõigist sisse­rännet iseloomustavatest küsimustest ühtse summaindeksi (väitele „Eesti elanikkonna vananemist arvestades on uute sisse­rändajate tulek paratamatu“ antud vastused jäid indeksist välja, kuna ei korreleerunud kõikide teiste küsimuste vastustega) ning võrreldes 2015. aasta ja 2011. aasta integratsiooni monitoriingu tulemusi rahvusgruppide, vanusegruppide ja soogruppide lõikes, võib järeldada järgmist: 2015. aastal ei olnud rahvus­elulist mõju sisse­rändesse suhtumisele, kuid samas oli mõju vanusel ja sool – mida vanema vastanuga oli tegu, seda konservatiivsem oli tõenäoliselt sisse­rändesse suhtumine ning mehed olid naistest enam sisse­rände vastu. 2011. aasta tulemused olid mõnevõrra teistsugused: vastajate vanuse mõju on jäänud samaks, kuid sooline kuuluvus vastustele mõju ei avaldanud. On huvitav, et 2011. aastal oli rahvus­eluline mõju sisse­rände teemadel antud vastustele – eestlased olid venelastest ja muudest rahvustest enam sisse­rände vastu. Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et vaid vanusel oli antud küsimuses nii 2011. kui ka 2015. aastatel püsiv mõju.

9.3 Kokkuvõte

Käesolevas peatükis näitlikustatud andmed annavad muuhulgas tunnistust sellest, et eesti rahvusest inimesed on vene või muust rahvusest inimestega võrreldes oluliselt vähem valmis nägema erinevate kultuuride kokkupuutumist kui positiivset ning Eesti ühiskonda edasiviivat protsessi. Nii­samuti on eesti rahvusest inimestel võrreldes vene rahvusest ja muudest rahvustest inimestega palju madalamad ootused erinevate rahvuste eduka koostöö ning nendevaheliste konfliktide vältimise suhtes. Eestlased ja Eesti kodanikud tunnetavad ka suuremat sisse­rändest tulenevat ohtu kui venelased ja muudest rahvustest inimesed ning Venemaa ja teiste riikide kodakondsustest omavad inimesed. Seega on just rahvuslik enamus see osa ühiskonnast, kes kogeb

suuremat ebakindlust ning on omandanud kultuurilise ja rahvusliku mitmekesisuse osas negatiivsemad hoiakud.

Kuigi hetkel puudub võimalus võrrelda siin esitatud andmeid just uussisserändajaid iseloomustavate tulemustega, võib sellest hoolimata tõmmata mõningaid paralleele. Kui Eesti pikaajaliste rahvus- ja kodakondsusvähemuste hulgas valitsevad teiste rahvuste ja kultuuride suhtes vastuvõtlikumad ning avatumad hoiakud kui enamuse hulgas, võib oletada, et ka uussisserändajad kogevad vähemusena sarnaseid hoiakuid. Tuginedes 2013. aasta lõimumisarutelude tulemustele, võibki täheldada, et uussisserändajad tunnetavad Eesti

pikemaajaliste elanike ja ühiskonna sallimatust rahvusliku ning kultuurilise mitmekesisuse suhtes, kuid ise väärtustavad mitmekesisust (Praxis ja Balti Uuringute Instituut 2013). Seega on mõlemal juhul tegemist olukorraga, kus lõimumine või kohanemine peaks olema mitmepoolne protsess, nagu on sedastatud ka lõimumisvaldkonna arengukavas „Lõimuv Eesti 2020“, kuid jääb osaliselt elanikkonna hoiakuliste vaadete tõttu siiski suhteliselt ühepoolseks. Sellest tulenevalt tuleks uussisserändajate olukorda uurides ning neid toetada püüdes varasemast palju enam keskenduda just Eesti rahvusnamuse vastavate hoiakute ja nende tagamaade kaardistamisele, et paremini mõista, millistes situatsioonides ning

millistel positsioonidel Eesti ühiskonnas võiksid uussisserändajaid tabada kõige suuremad raskused. See on oluline ka selleks, et suureneks suutlikkus rakendada ühiskonna kultuurilist ja rahvuslikku enamust kaasavaid meetmeid (näiteks enamuse teavitamisele suunatud kampaaniaid), mis võiksid omakorda tagada edukama poliitika uussisserännanute lõimimiseks. Ühiskonna enamuse kindlustunde suurenemine ja ohutunde vähenemine soodustaksid igati vähemuste, antud juhul uussisserändajate, lõimumist, kuna enamusgrupi suutlikkus sallivust üles näidata oleks sellisel juhul piisav ning lõimumist toetav (Hewstone et al. 2002).

Kirjandus

- Anderson, B. & Blinder, S. (2014). *Who Counts as a Migrant? Definitions and their Consequences*. The Migration Observatory at the University of Oxford. URL <http://migrationobservatory.ox.ac.uk/briefings/who-counts-migrant-definitions-and-their-consequences> (10.05.2015).
- Balti Uuringute Instituut (2014). *Uussisserändajate kohanemine Eestis: valikud ja poliitikaettepanekud tervikliku ja jätkusuutliku süsteemi kujundamiseks*. Tellija: Riigikantselei, teostaja: Balti Uuringute Instituut ja HeiVäl Consulting OÜ.
- Cheskin, A. (2015). *Identity and Integration of Russian Speakers in the Baltic States: A Framework for Analysis*. *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 72–93, 14 (1).
- Ethical Links (2015). *Stereotüüpide ja diskrimineermise käsitlemine klassis, sh araabia maade ja islamiusu kontekstis*. Õppematerjal.
- Hewstone, M., Rubin, M. & Willis, H. (2002). *Intergroup Bias*. *Annual Review of Psychology*, 575–60, 53.
- Kruger, T., Tammaru, T. (2011). *Uusimmigrantide kohanemine Eestis*. AS Emor, SA Poliitikauuringute Keskus Praxis & Tartu Ülikool. *Integratsiooni monitooring 2011* (lk. 208–226). Tallinn: Kultuuriministeerium.
- Kultuutiministeerium (2014). *Lõimumisvaldkonna arengukava „Lõimuv Eesti 2020“*.
- Nimmerfeldt, G., Schulze, J., Taru, M. (2011). *The Relationship between Integration Dimensions among Second Generation Russians in Estonia*. *Studies of Transition States and Societies*, 76–91, 3 (1).
- OECD Glossary of Statistical Terms (Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni statistiliste terminite andmebaas) URL <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2457> (10.05.2015).
- Praxis & Balti Uuringute Instituut (2013). *Euroopa kolmandate riikide kodanike lõimumisarutelude aruanne*. Tellija: Kultuuriministeerium, teistajad: Poliitikauuringute Keskus PRAXIS & Balti Uuringute Instituut.
- Praxis (2014). *Students with different mother tongue and cultural backgrounds in Estonian schools: attention, awareness and support at school level*. Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Sisekaitseakadeemia (2015). *Eestisse seaduslikult siserännanud välismaalaste profiilide kaardistamine ning nende vastavus Eesti tööjõuturu vajadustele*. Sisekaitseakadeemia & Migratsiooniuuringute keskus.
- Tallinna Ülikool (2013). *Lõimumisvaldkonna sotsiaalsete gruppide uuring*. Tellija: Kultuuriministeerium, teostaja: Tallinna Ülikooli Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut.

10. JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

Käesolev kokkuvõte koosneb neljast alaosast. Kõigepealt monitooringu põhitulemuste lühikokkuvõtte, milles toome esile olulised positiivsed ja negatiivsed trendid, mis moodustavad antud uuringu põhijäreldused. Edasi keskendume põhitulemustele valdkondade kaupa, tuues välja nii hoiakute analüüsi tulemused kui ka lõimumispoliitika võimalikud meetmed. Kolmandas alaosas kirjeldame monitooringu tulemusi, mis puudutavad noorte vanusegruppi ehk lõimumiskava keskset sihtgruppi. Viimases osas on toodud mõned poliitikasoovitused, mida monitooringu läbiviijad peavad kõige olulisemateks.

10.1 Lühikokkuvõte

Positiivne:

- » eesti keele oskus paraneb ja eesti keele oskuse positiivne sümboolne tähendus suureneb;
- » teisest rahvusest noorte usaldus Eesti riigiinstitutsioonide vastu on lähedane eestikeelsete noorte omale, st. oluliselt kõrgem võrreldes venekeelse vanema põlvkonna usaldusega;
- » Eesti riigiidentiteedi tugevust mõõtvad näitajad, mis on seotud eestivenelaste kuuluvustundega ja eestlaste kaasamisvalmidusega, on head;
- » võrreldes varasemate monitooringutega on eestlaste suhtumine kodakondsusnõuete leevendamisesse muutunud toetavamaks, valdav enamus leiab, et Eesti kodakondsuse võiksid saada kõik Eestis sündivad lapsed olenemata nende vanemate kodakondsusest, aga ka teised Eestis sündinud inimesed.

Negatiivne:

- » määratlemata kodakondsusega isikute hulk väheneb aeglaselt, kuigi nende seas on märkimisväärne osa Eestis sündinud ja eesti keelt oskavaid noori;
- » suurenenud on rahvusgruppide vahel sotsiaal-majandusliku ja poliitilise ebavõrdsuse tajumine eestivenelaste poolt, mis muuhulgas väljendub venekeelse kooli reformi tulemuste tajumises negatiivses võtmes;
- » jätkuvalt on eestivenelaste kui tervikgrupi usaldus Eesti riigiinstitutsioonide vastu oluliselt madalam võrreldes eestlastega;
- » Ida-Virumaa lõimumisnäitajad on läbivalt oluliselt nõrgemad kui teiste Eesti piirkondade näitajad.

10.2 Põhitulemused valdkondade kaupa

Kodakondsus

Jätkub trend Eesti kodakondsuse osakaalu suurenemisele teisest rahvusest elanike seas, kuigi see on viimasel kümnendil märkimisväärselt aeglustunud. Eesti kodanike osakaal on küll kõrge teisest rahvusest noorte hulgas, kuid väheneb iga järgneva vanusegrupi sees. Lõimumispoliitika seisukohalt on murettekitav, et tervelt 19% teisest rahvusest inimestest, kes on ise ja ka kelle vanemad on sündinud Eestis (nn. kolmas põlvkond), ei ole Eesti kodanikud. Nende osakaal ei ole eelmise monitooringuga võrreldes vähenenud: ka 2011. aastal ei olnud tervelt viiendikul selles rühmas Eesti kodakondsust. Lisaks on nn teises põlvkonnas, ehk Eestis sündinud teisest rahvusest inimeste hulgas, tervelt 34% mittekodanikke. Kolmandik Eestis sündinud, kuid Eesti kodakondsust mitteomavate inimestest, on noored (vanuses 15-34 aastat) ning neist viiendik (22%) hindab oma eesti keele oskust heaks või väga heaks. Eestis sündinud ja hästi eesti keelt oskavate noortel täisväärtuslike poliitiliste õiguste puudumine ja nende eemalejäämine Eesti kodanikkonnast on tõsine väljakutse Eesti lõimumispoliitikale.

Jätkuvalt soovib enamik määratlemata kodakondsusega vastanutest (57%) Eesti kodakondsust. Peamiseks takistuseks kodakondsuse omandamisel nimetavad nad suutmatust ära õppida eesti keelt. Samas on näha ka tugevate motivaatorite puudumist kodakondsuse saamise tingimusi täitmiseks, kuna kolmandiku määratlemata kodakondsusega vastajate arves ei takista kodakondsuse puudumine Eestis elamist, lisaks on ilma Eesti kodakondsuseta lihtsam reisida Venemaale ja teistesse SRÜ riikidesse. Arvestades selle elanikegrupi madalat hinnangut oma eesti keele oskusele, aga ka vanemaeliste ja kutse- ning keskhariidusega inimeste suuremat osakaalu, võib kodakondsuse saamise takistuseks tõepoolest pidada suutmatust vastata seatud tingimustele.

Märkimisväärselt on muutunud eestlaste suhtumine kodakondsuse saamise tingimuste lihtsustamisesse. Valdav

enamus eestlasi leiab, et Eesti kodakondsuse võiksid saada kõik Eestis sündivad lapsed olenemata nende vanemate kodakondsusest, aga ka teised Eestis varem sündinud inimesed. See viitab suurenenud toetusele ius soli printsiibi sisseviimisele Eestis kodakondsuspoliitikas, mis sarnaneb trendidega mitmes teises Euroopa riigis.

Poliitiline ja ühiskondlik osalemine

Eestlaste ja teisest rahvusest elanike vahel eksisteerivad erinevused nii huvis poliitika vastu, valimisaktiivsuses kui ka muul moel poliitikas osalemises. Läbivalt on teisest rahvusest elanikud vähem aktiivsed – huvituvad poliitikast mõnevõrra vähem, osalevad vähem valimistel ning on poliitiliselt vähem aktiivsed.

Võrreldes eestlastega osalevad teisest rahvusest elanikud oluliselt vähem avalikel üritustel ja riiklike tähtpäevade tähistamises. Käärid on osaluse osas suured laulu- ja tantsupeol osalemises ning teistel suurtel kultuuriüritustel ja rahvapidudel osalemises. Ka vabariigi aastapäevapidustusi jälgib võrreldes eestlastega kaks korda vähem teisest rahvusest inimesi (vastavalt 80% ja 40%).

Teisest rahvusest elanike poliitilist aktiivsust mõjutab eesti keele oskus – mida parem on eesti keele oskus, seda aktiivsemad on inimesed ühiskondlikus elus. Oluliselt vähem aktiivsed on Ida-Virumaa elanikud. Ühiskondliku aktiivsuse edendamisel on seega oluline pöörata tähelepanu nii keelekeskkondade arendamisele kui ka piirkondlikele meetmetele, mis on suunatud Ida-Virumaale.

Usaldus ja hoiakud Eesti riigi suhtes

Teisest rahvusest inimesed usaldavad eestlastest rohkem vaid kirikut ja kohalikke omavalitsusi, kõigi teiste institutsioonide osas on eestlaste usaldus oluliselt suurem. Eestlaste ja teisest rahvusest inimeste usalduses on kõige suuremad käärid kaitseväge ja presidendi institutsiooni suhtes. Määratlemata kodakondsusega inimesed usaldavad teistest

gruppidest vähem kõiki institutsioone. Teisest rahvusest 15-24-aastaste noorte usaldus Eesti võimuinstitutsioonide – presidendi, valitsuse ja riigikogu – vastu on suurem kui vanel põlvkonnal ning on sarnane sama vanuserühma eestlaste usaldustasemele.

Eestlased on teisest rahvusest elanike poliitikasse kaasamise suhtes küll positiivsed, kuid samas ka ettevaatlikud – veidi enam kui viiendik peab teisest rahvusest inimeste kaasamist mittevajalikuks. Lisaks ei ole eestlased jätkuvalt valmis nägema eestivenelasi kõrgetel poliitilistel ametikohtadel ning vaid 7% eestlastest peaks eestivenelasest peaministri positiivseks.

Riigiidentiteet

Riigiidentiteedi näitajad on nii eestivenelaste kui eestlaste puhul suhteliselt kõrged, mõlemas grupis on nõrga riigiidentiteediga vastajaid vaid umbes viiendik, ülejäänud vastajad on kas keskmise või tugeva riigiidentiteediga.

Eestivenelaste riigiidentiteeti mõjutavad eelkõige sellised demograafilised tunnused nagu piirkond, vanus ja sugu. Piirkonna osas on kõige probleemsem Ida-Virumaa, kus võrreldes teiste piirkondadega on kõige suurem nõrga riigiidentiteediga segmendigrupp ja kõige väiksem tugeva riigiidentiteediga segmendigrupp. Sugude lõikes on naised tunduvalt paremini lõimunud – nende seas on meestega võrreldes oluliselt väiksem nõrga riigiidentiteediga segmendigrupp ja mõnevõrra suurem tugeva riigiidentiteediga segmendigrupp. Vanusegruppide lõikes eristub väga tugevalt üle 60-aastaste grupp, kelle seas on kõigi teiste vanusegruppidega võrreldes umbes kaks korda vähem nõrga riigiidentiteedi kandjaid ja umbes kaks korda rohkem tugeva riigiidentiteedi kandjaid.

Eestlaste kaasamisvalmidust ja vähemusrahvuste arvestamise soovi mõjutavad demograafilistest tunnustest kõige tugevamalt haridus ja elukoha piirkond. Hariduse lõikes selgub, et põhiharidusega vastajate seas on kõrgharidusega vastajatega võrreldes kaks korda enam nõrga riigiidentiteedi

kandjaid ja neli korda vähem tugeva riigiidentiteedi kandjaid. Kutse- ja keskharidusega ja kõrgharidusega gruppide vahel on erinevused väiksemad, kuid siiski märkimisväärsed – esimeses grupis on kaks korda enam nõrga riigiidentiteedi kandjaid ja kaks korda vähem tugeva riigiidentiteedi kandjaid. Seega sõltub eestlaste kaasamisvalmidus väga tugevalt haridusest, mida on oluline arvestada lõimumispoliitika kujundamisel.

Piirkonna lõikes eristuvad väga tugevalt eestlased Ida-Virumaal. Seal on nõrka riigiidentiteeti kandvaid eestlasi kaks korda enam võrreldes teiste piirkondadega (46%) ning tugeva riigiidentiteedi kandjaid vaid 3% valimist (Tallinnas 35%, mujal Eestis 15%). Seega, nii eestivenelaste kui ka eestlaste puhul on just piirkond selleks demograafiliseks tunnuseks, mis mõjutab riigiidentiteeti kõige enam. Järelikult vajab Ida-Virumaa piirkond lõimumispoliitikas erilist tähelepanu.

Ka riigiidentiteedi ja inim- ning sotsiaalse kapitaliga seotud näitajate analüüs kinnitab nendevaheliste seoste olemasolu. Üldine tendents nii eestivenelaste kui ka eestlaste grupis on selline, et kõrgema inim- ja sotsiaalse kapitaliga inimestel on reeglina ka tugevam riigiidentiteet. Tugeva riigiidentiteediga vastajatel on mitu korda rohkem kontakte teisest rahvusest inimestega kui nõrga riigiidentiteedi kandjatel. Samas, eestivenelaste lõikes puudub oluline erinevus nende kahe grupi lõikes rahvustevahelise ebavõrdsuse tajumise mõttes. See viitab rahvusgruppide vaheliste kontaktide ning võrdse kohtlemise poliitikate edendamise olulisusele edasise lõimumispoliitika kujundamisel.

Nii eestlaste kui eestivenelaste riigiidentiteeti mõjutab mitmesuguste ohtude tajumine – eestivenelaste puhul on selleks eelkõige rahvuskultuuri säilimise ohustatuse tajumine ning eestlaste puhul ohu tajumine Venemaa poolt. Seega võib öelda, et kuigi tugeva riigiidentiteedi kujunemine on Eestis raskendatud nii välise konteksti konfliktisuse suurenemise tõttu kui ka mitmetel ajaloolis-psühholoogilistel põhjustel, on tugeva riigiidentiteedi edendamine üks lõimumispoliitika keskseid väljakutseid.

Keeleoskus ja keelte kasutamine

Eesti teisest rahvusest elanike seas on enda hinnangul aktiivse eesti keele oskusega inimesi 37%, passiivse eesti keele oskusega inimesi 48% ning eesti keelt mittevaldavaid inimesi 15%. Võrreldes 2011. aasta tasemega on eesti keele oskus teisest rahvusest elanike seas suurenenud, sh on vähenenud eesti keelt mittevaldavate inimeste osakaal ja suurenenud aktiivse eesti keele oskusega inimeste osakaal.

Teisest rahvusest inimesed kasutavad eesti keelt rohkem eestlastest õpingu- või töökaaslastega, äri- ja koostööpartneritega ning huvitegevuse kaaslastega suhtlemisel. Üldistades võib öelda, et eesti keel kasutatakse rohkem sellistes suhtlusvõrgustikes, mida seob ühine eesmärgipärane huvi.

Ligi 60% teisest rahvusest elanikest ei suhtle üheski eestlasi sisaldavas suhtlemisvõrgustikus arvestataval määral eesti keeles, 14% teisest rahvusest elanikest suhtleb eesti keeles kuni pooltes võrgustikes, kus on ka eestlasi. 11%-l teisest rahvusest inimestest on selliseid võrgustikke kuni kolmveerand ja 16% suhtleb eesti keeles peaaegu kõigis võrgustikes, kus on eestlastest partnerid.

Enam kui pooltel eestlastest on enda hinnangul aktiivne vene keele oskus, passiivne vene keele oskus on 45%-l ja vaid 4% eestlastest ei valda üldse vene keelt. Võrreldes 2011. aasta uuringuga on eestlaste vene keele oskus keskmiselt paranenud, suurenenud on vene keelt vabalt valdavate ja vähenenud on vene keelt üldse mitte oskavate eestlaste osakaal. Ligi 20% on eestlaste ja ligi 30% teisest rahvusest elanike seas neid, kes peavad hoiaku tasemel võimalikuks vene keele tähtsuse tõusu tulevikus. Sama palju on ka neid, kes peavad normaalseks inglisekeelset suhtlemist eestlaste ja venelaste vahel. Sealjuures on eestlaste seas mõlemad näitajad varasemaga võrreldes mõnevõrra kasvanud. Teisest rahvusest elanike hulgas on suurenenud inglisekeelset suhtlust normaalseks pidavate inimeste osakaal, kuid on vähenenud usk vene keele tähtsuse suurenemisse tulevikus.

Vanuse lõikes vaadatuna domineerib kuni 40-aastaste teisest rahvusest inimeste seas aktiivse eesti keele oskusega grupp, 40-aastaste ja vanemate inimeste seas aga passiivse eesti keele oskusega grupp. Nooremate vanuserühmade eesti keele oskus on ka 2011. aasta monitooringuga võrreldes oluliselt paranenud.

Eesti keele oskuse sümbolne tähendus Eesti elanike jaoks ilmneb keeleoskusega seotud hoiakutes - sellega, et eesti keele oskus suurendab vastastikust usaldust eestlaste ja venelaste vahel, on nõus kolmveerand eestlastest ja ligi 2/3 teisest rahvusest vastajatest. Sealjuures on eestlaste seas antud väitega nõus olevate vastajate osakaal kasvanud 2008. aastaga võrreldes 20% ja teisest rahvusest vastajate seas enam kui kaks korda.

Ehkki Eesti elanike keelteoskus on viimase viie aasta jooksul paranenud, ei vasta see veel ei tööalastele ega vaba aja suhtlemise vajadustele. Puudu jääb just aktiivsest keelteoskusest, mis võimaldaks end antud keeles nii suuliselt kui ka kirjalikult vabalt väljendada. Seetõttu võiks lõimumismeetmete hulka kuuluda laialdane eesti keele õppimise ja praktiseerimise võimaluste loomise programm, mis ei peaks hõlmama ainult mittekodanikke (andmed näitavad, et ka Eesti kodanike seas on küllaldaselt vähese eesti keele oskusega inimesi) ja mis peaks keskenduma eeskätt aktiivse suhtlemisvõime omandamisele. Eesti keele oskuse täiendamist võiks siduda kaasamis- ja osalemismeetmetega, et keele praktiseerimine oleks ühtlasi huvitav ja atraktiivne, nt võiks edendada eestlaste ja teisest rahvusest inimeste mitmesuguseid kontakte soodustavaid ettevõtmisi. Venekeelset tõlget võiks rohkem kasutada ka kultuuriüritustel, sest tõlge mitte ei takista eesti keele omandamist, vaid pigem soodustab seda (meelitab rohkem muukeelseid inimesi üritustel osalema, aitab aru saada eestikeelsetest väljenditest ja selle kaudu neid omandada jne.). Karta ei tohiks ka kakskeelsete trükiste ilmutamist (näiteks kakskeelsed laste pildiraamatud jms.), sest ka neile võib anda keeleõppe funktsiooni.

Kontaktid

Erinevate interetniliste püsisuhtevõrgustike arv inimese kohta viimase viie aasta jooksul oluliselt tõusnud ja ulatub eestlaste puhul 2,8 võrgustikuni ja teisest rahvusest elanike puhul 3,2 võrgustikuni kuuest võimalikust. Vähemalt ühes mitmerahvuselises püsisuhtevõrgustikus osaleb 88% eestlastest ja 92% teisest rahvusest elanikest.

Positiivset valmisolekut mitmerahvuselises koosluses (naabruskond, õpingu- või töökollektiiv, sugulaskond) osalemiseks väljendab 30-40% eestlastest ja umbes 70% teisest rahvusest elanikest. Viie aastaga on nii eestlaste kui teisest rahvusest elanike suhtumine kõigisse kolme nimetatud osalemisvõimalusse muutunud tunduvalt positiivsemaks (kasvanud on positiivselt suhtuvate vastajate arv). Vähemalt ühes kolmest nimetatud kooslusest osalemisse suhtuvad positiivselt ligi pooled eestlased (2010. aastal 35%) ja ligi 80% teistest rahvusest elanikest (2010. aastal 64%).

Eesti elanike hoiakud ühiskonna mitmekultuurilisuse suhtes on üldiselt positiivsed. Umbes 90% nii eestlastest kui teisest rahvusest vastajatest leiab, et erinevad rahvused võivad samas riigis hästi läbi saada ja koostööd teha, 60% eestlastest ja 80% teisest rahvusest vastajatest peab erinevate kultuuride kokkupuutumist Eesti ühiskonda rikastavaks.

Analüüsist ilmneb, et positiivsete kultuurihoiakute tase ei seostu reaalsete kontaktide arvuga. Seega on inimeste hoiakud kultuuridevahelise koostöö võimalikkuse kohta suunatud pigem rahvusgruppide vastastikuse koostöö tähtsustamisele ühiskonnas ja ei haaku konkreetsete inimestevaheliste suhetega. See tähendab, et inimesed ei käsitle alati oma igapäevast suhtlust osana suurte rahvusgruppide vahelistest suhetest ühiskonnas. Seetõttu peaks lõimumismeetmete hulka kuuluma rahvusgruppide vahelisi kontakte soodustava keskkonna loomine seal, kus see on võimalik (luues mitmerahvuselisi kooslusi koolides, töösfääris, vaba aja tegevustes, sh kultuuriüritustel, huvihariduses jm.) ja positiivsete hoiakute kujundamine eri rahvusest inimeste

suhtlemise suhtes meedia vahendusel (venekeelne TV-kanal, eri rahvusest inimeste suhtlemise kujutamise teleseriaalides, mängufilmides, tõsielusarjades, publitsistikasaadetes ja kirjutistes jms.).

Haridus

Nii eestlastel kui teisest rahvusest inimestel on positiivne hoiak erinevaid emakeeli kõnelevate laste segarühmade ning -klasside osas (nii koolides kui lasteaedades). Samas esinevad rahvusgrupiti teatud lahkavused nende korraldusliku poole pealt. Kui eestlaste eelistus on mõne üksiku eesti keelest erineva emakeelega lapse osalemine klassis või rühmas, siis teisest rahvusest vastajate soosituim variant oleks see, kui gruppides oleks võrdselt erineva emakeelega lapsi. Seega võib tõdeda, et eestlased ei eelista küll üksnes homogeeniseid rühmi/klasse ning poolehoid segarühmadele on olemas, kuid oma eelistustes ei olda siiski sama avatud, kui seda on teisest rahvusest inimesed. Osalise eestikeelse õppe algusaja osas on alates 2008. aasta monitooringust olnud eri rahvusgruppide vahel üksmeel, et sobivaim aeg selleks on lasteaed.

Rahvusgruppide eelistused põhikoolide ning gümnaasiumide õppekeele osas on järgmised: eestlased pooldavad mõlemal juhul kõige enam eestikeelse õppekeelega varianti ning teiste rahvuste puhul selget eelistust ei ilmnenud. Venekeelse põhihariduse andmist Eestis peavad eestlased oluliseks eelkõige seetõttu, et kõigil oleks võimalus õppida emakeeles. Teisest rahvusest inimesed tõid põhjusena esile ka heade ainealaste teadmiste omandamise. Samuti ilmnes, et võrreldes eestlastega on teiste rahvuste esindajate arvates kvaliteetne erinevate tasemete haridus vene noortele vähemal määral kättesaadav kui eesti noortele, suurim erinevus esines sealjuures hinnangutes kõrghariduse kohta. Positiivse muutusena on aga märgata, et võrreldes 2011. aasta tulemustega on mõlema rahvusgrupi hinnangul eri haridustasemete kvaliteetse hariduse kättesaadavus vene noortele paranenud.

Võrreldes eelmiste integratsiooni monitooringutega on teisest rahvusest inimeste hinnang koolireformile oluliselt langenud. Teisest rahvusest inimesed väljendavad valdavalt suhtumist, et eestikeelne aineõpe tähendab õpilastele märkimisväärset lisakoormust aine omandamisel ning tekitab õpilastel psühholoogilist stressi ning pinget. Ka fookusgrupi intervjuus tõid vene keelt emakeelena kõnelevad noored väljakutsena välja n.ö topelttöö, mida eesti keeles aine omandamisel tuleb teha, nii tekstide tõlkimise kui üldise keeleõppe tõttu. Samas olid abiturendid optimistlikud ja tõdesid, et liitgümnaasiumit valides olid nad end suuremaks õpikoormuseks ette valmistanud. Küsitluses antud hinnangutes nõustusid teisest rahvusest vastajad, et ühine eestikeelne aineõpe soosib kontaktide tekkimist eestlaste ja venekeelse elanikkonna vahel. Niisugune hinnang on võrreldes varasemate monitooringute tulemustega olulisel määral kasvanud.

Vene keelt emakeelena kõnelevad abiturientid märkisid fookusgrupis, et kuigi nad ei eeldagi erikohtlemist ja on suurema õpikoormusega arvestanud, siis lihtsamad või lihtsustatud tekstid aitaksid teadmiste omandamisele rohkem kaasa. Samuti osutasid nad õpetajate poolse toe vajadusele (nt raskemate terminite tõlkimine, lihtsamate eestikeelsete sõnadega seletamine kui ka tekstide läbitöötamiseks suurema ajavaru võimaldamine). Tõstatati ka mitmeid süsteemi ülesehituslikke vigu nagu katkendlik eesti keele õpe (põhikoormus on koondunud kümnendasse klassi), mis pärsib ka eestikeelsetest ainetundidest saadavat kasu, ning puudulik teavitustöö eesti keele õppimise olulisuse kohta põhikoolis. Kokkuvõttes olid mõlemad rahvusgrupid aga samal meelel, et ühiseid eestikeelseid ainetunde võiks olla rohkem ning need võiksid alata juba enne gümnaasiumiastet, seda nii eesti keele oskuse arendamiseks, omavahelise suhtluse suurendamiseks kui ka tugevama ühtsustunde tekitamiseks.

Tööturg

Tööturu näitajate üldised suundumused toovad esile paranemise märke võrreldes kriisiaegse perioodiga. Samas on rahvusgruppide vahelised erinevused tööturul pigem isegi

suurenenud. Analüüs näitab, et isegi hea eesti keele oskus ei ole suutnud teisest rahvusest inimeste võimalusi tööturul eestlaste omadega võrdsustada. Kui kriisieelsel perioodil olid erinevused suhteliselt väikesed, siis kriisist toibumine on olnud märgatavalt edukam eestlaste jaoks. Teisest rahvusest elanike tööturu seisundi näitajad on endiselt kehvemad kui kriisieelsel perioodil. Samuti on kriisi tagajärjel rahvusgruppide vahelised erinevused majandusliku olukorra objektiivsete ja subjektiivsete indikaatorite osas oluliselt suurenenud.

Eesti tööturul on täheldatav selge keelelis-rahvuslik eraldatus, kusjuures monitooringute andmetel on see viimastel aastatel pigem isegi suurenenud. Teisest rahvusest vastajate hinnangud oma tööturvõimalustele on oluliselt madalamad kui eestlastel. Nii ei muuda ka näiteks kõrghariduse omandamine teisest rahvusest elanikke oluliselt optimistlikumaks. Kõige suuremad rahvusgruppide vahelised erinevused ilmnevadki just kõrghariduse omandanud inimeste hinnangutes. Erinevus eestlaste ja teisest rahvusest elanike sissetulekutes ongi peamiselt tingitud kõrgharidusega teisest rahvusest isikute tunduvalt väiksemast esindatusest kõige suuremate sissetulekutega tulugrupis, mis võib viidata haritud teiste rahvuste esindajate takistatud juurdepääsule kõige enam tasustatud ametikohtadele.

Meedia

Venekeelse elanikkonna hinnangutes meediakanalite olulisusele infoallikatena ei ole võrreldes 2011. aastaga muutusi toimunud. Jätakuvalt on olulisimateks infoallikateks PBK Eesti uudised ja Venemaa muud telekanalid, järgnevad venekeelne AK ja PBK muud Eesti-teemalised saated, vähemolulisel kohal on kohalikud venekeelsed ajalehed, raadiokanalid ja uudisteportaalid. Samas eelistatakse kohalikke raadiokanaleid, ajalehti ja uudisteportaale Venemaa omadele. Eestikeelsetest kanaliteks on kõige suurema tähtsusega ETV. Meediatarbimises on olulised põlvkondlikud erinevused – televisioon (nii PBK kui venekeelne AK) ja R4 on olulised eeskätt vanemale põlvkonnale. Nooremad põlvkonnad on üha selgemalt orienteeritud veebipõhisele meediale, seda

ka eesti keeles. Sotsiaalmeedia olulisus infoallikana on venekeelsete elanike hulgas kõrgem kui eestlaste hulgas.

Umbes 45% venekeelsest elanikkonnast jälgib eestikeelset meediat. Nendest kaks kolmandikku jälgivad samas ka kohalikku venekeelset ja Venemaa meediat, üks kolmandik eelistab selgelt Eesti meediat. Kolmandik venekeelsetest elanikest on põhiliselt Venemaa meedia mõjuväljas ning veerand jälgib meediat väga vähe. Meediaorientatsioon on seotud inimese suhtega Eestiga – eestikeelse meedia jälgijate samastumine Eestiga, enese ühiskonna osana tundmine ja usaldus institutsioonide suhtes on märgatavalt kõrgem kui Vene meediale suunatud inimestel. Passiivsed meediakasutajad on ka muudel alustel ühiskonnaga nõrgemini sidustatud, neid iseloomustab madal usaldus Eesti institutsioonide suhtes ning kõige tugevam tunne, et neist midagi ei sõltu.

Kuigi võimekus eestikeelset meediat lugeda venekeelse elanikkonna hulgas kasvab, eriti nooremates põlvkondades, ei kao vajadus omakeelse meedia järele. Inimesed jäävad eelistama omakeelset meediaruumi, samas ei kata eestikeelsed kanalid kogu temaatikat, mis venekeelsele elanikkonnale korda läheb, milleks on ühelt poolt kultuurisündmused ja rahvuslikud traditsioonid, teisalt aga ka spetsiifilisemad sotsiaalsed ja poliitilised küsimused, nt vene kool, kodakondsus jms. Teisalt vajab osa vene elanikkonda kohati ka teemade põhjalikumalt lahtiseletamist, nt poliitikaküsimustes.

Ukraina kriisi ja pingestunud suhted Venemaa ja lääneriikide vahel on kasvatanud inimeste huvi uudismeedia jälgimise vastu, samas on see tugevdanud erisusi eestlaste ja teiste rahvuste meediaorientatsioonis. Kui eestlasi iseloomustab kõrge usaldus eestikeelsete kanalite objektiivsusele, siis venekeelse elanikkonna hulgas pälvivad kõrgemat usaldust Venemaa meediakanalid, samas on madalam üldine usaldus kõikide kanalite suhtes. Eristada võib kaheksaüheksa tendentsi süvenemist – on hulk inimesi, kellel on väljakujunenud arusaam kriisi põhjusest ning kes otsivad ajakirjanduses kinnitust oma veendumustele, samal ajal paljud jälgivad

erinevaid allikaid, nii eesti, vene kui inglise keeles ning suhtuvad kriitiliselt kõikidest kanalitest tulevaste infosse.

10.3 Põhilised tulemused teisest rahvusest noorte kui keskse sihtgrupi lõikes

Kokkuvõtvalt näitavad uuringu tulemused, et õiguslik-poliitilises valdkonnas on teisest rahvusest noored vanema põlvkonnaga võrreldes paremini kohanenud nii struktuursete näitajate (neil on valdavalt Eesti kodakondsus) kui ka hoiakuliste näitajate osas (usuvad oma võimesse ühiskonna asju mõjutada ning usaldavad riiki rohkem).

Teisest rahvusest noorte hulgas on Eesti kodanike osakaal kõrgem kui vanemates vanuserühmades. Näiteks kui kuni 24-aastaste teisest rahvusest inimeste hulgas on Eesti kodanikke 77%, siis 65-aastaste ja vanemate hulgas on neid enam kui kaks korda vähem (36%). Samamoodi on Eesti kodakondsusega inimesi oluliselt rohkem teise (ja tinglikult niiöelda ka kolmanda) põlvkonna sisserändajate hulgas võrreldes esimese põlvkonna sisserändajatega.

Teisest rahvusest noored (18–24-aastased) osalevad võrreldes keskmisega ja ka sama vanade eestlastega vähem valimistel ja muudes poliitilises osaluses vormides. Ka usaldavad teisest rahvusest noored võrreldes eestlastest eakaaslastega mõnevõrra vähem riiklikke institutsioone (erandiks on vaid kirik). Samas teisest rahvusest elanike grupi võrdluses on just noortel kõrgem usaldus võimuinstitutsioonide suhtes, eriti presidendi, valitsuse ja riigikogu suhtes. Lisaks on teisest rahvusest noorte hinnang oma võimesse mõjutada asju Eesti riigis samal tasemel eestlaste hinnanguga.

Teisest rahvusest noored pooldavad sarnaselt eesti noortele osalise eestikeelse õppe alustamist juba lasteaias, mis tähendab, et vajadust eesti keele õppimise järele on teadustatud ning sellega alustamist eelistatakse juba varajases eas. Suurim erinevus segarühmade ja -klasside mõjule

antud üldhinnangus ilmnes aga samuti just eesti ja teisest rahvusest noorte seas, kus viimased hindasid mõju tunduvalt positiivsemaks.

Kaks kolmandikku teisest rahvusest noortest hindab oma eesti keele oskust piisavaks, et jälgida eestikeelset meediat (vanemate põlvkondade hulgas 40%). Võrreldes vanemate põlvkondadega, kes peavad olulisimateks infokanaliteks televisiooni ja raadiot, on noored üha selgemalt orienteeritud veebipõhisele meediale, seda nii vene kui eesti keeles, nad on ka aktiivsemad sotsiaalmeedias suhtlejad. Noored toetavad vähem ka venekeelse ETV kanali loomist ning eelistavad R4-le teisi kohalikke raadiokanaleid.

Erinevate meediaorientatsioonitüüpide hulgas on noori rohkem mitmekesise, aga kriitilise meediakasutusega tüübis, samuti eestikeelsele meediale orienteeritud tüübis, mõlemad iseloomustab parem eesti keele oskus ning tugevam side Eesti riigi ja ühiskonnaga. Kahjuks on aga suur noorte (eriti noormeeste) osakaal ka passiivses tüübis, mida iseloomustab kõige madalam informeeritus ja nõrk sidustus Eesti ühiskonnaga ka teistes mõõtmetes.

Noorte suurem aktiivsus sotsiaalmeedias tähendab ka seda, et nii eesti kui venekeelsetel noortel on vanema põlvkonnaga võrreldes rohkem teisest rahvusest kontakte (vastavalt 35 ja 58%). Venekeelsed noored on aktiivsemad Facebooki kasutajad, vanemas grupis konkureerivad sellega venekeelsed Odnoklassniki ja VKontakte. Noored kasutavad internetisuhtluses aktiivsemalt teisi keeli – eesti keelt 57%, inglise keelt 50% (vanemas põlvkonnas vastavalt 46% ja 35%).

10.4 Põhilised poliitikasoovitused

Kodakondsusetuse probleemi lahendamisel ei piisa teavitusalasest tegevusest, vajalik on kaasa aidata ka motivatsiooni loomisele. Eelkõige tuleks keskenduda Eestis sündinud ja hästi eesti keelt oskavate teisest rahvusest noortele, kellel ei ole Eesti kodakondsust.

Ühiskondliku aktiivsuse toetamisel on oluline pöörata tähelepanu nii keelekeskkondade arendamisele kui ka piirkondlike meetmetele, mis on suunatud just Ida-Virumaale.

Keeleoskuse arendamisel oleks vajalik laiendada eesti keele õppimise ja praktiseerimise võimaluste loomise programmi, mis hõlmaks lisaks mittekodanikele ka teisi eesti keeles suhtlemise osas ebakindlust tundvaid inimesi ja keskenduks aktiivse suhtlemisvõime omandamisele. Eesti keele oskuse täiendamise võiks siduda kaasamis- ja osalemismeesmetega, et keele praktiseerimine oleks huvitav ja atraktiivne.

Tuleb astuda samme võrdsete võimaluse põhimõtte edendamiseks, vähendamaks teisest rahvusest elanike diskrimineerituse tajumist nii avalikus sektoris kui ka tööturul laiemalt.

Tuleb pöörata rohkem tähelepanu eestlaste kaasamisvalmiduse suurendamisele. Kuna eelkõige mõjutab seda haridus, siis tuleks vastavalt täiendada õppekavasid.

Süsteemne eestikeelne haridus peaks algama juba lasteaiast ning jätkuma kogu kooliaja vältel. Tuleb toetada ja arendada õpetajate valmisolekut ning võimekust viia õppetööd läbi ka erinevat emakeelt kõnelevate õpilastega segarühmades ja -klassides.

Vajalik on nii finantsilise kui poliitilise toetuse järjepidevus ETV+ programmile, lisaks tuleks toetada kakskeelsete ajakirjanike (täiend)õppe võimalusi.

11. METOODIKA

11.1 Kvantitatiivne andmekogumismetoodika

Valimi moodustamine

Uuringu üldkogumi moodustasid Eesti Vabariigi alalised elanikud alates 15-eluaastast. Valimi suurus, st ühe uuringuga hõlmatud küsitletavate hulk oli 1200 inimest. Valimi moodustamisel kasutati üldkogumi proportsionaalset mudelit, kus kõikidel üldkogumisse kuuluvatel inimestel on võimalus vastajaks sattuda. Eestlaste ja teistest rahvustest inimeste sihtrühmadele koostati eraldi valimi mudelid.

Küsitlustöö kirjeldus

Integratsiooni monitooringu (IM) tarvis tehtud küsitlustöö toimus ajavahemikus 14. jaanuarist kuni 1. märtsini 2015. Üle-eestilise valimi põhjal küsitleti 1214 inimest vanuses 15 aastat ja rohkem. Valim oli koostatud vastaja rahvuse põhiselt: eesmärgiks oli küsitleda 500 eestlast ja 700 teiste rahvuste esindajat. Vastamise keele valis küsitletav ise – seega võis mitte-eestlaste seas olla nii eesti- kui ka venekeelsele küsitlusele vastajaid. Eestlaste puhul ei olnud võimalust venekeelsele ankeedile vastata ette nähtud (eesti- ja venekeelne ankeet olid osaliselt erinevad).

Küsitletavate valikuks rakendati lähte-aadressi meetodit. Selleks leiti juhuvaliku esimeses etapis 127 valimipunkti üle Eesti ja teises etapis nn. noorema mehe reegli alusel igas valimipunktis konkreetsed intervjueritavad.

Valimipunktiks on valimi territoriaalse esinduslikkuse põhjal juhuslikult valitud aadress, millest alates küsitlaja alustas intervjuerimist. Edasi liiguti kindla sammu alusel (iga viies korter või iga teine maja), et tagada valikusse sattunud elupindade juhuslikkus. Kokku käisid küsitlajad 8285 aadressil.

Konkreetselt vastaja valikul rakendati nn. noorema mehe reeglit, mis näeb ette, et esimesena paluti intervjuud noorimalt kodus

olevalt meesterahvalt, kes on vähemalt 15-aastane. Kui mehi kodus ei olnud, eelistati nooremat naist. Selline valikumeetod annab neile küsitletavate kategooriatele, keda on vähem tõenäoline kodust eest leida (eelkõige noored ja mehed), suurema šansi valimisse sattuda. Sel viisil saavutatakse sugude ning erinevate vanusegruppide parem esindatus valimis.

Vanemaealiste vastajate ülesindatuse vältimiseks anti küsitlajatele ette kvoodid, kui mitut üle 60-aastast vastajat ta tohib ühes valimipunktis küsitleda (vanuses 60–74 a. mitte rohkem kui 2 vastajat ja vanuses 75 a. ja vanemad mitte rohkem kui 1 vastaja). Detailne küsitlustöö aruanne on esitatud tabelis 11.1.

Tabel 11.1. Küsitlustöö aruanne Integratsiooni monitooringule 2015

Küsitlusaeg 14.01.2015–01.03.2015	Kogu Eesti
Küsitluspunkte	127
Küsitlajaid	64
Täidetud ankeete	1214
Põhjused, miks küsitlus ei toimunud	
Peres ei ela sihtrühma kuuluvaid inimesi	1457
Kedagi pole kodus	3450
Sihtrühma kuuluv inimene pole kodus	62
Keelduti kontaktist	762
Sihtrühma kuuluv inimene keeldus intervjuust	1054
Muu mittetoimimise põhjus	165
Ei ole eluruumid või aadressile ei pääse ligi	121
Kokku aadresse (v.a praak)	8285
Korduvvisiite	1292

Pärast küsitlustöö lõppu saadeti 10% juhuslikult valitud küsitluspunkti järelkontrolli kirjad, milles kontrolliti intervjuu teostamise fakti, samuti vastaja valiku reegli jt küsitlustöö reeglite järgimist küsitlaja poolt. Järelkontroll küsitlajate töös eksimusi ei tuvastanud.

Küsitletute koosseisud kaalumata ja kaalutud kujul on esitatud tabelis 11.2.

Kuna valimi aluseks on territoriaalne valim, siis muutuvad regioonide ning linna- ja maaelanikkonna osakaal kaalumise tulemusel vähe. Kaalumiseega on vaja suurendada meeste ning kõige noorema ja kõige vanema vanusegruppi osakaalu. Vastavalt on vaja väiksemaks kaaluda keskmiste vanusegruppide osatähtsust valimis. Üldvalimi kaalumisel oli vaja muuta valimi rahvuslikke proportsioone – mitte-eestlaste valim oli moodustatud teadlikult tegelikkusest suuremana, eestlased aga on üldvalimis alaesindatud. Kaalumisel võeti lisaks soole ja vanusele arvesse eestlaste ja mitte-eestlaste osakaalu kolme regiooni lõikes (Tallinn, Ida-Virumaa, muu Eesti). Kaalud on toodud igas kolmes andmefailis (koond, eestlased, muulased) tunnusenähtena KAAL.

Tabel 11.2. Integratsiooni monitooring 2015 valimite koosseis kaalutud ja kaalumata kujul

	EESTLASED (N=500)		MITTE-EESTLASED (N=714)		VASTAJAD KOKKU (N=1214)	
	kaalutud	kaalumata	kaalutud	kaalumata	kaalutud	kaalumata
SUGU						
Mees	46,2	40,4	44,8	39,2	45,8	39,7
Naine	53,8	59,6	55,2	60,8	54,2	60,3
VANUS						
15–24	15,7	9,2	10,4	7,7	14,0	8,3
25–34	17,0	16,8	16,4	12,5	16,8	14,3
35–49	24,5	27,6	23,1	24,1	24,1	25,5
50–64	21,2	27,2	29,0	33,6	23,7	31,0
65–74	11,3	11,4	11,0	13,9	11,2	12,9
75+	10,2	7,8	10,1	8,3	10,1	8,1
REGIOON						
Tallinn	24,4	24,8	45,1	44,7	31,0	36,5
Põhja-Eesti	18,6	21,6	11,1	12,0	16,2	16,0
Ida-Virumaa	3,3	3,4	30,1	30,1	11,8	19,1
Lääne-Eesti	15,1	15,4	3,3	3,9	11,4	8,6
Kesk-Eesti	10,1	6,0	1,7	1,4	7,4	3,3
Lõuna-Eesti	28,5	28,8	8,6	7,8	22,2	16,5
LINN/MAA						
Linn	58,8	59,0	90,7	90,8	68,9	77,7

Maa	41,2	41,0	9,3	9,2	31,1	22,3
RAHVUS						
Eestlased	100	100	X	X	68,3	41,2
Mitte-eestlased	X	X	100	100	31,7	58,8

Uuringuandmete töötlemiseks kasutati andmetöötuspaketti IBM SPSS Statistics for Windows 22.0.

Tabelis 11.3 on toodud valimivea piirid erinevate valimi suuruste ja vastuste protsentjaotuste jaoks 95% usaldusnivoole.

11.2 Kvalitatiivne andmekogumismetoodika

Liitgümnaasiumis õppivate noorte sihtrühm

Detailsema info saamiseks üleminekust eestikeelsele õppele ning kohanemisest mitmekeelse koolis viidi läbi kaks fookusgrupi intervjuud ühes liitgümnaasiumis – üks grupp venekeelsete ja teine grupp eestikeelsete õpilastega. Fookusgrupi kava koostas Laura Kirss (Praxis) ning osalejate värbamine teostati koostöös kooli juhtkonnaga. Fookusgruppide vestlust juhtis nii eesti kui vene keeles IBS analüütik Kristina Kalas. Fookusgrupid toimusid 6. märtsil ning gruppides osales 8 (eesti) ja 8 (vene) õpilast.

Mõlemas fookusgrupis käsitleti samu teemasid, et tagada kahe uuritava grupi arvamuste ja hoiakute võrdlus. Uuritavad teemad olid:

1. Eesti ja vene emakeelega õpilaste õppe korraldus koolis;
2. Kogemused ühistest ainetundidest;
3. Hinnangud ühistele ainetundidele;
4. Liitgümnaasiumis õppimise kogemused.

Tabel 11.3. Valimivea piirid, %

Valimi suurus	Vastuse proportsioon												
	50%	45%	40%	35%	30%	25%	20%	15%	10%	5%	3%	2%	
10	30,99	30,83	30,36	29,56	28,40	26,84	24,79	22,13	18,59	13,51	10,57	8,68	
20	21,91	21,80	21,47	20,90	20,08	18,98	17,53	15,65	13,15	9,55	7,48	6,14	
30	17,89	17,80	17,53	17,07	16,40	15,49	14,30	12,78	10,74	7,80	6,10	5,01	
40	15,49	15,42	15,18	14,78	14,20	13,42	12,40	11,07	9,30	6,75	5,29	4,34	
50	13,86	13,79	13,58	13,22	12,70	12,00	11,09	9,90	8,32	6,04	4,73	3,88	
60	12,65	12,59	12,40	12,07	11,60	10,96	10,12	9,03	7,59	5,51	4,32	3,54	
70	11,71	11,65	11,48	11,17	10,73	10,14	9,37	8,36	7,03	5,11	4,00	3,28	
80	10,96	10,90	10,73	10,45	10,04	9,49	8,77	7,82	6,57	4,78	3,74	3,07	
90	10,33	10,28	10,12	9,85	9,47	8,95	8,26	7,38	6,20	4,50	3,52	2,89	
100	9,80	9,75	9,60	9,35	8,98	8,49	7,84	7,00	5,88	4,27	3,34	2,74	
110	9,34	9,30	9,15	8,91	8,56	8,09	7,47	6,67	5,61	4,07	3,19	2,62	
120	8,95	8,90	8,76	8,53	8,20	7,75	7,16	6,39	5,37	3,90	3,05	2,50	
130	8,59	8,55	8,42	8,20	7,88	7,44	6,88	6,14	5,16	3,75	2,93	2,41	
150	8,00	7,96	7,84	7,63	7,33	6,93	6,40	5,71	4,80	3,49	2,73	2,24	
200	6,93	6,89	6,79	6,61	6,35	6,00	5,54	4,95	4,16	3,02	2,36	1,94	
300	5,66	5,63	5,54	5,40	5,18	4,90	4,53	4,04	3,39	2,47	1,93	1,58	
500	4,38	4,36	4,29	4,18	4,02	3,79	3,51	3,13	2,63	1,91	1,49	1,23	
750	3,58	3,56	3,50	3,41	3,28	3,10	2,86	2,55	2,15	1,56	1,22	1,00	
1000	3,10	3,08	3,03	2,95	2,84	2,68	2,48	2,21	1,86	1,35	1,06	0,87	
1500	2,53	2,52	2,48	2,41	2,32	2,19	2,02	1,81	1,52	1,10	0,86	0,71	

Fookusgrupp viidi läbi gümnaasiumi ruumides ning intervjuud transkribeeriti.

Kõrgharidusega venekeelsed noored tööturul sihtrühm

Tööturu ja kõrghariduse analüüsi täienduseks viidi läbi kaks fookusgrupi intervjuud venekeelsete noortega. Üks fookusgrupi intervjuu keskendus Narva Kolledži üliõpilaste ja vilistlaste poolt tunnetatud tööturu olukorrale Eestis. Fookusgrupp toimus 19. veebruaril Narva kolledži ruumides ja selles osales 6 tudengit ja vilistlast. Teine fookusgrupi intervjuu

keskendus Tallinna Ülikooli üliõpilaste ja vilistlastele ning see toimus 12. märtsil Tallinna Ülikooli ruumides, kus osales 5 tudengit.

Mõlemad fookusgrupid aitavad teha sügavuti minevaid analüüse sõlmküsimustele ning nende põhjal vormida ettepanekuid ja leida võimalusi Eesti tööturu avatumaks muutmiseks.

Mõlema fookusgrupi intervjuu eesmärgiks oli uurida järgmisi küsimusi:

- » Kuidas hindavad venekeelsed noored enda võimalusi saada Eestis head/tasuta kõrgharidust?
- » Kui lihtne või raske on leida Eestis erialast tööd kõrgharidusega noorel?
- » Milliseid tööturu eeliseid ja takistusi peetakse iseloomulikeks
- » Kuidas suhtuvad Eesti tööandjad venekeelsetesse noortesse? Kas eksisteerib eelarvamusi?
- » Milliseid tööturule sisenemise strateegiad peetakse optimaalseteks Eesti tööturul just venekeelsete kõrgharidust omandavate/omandanud noorte puhul? Kuivõrd ja mille poolest tajutakse neid eestlaste sama kategooria strateegiatest erinevateks?
- » Kuidas tegutseda töö saamise eesmärgil: ambitsioonikuse aste; võimekuse suurendamine; ajastus ja perspektiiv; kui kõrge staatuse või palgaga võiks olla see esimene vs „tulevane“ töö olla; kust (Eestist või mujalt) otsida tööd; kuidas otsida tööd;
- » Mille tõttu on kõrgharidusega venekeelsetel noortel raske leida hea töökoht;
- » Kuivõrd sarnasteks/erinevateks peetakse kõrgharidusega eestlastest noorte tööturuväljavaateid ja raskusi?
- » Millistena tajutakse venekeelsete kõrgharidust omandavate/omandanud noorte võimalusi Eesti tööturul võrdluses teiste maade tööturgudega? Miks suunduvad paljud noored välismaale?

Fookusgrupi kavad koostas Jelena Helemäe (Tallinna Ülikool), värbamisplaani koostasid IBS analüütikud ning vestlusi juhtis vene keeles (Narva) ja eesti keeles (Tallinn) IBS analüütik Kristina Kallas.

Meediaekspertide sihtrühm

Meediaekspertidega viidi läbi poolstruktureeritud näost-näku intervjuud. Kokku intervjueriti perioodil 9.-17. aprill 7 Eesti venekeelse meedia esindajat (põhiliselt peatoimetajad). Intervjuude eesmärk oli kaardistada ekspertide hinnanguid järgnevates küsimustes:

- » viimastel aastatel toimunud olulisemad muutused venekeelse elanikkonna kui meediatarbijate harjumustes;
- » venekeelse elanikkonna arvestamine eestikeelse meedia sihtrühmana;
- » koostöö eestikeelse ja venekeelse meedia vahel;
- » eesti- ja venekeelse elanikkonna erinevused meediatarbijatena;
- » põhilised probleemid meediatoimetuste igapäevatoos;
- » uute kanalite tulekuga (ETV3, Sputnik) seotud võimalikud muutused Eesti venekeelsel meediaväljal.

Intervjuud on täienduseks kvantitatiivuurings analüüsitud meediatarbimise ja infovälja küsimustele.

